

ART/icle:
Sanat ve Tasarım Dergisi

ART/icle:
Journal of Art and Design

CİLT / VOLUME: 5, SAYI / ISSUE: 1

ISSN: 2718-1057 & e-ISSN: 2791-7665

HAZİRAN / JUNE 2025

ART/icle: SANAT ve TASARIM DERGİSİ (ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ)
ART/icle: JOURNAL of ART and DESIGN (INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL)

CİLT / VOL. 5 • SAYI / ISSUE 1 • HAZİRAN / JUNE 2025 • ISSN: 2718-1057 & e-ISSN: 2791-7665

İstanbul Gelişim Üniversitesi Adına Sahibi / Owner on Behalf of Istanbul Gelisim University
Prof. Dr. Bahri ŞAHİN

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Şükran Güzin ILICAK AYDINALP
Prof. Dr. Aslı ALBAYRAK
Prof. Dr. İsmet ÇAVUŞOĞLU
Prof. Dr. Erol YILDIR
Doç. Dr. Murat DOĞAN

Editör / Editor
Doç. Dr. Murat DOĞAN

Editör Yardımcısı / Assistant Editor
Doç. Dr. Sezgin SAVAŞ

Yazı İşleri Müdürü / Director of Editorial Office
Doç. Dr. Murat DOĞAN

Yazı İşleri Kurulu / Publication Board
Arş. Gör. Mustafa DALLI, Arş. Gör. Tuğçe ÖZTÜRK

Alan Editörleri / Field Editors
Dr. Öğr. Üyesi Büşra KILIÇ, Arş. Gör. Dr. Ayten Bengisu CANSEVER BAYHAN, Arş. Gör. Dr. Ceren İREN,
Arş. Gör. Dr. Dilara MATARACI, Arş. Gör. Ayşe Seray ÇETİN, Arş. Gör. Ezginaz KARA, Arş. Gör. Okan KIRBACI,
Arş. Gör. Eliz MUTLU TEKAY

Dil Editörü (Türkçe) / Language Editor (Turkish)
Arş. Gör. Eda TÜRKAY

Dil Editörü (İngilizce) / Language Editor (English)
Arş. Gör. Mustafa DALLI

Katkıda Bulunan / Contributory
Uzm. Ahmet Şenol ARMAÇAN

Kapak Tasarım / Cover Design
Öğr. Gör. İrem Fulya ÖZKAN, Ayşe DEMİR

İSTANBUL
GELİŞİM
ÜNİVERSİTESİ

© İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları
© Istanbul Gelisim University Press
Sertifika No / Certificate Number: 47416
Her hakkı saklıdır. All rights reserved.

Yazışma / Correspondence:
İstanbul Gelişim Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi,
Kule Yerleşkesi, Cihangir Mah. Avcılar,
İSTANBUL / TÜRKİYE
Tel. / Phone: +90 212 4227000
Belgeç / Fax: +90 212 4227401
E-posta / E-mail: article@gelisim.edu.tr
Ağ Sayfası/ Web Sitesi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/stdarticle>

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr.

Dimitar Iliev BALKANSKI, Sofya Üniversitesi / BULGARİSTAN
Plamen BRATANOV, Varna Teknik Üniversitesi / BULGARİSTAN
Valeri CHAKALOV, Shumen Üniversitesi / BULGARİSTAN
Dimitar CHOLAKOV, Shumen Üniversitesi / BULGARİSTAN
Ergin ÇAVUŞOĞLU, Middlesex Üniversitesi / İNGİLTERE
İsmet ÇAVUŞOĞLU, İstanbul Gelişim Üniversitesi / TÜRKİYE
Elif ÇİMEN, Balıkesir Üniversitesi / TÜRKİYE
Metin İNCE, Anadolu Üniversitesi / TÜRKİYE
Erol KILIÇ, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi / TÜRKİYE
Ivaylo MIRCHEV, Ulusal Sanat Akademisi / BULGARİSTAN
Mustafa Orkun MÜFTÜOĞLU, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / TÜRKİYE
Ferhat Kamil SATICI, Düzce Üniversitesi / TÜRKİYE
Bülent VARDAR, İstanbul Beykent Üniversitesi / TÜRKİYE
Erol YILDIR, Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Selahattin YILDIZ, Maltepe Üniversitesi / TÜRKİYE
Serdar YILMAZ, Balıkesir Üniversitesi / TÜRKİYE

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr.

Müzeyyen Sevtap AYTUĞ, Uşak Üniversitesi / TÜRKİYE
Müyesser Ebru ERDÖNMEZ DİNÇER, Yıldız Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Selvihan KILIÇ ATEŞ, Balıkesir Üniversitesi / TÜRKİYE
Berna KURT KEMALOĞLU, İstanbul Aydın Üniversitesi / TÜRKİYE
Metin KUŞ, İstanbul Gelişim Üniversitesi / TÜRKİYE
Melis OĞUZ ÇEVİK, İstanbul Beykent Üniversitesi / TÜRKİYE
Yaprak ÖZEL, İstanbul Gelişim Üniversitesi / TÜRKİYE
Katharina ROWOLD, Roehampton Üniversitesi / İNGİLTERE
Duygu SABANCILAR İŞTİN, Balıkesir Üniversitesi / TÜRKİYE
Zerrin Funda ÜRÜK, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi / TÜRKİYE
İlkay YILMAZ, Başkent Üniversitesi / TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr.

Ayşegül AKÇAY KAVAKOĞLU, İstanbul Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Aslı AKSOY, Haliç Üniversitesi / TÜRKİYE

Fırat ARAPOĞLU, Altınbaş Üniversitesi / TÜRKİYE
Elif AVCI, Osmangazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Murat AY, Doğu Üniversitesi / TÜRKİYE
Nigar ÇAPAN KAVRUK, Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Öznur IŞIR, Balıkesir Üniversitesi / TÜRKİYE
Meriç KIRMIZI, Ondokuz Mayıs Üniversitesi / TÜRKİYE
Önder PAKER, İstanbul Gelişim Üniversitesi / TÜRKİYE
Sakine YILDIZ SALMAN, İstanbul Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
İsmail Hakkı TEKİNER, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi / TÜRKİYE

&

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers for This Issue

Prof. Dr.

Deniz DEMİRARSLAN, Kocaeli Üniversitesi / TÜRKİYE
Evren Burak ENGİNÖZ, İstanbul Kültür Üniversitesi / TÜRKİYE
Özkal Barış ÖZTÜRK, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / TÜRKİYE
Nurgül TANKUT, Düzce Üniversitesi / TÜRKİYE

Doç. Dr. / Assoc. Prof. Dr.

Dide AKDAĞ SATIR, Yıldız Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Mehmet Ali ALTIN, Eskişehir Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Lale BAŞARIR, İzmir Ekonomi Üniversitesi / TÜRKİYE
Çimen BAYBURTLU, Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Tuğçe ÇELİK, Ostim Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Hacı İsmail KEŞİK, Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Haldun ŞEKERCİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi / TÜRKİYE
Zerrin Funda ÜRÜK, İstanbul Gedik Üniversitesi / TÜRKİYE
İlkay YILMAZ, Başkent Üniversitesi / TÜRKİYE
Gül YÜCEL, İstanbul Rumeli Üniversitesi / TÜRKİYE

Dr. / Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof. Dr.

Aslı AKSOY, Haliç Üniversitesi / TÜRKİYE
Murat AY, İstanbul Topkapı Üniversitesi / TÜRKİYE
Erdem ÇAĞLA, İstanbul Gelişim Üniversitesi / TÜRKİYE
Sara ÇEBİ, Trabzon Üniversitesi / TÜRKİYE

Önder ÇELİK, Bağımsız Araştırmacı / TÜRKİYE
Hızır Volkan GÖRGÜN, İstanbul Üniversitesi-Cerrahapasha / TÜRKİYE
Çağlayan HERGÜL, Bağımsız Araştırmacı / TÜRKİYE
Meltem İŞLER SEVİNDİ, Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Büşra KILIÇ, İstanbul Gelişim Üniversitesi / TÜRKİYE
İzham KILINÇ, Batman Üniversitesi / TÜRKİYE
Melike ORHAN, Atılım Üniversitesi / TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Sayfa/Page

iii	Danışma Kurulu / Advisory Board
iv	Bu Sayının Hakemleri / Reviewers for This Issue
vi	İçindekiler / Contents

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / ORIGINAL RESEARCH ARTICLES

1-14	İbrahim YILDIRIM, Bülent SALDERAY Kapitalizm'in Etkisiyle Sanatın Metalaşması Üzerine Bir Eleştirel İnceleme: Andy Warhol ve Bedri Baykam / <i>A Critical Analysis on the Commodification of Art Under the Influence of Capitalism: Andy Warhol and Bedri Baykam</i>
15-36	Byan A. JETTO, Semih G. YILDIRIM Revitalizing a Vernacular Architectural Element Through Sustainability: Contemporary Applications of Mashrabiya / <i>Yerel Bir Mimari Öğenin Sürdürülebilirlik Yoluyla Yeniden Canlandırılması: Meşrebiyenin Çağdaş Uygulamaları</i>
37-65	Betül USLU ÖZKAN Why Not Associates ve Gordon Young İşbirliğinde Tipografik Kamusal Alan Düzenlemeri / <i>Typographic Public Space Arrangements in Collaboration with Why Not Associates and Gordon Young</i>
66-91	Esra BÜYÜKEMİR KARAGÖZ, Seda ŞİMŞEK A Conceptual Evaluation of the Relationship between Memory Space, Memory, and Space / <i>Hafıza Mekânı, Hafıza ve Mekân İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme</i>
92-121	Yaren ŞEKERCİ, Mehmet Uğur KAHRAMAN, Hakan BAL The Integration of Artificial Intelligence in Furniture Design: A Case Study / <i>Mobilya Tasarımına Yapay Zekanın Entegrasyonu: Bir Vaka Çalışması</i>

- 122-141** Minel KURTULUŞ
Comparison of Enhancement Methods for Wood Material and Effective Solution Recommendations / *Ahşap Malzemede İyileştirme Yöntemlerinin Karşılaştırılması ve Etkili Çözüm Önerileri*
- 142-170** Nevzat Ömer SAATCIOĞLU, Murat ARAPOĞLU
Saman Balya Yapım Sistemlerinin Dünyada ve Türkiye’de Tarihsel ve Evrimsel Süreçlerinin İncelenmesi / *Investigation of Historical and Evolutionary Processes of Straw-Bale Construction Systems in the World & Türkiye*
- 171-186** Nesrin YEŞİLMEN
Sanatsal Bağlamda Takılar ve Günümüz Takı Haftaları / *Jewelry in an Artistic Context and Contemporary Jewelry Weeks*
- 187-201** Öykü BOZGEYİK
The Co-Rise of Korean Wave and Korean Brands: The Dynamics of National Design Identity and Brand Building / *Kore Dalgası ve Kore Markalarının Birlikte Yükselişi: Ulusal Tasarım Kimliği ve Marka İnşasının Dinamikleri*
- 202-219** Ercan ERKOCAASLAN, Murat AY
Renklerin Lezzet İllüzyonu: Gıda Seçimlerinde Görsel Uyarıcıların Rolü / *The Taste Illusion of Colors: The Role of Visual Stimuli in Food Choices*
- 220-238** Emre TURAN
Virginia Woolf’un Romanlarında Gastronomi: Yemek Kültürü ve Anlamanın İnşası / *Gastronomy in Virginia Woolf’s Novels: Food Culture and the Construction of Meaning*
- KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW**
- 239-248** Murat DOĞAN, Emre TURAN
Bir Roman Nasıl Yasaları Değiştirdi?: The Jungle’ın Politik ve Sosyal Etkisi / *How a Novel Changed the Law? The Political and Social Impact of The Jungle*

ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi
Cilt 5, Sayı 1, Haziran 2025 - ISSN: 2718-1057 & e-ISSN: 2791-7665
Makale İstatistikleri

ART/icle: Journal of Art and Design
Vol. 5, Issue 1, June 2025 - ISSN: 2718-1057 & e-ISSN: 2791-7665
Article Statistics

Bu Sayının Makaleleri

Articles of This Issue 12

Düzeltilme Alan Makaleler

Corrected Articles 10

Reddedilen Makaleler

Rejected Articles 1

Kabul Edilen Makaleler

Accepted Articles 2

Süreci Devam Eden Makaleler

Articles in Process 12

Dergimize gönderilen makalelerin tümü intihal tespit aracıyla incelenmektedir.

All articles submitted to our journal are analyzed by plagiarism detection tools.

Kapitalizm'in Etkisiyle Sanatın Metalaşması Üzerine Bir Eleştirel İnceleme: Andy Warhol ve Bedri Baykam

İbrahim YILDIRIM*, Bülent SALDERAY**

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Çağdaş Sanat'ta metalaşan kapitalizm olgusunu incelemek ve eleştirel bir bakış açısıyla sanatsal çalışmalar aracılığıyla analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda, kapitalist sisteme entegre olduğu düşünülen 2 sanatçı belirlenmiş (Andy WARHOL ve Bedri BAYKAM) ve eserleri detaylı bir şekilde incelenmiş olup, kapitalizmin izleri tespit edilmiştir.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Belirlenen sanatçıların sanat felsefeleri ve sanatın metalaşması konusundaki görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma da felsefi bağlamda, kapitalizm olgusu ile hayatımızda ki her yöne etki etmeyi başarmış olan, metalaştırmanın sanata etkileri incelenmiş olup, kapitalist sisteme eleştirel bir bakış açısıyla bakılarak, alana katkı sağlaması açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Yöntem: Bu çalışmada, literatür taraması ile elde edilen verilerin içerik tekniği analizi kullanılarak analiz edilmiş olup, Türkçe ve yabancı kaynaklar taranmıştır. Çalışmada kapitalizmin sanat üzerindeki etkisi, Batı'dan Andy Warhol ve Doğu'dan Bedri Baykam'ın eserleri üzerinden ele alınarak karşılaştırılmıştır. Her sanatçıdan kapitalizm temasını barındıran iki eser seçilmiş ve bu eserler içerik, biçim ve bağlam açısından incelenmiştir.

Bulgular: Bu araştırma kapsamında ele alınan 2 sanatçının sermaye, kendi pazarını oluşturma, sanat eserlerini metalaştırma, medya ve kendi pazarını yaratma konusunda bağlantılı olduğu görülmektedir.

Sonuç: Kapitalist düzen içinde meydana gelen değişimler önce insanda daha sonrada yayılarak geniş perspektifte toplumlardaki değişimlerde görülebilmektedir. Kültürel dezenformasyonun bilerek ve istenerek bozulması sonucu olan paradigmlar neticesinde, sistem sürekli alım yönünde baskı uygular. Sonuç olarak bu düzene uyum sağlayamayan sanatçıların, sistem dışına itilebileceği ve bunun sonucunda da birçok değerın sanat açısından yok olabileceği ya da yok olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çağdaş Sanat, Kapitalizm, Medya, Tüketim Toplumu, Artı Değer, Meta

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 20.02.2025 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Sorumlu Yazar, T.C. Milli Eğitim Müdürlüğü, Elazığ, Türkiye. E-posta: yldr.ibo@hotmail.com

ORCID <https://orcid.org/0009-0006-9957-7572>

** Sorumlu Yazar, Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Ankara, Türkiye, E-posta: bulent.salderay@hbv.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0000-0002-8133-6192>

A Critical Analysis on the Commodification of Art Under the Influence of Capitalism: Andy Warhol and Bedri Baykam

Abstract

Purpose: The aim of this research is to examine the phenomenon of commoditized capitalism in Contemporary Art and to analyze it from a critical perspective through artistic works. For this purpose, two artists who are thought to be integrated into the capitalist system (Andy WARHOL and Bedri BAYKAM) were identified and their works were examined in detail and traces of capitalism were identified.

Literature Review/Background: The selected artists' philosophies of art and their views on the commodification of art were evaluated. In the research, in a philosophical context, the effects of commodification on art, which has managed to affect every aspect of our lives with the phenomenon of capitalism, are examined, and it is also important in terms of contributing to the field by looking at the capitalist system from a critical perspective.

Method: In this study, the data obtained through literature review was analyzed using content analysis technique, and Turkish and foreign sources were scanned. In the study, the effect of capitalism on art was compared by considering the works of Andy Warhol from the West and Bedri Baykam from the East. Two works containing the theme of capitalism were selected from each artist and these works were examined in terms of content, form and context.

Findings: It is seen that the two artists discussed within the scope of this research are connected in terms of capital, creating their own market, commodifying their works of art, media and creating their own market.

Conclusion: The changes that occur within the capitalist order can first be seen in people and then spread to the changes in societies in a broad perspective. As a result of knowingly and deliberately disrupting cultural disinformation and paradigms, the system constantly exerts pressure on purchases. As a result, it has been concluded that artists who cannot adapt to this order may be pushed out of the system and as a result, many values may disappear or disappear in terms of art.

Keywords: Contemporary Art, Capitalism, Media, Consumer Society, Plus Value, Metha

1. Giriş

Kapitalizm, modern dünyada ekonomik sistemlerin en yaygın ve etkili biçimi olarak kabul edilir ve temelinde özel mülkiyet, serbest piyasa ekonomisi ve kâr amacı güdüsü yatar. Bu sistemin işleyişinde "kâr", şirketlerin varoluş sebebidir ve bireysel girişimcilerin ekonomik faaliyetlerini şekillendiren en önemli motivasyon unsuru olarak kabul edilmektedir. Serbest piyasa ekonomisinde, arz ve talep dengesi esas alınarak piyasanın kendini düzenlemesi beklenir. Teorik olarak, kapitalizm rekabeti teşvik eder, bireysel yaratıcılığı ve yenilikçiliği ödüllendirir ve bu süreçlerin sonucunda ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılar (Schumpeter, 1942). Kapitalizmin bu yönü, hem Adam Smith'in (1776) "görünmez el" metaforunda hem de

modern neoliberal iktisadi düşüncelerde piyasanın verimli bir kaynak dağılımı sağlayabileceği iddiasıyla savunulabilmektedir.

Ancak kapitalizmin bu serbest piyasa ideali, genellikle ekonomik eşitsizliklere ve toplumsal adaletsizliklere yol açar. Karl Marx'ın (1986) artı değer teorisine göre, kapitalist sistemde emek gücü, kârın kaynağıdır ve işçilerin emeği, sermaye sahipleri tarafından sömürülür. Bu süreçte işçiler, üretim araçlarının sahibi olmadıkları için artı değer yaratan emeklerini sermaye sahiplerine devrederler ve karşılığında yalnızca yaşamlarını sürdürebilecek kadar ücret almaktadır. Artı değer ise sermaye sahibinin elinde birikir ve bu birikim, sermaye sınıfının zenginleşmesini sağlarken işçi sınıfı sürekli olarak sömürülmeye devam etmektedir. Kapitalist üretim süreçlerinde emeğin bu şekilde kullanılması, yalnızca yerel ölçekte değil, küresel ekonomide de eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren çok uluslu şirketler aracılığıyla küreselleşen kapitalist ekonomi, emeğin sömürsünü dünya çapında yaygınlaştırmış, bu da işçi haklarının ihlal edilmesi ve çalışma koşullarının kötüleşmesi gibi sonuçlar doğurmuştur (Harvey, 2013, s. 45).

Kapitalizmin toplumsal alandaki bu etkileri, kültürel üretim ve özellikle sanat dünyasında da derin dönüşümler yaratmıştır. Sanat, tarihsel olarak toplumsal eleştiri ve kültürel ifade aracı olarak varlık göstermiş olsa da kapitalist toplumda giderek metalaşmış ve ticari bir unsur haline geldiği görülebilir. Sanat eserleri, yalnızca estetik ya da entelektüel değer taşıyan birer kültürel ürün olmaktan çıkmış, aynı zamanda ticari metalar olarak piyasa değerine tabi tutulmuştur. Bu durum, sanatın hem üretim süreçlerinde hem de eserlerin anlamında köklü değişikliklere yol açmıştır. Terry Eagleton'a (1990) göre, kapitalist sistemin sanat üzerindeki bu etkisi, sanat eserlerinin özgünlüğünün sorgulanmasına ve sanatın işlevine dair derin tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Sanatçılar, bir yandan bireysel yaratıcılıklarını sürdürmeye çalışırken, diğer yandan piyasa taleplerine ve ticari kaygılara göre eser üretmek zorunda kalmaktadırlar. Sanatın bu ticari boyutu, onun toplumsal eleştiriye ne ölçüde gerçekleştirebileceğine dair de soru işaretleri yarattığı söylenebilir.

Kapitalizmin sanat üzerindeki etkileri, aynı zamanda sanatın algılama biçimlerini de değiştirmiştir. Sanat galerileri, müzayede evleri ve sanat piyasası, sanat eserlerinin değerini belirleyen başlıca unsurlar haline gelmiş ve sanat, geniş kitlelere ulaşmak yerine elit bir kesimin tüketim nesnesi haline gelmiştir. Bu bağlamda, sanatın bir direniş aracı olarak kullanılması ve ticari kaygılardan bağımsız üretim süreçlerinin korunması, eleştirmenler ve sanatçılar arasında tartışılan önemli konulardan biri haline gelmiştir (Adorno, 1970).

2. Kapitalizm

Kapitalizm, 16. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkıp, Avrupa'ya ve daha sonra tüm dünyaya yayılan bir ekonomik sistem olarak tanımlanabilir. Bu sistem, iki ana bileşenin birleşimi ile oluşmuştur. Birinci bileşen, kâr odaklı bir sermaye yapısını ifade eder. Kapitalizmin temelinde artı

değer yer almaktadır; bu değere ulaşmak için artı ürün üretilmesi gerekmektedir (Harvey, 2013, s. 45). İkinci bileşen ise üretimin çok daha verimli hale gelmesiyle ortaya çıkan sistematik bir yapıdır. Fordist üretim sistemi, bu süreçte önemli bir rol oynamış ve verimliliği artıran bir model olarak kabul edilmiştir.

Fordist sistem, üretim sürecini parçalara bölerek, her bir işçinin belirli bir aşamada uzmanlaşmasını sağlamış ve böylece ürünlerin çok daha kısa sürede ve yüksek miktarda üretilmesini mümkün kılmıştır.

Kapitalist sistemde emeğin değeri, arz ve talep tarafından belirlenir; emeğin ürünü, üretim maliyetinden daha yüksek bir bedelle satılır ve böylece artı değer, üretim araçlarına sahip olan burjuvalar tarafından elde edilir. Bu durum, işçilerin sömürülmesine ve emeğin yabancılaşmasına yol açar (Cevizci, 2017, s. 1457). Üretim sürecindeki hızlanma, tüketim hızını da artırır (Harvey, 1997, s. 255).

Kapitalist sistemin sürekli olarak tüketimi teşvik etme çabası, kendi hiyerarşisinde düzeni sağlamak ve topluma sunduğu metalar aracılığıyla daha ucuz ve daha erişilebilir ürün yelpazesi oluşturmak suretiyle, tüketim ürünlerinin çeşitliliğinin artmasına neden olmaktadır (Zerzan, 2013, s. 113).

2.1. Kapitalizm ve Tüketim Toplumu

Linebaugh'a göre tüketim, yok etme, silip süpürme ve sürekli olarak kendini aç ve yoksun hissetme anlamlarına gelir ve bu durumdan kurtulmanın neredeyse imkânsız olduğunu ifade etmektedir (2014, s. 179). Günümüz dünyasında, insanın sürekli olarak daha fazlasını arzuladığı gözlemlenebilir. Bu bağlamda, insan ihtiyaçlarının ötesinde bir tüketim çılgınlığına dönüşümden bahsedilebilir.

Bir insanın meta'ya ulaşmanın en kısa yolunu araması, bu amaca ulaşmak için elinden geleni yapmasına neden olabilir ve bu durum toplumsal çatışmalara zemin hazırlayabilir. Kendine yabancılaşmış bireylerin bulunduğu bir toplumda, tüketim merkezi bir rol oynar (Ongur, 2011, s. 24).

Toplum içindeki statü farklarını minimize etmenin yolu genellikle dış görünümle ilişkilidir. Kapitalist sistem, dış görünüşü önemli bir değer olarak görmekte ve bu durum, bireylerin var oluşlarını dış görünüme adanmasına neden olabilmektedir (Şerati, 2004, s. 203).

Tüketimin mevcut isteklerin ötesine geçmesi, var olmadan bile bir sorun teşkil etmeyen metalarla ilişkilendirilen tüketim çılgınlığının, kapitalist sistemin önemli bir unsuru olduğu söylenebilir. Zira kapitalist sistemde sanat, genellikle ticari bir ürün olarak değerlendirilir ve bu durum sanatın algısını, değerini ve işlevini etkiler. Kaya'nın (2023, s. 287) ifade ettiği gibi, şüphe ve algıya yönelik her türlü müdahale, beynin uyarılmasına yol açar.

Sanat eserleri, kapitalist pazarın dinamikleri tarafından şekillendirilir ve bu süreçte tüketicilerin algısı ve şüpheleri uyarılabilir. Örneğin, sanat eserleri, tüketicilerin veya izleyicilerin estetik ve kültürel beklentilerini sorgulamaya teşvik edebilir, bu da beynin uyarılmasına neden olur. Kapitalizmin etkisi altında, sanatın ticari değeri, popüler kültür ve medya tarafından sürekli olarak yeniden biçimlendirilir ve bu süreçte insanların sanatla olan ilişkileri de değişir. Böylece, şüphe ve algıya yönelik müdahaleler hem sanat eserlerinin değerini hem de izleyicilerin bu eserlerle kurduğu bağları etkiler, bu da beynin ve algının uyarılmasına yol açar.

Bu bağlamda, kapitalizmin sanat üzerindeki etkileri, sanatın sadece estetik bir değer değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel bir ürün olarak da değerlendirilmesini sağlar. Bu durum, sanatın toplumsal algıyı nasıl şekillendirdiğini ve tüketici kültürünün sanat üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olur.

Bilinçaltı ve davranışlar, benlik duygusu ve onları şekillendiren firmalar tarafından değiştirilebilmektedir (Salderay & Erten, 2021, s. 117). Manipüle edilen bireyler, bilinçaltındaki toplumsal var olma olgusu altında ezilirken, kendilerini en kolay şekilde gösterebilme eğilimiyle, ruhsuz bir mankene dönüştürülebilir.

2.2. Kapitalizm ve Artı Değer

Kapitalizm, malların alım-satımını sağlamak veya hizmete dayalı işgücünü arz etmek ve satmak suretiyle birikim oluşturan işleyiş biçimini ifade eder (Fülbert, 2008, s. 11). Kapitalist sistemin önemli unsurlarından biri kârdir. Bir malın alım-satımı sırasında ortaya çıkan kâr, tekrar kullanılmak üzere sisteme geri kazandırılır ve bu şekilde artı değer sürekli olarak büyür ve sisteme entegre edilmesi gereken zaruri bir hal alır. Eğer bir patron artı değeri sisteme sokmazsa, bu artı değer başkası tarafından sisteme kazandırılacağı öngörülebilir. Metaların satışı ile elde edilen artı değer, parasal karşılığı olarak kâr olarak tanımlanır. Artı değer oluşabilmesi için kapitalist sistemde üretim ve bu üretimin tüketimi esas olarak kabul edilebilir. İnsanların doymaz ve kalıplara sığmaz bir varlık olduğu göz önüne alındığında, aşırı üretimin nedeni daha iyi anlaşılabilir.

Artı değer artması için girdilerin düşürülmesi gerektiği ve çeşitli faktörlerin süreç içinde meydana geldiği söylenebilir. Çok uluslu şirketlerin maliyetlerini düşürmek için farklı planlama ve stratejiler geliştirdiği ve kiralanan veya satın alınan fabrikaların kurulduğu bölgeleri ucuz getirdiği anlaşılabilir. Bu bağlamda, ucuz iş gücü ve ucuz mekânlarda üretim yapmak için dünyanın geri kalmış bölgelerine yönelme eğilimi gözlemlenebilir. Ayrıca, ucuz hammadde temini ve pazara yakınlık gibi faktörler, lojistik maliyetleri düşürerek artı değer oranını artırır.

2.2. Kapitalizm ve Medya

Medya, toplumları yönlendirmek, manipüle etmek ve reklamlar yoluyla insanların istek ve arzularını artırmak amacıyla çeşitli stratejiler kullanmaktadır (Gorz, 2011, s. 51). Bugün

televizyonlar ve akıllı cihazlar gibi medya araçları, kapitalizme hizmet etmekte ve insanları daha fazla tüketim yapmaya teşvik etmektedir. Bu medya araçları, insanların düşünme kapasitesini azaltarak, dinlenme ve eğlence odaklı bir deneyim sunar. Reklamların kapitalizmin sürekliliği açısından büyük bir önemi vardır; çünkü reklamlar sürekli tüketimi teşvik eder ve insanların zihinlerinde kalıcı izler bırakır. Kaya'nın (2024, s. 243) belirttiği gibi, bu tür olguları kültürel ve tarihsel bağlamından kopararak anlamak zordur.

Kapitalist sistemin temel özelliklerinden biri, sürekli var olma, dikkat çekme ve karşılaştırma yapabilme arzusudur. Medya ve çeşitli araçlar, ürünlerin tanıtımında bu özellikleri kullanarak bilinçaltı süreçleri etkiler ve toplumsal normlara uyma arzusunu artırır.

2.3. Kapitalizm ve Sanat

Sanat ve para arasındaki ilişki tarih boyunca var olmuştur; kralların himayesinden kiliselere kadar sanatın etkisi gözlemlenebilir. Günümüzde sanat ve sanatçı, farklı bir perspektifte ele alınmakta ve sanatın boyutu genişlemektedir. Özellikle Dadaizm ile sanatın sorgulanmaya başladığı kabul edilebilir. Baudrillard'a göre, "modern sanatın başına gelen en önemli olay soyutlamadır" (2010, s. 19). Sanatçılar, değişim sürecine yön vererek farklı akımlarla sanatın gelişimine katkı sağlamıştır. Eagleton, sanatçıların özel yetenekleri sayesinde olağan durumu farklı bir bakış açısıyla yorumlayabildiğini belirtmektedir (1996, s. 161). Günümüzde sanatçıların ifade özgürlüğü, sanat malzemeleri ve düşünce dünyalarının sınırsız bir şekilde ifade edilebilmesi, sanatın dar bir perspektiften çıkıp, geniş bir kitleye hitap etmesine yol açmıştır.

Ancak, sanatın her alanda var olmasını eleştiren görüşler de mevcuttur. Baudrillard, sanatın her türlü nesneye uygulanmasının ve bu nesnelerin sonsuz bir estetik ifade ile değerli kılınmasının eleştirildiğini belirtmektedir (2010, s. 19). Ayrıca, yaşamın her alanına giren sanat, hatta hayatın kendisi olma çabasına da dikkat çekilmektedir (2010, s. 54).

20. yüzyılın sonlarında yaşanan hızlı sanayileşme ve teknolojik ilerleme, toplumsal düzensizliklere ve parçalanmalara karşı sanatsal tepkileri tetiklemiştir. Dünya savaşları, bu ilerleme düşüncelerini etkilemiş olsa da toplumsal ve teknolojik ilerlemenin hızını kesememiştir (Shiner, 2020, s. 346).

Kapitalizmin sanatı bir meta olarak görmesi, sanatçıların yaratıcılığını küçümseyen bir yaklaşımı beraberinde getirebilir, çünkü ekonomik kâr hedefleri sanatsal özgürlüğü sınırlayabilir. Sanat ve sanatçı üzerindeki güç, burjuva kesimi tarafından elinde tutulmuş ve sanatın tam anlamıyla özgürleşmesi ütöpik bir ideal olarak kalmıştır. Kapitalizmde sanat, çoğunlukla burjuva kesimine hitap eden ve pahalı bir meta olarak değerlendirilen bir alan olarak kalmıştır. Sanat eserleri, galerilerde sergilendiğinde farklı bakış açıları sunabilir (O'Doherty, 2016, s. 85-109).

Sanatın meta olarak görülmesi, farklı bir bakış açıdır. Sanat ve sanatçının özgürleşmiş gibi görünmesi, ancak sanatın piyasada metalaşması ve kâr amacı güden piyasa yapıcılarının

tarafından yönlendirilmesi söz konusudur. Baudrillard, sanatın günümüzde sadece parasal bir değer olarak görüldüğünü ve diğer tüm değerlerin bu bağlamda indirgenmiş olduğunu ifade etmektedir (2010, s. 18, 44). Sanat eserlerinin metalaşması, özellikle medya aracılığıyla gerçekleştirilen satışlar ve büyük fonların, şirketlerin ya da kişilerin reklam amacıyla sanat eserlerini almasıyla açıklanabilir. Kapitalizm, sanatı değerli ve saygınlık simgesi yaparak bu faaliyetlere özel bir statü kazandırmaktadır (Erdoğan, 2008, s. 48). Sanatçıların piyasada tanınması, genellikle sergilerle ilişkilidir ve sanatçıların piyasa yapıcıları tarafından sistematik bir düzen içinde yer edinmeye çalıştığı gözlemlenebilir.

3. Referans Sanatçılar

3.1. Andy Warhol'un Eserleri ve Sanat Anlayışı

Sanatçının yapıtları incelendiğinde, günlük tüketim nesnelerinin sanat eserlerine dönüştürülebileceği görüşü öne çıkmaktadır. Özellikle grafiksel tarzda ve popüler kültüre ait nesne ile objelerin vurgulandığı resimlerinde, genellikle tek renk ağırlıklı boya kullanımı ve ara tonların neredeyse hiç bulunmadığı görülmektedir. Sanatın ticarileşmesini en iyi örneklerinden biri olarak kabul edilen sanatçı, bu süreci saklama gereği duymamış, aksine bu yaklaşımı savunduğunu belirten ifadelerde bulunmuştur. Kırçüval, bunu şu şekilde ifade etmektedir: "Baktığı her şey onun için bir sanat malzemesiydi" (2021, s. 43).

Sanatçının 1962 yılında 32 tuval üzerine yaptığı Campbell's adlı eseri incelendiğinde, her tuvalin farklı olduğu dikkatlice gözlemlenebilir. Eser üzerindeki yazılar çeşitli karakterlerle yazılmış olup, kullanılan kelimeler de farklılık göstermektedir. Ayrıca, her çorba kutusunun içeriğindeki farklılıklar nedeniyle, her kutuda hangi tür çorbanın bulunduğunu belirten yazılar farklı şekilde yer almaktadır.

Görsel 1. Andy WARHOL, Campel's, 1962.

Sanatçının Coca-Cola adlı eserinde, beyaz bir fon üzerine siyah-beyaz monokrom tonlarla bir kola şişesi ve logosu yerleştirilmiştir. Kompozisyonda, "COCA COLA" yazısı sağ tarafta bulunurken, kola şişesi sol tarafta yer almaktadır. Sanatçı, eserine ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: "Televizyon izlersin ve Coca-Cola'yı görürsün ve bilirsin ki sen de kola içebilirsin. Bir kola bir koladır ve ne kadar paran olursa olsun, köşedeki berduşun içtiğinden daha iyi bir kola alamazsın..." (Danto, 2018, s. 64).

Görsel 2. Andy WARHOL, Coca-Cola, 1962

Sanatçının Coca-Cola adlı eserinde, beyaz bir fon üzerine siyah-beyaz monokrom tonlarla bir kola şişesi ve logosu yerleştirilmiştir. Kompozisyonda, "COCA COLA" yazısı sağ tarafta bulunurken, kola şişesi sol tarafta yer almaktadır. Sanatçı, eserine ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: "Televizyon izlersin ve Coca-Cola'yı görürsün ve bilirsin ki sen de kola içebilirsin. Bir kola bir koladır ve ne kadar paran olursa olsun, köşedeki berduşun içtiğinden daha iyi bir kola alamazsın..." (Danto, 2018, s. 64).

Amerikan kültürüne ve kapitalist sisteme bir övgü olarak görülebilecek bu sözlerin sahibi olan sanatçı, tüketim araçlarını sanat eseri olarak sunmaktadır. Kapitalist sistemde, söylem düzeyinde insanlar eşit görünse de gerçekte eşitsizlikler bulunmaktadır. Var olan sistemde, bazı bireylerin diğerlerinden üstün olduğu gözlemlenebilir.

3.2. Bedri Baykam'ın Eserleri ve Sanat Anlayışı

Bedri Baykam'ın sanatında Pop Art akımına ait belirgin esintiler gözlemlenebilir. Sanatçı, eserlerinde geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır; bu eserler arasında resimler, 4D çalışmalar, köşe yazıları, makaleler, kitaplar, üç boyutlu mekânlar ve videolar yer almaktadır. Baykam'ın eserlerinde hazır ürünler, sigara ve Cola markaları gibi tüketim endüstrisine ait objeler sıkça görülmektedir (Madra, 2003, s. 198 & Madra, 1999, s. 103-12).

Sanatçının 180x120 cm veya 150x150 cm boyutlarında tasarladığı yedi farklı çerçeveyi New York'ta sergilediği gözlemlenmiştir. Baykam, bu çerçevelerin yorumunu yaparken, çerçevelerin içinin boş olduğunu belirtmiştir; yani, resim, fotoğraf, kâğıt veya video içermemektedir. Bu çerçeveler, "hiçlik" kavramını ifade etmek amacıyla tasarlanmıştır (Baykam, 2019, s. 193). Sanatçı, bu çerçeveleri çeşitli mekânlarda sergilemiş ve sergi dışında da kavramsal bir eser olarak değerlendirdiği bu çalışmasını, farklı zaman ve mekânlarda kullanarak her boş çerçeveden yeni bir eser elde etmeye çalışmıştır

Görsel 3. Bedri BAYKAM, The Black Box, 2013

Baykam, bu eseri aracılığıyla medya kaynaklarında kendisine yönelik eleştirileri yansıtmıştır. Eserinde, içerik açısından anlam ifade etmeyen, süslenmiş ama önemsizleştirilmiş ürünlerin, tüketiciler tarafından sorgulanmadan edinilme çabasını eleştirel bir bakış açısıyla dile getirmiştir (Baykam, 2019, s. 216).

Görsel 4. Bedri BAYKAM, Benzin İstasyonu, 1991

Sanatçının diğer eserlerinde zıtlıklarla uyumu yakalamaya çalıştığı görülmektedir. Baykam'ın genel olarak figürleri deforme ettiği, figür ve renk anlamında soyutlamalar kullandığı ve bazen figürleri tamamen kaldırdığı izlenebilir (Keskinok, 1982, s. 29).

Sanat penceresinden bakıldığında, sanatçının sistemin önemli bir unsuru olduğu ve sistemdeki her kesimin bu durumdan kazanç sağladığı düşünülebilir. Ancak, sanatçının eserlerinin meta haline getirilmesiyle, sistemdeki tüm kesimlerin kazançlarının artmasına karşın, sanatçının kendi kazancının minimize edildiği ve sistem dışına itilerek çaresiz bırakılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Baykam'ın düşüncelerinde derin bir çelişki olduğu bazı yorumcular tarafından belirtilmiştir. Sanatçının Batı piyasasına kabul edilme hırısı ile bu piyasayı şiddetle eleştirdiği görülmektedir (Kahraman, 2003, s. 180). Baykam, "Yaptığımız mesleğin ülkede pek bir karşılığı yok" şeklindeki ifadesiyle, mevcut sisteme eleştirel bir bakış açısı getirmektedir. Bu bakış açısına göre, sistem içindeki tüm kesimler (küratörler, galeriler vb.) kazanç sağlarken, sanatçılar sürekli olarak geri plana itilmekte ve bu durum sistemin eleştirisini oluşturur.

4. Sonuç

Kapitalist sistemde medya, sermaye, pazar, kültürün pazarlanması ve nesnelerin metalaştırılması, en önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bu unsurlar aracılığıyla, kapitalist sistem artı değer yaratma amacı doğrultusunda işlev görmektedir. Sistemin etkinliği, insanların üzerindeki etkisinin artmasıyla orantılı olarak daha fazla satış yapılmasını ve artı değerlerin

sisteme dahil edilmesini sağlar. Bu süreç, sürekli büyüyen ve kendi kendini besleyen bir ekonomik düzenin oluşmasına yol açar.

Kapitalist düzen içindeki değişimlerin etkileri, önce bireylerde, ardından toplumlar genelinde geniş bir perspektifte gözlemlenebilir. Kültürel dezenformasyon, bilinçli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilen bozulmalar sonucunda ortaya çıkar ve sistem, alım yönünde çeşitli yönlendirmelerle baskı uygular. Bu baskı, daha çok psikolojik düzeyde etkili olup, bireylerde "uyum" arzusunun doyumsuzluğuna yol açar. Bu uyum arzusu, fiziksel değişim isteğine dönüşür ve kültürel ürünler yerine reklamlar aracılığıyla metaların edinilmesiyle sonuçlanır.

Sanatın kapitalist sistem içinde var olabilmesi, sistemin düzenine ve hegemonik yapısına olumlu tepkiler vermesiyle mümkün olur. Sisteme uyum sağlayamayan ve kendi dünyasında varlık gösteremeyen sanatçılar, kendi pazarlarını oluşturmak, kültürel dezenformasyona uyum sağlamak, sermayeye katkıda bulunmak, kendi reklamlarını yapmak veya markalaşmak gibi unsurları yerine getirmelidir. Aksi takdirde, sistem dışına itilme riskiyle karşı karşıya kalırlar ve bu durum, sanatın birçok değerinin kaybolmasına neden olabilir.

Warhol'un eserlerinde; zaman kavramı, günlük tüketilen basit nesneler kullanıldığı görülebilir. Burada en dikkat çekici olan, yaptığı her eserin Amerikan kültüründe olması; basit, değer verilmeyen (sanatçılar hariç) ama tüketimin içerisinde bulunan, üretilen, fabrikasyon bir üretim bandından inerek insanlara ulaşan ve sıkça tüketilen nesneleri sanatına almayı tercih etmiş olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda sanatçı kapitalist sistem içerisinde kendine önemli bir rol edinmekle kalmadığı ayrıca önemli bir kültür pazarlaması yaptığını dile getirebiliriz.

Baykam'ın eserlerinde Kapitalist sistemdeki metaları ön plana çıkardığı, bunların bir reklam pazarlamasını yaptığı düşünülebilir. kapitalizm olgusunu metalaştırabilmeyi başarmış, kendisine bu düzen içerisinde zihinlerde yer edinebilmiş, var olmayan, akıllara gelmeyen ürünleri ortaya koyduğu görülebilir.

Ele alınan bu sanatçıların sermayeyi ön plana çıkardıkları, medya ortamı ile kendi pazarlarını oluşturmaya çalıştıkları, bakış açıları ve eserleri ile sanat eserlerini bir meta haline getirdikleri, kültür pazarlamasını (özellikle Amerikan Kültürü ve bu kültürde bulunan metaları yansıtmak) eserlerinde de görüleceği üzere bazen küçük bir nesne olarak durur iken bazen ana eser olarak sundukları görülebilmektedir.

Kapitalist sistemde her ürünün bir fiyatı vardır, hatta paha biçilemez olarak değerlendirilenler bile bir değer biçme sürecine tabidir. Ancak, bu durumun sanatı metalaştırmak ve artı değer paradigmasıyla değerlendirmek anlamına gelmediği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- ADORNO, T. W. (1970). *Aesthetic theory*. New York: Routledge & Kegan Paul.
- ASLAN, Ş. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri nicel, nitel ve karma tasarımlar için bir rehber*. Ankara: Eğitim Yayınevi.
- BAUDRILLARD, J. (2010). *Sanat dünyasının kurduğu komplo*. (O.Adanır, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAYKAM, B. (2019). *Sistem eleştirileri*. İstanbul: Piramid Yayıncılık.
- DANTO, C.A. (2018). *Andy Warhol*. (S. Sertabiboğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EAGLETON, T. (1996). *İdeoloji*. (M. Özcan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EAGLETON, T. (2010). *Estetiğin ideolojisi* (H. Hünler, E. Kılıç, B. Gözkan, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- FÜLBERT, G. (2008). *Kapitalizmin kısa tarihi*. (U. Sadık, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap Yayınları.
- GORZ A. (2011). *Maddesiz bilgi, değer ve sermaye*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GROYS, B. (2014). *Sanatın gücü*. (F. C. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Hayal Perest Yayınları.
- HARWEY, D. (2013). *Seventeen contradictions and the end of capitalism*. New York: Oxford University Press.
- HARWEY, D. (1997). *Postmodernliğin durumu*. (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- HARWEY, D. (2013). *Asi şehirler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- KAHRAMAN, B.H. (2003). Bir kültür gerillası: Bedri Baykam. Ö. Eras (Ed.), *Eleştirmenlerin kaleminden Bedri Baykam*. Ankara: Piramid Yayıncılık.
- KAYA, Y. (2023). *Disiplinlerarası bir yaklaşım olarak, resimsel perspektifin edebi metinler üzerindeki etkisini örnek eserler üzerinden okumak*. İnsanat Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi, 3(2), 281-292
- KAYA, Y. (2024). *David Hockney'in tezi ve ona yöneltilen eleştiriler üzerine bir tartışma*. II. Uluslararası Selanik Sanat ve Tasarım Sempozyumu (s. 237-245). ISBN: 978-625-6671-05-8
- KESKİNOK, K. (1982). *Barış, canlılık, hareket*. Ö.Eras(Ed.), *Eleştirmenlerin kaleminden Bedri Baykam*. Ankara: Piramid Yayıncılık

KIRÇUVAL, Y. (2021). *Andy Warhol durmadığınız sürece ne kadar yavaş gittiğiniz önemli değil*. İstanbul: Destek Yayınları.

LINEBAUG, P. (2014). *Makine kırıcılık, romantizm ve 1811-12 yıllarındaki birkaç ortak olan: Ned ludd ve queen Mab*. (D. Esen, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

MADRA, B. (1999). *Sanat ve yaşam arasında, söz ve imge arasında*. Ö. Eras (Ed.), *Eleştirmenlerin kaleminden Bedri Baykam*. Ankara: Piramid Yayıncılık.

MADRA, B. (2003). *Politik sanattan tiyatro gösterilerine, Bedri Baykam'ın uzun macerası*. Ö. Eras(Ed.), *Eleştirmenlerin kaleminden Bedri Baykam*. Ankara: Piramid Yayıncılık

MARX, K. (1986). *Kapital: kapitalist üretimin eleştirel bir tahlili*. (A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

O'DOHERTY, B. (2016). *Beyaz küpün içinde*. (A. Antmen, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.

ONGUR, Ö.H. (2011). *Tüketim toplumu, nevrotik kültür ve dövüş kulübü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SALDERAY, B., ERTEN, A. (2021). *İnstagram'da fotoğraf paylaşımı ve sanal benlik olgusunun sunumu*. Akademik Sanat (14), 115-129.

SCHUMPETER J. A. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper & Brothers.

SHINER, L. (2020). *Sanatın icadı*. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SMITH, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Londra: W. Strahan ve T. Cadell.

ŞERİATİ, A. (2004). *Kapitalizm*. (Y. Arslan, Çev.). İstanbul: Dünya Yayınları.

YILDIRIM, A, ŞİMŞEK, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

ZERZAN, J. (2013). *Makinelerin alacakaranlığı makaleler*. (G. R. Öğdül, Çev.). İstanbul: Kaos Yayınları.

Görsellerin Kaynakları

Görsel 1: <https://www.masterworksfineart.com/artists/andy-warhol/campbells-soup>

Görsel 2: <https://www.coca-colacompany.com/au/news/warhol-coca-cola-painting-sells-for-573-million-at-christies-auction>

İbrahim Yıldırım, Bülent Salderay, "Kapitalizm'in Etkisiyle Sanatın Metalaşması Üzerine Bir Eleştirel İnceleme: Andy Warhol ve Bedri Baykam", **ART/İcle: Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (1), Haziran 2025, ss. 1-14.

Görsel 3: <https://www.bedribaykam.com/tr/galeri/2013-boscerceve>

Görsel 4: <https://www.bedribaykam.com/tr/galeri/1987-1992-remake-serisi>

Revitalizing a Vernacular Architectural Element Through Sustainability: Contemporary Applications of Mashrabiya*

Byan A. JETTO**, Semih G. YILDIRIM***

Abstract

Purpose: Adequate natural lighting and thermal comfort, key components of sustainable spatial design, can be effectively managed using sunshades. There has been considerable interest in how mashrabiya, a traditional element of vernacular architecture that serves as a form of sun shading, is incorporated into contemporary designs. This study explores the integration of mashrabiya, a traditional architectural feature, into modern design practices, with a focus on sustainability.

Conceptual Framework: Currently, there is a growing demand for sustainable solutions across various design fields, with a particular emphasis on architectural elements that reflect cultural values and offer environmental advantages. The mashrabiya, which was originally used for shading and ventilation in hot, dry climates, serves as a prime example of sustainable design principles. This research explores the historical importance, technological developments, and possible uses of mashrabiya in both traditional and contemporary architecture, especially regarding its impact on daylighting design. It assesses how effective mashrabiya is in improving lighting quality, maximizing natural daylight, and enhancing the cultural identity of architectural settings in different parts of the world. By incorporating mashrabiya into modern designs, architects can pay tribute to traditional methods while tackling current environmental issues.

Method: This study employed qualitative research methods with data collected through document analysis. Within the framework of sustainability, buildings worldwide related to the subject were examined, focusing on the materials and methods used in both vernacular and modern applications of mashrabiya. The study evaluates sun-shading applications that control natural lighting and provide thermal comfort

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 17.07.2024 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* This article is based on the term project of the first author at Istanbul Gelisim University, Institute of Graduate Studies, Architecture Non-Thesis Master of Science Program, under the supervision of Asst. Prof. Semih G. Yıldırım, PhD.

** MSc. Architect, Istanbul Gelisim University, Institute of Graduate Studies, Istanbul, Türkiye.

E-mail: bayan.abdullah.3798@outlook.com; byan.jetto@ogr.gelisim.edu.tr

ORCID <https://orcid.org/0009-0005-0503-0713>

*** Corresponding Author, Asst. Prof., Istanbul Gelisim University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Architecture, Istanbul, Türkiye. E-mail: sgyildirim@gelisim.edu.tr

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7832-6575>

by analyzing the materials and construction methods used from the past to the present. Aspects of sun shading, including the type of pattern, whether it is fixed or movable, and whether it is two-dimensional or three-dimensional, were examined through various examples.

Findings: In local architecture, designs are primarily categorized into two types: plain and projected mashrabiya. Although five distinct patterns are commonly recognized, there are instances in which these patterns are combined. The density of the patterns and textures directly influence the interior lighting and light direction. The patterns analyzed in vernacular architecture can be viewed as two-dimensional sunshades and fixed elements. In modern applications, two design types have been identified: shape-variable and parametric mashrabiya. The examples discussed include moving elements; in the first case, a two-dimensional moving sunshade is referenced, whereas in the second case, a three-dimensional moving sunshade is described. In vernacular architecture, sunshades are typically constructed from wood, whereas modern applications utilize a variety of materials including metal and wood.

Conclusion: Initially, thermal comfort was achieved using sunshades and water pots. In contemporary examples of mashrabiya, only sunshade features are used. Traditionally composed of two-dimensional fixed elements, mashrabiya have evolved to incorporate movement in modern applications. Today, it is not only referred to as a shading device but also as an adaptive facade system. With the incorporation of various materials and integration of moving components, these advanced versions differ significantly from traditional designs. In modern applications, shape-variable mashrabiya can be more closely associated with examples found in vernacular architecture.

Keywords: Mashrabiya, Shading Device, Daylighting, Vernacular Architectural Element, Sustainable Architecture

Yerel Bir Mimari Öğenin Sürdürülebilirlik Yoluyla Yeniden Canlandırılması: Meşrebiyenin Çağdaş Uygulamaları

Öz

Amaç: Sürdürülebilir mekânsal tasarımın temel bileşenleri olan yeterli doğal aydınlatma ve termal konfor, güneş kırıcılar kullanılarak etkili bir şekilde yönetilebilir. Yerel mimarinin geleneksel bir unsuru olan ve bir tür güneş kırıcı işlevi gören meşrebiyenin çağdaş tasarımlara nasıl dahil edildiğine dair kayda değer bir ilgi söz konusudur. Bu çalışma, geleneksel bir mimari özellik olan meşrebiyenin sürdürülebilirlik odaklı modern tasarım uygulamalarına entegrasyonunu araştırmaktadır.

Kavramsal Çerçeve: Günümüzde, kültürel değerleri yansıtan ve çevresel avantajlar sunan mimari unsurlara özellikle vurgu yapılarak, çeşitli tasarım alanlarında sürdürülebilir çözümlere yönelik artan bir talep söz konusudur. Başlangıçta sıcak ve kuru iklimlerde gölgeleme ve havalandırma amacıyla kullanılan meşrebiye, sürdürülebilir tasarım ilkelerinin en iyi örneklerinden biridir. Bu araştırma, meşrebiyenin tarihsel önemini, teknolojik gelişmelerini ve hem geleneksel hem de çağdaş mimarideki olası kullanımını, özellikle de gün ışığı tasarımı üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Araştırma, meşrebiyenin aydınlatma kalitesini artırmada, doğal gün ışığını en üst düzeye çıkarmada ve dünyanın farklı bölgelerindeki mimari ortamların kültürel kimliğini geliştirmede ne kadar etkili olduğunu değerlendirmektedir. Mimarlar, meşrebiyeyi modern tasarımlara dahil ederek bir yandan geleneksel yöntemlere saygı gösterirken diğer yandan da güncel çevre sorunlarının üstesinden gelebilirler.

Yöntem: Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve veriler doküman analizi yoluyla toplanmıştır. Sürdürülebilirlik çerçevesinde, dünya genelinde konuyla ilgili yapılar incelenmiş, meşrebiye özelliklerinin hem yerel hem de modern uygulamalarında kullanılan malzeme ve yöntemlere odaklanılmıştır. Doğal aydınlatmayı kontrol eden ve termal konfor sağlayan güneş kırıcı uygulamaların değerlendirildiği çalışmada, geçmişten günümüze kullanılan malzemeler ve yapım yöntemleri analiz edilmiştir. Desen türünün, sabit ya da hareketli olması, iki boyutlu ya da üç boyutlu olması gibi güneş kırıcı unsurlar çeşitli örnekler üzerinden incelenmektedir.

Bulgular: Yöresel mimaride düz ve çıkma meşrebiye olarak iki ana kategoride tasarımlar gruplandırılmaktadır. Yaygın olarak beş farklı desen tanınmakla birlikte, bu desenlerin birleştirildiği örnekler de vardır. Desenlerin ve dokuların yoğunluğu, iç aydınlatmayı ve ışık yönünü doğrudan etkiler. Yerel mimaride analiz edilen desenler, iki boyutlu güneş kırıcılar ve sabit elemanlar olarak görülebilir. Modern uygulamalarda iki tasarım türü tanımlanmıştır: şekil değiştirebilen meşrebiye ve parametrik meşrebiye. Ele alınan örnekler hareketli elemanlar içermektedir; ilk durumda iki boyutlu hareketli bir güneş kırıcıya atıfta bulunulurken, ikinci durumda üç boyutlu hareketli bir güneş kırıcı tarif edilmektedir. Yerel mimaride güneş kırıcılar tipik olarak ahşaptan inşa edilirken, modern uygulamalarda metal ve ahşap da dahil olmak üzere çeşitli malzemeler kullanılmaktadır.

Sonuç: Başlangıçta, termal konforu güneş kırıcılar ve su küplerinin kullanılması ile sağlayan meşrebiyenin günümüze yansıyan örneklerinde yalnızca güneş kırıcı özelliği kullanılmaktadır. Geleneksel olarak iki boyutlu sabit elemanlardan oluşan meşrebiye, modern uygulamalarda hareketi de içerecek şekilde evrim geçirmiştir. Günümüzde sadece bir gölgeleme elemanı olarak değil, aynı zamanda uyarlanabilir bir cephe sistemi olarak da anılmaktadır. Çeşitli malzemelerin bir araya getirilmesi ve hareketli bileşenlerin entegrasyonu ile bu gelişmiş versiyonlar geleneksel tasarımlardan önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Modern uygulamadaki şekil değiştirebilen meşrebiye, yerel mimaride bulunan örneklerle daha yakından ilişkilendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Meşrebiye, Güneş Kırıcı, Doğal Aydınlatma, Yöresel Mimari Eleman, Sürdürülebilir Mimari

1. Introduction

Historically and currently, designs have been created to address needs influenced by climate conditions. Key principles of sustainable design, such as sun shading and natural ventilation, are crucial in the development of mashrabiya. These architectural elements, influenced by these design principles, also help shape the local architectural identity of a region. In today's sustainability framework, mashrabiya is classified as a passive system since it comprises non-active components and adheres to the principles of controlling daylight and facilitating natural ventilation. Contemporary adaptations of this traditional architectural feature are still present in modern designs. Mashrabiya is a key element of traditional Arabic vernacular architecture that has been used for centuries. Its primary function is to provide shade from direct sunlight and to prevent heat from entering the building. Typically made of

wood, mashrabiya take the form of a lattice window, often featuring geometric Islamic patterns (Taki & Kumari, 2023). Mashrabiya are typically positioned at the upper level of buildings facing the sun. In the past, rooms behind the mashrabiya were typically cooler than those in other parts of the building. These rooms are often used as living spaces or as welcoming guests (Abdelkader & Park, 2018). The reflection of mashrabiya, which are used as sunshades for natural lighting control in modern applications, is a subject of interest. Examining the materials and methods used in both vernacular and contemporary architecture can provide valuable guidance for designers in creating sustainable building facade elements that bridge the past and present. Therefore, the study examines the use of meşrebiye in both traditional and modern architecture, highlighting the differences in materials and construction methods, with a particular emphasis on natural lighting and sustainability.

2. Method

This study adopted qualitative methods to gather data through document analysis. Relevant buildings worldwide were examined in the context of sustainability, emphasizing the materials and techniques used in both traditional and contemporary mashrabiya applications. This study assesses sun-shading solutions that regulate natural light and enhance thermal comfort by exploring the evolution of materials and construction techniques over time. Various aspects of sun shading, such as pattern type, mobility (fixed or adjustable), and dimensionality (two-dimensional or three-dimensional), were analyzed through case studies. Three case studies related to Arabic architecture were examined, all of which featured modern applications of mashrabiya on the façade. In contemporary interpretations, two types have been identified: shape-variable mashrabiya and parametric mashrabiya. This study evaluated which modern practices are more closely associated with traditional approaches.

3. Traditional Materials and Techniques Used in Mashrabiya

Historically, the term "mashrabiya" referred to an enclosed space with wooden lattice openings where vessels containing drinking water were placed for cooling purposes. Subsequently, the term evolved to denote solely the lattice screen (Allothman & Akçay, 2017). This architectural feature enables occupants to observe the streetscape or inner courtyard from the interior while maintaining privacy. The etymology of "mashrabiya" is rooted in Arabic, signifying the location where drinking water vessels were positioned for cooling. "Mashraba" is the nominal form of the Arabic verb "yashrab," which translates to "drink" (Allothman & Akçay, 2017). Clay vessels were situated on the inner shelf of the mashrabiya to passively cool the incoming air (Table 1). The mashrabiya is characterized by its circular wooden balustrades, which provide an optimal configuration for facilitating smooth airflow, thereby enhancing the evaporation process (Bagasi et. al. 2021). Traditionally, mashrabiya was constructed from wood due to its capacity to regulate humidity and enhance thermal comfort. As air traverses

the wooden mashrabiya, it experiences a reduction in moisture content owing to the absorption properties of the wooden balustrades (Table 1). Moisture absorption occurs during nighttime when air temperatures are lower. During daytime, as the mashrabiya is warmed by solar radiation, it releases the moisture absorbed at night, effectively humidifying and cooling the passing air. This technique has demonstrated the mashrabiya's distinctive efficacy in arid regions, as it increases the humidity of dry air during the day, contributing to the cooling of interior spaces during periods of elevated temperatures (Allothman & Akçay, 2017).

Mashrabiya Section	Passive cooling in the wooden mashrabiya through absorbing and discharging moisture
	Day time
	Night time

Table 1. Working principles of mashrabiya (Taki & Kumari, 2023; Allothman & Akçay, 2017)

3.1. Types and Patterns of Mashrabiya as Design Elements

Mashrabiya designs vary across Middle Eastern and North African regions, primarily due to differences in materials, construction methods, and local cultural significance. For instance, Yemeni mashrabiya sometimes incorporate stone elements (Abdelkader & Park, 2018). Despite regional variations in design, these structures generally feature similar geometric patterns and serve comparable purposes. Mashrabiya can be broadly classified into two main categories (Table 2): projected mashrabiya, which protrude from the wall surface, and plain mashrabiya, which are aligned with the wall (Bagasi et al. 2021; Bande et al. 2023).

- 19 -

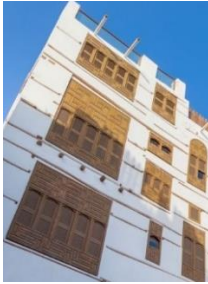
Projected Mashrabiya				
Plain Mashrabiya				

Table 2. Types of mashrabiya (Url 1; Url 2; Url 3; Url 4; Url 5; Url 6; Url 7; Url 8)

Mashrabiya is renowned for its complex and elaborate geometric designs, which showcase the skill of its creators and serve as distinctive characteristics of this traditional architectural element. These patterns were historically crafted by hand with great precision (Abdelkader & Park, 2018). While the latticework designs in mashrabiya differ across regions, some common patterns are listed in Table 3, including the cross, maymoni, hexagon, and church patterns, with the latter typically positioned at the mashrabiya's base (Taşkan & Ismaeel, 2022). The geometric patterns of mashrabiya serve both aesthetic and functional purposes, offering privacy while allowing air circulation and natural light penetration. Each style represents the rich artistic heritage and expert craftsmanship of various regions, contributing to the mashrabiya's status as a unique architectural feature (Khan & Rafi, 2019).

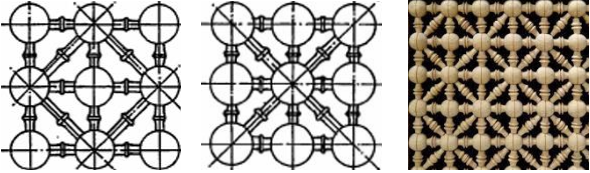
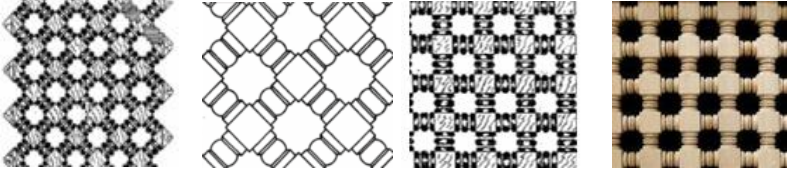
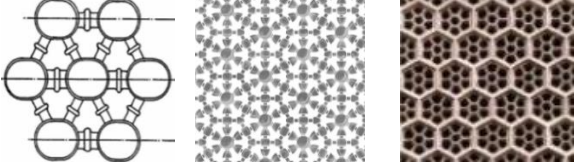
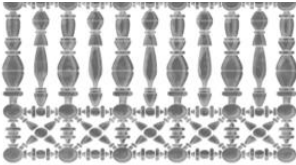
Name of the pattern				
The cross pattern				
The maymoni pattern				
The hexagon pattern				
The church pattern				

Table 3. Mashrabiya patterns (Taşkan & Ismaeel, 2022; Url 9; Url 10; Url 11)

Sometimes, mashrabiya screens may incorporate multiple types of inscriptions and patterns, as illustrated in Figure 1. This particular screen features three inscriptions—Maymoni, Cross, and Church—combined in a harmonious design. This sophisticated fusion reflects the rich dialogue among diverse cultural, religious, and artistic influences, highlighting the historical coexistence and mutual impact of various traditions within architectural design.

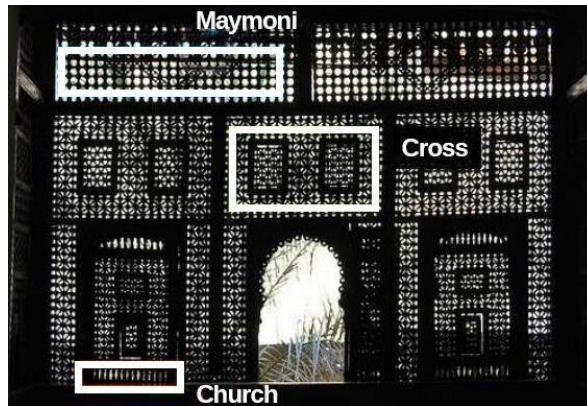

Figure 1. Interior view of combination of patterns in one mashrabiya (Alothman, 2024).

3.2. The Significance of Mashrabiya in Interior Lighting and Vernacular Architecture

Mashrabiya play a significant role in history by influencing interior lighting, particularly within the context of traditional architecture in the Middle East. Historically, mashrabiya screens were an innovative solution for mitigating intense sunlight and adapting to the region's hot climate. These intricately woven wooden lattices serve as sophisticated means of filtering natural light into interior spaces. One of the primary functions of mashrabiya in historical architecture is to regulate and control the entry of sunlight into buildings (Bayomy, 2016). The intricate patterns of the mashrabiya lattice diffuse harsh sunlight and cast beautiful patterns of light and shadow in interior spaces, as illustrated in Figure 2, adding depth and texture to the environment. In this way, they reduce glare and create a softer ambient illumination, which is conducive to indoor activities and comfort (Al-Karablieh et al., 2019).

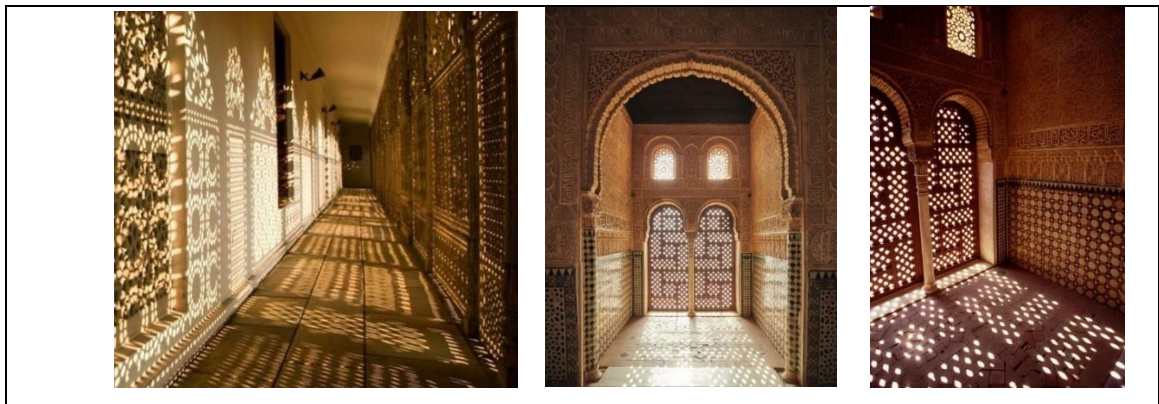

Figure 2. Effects of shadow and lighting pattern in the indoor environment (Url 12; Url 13; Url 14)

Moreover, mashrabiya played a crucial role in enhancing privacy while still allowing natural light to penetrate the interior. By selectively obscuring views from the outside, these screens afforded occupants a sense of seclusion without completely blocking sunlight. This balance between privacy and illumination is essential for creating special and welcoming interior spaces, particularly in densely populated urban environments (Abdelkader & Park, 2018). In addition, the historical significance of mashrabiya in lighting extends its contribution to energy efficiency and sustainability. By harnessing the power of natural light, buildings adorned with mashrabiya screens were able to minimize their reliance on artificial lighting sources during the day. This not only reduced energy consumption, but also helped create more environmentally responsible architectural solutions that were in harmony with the natural surroundings (Fahmy et al., 2023).

3.3. Techniques for Adjusting Daylight Intensity and Direction

Mashrabiya provides architects with the opportunity to manipulate the intensity and direction of light within a space, enabling precise control over the ambiance and functionality of interior lighting. By strategically positioning mashrabiya panels or adjusting the spacing of balusters, architects can regulate the amount of sunlight that filters into a room, creating various zones of brightness. This dynamic approach to lighting not only enhances visual comfort but also improves energy efficiency by reducing reliance on artificial lighting during daylight hours (Fahmy et al., 2023). Furthermore, the adjustability of mashrabiya panels allows architects to respond to changing daylight conditions throughout the day, ensuring that interior spaces remain well-lit and comfortable at all times. In its design, Mashrabiya takes into account the distance and size of openings to effectively manage lighting. As shown in Figure 3, the lower section features smaller openings positioned at eye level to filter and diffuse incoming sunlight, thereby enhancing privacy for the occupants. In contrast, the upper section includes larger openings situated high enough to permit natural light and cool air to enter the space while still preserving privacy. This thoughtful design creates a balanced and comfortable environment by facilitating the flow of light and air throughout the structure (Abdelkader & Park, 2018).

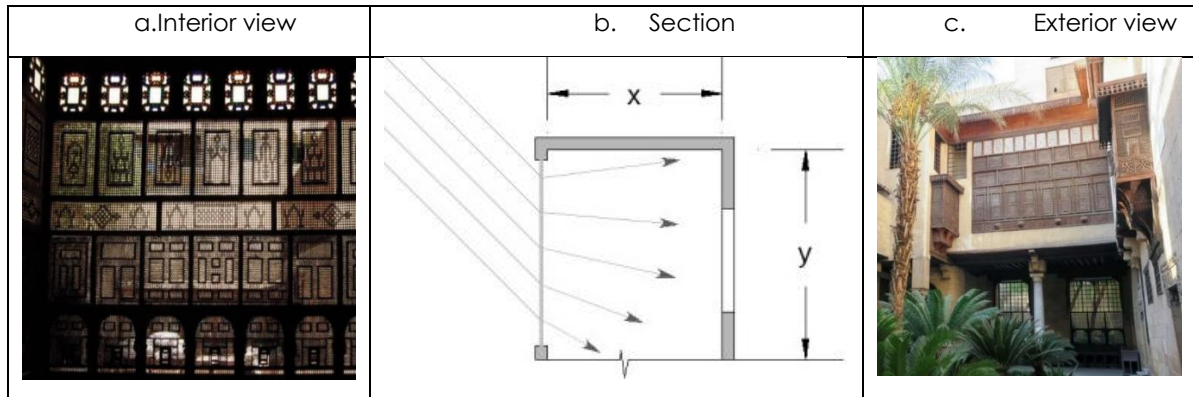

Figure 3. Light directing at interior space at Al-Suhaymi house, Egypt (Al-karablieh et al., 2019; Abdelkader & Park, 2018)

In the Suhaimi house, as illustrated in Figure 3, the room's layout emphasizes the relationship between spatial dimensions and the mashrabiya. The mashrabiya panels, which are nearly the same height as the room's walls, effectively enhance the distribution of light. The height of the mashrabiya is approximately equal to the room's height, denoted as y . The room's height slightly exceeds its width, ensuring that sunlight penetrates deeper into the space. Consequently, the combined height and width of the mashrabiya facilitate the maximum influx of sunlight throughout the room. This design not only optimizes natural light within the house but also adds aesthetic value and functionality to the interior space (Al-Karablieh et al., 2019).

3.4. Creating Visual Effects with Mashrabiya

The arrangement of light and shadow on the surface of the mashrabiya is influenced by its cylindrical shape, which helps to soften the contrast between light and dark, resulting in more diffused illumination. The shapes and apertures of mashrabiya panels vary significantly, affecting both the quantity and pattern of light that enters the interior space, as well as the quality of light, which can range from soft dimness to harsh glare (Bayomy, 2016). The spacing between the bars of the mashrabiya and their diameters are critical factors that influence the primary source of light. Increasing the spacing between the bars enhances the amount of light that enters, while decreasing the spacing reduces it. Figure 4 presents a detailed illustration of a mashrabiya, categorizing the regions into two types: one representing areas with limited light penetration (negative area) and the other representing open spaces that allow light to enter (positive area). The negative area consists of solid wood that obstructs light entry and appears to occupy a larger total area compared to the positive area (Al-Karablieh et al., 2019). The area featuring positive space is illustrated in Figure 4, which showcases openings that allow light to filter through, creating intricate patterns and decorative effects within the space. This interplay of light and shadow produces a visually appealing aesthetic and enhances the

artistic value of the environment. The balance and control of light interacting with the mashrabiya structure foster a harmonious and graceful atmosphere, utilizing natural light as a fundamental element in the architectural expression of Islamic design principles (Al-Karablieh et al., 2019). Understanding the difference between negative and positive space in mashrabiya design is crucial. This knowledge enables designers to optimize natural light, ensuring that interiors are well-lit without excessive glare. Additionally, it aids in managing thermal comfort, helping to keep indoor spaces relatively cooler in hot climates by blocking direct sunlight. Furthermore, the strategic placement of negative spaces enhances privacy, allowing light to enter while obstructing external views. This thoughtful design of negative areas adds aesthetic value, making the overall design visually appealing. The balance of light and shadow contributes to its beauty. Mastering this balance is essential for developing innovative, functional, and attractive architectural designs.

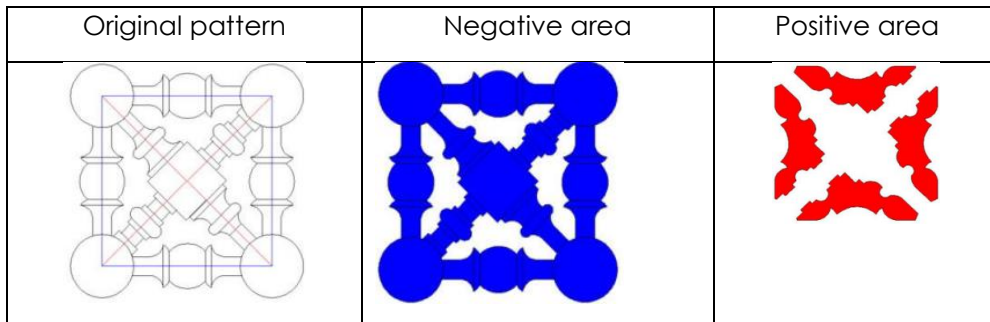

Figure 4. The negative and positive areas (Al-karablieh et. al., 2019)

4. Contemporary Materials and Methods of Mashrabiya

In recent years, extensive research has been conducted on adaptive façade systems. Belek and Yamaçlı (2022) explored various design solutions that align with sustainable design criteria using these systems. In contemporary applications, mashrabiya has also been integrated into adaptive façade systems. Designers are transforming traditional mashrabiya into advanced daylighting systems through the use of computer technology. These modern mashrabiya have evolved into sophisticated systems capable of adapting to varying light and shadow conditions within spaces. Traditional mashrabiya lacks the ability to adjust to changing environmental conditions. A significant innovation in this field is the shape-variable mashrabiya, which is designed for both lighting and shading. This concept, along with parametric mashrabiya, provides architects and designers with enhanced flexibility and an unprecedented ability to generate interactive mashrabiya patterns and configurations.

4.1. The Shape Variable Mashrabiya (SVM)

The shape-variable mashrabiya (SVM) is an innovative sun protection system inspired by the traditional mashrabiya concept, specifically designed to enhance efficiency in arid and hot climates. The primary objective of this system is to minimize solar gain and direct sunlight while maximizing natural daylight. The SVM consists of three identical shields arranged in a specific pattern, as illustrated in Table 4. These patterns are meticulously crafted to achieve an optimal balance between sun protection and daylight. The shields are constructed from durable, lightweight materials such as aluminum, which facilitates easy maintenance. This system dynamically adjusts in response to external factors, including sunlight, temperature, and wind (Giovannini et al., 2015).

A central computer manages the system and continuously monitors environmental conditions and user preferences. Based on this data, the mashrabiya adjusts its panels to enhance airflow, lighting levels, and privacy (Giovannini et al., 2015). The SVM system consists of three identical shields: the first shield remains fixed, while the second and third shields can move independently along both the vertical and lateral dimensions (the x- and y-axes) by half of the motif length ($L/2$). The SVM is designed to respond to changing solar angles throughout the day. It dynamically adjusts its configuration to optimize protection from direct sunlight while providing diffused daylight and maintaining a connection to the outdoor environment. By adapting to outdoor conditions, the SVM system ensures maximum comfort for building occupants while preserving a well-lit and pleasant indoor atmosphere (Karamata & Andersen, 2014).

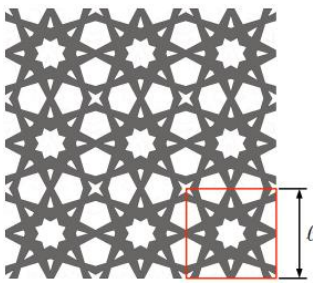
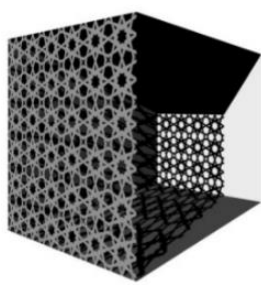
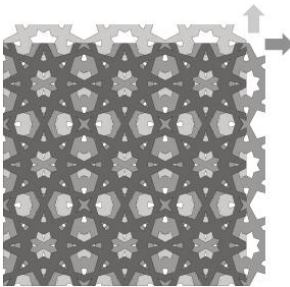
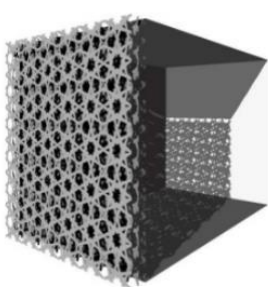
Open		Closed	
Elevation	3D view	Elevation	3D view
			

Table 4. The pattern and the positioning of shape variable mashrabiya (SVM) (Giovannini et. al., 2015; Karamata & Andersen, 2014)

Recently, the SVM system was compared to standard Venetian blinds. The study revealed that the SVM system demonstrated superior performance, particularly in terms of

providing adequate lighting in the space. Additionally, it significantly conserves energy, with potential savings of up to 65.7% compared to reflective glazing (16%) and 30.7% compared to Venetian blinds. While these results were derived from simulations, further insights into the effectiveness and aesthetic appeal of the SVM system could be obtained through real prototypes (Taki & Kumari, 2023).

4.2. The Parametric Mashrabiya (PM)

In the design field, the term refers to variable design. It is a method of creating and designing various models and structures through the application of multiple algorithms and mathematical operations. This technology enables the development of complex, self-modifying designs that autonomously respond to diverse inputs, including climatic conditions, required functionalities, and aesthetic preferences. Advanced software tools are frequently employed in parametric design to model and optimize these mathematical relationships, which in turn influence innovative and efficient architectural solutions (Bayomy, 2016; Sharaidin et al., 2012).

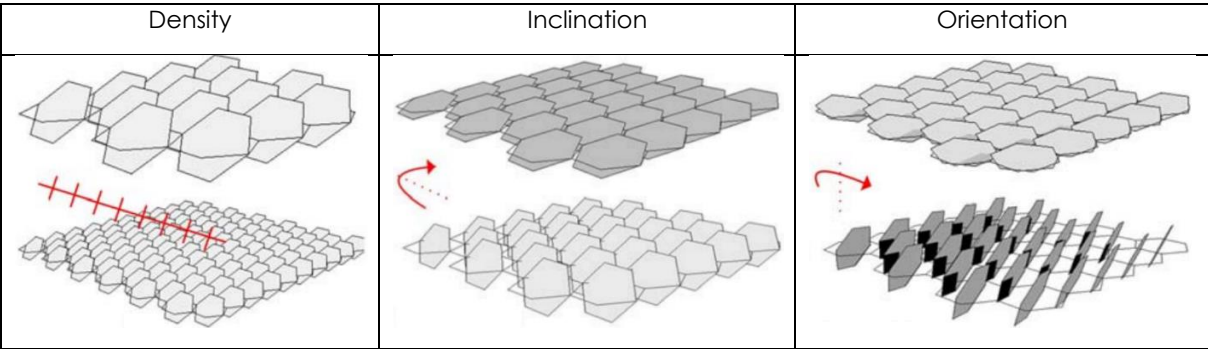

Figure 5. Variables of the parametric model (Turrin et al., 2011)

In the parametric design of a mashrabiya, factors such as the required levels of light and heat are crucial. Based on these parameters, the opening and closing of the parametric mashrabiya are regulated. This system ensures balanced lighting within the building and enhances comfort by adjusting heat and light levels according to specific needs (El Semary et al., 2017). The parametric mashrabiya represents a contemporary interpretation of a traditional architectural element, seamlessly blending ancient artistry with modern technology. In parametric design, architects can adjust pattern density, panel orientation, and shading angles to optimize the design and enhance its visual appeal (Figure 5). This level of customization allows architects to create mashrabiyas tailored to the unique characteristics of each building and its surrounding environment. By integrating advanced materials and manufacturing technologies, the parametric mashrabiya improves building performance while preserving a connection to its historical and cultural roots (Fahmy et al., 2023).

5. Examples of Innovative Mashrabiya Applications in Modern Architecture

In contemporary architecture, three notable examples are examined: The Arab World Institute in Paris, the Doha Tower in Qatar, and the Al Bahar Towers in the United Arab Emirates. These buildings, evaluated within the context of adaptive facade systems, also incorporate active kinetic systems (Belek & Yamaçlı, 2022). The first system, designed with an emphasis on natural lighting, was implemented on a single-skin facade, whereas the second and third examples feature a double-skin facade. Double-skin facade systems also facilitate natural ventilation. Unlike traditional systems, contemporary designs utilize a variety of materials, and kinetic systems can be developed instead of relying solely on static designs. Consequently, it is possible to incorporate design elements inspired by vernacular architecture while employing advanced techniques and design patterns. This approach allows for the integration of traditional cultural techniques with modern innovations.

5.1. Arab World Institute in Paris, France

The Arab World Institute in Paris, France, was designed by Jean Nouvel and completed in 1987. The southern façade functions as a massive mashrabiya, measuring 30 × 80 meters, which seamlessly integrates modern technology with traditional Arabic architectural principles (Bagasi et al., 2021). This contemporary mashrabiya serves as a dynamic screen that filters light while being both functional and aesthetically pleasing. The southern façade comprises 240 square units that open and close automatically, resembling camera lenses (Gamal et al., 2022). This advanced system is calibrated to regulate and filter the amount of light and heat entering the building (Figure 6). Interface elements continuously change throughout the day, presenting a new appearance that adapts to external environmental conditions and evolving needs (El Semary et al., 2017). From an environmental perspective, the adjustable mashrabiya openings in this design have significantly reduced the need for artificial lighting and enhanced the building's energy efficiency. This technique illustrates how traditional elements can be reinterpreted to suit modern architectural contexts while preserving their cultural significance (Gamal et al., 2022). The Arab World Institute creates a unique and culturally meaningful space that connects the past with the present.

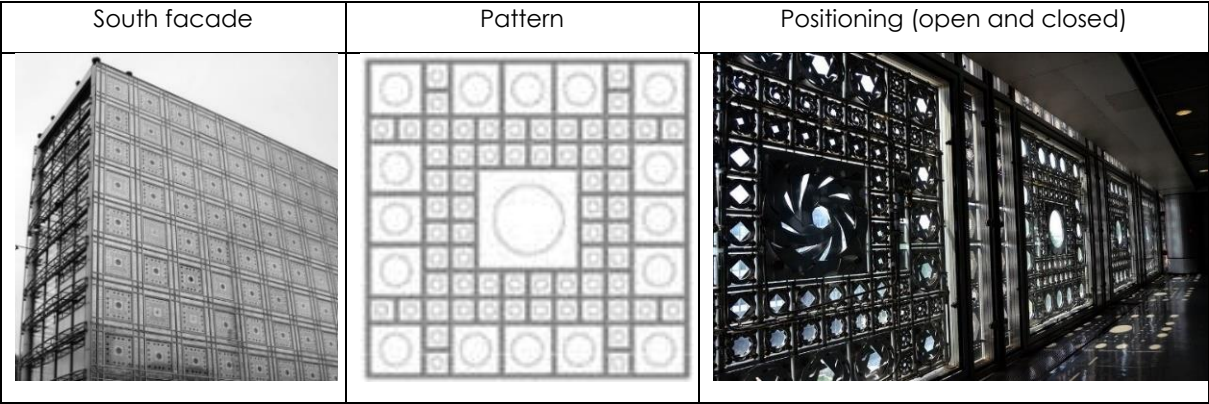

Figure 6. Arab World Institute in Paris, France (El Semary et. al., 2017; Url 15; Url 16)

5.2. Doha Tower (Burj Qatar) in Doha, Qatar

The tower's design is inspired by Islamic motifs and geometric patterns, seamlessly blending cultural heritage with contemporary architecture. Completed in 2012, the tower stands 231 meters tall and comprises 46 floors. Known as Doha Tower or Qatar Tower, it was designed by Jean Nouvel. The building's cylindrical shape, complemented by a mashrabiya-inspired façade, makes it a distinctive landmark in the area. The façade functions as a multi-layered system featuring a complex grid design (Bayomy, 2016). It is adorned with four layers of metallic patterns that provide both aesthetic appeal and functional benefits. The design incorporates a single geometric shape at multiple scales, overlaid with varying densities across the façade. Overlays are applied based on solar conditions: 25% opacity is designated for the north elevation, 40% for the south, and 60% for the east and west (Bagasi et al., 2021). The façade system contributes to a 20% reduction in cooling loads. This technology aids in decreasing energy consumption by regulating the light and heat that enter the building (Figure 7) (Khan & Rafi, 2019).

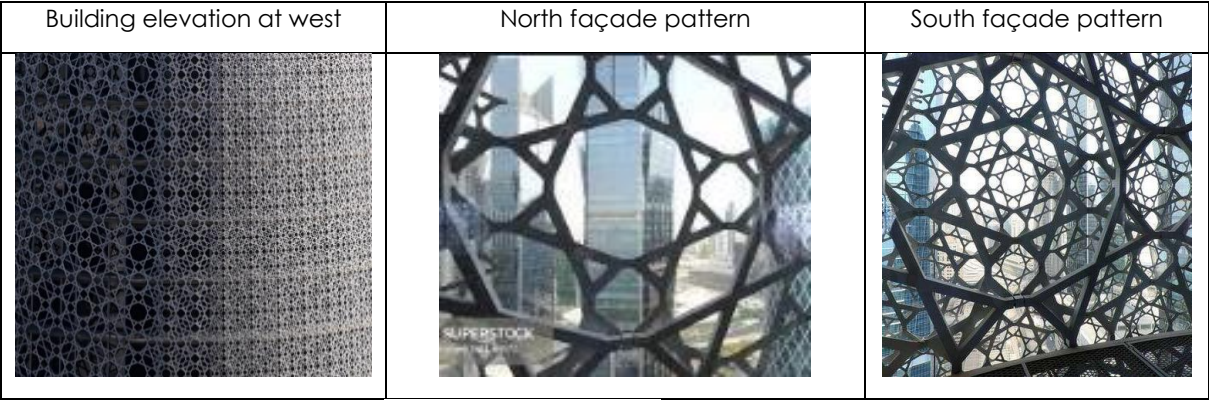

Figure 7. Doha Tower in Qatar (Bayomy, 2016; Url 17)

5.3. Al-Bahar Towers in Abu Dhabi, UAE

The evolution of the mashrabiya screen into contemporary architecture is exemplified by the twin towers in Abu Dhabi, United Arab Emirates. These structures serve as a landmark, showcasing a harmonious blend of cultural heritage and modern innovation. The traditional vernacular element has been transformed into a dynamic façade system. This façade features a parametric shading system composed of umbrella-like elements (Khan & Rafi, 2019). These umbrella-like panels are installed on three façades: the eastern, southern, and western façades. The northern portion of the façade remains exposed without shading (Table 5).

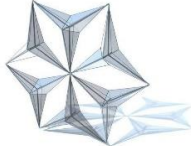
Building facades		Mashrabiya patterns		
North facade	South facade	max. shading	half shading	min. shading
				
		closed 	semi-open 	max. open

Table 5. Al-Bahar Towers in Abu Dhabi, UAE (El Semary et. al., 2017; Url 18; Url 19)

The two towers consist of over 1,000 individual units that are electronically controlled by the building management system to create a smart façade. This adaptive mashrabiya takes on a triangular shape when fully expanded. All six units are interconnected at a common point, forming a hexagonal configuration. These umbrella-like components are constructed from semi-transparent materials that illuminate and diffuse sunlight while minimizing glare and heat from direct exposure (Gamal et al., 2022). By utilizing complex algorithms, the relationships between design elements can be defined through specific parameters, resulting in a façade that automatically adapts to changing external environmental conditions (Khan & Rafi, 2019). This shading system adjusts according to the movement of the sun. At sunrise, the east-facing section of the facade closes to block the intense morning sunlight. As the day progresses, the shading elements dynamically change in response to the sun's position, resulting in a unique and evolving facade throughout the day (Bayomy, 2016). By regulating the amount of sunlight entering the building, this technology effectively reduces glare and heat gain, thereby decreasing reliance on artificial cooling systems and creating a comfortable indoor environment for occupants. Studies indicate that this innovative approach can reduce solar gain by up to 50%, significantly lowering cooling costs and energy consumption (Bayomy, 2016).

6. Conclusion and Discussion

This research focuses on the fundamental concepts related to mashrabiya as a local architectural vernacular element in the Middle East, with a primary emphasis on its revival in contemporary applications. Traditionally, thermal comfort was achieved through the use of sunshades and water pots. In local architecture, designs are mainly divided into two categories: plain and projected mashrabiya. There are five commonly recognized patterns, and they can sometimes be combined. The density of these patterns and textures affects the interior lighting and its direction. The patterns found in traditional architecture can be seen as two-dimensional sunshades and fixed features. The principles embedded in the traditional mashrabiya align with contemporary sustainable architecture, promoting daylighting, natural ventilation, and reduced energy consumption. Traditionally, mashrabiya consisted of static two-dimensional elements; however, they have now evolved to incorporate moving parts in contemporary applications. The integration of diverse materials and dynamic components has resulted in significant differences between these advanced versions and traditional designs. In contemporary mashrabiya designs, the sunshade function is predominantly emphasized. Traditional sunshades are usually made of wood, whereas modern designs incorporate various materials, including metal and wood. Current interpretations incorporate advanced materials and technologies to showcase the mashrabiya's adaptability in improving the environmental performance of buildings. In modern applications, it is primarily employed on the southern

facade as a shading device, offering both natural lighting and thermal regulation. Today, they are recognized not only as shading devices but also as adaptive façade systems. In contemporary designs, two types have emerged: SVM and parametric mashrabiya. SVM refers to motion in a two-dimensional plane, such as the x and y axes, whereas parametric mashrabiya describes motion in a three-dimensional space, including the x, y, and z axes. From this perspective, parametric mashrabiya unveils a design pattern that transcends traditional mashrabiya. Examples include dynamic facades and parametric designs that respond to environmental conditions in real-time, demonstrating that the mashrabiya can be innovatively integrated into contemporary architecture. The examples mentioned include movable elements; the first refers to a two-dimensional moving sunshade, while the second describes a three-dimensional version. In contemporary applications, SVM can be more closely associated with examples found in vernacular architecture.

It is important to note that conducting a comprehensive study on SVM as a valuable direction for future research. Additionally, it is evident that a separate investigation is necessary to explore the design relationship between traditional patterns and those selected in modern applications. This text reflects the modern adaptation of mashrabiya, which integrates variable shapes and dynamic features. Additionally, further research is needed to assess the performance of daylighting and natural ventilation in mashrabiya within adaptive facade systems. This area of research may open new opportunities for SVM in optimizing building performance concerning energy efficiency, daylight manipulation, and thermal comfort, while also maintaining a connection to traditional architectural identity.

Author Contribution and Conflict of Interest Declaration

This article has two authors. The entire manuscript has been written and approved by both authors and presents original, unpublished work. This research did not receive any specific grants from funding agencies in the public, commercial, or non-profit sectors. The authors declare that they have no conflicts of interest.

REFERENCES

- ABDELKADER R., PARK J. (2018). Sustainable Building Façades: Modern Usages of the Traditional Mashrabiya. *Open House International*, 43(2), 69-76. doi:10.1108/OHI-02-2018-B0010
- ALOTHMAN H. (2024). Patterns of mashrabiya. Retrieved May 15, 2024, from <https://www.abiya.ae/knowledge-hiba/patterns-of-mashrabiya>
- ALOTHMAN H., AKÇAY A. Ö. (2017). A Theoretical Framework for the Evaluation from the Traditional Mashrabiya to Modern Mashrabiya. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 107-121. doi:10.7596/taksad.v6i3.962
- AL-KARABLIEH M. A., AL-QUDAH M. M., ALAMERI J. H. (2019). The Technical and Design Characteristics of Traditional Natural Lighting Methods in Islamic Architecture. *Journal of Tourism, Hospitality and Sports*, 41, 53-72. doi:10.7176/JTHS
- BAGASI A. A., CALAUTIT J. K., KARBAN A. S. (2021). Evaluation of the Integration of the Traditional Architectural Element Mashrabiya into the Ventilation Strategy for Buildings in Hot Climates. *Article in Energies*, 1-34. doi:10.3390/en14030530
- BANDE L., ASMELASH Y., AHMAD A., CYIZA A., BERENGUERES J. (2023). Evaluation of an Existing Validated Emirati House versus a New Parametric Design Based on the Local Social Environment through the Application of Advanced Tools. *Buildings*, 13(10), 1-26. doi:10.3390/buildings13102627
- BAYOMY N. (2016). Contemporary applications of "Mashrabiya" as a cultural heritage. *Journal of Architecture, Arts and Humanistic Science*, 349-362. doi: 10.12816/0036528
- BELEK A. N., YAMAÇLI R. (2022). Design solutions towards sustainable design criteria of adaptive façade systems. *Journal of Architecture, Engineering and Fine Arts (ArtGrid)*, vol. 5 (2), pp. 216-239
- EL SEMARY Y. M., ATTALLA H., GAWAD I. (2017). Modern Mashrabiya with High-tech Daylight Responsive Systems. *The Academic Research Community Publication. The International Conference: Cities' Identity Through Architecture and Arts (CITAA)*. DOI: 10.21625/archive.v1i1.113
- FAHMY M. K., ELSOUDANY M., BASMA GABER B. (2023). Parametric Mashrabiya as a Shading System for Optimized Daylighting in Egypt. *The Engineering Research Journal*, 212-230. doi:10.21608/ERJ.2023.289551

GAMAL A., BAILOUMY N., NASR A. H. (2022). Application of the Mashrabiya philosophy in contemporary architecture. *Journal of Architecture, Arts and Humanistic Science*, 7(32), 103-118. doi:10.21608/MJAF.2020.46019.1910

GIOVANNINI, L., VERSO, V. R. M., KARAMATA, B., ANDERSEN, M. (2015). Lighting and Energy Performance of an Adaptive Shading and Daylighting System for Arid Climates. *Energy Procedia*, 370-375. doi:10.1016/j.egypro.2015.11.675

KARAMATA B., ANDERSEN M. (2014). Concept, Design and Performance of a Shape Variable Mashrabiya as a Shading and Daylighting System for Arid Climates. *30th PLEA Conference - SUSTAINABLE HABITAT FOR DEVELOPING SOCIETIES*, 1-8. Retrieved from <https://infoscience.epfl.ch/record/206749?ln=en&v=pdf>

KHAN A., RAFI H. (2019). *Mashrabiya-From Veritable to Hybrid*. Aligarh: researchgate. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/350453106_Mashrabiya-From_Veritable_to_Hybrid

SHARAIDIN K., BURRY J., SALIM F. (2012). Integration of Digital Simulation Tools With Parametric Designs to Evaluate Kinetic Façades for Daylight Performance. *eCAADe* 30, 2, 691- 700. doi:10.52842/conf.ecaade.2012.2.701

TAKI A., KUMARI H. (2023). Examining Mashrabiya's Impact on Energy Efficiency and Cultural Aspects in Saudi Arabia. *Sustainability* 2023, 15 10131, pp. 1-36. doi:10.3390/su151310131

TAŞKAN D., ISMAEEL A. B. (2022). An Architectural Element: Mashrabiya. *Art-Sanat* 17(2022), pp. 475–496.

TURRIN M., BUELOW P. V., KILIAN A., STOUFFS R. (2011). Parametric modeling and optimization for adaptive architecture. (pp. 1-8). University of Twente, The Netherlands. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/257651462_Parametric_modeling_and_optimization_for_adaptive_architecture

Url 1. (2016). Mashrabiya in Cairo. Retrieved May 01, 2024, from <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DSC00758-1-2.jpg>

Url 2. (2014). Jeddah's old city of ballad. Retrieved May 01, 2024, from <https://i.pinimg.com/236x/51/a1/f5/51a1f5f1dfc8aa09cc1dcef7365c72fa.jpg>

Url 3. Inside Egypt. Retrieved May 01, 2024, from <https://www.inside-egypt.com/el-manial-palace-and-museum.html>

Url 4. Riyadh to Jeddah tour in Saudi Arabia. Retrieved May 01, 2024, from <https://www.rjtravelagency.com/product/8-day-riyadh-to-jeddah-tour-saudi-arabia/>

Url 5. Bayt Al-Suhaymi: The House of Suhaymi in Cairo. Retrieved May 01, 2024, from <https://hannahfielding.net/bayt-al-suhaym/>

Url 6. (2019). UNESCO World Heritage historic village of Al Balad, Saudi Arabia. Retrieved May 05, 2024, from <https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/eski-%C5%9Fehir-i%C3%A7indejeddah-tarihsel-cidde-bilinen-t%C3%BCrkiye-unesco-d%C3%BCnya-miras%C4%B1-gm1128845845-297985732>

Url 7. Manial Palace: An Ultimate Local's Guide. Retrieved May 05, 2024, from <https://vanillapapers.net/2023/01/16/manial-palace-cairo-guide/>

Url 8. (2011). Mashrabiya, A Day of Art and Adventure. Retrieved May 05, 2024, from <https://www.touregypt.net/featurestories/mashrabiya.htm>

Url 9. Moorish architectural design: mashrabiya screens. Retrieved May 05, 2024, from <https://www.moorisharchitecturaldesign.com/mashrabiya-screens.html>

Url 10. Mashrabiya: Brownbook magazine. Retrieved May 05, 2024, from <https://azizaiqbal.com/mashrabiya-brownbook>

Url 11. Patterns of mashrabiya. Retrieved May 15, 2024, from <https://www.abiya.ae/knowledge-hiba/patterns-of-mashrabiya>

Url 12. (2017). We live in our own perception. Retrieved May 15, 2024, from <https://examplewordpresscom7553.wordpress.com/>

Url 13. (2023). Explore the Captivating Beauty of the Alhambra. Retrieved May 15, 2024, from <https://fredericmagazine.com/2023/05/alhambra-granada/>

Url 14. Alhambra palace, Granada, Spain. Retrieved May 15, 2024, from <https://i.pinimg.com/originals/24/e6/f6/24e6f604ecdd227e7f4b0ccd86519697.jpg>

Url 15. (2011). AD Classics: Institut du Monde Arabe / Enrique Jan + Jean Nouvel + Architecture-Studio. Retrieved May 15, 2024, from <https://www.archdaily.com/162101/ad-classics-institut-du-monde-arabe-jean-nouvel>

Url 16. Paris – a high-tech mashrabiya. Retrieved May 25, 2024, from <https://theurgetowander.com/2013/09/21/institute-du-monde-arab-paris/>

Url 17. Doha high-rise office tower. Doha, Qatar. Retrieved May 25, 2024, from <https://www.jeannouvel.com/en/projects/doha-9-high-rise-office-tower/>

Bayan A. Jetto, Semih G. Yildirim, "Revitalizing a Vernacular Architectural Element Through Sustainability: Contemporary Applications of Mashrabiya", **ART/icle: Journal of Art and Design**, 5 (1), June 2025, pp. 15-36.

Url 18. (2024). Al Bahar towers responsive facade / Aedas. Retrieved May 25, 2024, from <https://www.archdaily.com/270592/al-bahar-towers-responsive-facade-aedas>

Url 19. Al Bahar towers. Retrieved May 25, 2024, from <https://en.wikiarquitectura.com/building/al-bahar-towers/>

Why Not Associates ve Gordon Young İşbirliğinde Tipografik Kamusal Alan Düzenlemeleri

Betül USLU ÖZKAN*

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Kişiyi çevresiyle ilişkiye ve bütünleşmeye davet eden bir deneyim alanı olan kamusal alan; kentin kültürel zenginliğini ve gelişmişlik düzeyini gösteren önemli yerlerdendir. Geçmişte bu zenginlik, park ve bahçelerde sergilenen heykellerle sunulurken; günümüzde kültürel zenginliklerle mekânsal örüntüsünü tamamlayan kamusal alanlarla gösterilmeye çalışılır. Tasarım grubu Why Not Associates ve sanatçı Gordon Young ortaklığında disiplinlerarası bir yaklaşımla gerçekleştirilen tipografik kamusal alan çalışmalarına odaklanan bu araştırma; kamusal alanların, sosyal tarihin zenginliğini ortaya çıkarmada önemli bir aracı olabileceğini örneklerle gösterebilmeyi amaçlar.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Mimarları ya da çevre planlamacılarını ilgilendiren bir kent problemi olan kamusal alan, tasarım problemi olarak görüldüğünde ve çözüm tasarımcılara bırakıldığında, kentliyi kendine çekip kent için bir landmark (yer imi) haline dönüşebilir. Makalede bu olgu, Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında gerçekleştirilen kamusal alan projeleriyle ele alınmaktadır. Araştırma için seçilen örnekler, kültürel ve toplumsal tarihi ile coğrafi zenginliği ortaya çıkaran site-specific (alana özgü) tipografik çalışmalardır. Araştırmanın disiplinlerarası yaklaşımlarla tasarlanan kamusal alanların önemini vurgulaması ve bu alanların landmark haline gelebileceğini göstermesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem: Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında gerçekleştirilen tipografik kamusal alanların, izleyicilerle kurduğu iletişim, çalışmaların içeriği, malzemesi ve mekanı, içerik analizi yöntemiyle irdelenirken; literatür taramasıyla sanat ve tasarım ilişkisi üzerinden tipografik kamusal alanlar araştırılmıştır.

Bulgular: Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında gerçekleştirilen kamusal alanların tipografi kullanımıyla insanlarla etkileşime girdiği tespit edilmiştir. Kamusal alan çalışmalarının bulundukları bölgeye özgü içerik aktarırken, disiplinlerarası iş birliktelikleriyle bütünsel olarak tipografi odaklı tasarlanmaları nedeniyle bilgilendirici ve eğitici oldukları da gözlemlenmiştir.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 27.09.2024 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, Grafik Tasarımı Anasanat Dalı, İzmir, Türkiye. E-posta: betul.uslu@deu.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7715-7095>

Sonuç: Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında yapılan çalışmalara odaklanan bu araştırma, disiplinlerarası bir yaklaşımla gerçekleştirilen kamusal alan çalışmalarının sosyal tarihin zenginliğini ortaya çıkardığını, toplulukların ilgisini çektiğini, bilgilendirdiğini, sanat ve tasarım arasındaki ilişkileri genişlettiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Tipografi, Kamusal Alan, Disiplinlerarasılık, Tipografik Kamusal Alan, Why Not Associates, Gordon Young

Typographic Public Space Arrangements in Collaboration with Why Not Associates and Gordon Young

Abstract

The Purpose of the Study: Public space, an area that invites individuals to engage with their surroundings, is a key indicator of a city's cultural richness and development. Historically, this richness was displayed through sculptures in parks; today, it is represented through public spaces that enhance cultural wealth. This research focuses on typographic public space projects by the design group Why Not Associates and artist Gordon Young, aiming to demonstrate that public spaces can effectively reveal the richness of social history.

Literature Review/Background: Public space is an urban issue relevant to architects and planners. When treated as a design problem and addressed by designers, it can attract urban dwellers and transform into city landmarks. This study examines public space projects by Why Not Associates and Gordon Young, highlighting site-specific typographic works that showcase cultural and social history. The research contributes to the literature by emphasizing the significance of interdisciplinary approaches in designing public spaces that can become landmarks.

Method: The communication established by the typographic public spaces created by Why Not Associates and Gordon Young is analyzed through content analysis, focusing on their content, materials, and settings. A literature review is conducted to explore the relationship between art and design within these spaces.

Results: The study reveals that the public spaces created by Why Not Associates and Gordon Young interact with people through typography. These projects convey region-specific content while being informative and educational. Additionally, when designed through interdisciplinary collaboration, public spaces can successfully become landmarks.

Conclusion: This research highlights that public space projects developed with an interdisciplinary approach reveal the richness of social history, engage communities, and expand the relationships between art and design.

Keywords: Typography, Public Space, Interdisciplinarity, Typographic Public Space, Why Not Associates, Gordon Young

Giriş

Tipografi, eski yunancadaki *typos: form* ve *grafphia: yazmak* kelimelerinden türetilen bir terimdir. Britannica Ansiklopedisine göre tipografi, basılı sayfanın görüntüsünün oluşturulmasıyla ilgilidir. Diğer bir sözlüğe göre (Collins English Dictionary) tipografi, "*sanat, zanaat veya yazının düzenlenme süreci ve onun baskısıdır*". Bir tipograf olan Peter Billak (2007), tipografinin, Gutenberg'in hareketli hurufatı icat etmesinden bu yana uygulanan bir zanaat olduğunu söyler ve Gerrit Noordzij'in "*tipografi, prefabricated (önceden hazırlanmış) harflerle yazmaktır*" sözüyle tanımını detaylandırır. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak 15. yüzyılın ikinci yarısından önce tipografinin var olmadığı ve tipografinin tamamıyla yazının basılmasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Yazının hurufat olarak hazırlanması (kalıp olarak dökülmesi) ve baskı sonrasında da tekrar tekrar kullanılabilir olmasıyla doğan kurallar bütünü, tipografinin alanını oluşturur. Ancak günümüzde tipografik dizgiler bazı sanatsal ve sınırlı üretimler haricinde dijital olarak yapılır. Artık dizgide ne hurufat kullanılır ne de bunların dizilmesini sağlayan yapılar. Ayrıca üç boyutlu ya da mekana yayılmış tipografik tasarımlardan da söz etmek mümkündür. Bu nedenle baskıda/matbaada hareketli hurufatın kullanılması başlangıç olarak alınsa da Noordzij'in de dediği gibi önceden hazırlanmış yani font olarak kalıbı hazır bulunan harflerle (Örn: Kaligrafi, grafiti vb. uygulamalarda kullanılan yazı karakterinin bir kalıbı yoktur.) yapılan herşey tipografinin alanına girebilir.

Tipografik düzenlemeler, İsviçre Tasarım Anlayışı'nda ve bu tarzdan önce var olarak bu akıma zemin hazırlayan akımlarda da görüldüğü üzere tipografların ya da tasarımcıların kendi bireysel anlatımlarından soyutlanmaya çalışılan bir alandır. Çünkü tipografi sadece mesajı ileten olmalıdır. *Form follows function* (biçim işlevi izler) şeklinde formüle edilen bu yaklaşım, İsviçre Tasarım Anlayışı içinden çıkar ve biçimi yönlendiren en önemli unsurun işlev olduğunu dayatır. Bu formül grafik tasarımda ortaya çıkmadan önce mimarlık literatüründe 1923 yılında yayınlanan *Vers Une Architecture* (Bir Mimarlığa Doğru) adlı kitapta Le Corbusier tarafından dile getirilir.

Corbusier kitabında tıpkı grafik tasarımdaki *form follows function* anlayışı gibi geleneksel, süslemeci mimarlık anlayışının tersine; yalın ve işlevsel yapıları savunur. Ancak zamanla bu anlayış ruhsuz monolitler (yekpare taş) üreterek eleştirmenler tarafından kendini beğenmiş bir mimarlık biçimi olarak görülür. Bu ruhsuz monolitler insanı gerçeklikten ve doğadan uzaklaştırır. Oysa ki Martin Heidegger'in dediği gibi "*Mimarlık doğayı insana yaklaştırmalıdır.*" (Bilgin, 2004). Ancak Heidegger'in bu sözü modern şehirlerin tasarımıyla, doğrulanabilecek gibi durmaz. Günümüzde mimari yapılar o kadar kitlesel ve anıtsal bir hal almıştır ki; şehirlerin bloklaşmış beton yığınlarını ancak parklar, bahçeler ve kamusal alanların varlığı kırabilir. Lupton'ın da dediği gibi "*Halka ait kentsel alanlar grafik tasarım alanını tüm çeşitliliğiyle görebilmek için bir sahnedir.*" (aktaran Taşçıoğlu, 2013, s. 102).

Corbusier'in işlevsel yapı anlayışının eleştirildiği zamanlarda ortam, kurulu düzen elemanları olarak nitelenen tüm alışlagelmiş sanat ve mimarlık görüşlerini ve yaklaşımlarını yıkmak için hazır hale gelir. Böylece 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilinen ancak telaffuz edilmeyen disiplinlerarası sınırların ortadan kalkmasının *Gesamtkunstwerk* (bütünsel sanat yapısı) terimiyle resmen adı konmuş olur. Almanca *Gesamtkunstwerk* terimi, farklı sanat formlarının tek bir tutarlı bütün oluşturmak için birleştirildiği bir sanat eseri, tasarım veya yaratıcı süreci tanımlar (The Art Story, 2024). *Temel olarak, sanatı kültürel miras olmaktan çıkarıp kent olgusuna dönüştürme amacını taşıyan akıma dahil olan sanatçılar, ürettikleri işlerle ve düzenledikleri etkinliklerle sanat ile yaşam arasındaki sınırı kaldırmaya çalışmışlardır* (Özpınar, 2009, s. 51). Tipografik tasarımda bu gelişmelere paralel olarak; modern resim, şiir ve mimariyle yakın ilişki içine girmiş ve büyük evrime uğramıştır (Becer, 2007, s. 14).

Tipografi, toplumla ve kişilerle iletişim kurma amacı taşır. Tarih öncesinde mağara resimleriyle başlayan mekanda görsel iletişim serüveni günümüzde mağazaların vitrinlerinde, tabelalarda, kamusal alanlarda kısaca iletişim kurmayı amaçlayan tüm yüzeylerde devam eder. Klanten ve Ehmann'a göre günümüzde tasarımcıların cesur yaklaşımlarda bulunmaları ve sanatçılarla ortak disiplinlerarası çalışmalar üretmeleri, tipografiyi; sayfa sınırlarının dışına taşımış ve böylelikle bir iletişim biçimi olarak ait olduğu eski yerine, insanlara ve dolayısıyla temel amacına taşınmasını sağlamışlardır (Taşcıoğlu, 2013, s. 99). Bu amacın tarafsız, çıkarsız bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, insanların birbirleriyle ve doğayla iletişim kurabildikleri tek yer olan kamusal alanların disiplinlerarası çalışmalarla yeniden şekillenmesini içerir.

Kamusal alanların, insan, fonksiyon ve bilgi yığılmasının karmaşık bir biçimde bir araya gelmesiyle mümkün olabileceği üzerinde durulur (Doyduk, 2007, s. 54). Hayatın tarifi diye nitelendirebileceğimiz coşkunun ürettiği akılla, yaşamı sorgulayan bir atmosfer sayılan kamusal alan, mekanların oluşumunda gereken geçmiş-gelecek ilişkisine ciddi katkıda bulunur. Mimar Philip Bess, toplumların iyiye evrilerek başarıyla yoluna devam edebilmesi için paylaşılan değerleri olması gerektiğine işaret ederken; tasarımcıların ya da tasarım gruplarının ortaya koyduğu eserlerin halkla iletişim kurması, halk tarafından anlaşılması ve kullanılması gerektiği üzerinde durur. Bu iletişimin içeriğini ise, halkın ve tasarımcının paylaştığı ortak değerler oluşturur. Yani tasarımcının yarattığı kamusal alanlar, o kentin yaşayanlarının ortak kültürlerinin ürünleridir.

Kamusal alan, Uluoğlu'nun (2007) dediği gibi; kişiyi çevresiyle ilişkiye ve bütünleşmeye ve bu yolla zenginleşmeye davet eden, yaratıcılığını artıran, samimi ve hakiki bir deneyim alanı, bir varlık alanıdır. Uluoğlu'nun söyleminden yola çıkarak kamusal alanların bu işlevselliğini gerçekleştirmesinde yardımcı olan disiplinler ve ortaklıklar araştırmanın konusunu oluşturur. Makalede örnek olarak ele alınan Why Not Associates tasarım grubunun Gordon Young ortaklığında gerçekleştirdiği çalışmaların tamamı *site-specific* (alana özgü)'dür. Üretilen çalışmalar, içinde bulundukları mekanla birlikte var olan bir şekilde tasarlanır. Eserlerinde iletmek istedikleri mesaj, mekanla hem fiziki olarak hem de kültürel olarak bütünleşir. Tüm bu değerler

doğrultusunda tasarım grubu Why Not Associates ve sanatçı Gordon Young'ın kamusal alan tasarımları bu araştırmanın örneklem grubunu oluşturur.

Yöntem

Kamusal alanlar insanların birbirleriyle ve doğayla iletişime geçebilecekleri kentteki yegane yerlerden biri olması gerekçesiyle bu alanların tasarlanmasında, yapılan işin çevreyle uyumlu olması kaçınılmazdır. Kamusal alanların disiplinlerarası iş birlikleriyle bütünsel olarak tasarlanmasıyla bu alanlar birer *landmark*'a (yer imi/simgesi) dönüşüp kent için birer değer haline gelebilirler. Bu doğrultuda araştırmada yöntem olarak kullanılan literatür taraması ile sanat, kamusal alan ve tipografi gibi alanlar ve bu alanların birbirleriyle ilişkisi araştırılmıştır. Bu alanların birleştirici unsuru olan tipografinin disiplinlerarası uygulamalarla kamusal alan çalışmaları Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığı üzerinden ele alınmıştır. Why Not Associates ve Gordon Young'ın disiplinleri birleştiren ortak tipografik kamusal alan çalışmaları bu makalenin odağını oluşturur. Araştırmada yapılan literatür taramasıyla tipografinin kamusal alanlarda kullanımının, insanlarla etkileşimi artırdığını ve aynı zamanda bilgilendirici ve eğitici olduğu örnekler üzerinden içerik analizi sunulmuştur.

Araştırmada, tasarım grubu Why Not Associates ve sanatçı Gordon Young ortaklığında 1999'dan günümüze disiplinlerarası olarak ele alınan ve tipografik kurguya odaklı gerçekleştirilen kamusal alanlar, çalışmanın nesneleri olarak seçilmiştir. Buradan hareketle Eric Morecambe Anıt Alanı (Morecambe, 1999), A Flock of Words (Morecambe, 2003), The Cursing Stone and Reiver Pavement (Carlisle, 2003), Listening Stone (GCHQ, Cheltenham, 2004), Pobl + Machines (National Waterfront Museum, Swansea, 2006), Typographic Trees (Crawley Library, 2009), Comedy Carpet (Blackpool, 2011), Trading Words (London Dock, Wapping, London, 2017), Walk of Art (Yorkshire Sculpture Park, 2002/2025) kamusal alanları örneklem olarak belirlenmiştir. Ele alınan kamusal alanların görselliği, tipografi ve malzeme kullanımının betimledikleri anlamlar yorumlayıcı içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda ele alınan kamusal alanların tasarlanmasında yöreye özgü verilerin (içerik ya da malzeme vb.) kullanımının ön planda tutulduğu; kentin tarihini gün yüzüne çıkarabildiği; kente ait kültürün gözler önüne serildiği; coğrafi özelliklerinin vurgulandığı gibi bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu tür kamusal alanların kentin tarihi, kültürü ya da coğrafyasından kaynaklı özel yönlerinin ortaya çıkarılmasının kentin tanınır ve bilinir olmasında büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonucunda, kamusal alanların geçmişten günümüze ifade ettiği anlamın değiştiği; sadece eğlence-dinlenme ya da sergileme alanları olmanın ötesinde kent için yer imi haline gelerek; kentin tanınırlığını ve bilinirliğini artırdığı ele alınan örneklerle gösterilmiştir.

Makale, kamusal alanın sadece çevre tasarımcıları ya da mimarlar tarafından tasarlanacak yerler olmadığı; tasarımcı ve sanatçıların kamusal alan çalışmalarına dahil

olduklarında tasarlanan mekanların sadece dinlenme ya da anıt mekanları olmanın ötesinde eğlendiren ve eğiten bir yapıya da sahip olabildiklerini göstermesi açısından önem taşır. Yapılan araştırmada kamusal alanların insanlarla kurduğu etkileşimin nasıl gerçekleştiğini tartışabilmek için içerik çözümlemesi yöntemi ile belirlenen örnekler analiz edilmiştir. Ele alınan kamusal alan çalışmaları oluşturuldukları yere göre tarihsel, kültürel ya da coğrafi zenginlikleri ortaya çıkaran niteliktedir. Örnekler incelenirken öncelikle bu bağlamları değerlendirilir. Kamusal alanın izleyiciye aktardığı tema serimlenir. Alanların yapılanmasında kullanılan malzemenin içerikle uyumu saptanır. Kullanılan tipografinin temayla ilgisinin nasıl kurulduğu değerlendirilir. Why Not Associates tasarım grubunun gerçekleştirdiği birçok kamusal alan çalışmasından özellikle sanatçı Gordon Young ortaklığında disiplinlerarası gerçekleştirilen tipografik kamusal alanlara odaklanılmıştır. Seçilen örnekler tarihsel bir sıramala içerisinde verilmiştir.

Örnek Çalışmalar, Değerlendirmeler ve Tartışma

Klanten ve Ehmann'a göre tasarımcılar *"ikamet ettikleri boşluğu betimleyen ve tanımlayan uygulamalar"*la kamusal alanlarda halkla kültürel bağlar aracılığıyla iletişim kurabilen çalışmalar üretmeye başlarlar. Kamusal alanı şekillendirmede mimarlarla ve sanatçılarla birlikte çalışan grafik tasarımcılar, boşluğu özgürce yeniden ele alma şansını elde ederler. Tasarımcıların, sayfa üzerinde düşündüklerini, uzamsal boşlukta kullanabiliyor olması birtakım zorlukların yanında farklı bir bakış açısı geliştirebilmeleri için daha özgür bir ortam yaratır. Mekan tasarımında mimarlar, alanın tasarımını, öncelikle kullanışlılığa ve insan bedeninin fiziksel ihtiyaçlarına yönelik olarak ele alırken; grafik tasarımcı ise mekana bir görsel iletişim platformu olarak bakar, tipografik metinler yardımıyla iletişimini mekan aracılığıyla kurar (Taşçıoğlu, 2013, s. 105-165).

Tasarım grubu Why Not Associates ve sanatçı Gordon Young'ın kamusal alanları değerlendirilecek bir boşluktan ziyade bir tasarım problemi ve mesaj iletmek için bir platform olarak düşünerek ürettikleri çalışmalar, bu araştırmanın örneklem grubunu oluşturur. Disiplinlerarası bir ortaklıkla üretilen bu çalışmaları anlayabilmek için kısaca tasarım anlayışlarını irdelemek gerekir. Why Not Associates, 1987 yılında Andrew Altmann, David Ellis ve Howard Greenhalgh tarafından kurulduğu günden itibaren, vizyon ve fikirlerinin geniş bir medya yelpazesine uygulanabileceği düşüncesiyle oluşan çok disiplinli bir tasarım ortaklığıdır. Bu anlayışla tasarım sütudyosu; posta pulu tasarlayabilir, TV reklamı yönetebilir, bir TV kanalını markalaştırabilir, tipografik bir kaldırım tasarlayıp kamusal alan çalışmalarına müdahil olabilir. Ancak üzerinde çalıştıkları projeler her ne kadar çok çeşitlilik gösterse de tüm üretimleri nihayetinde çözülmesi gereken bir tasarım problemidir (Dawood, 2015). Why Not Associates tasarım grubunun problemlere yaklaşım tarzlarını geliştiren kamusal alan düzenlemelerinde ortak olarak çalıştıkları Gordon Young, 1977 yılında Royal College of Art (Kraliyet Sanat Akademisi)nden mezun olan bir sanatçıdır. Yorkshire Heykel Parkı'nda küratör ve Galler Heykel Vakfı'nda direktör olarak da çalışan Gordon, Birleşik Krallık'ta ve yurtdışında birçok başarılı

kamusal alan-kentsel sanat projesine imza atar. Kullandığı malzeme ve teknikler projeden projeye değişmekle birlikte, fikirler genellikle yerel çevreden esinlenir (Tokyo TDC, 2024).

Why Not Associates tasarım grubunun Gordon Young iş birliğiyle gerçekleştirdikleri kamusal alan çalışmaları arasından sekiz adeti bu çalışmaya konu olmuştur. Örnek olarak ele alınan ve çözümlenen çalışmaların tamamı tarihsel, kültürel ya da coğrafi bir bağ kurularak *site-specific* olarak tasarlanmıştır. Burada incelenen kamusal alanlar sadece mekan düzenlemesi değildir; bu alanlar aynı zamanda bu tasarımı deneyimleyenler için eğitici, bilgilendirici, eğlendirici ve kaynaştırıcı bir yapıdadır. Seçilen çalışmalar değersiz ve önemsiz gibi görünen bazı alanları görünür kılarak land mark haline gelmesini sağlamıştır. Ele alınan örnek çalışmalar araştırmada 1999 yılından başlayarak günümüze kadar tarihsel bir sıra içerisinde verilmiştir.

Morecambe Tern Project (Morecambe Deniz Kırlangıcı Projesi) 1999-2004

1994 yılında başlayan ve 2004'te tamamlanan *Morecambe Tern Project* (Morecambe Deniz Kırlangıcı Projesi) İngiltere'nin kuzey batı kıyısındaki kuş gözlem cenneti Morecambe'nin, 1990'larda çeşitli fırtınalar ve seller nedeniyle hasar gören kıyı şeridindeki deniz duvarları ve gezinti yolları da dahil olmak üzere kıyı şeridinin iyileştirilmesini kapsar. Morecambe deniz kıyısı şeridi 8 km uzunluğunda olduğundan projede birçok sanatçı, tasarımcı ve mimar çalışır. Bölgenin karakteristik özelliklerinden ve ilgi çekici noktalarından biri olan göçmen kuşların yıllık geçişi, bu kapsamlı projedeki bir çok farklı eseri birbirine bağlayan tema olur. Proje kapsamında Morecambe'nin deniz kıyısı ve gezinti yolu boyunca yer alan çeşitli ödüllü heykellerden oluşan çarpıcı bir seri oluşur: çelik karabataklar, sümsük kuşları ve usturmaçalar Central Drive'daki kavşaklarda ve deniz korkuluklarındaki babaların tepesinde yer alır. Projenin tamamı Morecambe doğal hayatını kutlar ve Morecambe için yeni bir imaj yaratarak bir *landmark* haline gelir. Bu geniş proje kapsamında üretilen iki alt kamusal alan düzenlemesi *A Flock of Words* ve *Eric Morecambe Memorial Area*, Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında gerçekleştirilir. (External Works, 2024; Saccani, 2013, s. 288-290; Visit Lancashire, 2024)

Görsel 1. Morecambe Tern Project (Morecambe Deniz Kırangıcı Projesi), 1994-2004.

Kaynak: [https://www.google.com/maps/@54.07486,-](https://www.google.com/maps/@54.07486,-2.87206,987m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4lKXMDSoASAFQAw%3D%3D)

[2.87206,987m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4lKXMDSoASAFQAw%3D%3D](https://www.google.com/maps/@54.07486,-2.87206,987m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4lKXMDSoASAFQAw%3D%3D) ; Morecambe Bay, UK, GoogleEarth; <https://www.visitlancashire.com/things-to-do/the-tern-project-p6361> **Son Erişim:** 21 Nisan 2025

Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında gerçekleştiren proje kapsamındaki *A Flock of Words* ve *Eric Morecambe Memorail Area* çalışmaları tren istasyonu ile deniz kıyısını fiziksel olarak birbirine bağlayan bir yürüyüş yolu ve kıyı şeridinde bir anıt alanı olarak tasarlanır. Düzenlenen bu kamusal alanlar hareket halindeyken bilgilendiren, eğlendiren ve eğiten bir şekilde, kent kültürünü ve coğrafi özelliklerini görsel ve tematik olarak birbirine bağlar. Bu kamusal alan tasarımları çekim merkezi olmaları ve şehirdeki insaları bir araya toplayan bir yapıda olduklarından Morecambe için önemli uygulamalardır. Bir kamusal alanın kalitesi, içeriği, kullanışlılığı ve interaktif yapısı, içinde var olduğu şehri tanımlayan önemli özelliklerden biridir. Çünkü kent sakinleri, kendileri için tasarlanan kamusal alanlara kolayca erişebildikleri ve eşit bir şekilde kullanabildiklerinde kendilerini o toplumun bir parçası gibi hissedebilirler. Bu nedenle kamusal alanlar, kentlerin dönüşümündeki kilit noktalarlardır. “Belirli bir kamusal alanın başarısı, yalnızca onu tasarlayan mimarın, kentsel tasarımcının veya şehir plancısının elinde değildir; bu aynı zamanda o mekânı benimseyen, kullanan ve yöneten insanlara da bağlıdır. Çünkü yerler insanları değil; insanlar yerleri yapar.” (Mimarizm, 2019). Morecambe Tern projesindeki, Why Not Associates ve Gordon Young birlikteliğinde yapılan *Eric Morecambe Memorial Area* (Eric Morecambe Anıt Alanı) – 1999 ve *A Flock of Words* (Bir Sürü Kelime)–2003

çalışmalar sırasıyla ele alınmıştır.

Eric Morecambe memorial area (Eric Morecambe anıt alanı) – 1999.

Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında 1999 yılında tamamlanan *Eric Morecambe Memorial Area* (Eric Morecambe Anıt Alanı), uygulama aşamasında sanatçı Russell Coleman'ın da dahil olduğu bir projedir (Görsel 1). Anıt, adını Eric Morecambe olarak değiştiren ünlü yerel komedyen ve bir kuş bilimci John Eric Bartholomew'e (İngiltere'nin Morecambe ve Wise komedi ekibinden bir komedyen ve TV yıldızı Eric Morecambe, 1926-1984) adanır. Dairesel bir alandan oluşan anıt mekanını merdivenlerle ulaşılan heykel tamamlar. Dairesel alan, halkın bir araya gelip etkileşimde bulunabileceği bir performans alanı oluşturur. Anıtın açılışının 1999 yılında Kraliçe II. Elizabeth tarafından yapılmış olması kasabayı bir çekim merkezi haline getirir. (Saccani, 2013, s. 290; Young, 2024a)

Görsel 2. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığı, "*Eric Morecambe Memorial Area*", 1999.

Kaynak: <https://gordonyoung.info/ericmorecambeamemorialarea/> ; https://live.staticflickr.com/65535/49737155633_4af447de15_b.jpg ; <https://www.visitlancashire.com/things-to-do/the-tern-project-p6361>; https://www.google.com/maps/@54.07329,-2.868,247m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoASAFQAw%3D%3D **Son Erişim:** 11 Nisan 2025

Eric Morecambe heykelinin etrafındaki dairesel alandaki kaldırım taşları, Eric ve Ernie'nin programlarında yer alan ünlülerin isimleriyle ve Eric ile ilgili şarkılar, şakalar, sloganlarla doludur. Bu metinler Why Not Associates tarafından farklı malzemelerle ve çeşitli puntolarda (yazı karakterlerinin ölçülendirilmesini sağlayan ölçü birimi) düzenlenir. Tasarım eleştirmeni Laurel Harper'ın söylediği gibi, "*Bu alan, anıtın etrafından dolaşması teşvik edilen ziyaretçiler için hem kinetik hem de duyuşsal bir deneyimdir.*" (aktaran Saccani, 2013, s. 290). Ayrıca heykele yaklaşmayı sağlayan cilalı granit basamaklarda Morecambe & Wise tema şarkısı *Bring Me Sunshine*'in bazı sözleri yazılıdır. Metinlerde kullanılan iki yazı karakteri birbirlerine zıt mizaçlıdır çünkü biri sözsiz ifadeleri belirtirken diğeri bilgi amaçlıdır. Yazı karakterlerinden biri *typewriter* (daktilo) sınıflandırması içerisinde yer alan Erik van Blokland'ın Trixie'sidir ve diğeri daha çok yönlendirmelerde/tabelalarda kullanılan geniş iç boşluklara sahip *sans serif* (tırnaksız) sınıfa dahil bir yazı karakteri olan Tobias Frere-Jones'un *Interstate*'idir.

Berger ve Dougher, *Eric Morecambe Memorial Area* tasarımı için şunları söyler: "*Why Not Associates tasarım sorunlarına yaklaşırken mizah anlayışına en yüksek önemi atfeder.... Tasarımcılar, yalnızca generallerin ve prenslerin heykellerin konusu olabileceği fikrine karşı bir duruş sergileyerek; yerel kültür ve tarihle kaynaşan bir figür seçer çünkü, insanları güldüren bir adam anılmaya değerdi.*" (aktaran Saccani, 2013, s. 290). Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında ortaya çıkan disiplinlerarası bu çalışma sadece mimari, şehir ve sanat arasındaki ilişkiye sivil bir anlam kazandırmakla kalmaz; insan ve yaşadığı çevre arasında katılımcı, aktif ve yaratıcı bir ilişkiyi harekete geçirmek için gerekli olan kültürel bir işaret olarak, unutulmuşluğa ve sıradanlığa karşı da bir tepkiyi temsil eder (Giardiello, 2014).

A Flock of Words –2003.

Why Not Associates ve Gordon Young iş birliğinde kamu alanında tipografiyle etkileşim sağlayan bir diğerk tasarım *A Flock of Words* (Bir Sürü Kelime)'dir (Görsel 2). Tasarımdaki *Flock* (Sürü) kuş sürülerine gönderme yapar niteliktedir. Projenin uygulaması sanatçı Russell Coleman tarafından yapılmıştır. Bu kamusal tasarım, İngiltere'nin kuzey batı kıyısındaki kuş gözlem cenneti Morecambe Körfezi'ni ziyaret edenleri, tren istasyonunda karşılayan ve deniz kenarına kadar Shakespeare, Chaucer, Spike Milligan ve yerel şair Laurence Binyon gibi yazarların göçmen kuşların dünyasına ilişkin şiirleri, alıntıları, atasözleri, şarkı sözleri ve geleneksel sözlerle tipografik olarak düzenlenen bir yaya yoludur. Yürüyüş yolunun yataylığına tezat oluşturacak şekilde konumlanan 9 metre yüksekliğindeki galvanizli çelikten bir sütun üzerinde, *Yaratılış* kitabından bir metin yer alır. (Burnstone & Coleman, 2002; Tokyo TDC, 2024) Tren istasyonu ile deniz kıyısını fiziksel olarak birbirine bağlayan bu yürüyüş yolu; hareket halindeyken bilgilendiren, eğlendiren ve eğiten bir şekilde bu iki alan arasında görsel ve tematik bir bağlantı sağlar.

Yeni tren istasyonu ile sahil arasında dolanan 300 metre uzunluğunda (328 yarda) tipografik yol için kullanılan tüm metinlerin dizgisi, Eric Gill tarafından tasarlanan yazı tipleriyle yapılır. Bunlar metinlerde kontrast yaratmak için tercih edilen sans serif olan Gill Sans ve serif (tırnaklı) bir karakter olan Perpetua'dır. Eric Gill'in yazı karakterlerini seçmede kültürel bir bağ bulunur. Tren istasyonundan başlayan yol 1933 yılında Oliver Hill tarafından tasarlanan Art Deco tarzı bir bina olan Midland Oteli'nde son bulur ve otelin iç mekanlarının yeniden tasarlanması Eric Gill tarafından yapılır. Projenin gerçek bir iş birliği olduğunu Young, *"Tasarımın nerede bittiğini ve sanatın nerede başladığını yeniden tanımlamaya dahil olduk,"* [...] *"Bir sanatçının ne yapabileceği ve bir tasarımcının ne yapabileceğine dair algıları değiştiriyor."* der ve Andy Altman ise, yolu bir yazıcıdan çıkan büyük bir çıktıya benzetir (aktaran Burnstone & Coleman, 2002).

Görsel 3. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığı, "A Flock of Words", 2003.

Kaynak: <https://whynotassociates.com/environmental/a-flock-of-words> ; https://www.google.com/maps/@54.0714,-2.87223,494m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoAFAw%3D%3D **Son Erişim:** 25 Eylül 2024

Twemlow (2008), Why Not Associates çalışanlarının bu eserle uğraşırken, bir tasarımcı gibi sadece tipografiyle değil, aynı zamanda malzemelerle de uğraşmaları ve anlamaları gerektiğini söyler. Çünkü yol tasarımını gerçekleştirirken; granit, beton, çelik, pirinç, bronz ve cam gibi birçok farklı malzeme kullanılır. Bu malzemelerin hem kişilerle hem de hava koşullarıyla etkileşiminin nasıl olduğu, tasarımın verimliliği açısından önemlidir. Bu konuda Why Not Associates'in ortaklarından Altmann'ın söylemi yaşanan zorlukları anlatır: "*Bazı malzemeler yağmur yağdığında kendini gösteriyor, örneğin bir malzemenin rengi gri iken, koyu siyaha dönüşüyor.*" (Burnstone & Coleman, 2002). Ayrıca çalışmada yer alan metinleri oluşturan kelimelerin yüksekliği değişkenlik gösterir ve her yöne doğru akar, böylece ziyaretçiler yola istedikleri noktada katılabilirler. Tasarımcıların tüm bu değişkenleri düşünmeleri, deneyimlemeleri ve ona göre tasarımı gerçekleştirmeleri eserin görsel-eğitsel ve kabul edilebilir olması açısından önem taşır. Çünkü bu yol tasarımının üzerinde yürüyen kişilerle bedenlen de etkileşime girmesi, tasarımı üretirken kişiye özgü davranış özelliklerini de düşünmelerini gerekli kılar.

The Cursing Stone and Reiver Pavement - 2003

The Cursing Stone and Reiver Pavement (Lanetli Taş ve Reiver Kaldırımı) çalışması, Kuzey İngiltere'deki *Tullie House Museum* (Tullie Evi Müzesi) ile İngiltere ve İskoçya arasında sınır olan Carlise kasabasındaki *Carlisle Castle* (Carlisle Kalesi)'ni birbirine bağlayan bir alt geçit olarak tasarlanır (Görsel 3). Proje Sargın'ın (2009) "*Kent mekanı, iktisadi, sosyal ve siyasi hayatın kenetlenmiş bir son-ürünüdür...*" söylemiyle örtüşen bir şekilde gerçekleştirilir. Geçitin oluşturulmasında mekanlar, bölgenin hem coğrafi hem de kültürel tarihinden yararlanılarak birbirine bağlanır. Alt geçitin bağlayıcı teması, yaklaşık 500 yıl önce İngiltere ve İskoçya arasındaki sınırdaki Carlise'a saldırılar düzenleyerek yağmalayan, Border Reiver* ailelerine yönelik uyarı niteliğinde olan bir lanettir. 1525 yılında Glasgow başpiskoposu Gavin Dunbar'ın bu yasadışı yağmaları engellemek amacıyla oluşturduğu *Mother of All Curse* (Bütün Lanetlerin Anası) metni çalışmanın odağını oluşturmuştur. (aktaran Saccani, 2013, s. 282; Young, 2024b)

* Border Reivers: Tudor ve Elizabeth dönemlerinde, Northumberland da dahil olmak üzere Anglo-İskoç Sınır bölgeleri, hayatta kalmanın tek yolunun yağma ve talan olduğu sınır vadilerinin kanunsuz klanları olan kötü şöhretli Border (Sınır) Reiver'larına ev sahipliği yapıyordu. Border Reiver'larının hayatı, İngiliz veya İskoç Taçlarına olan bağlılığıyla değil, daha çok bir aile soyadına olan bağlılığıyla yönetiliyordu. (England's North East. 2024) Projenin ortaklarından Gordon Young'da bu ailelerin soyundan gelir.

Görsel 4. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığı, "Cursing Stone", 2003.

Kaynak: <https://whynotassociates.com/environmental/cursing-stone> ;

<https://www.andrewwallacearchitects.co.uk/projects/code-computer-love-2/> ;

[https://www.google.com/maps/@54.89651,-](https://www.google.com/maps/@54.89651,-2.94091,484m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoASAFQAw%3D%3D)

[2.94091,484m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoASAFQAw%3D%3D](https://www.google.com/maps/@54.89651,-2.94091,484m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoASAFQAw%3D%3D) ;

Carlisle Castle, UK, Google Earth. **Son Erişim:** 21 Nisan 2025

The Cursing Stone and Reiver Pavement kamusal alan tasarımının, geçmişteki bir efsaneyi, alt geçidin gizemiyle birleştirmesi Why Not Associates'in Gordon Young işbirliğiyle yaptığı çalışmalar arasında en çarpıcı ve en ses getireni yapar. *The Cursing Stone and Reiver Pavement* yer altı geçidi, 14 tonluk büyük bir granit kayaya kazınmış olan *Mother of All Curse* ve üzerinde durduğu, tüm Reiver ailelerinin adlarını taşıyan kaldırım taşlarından oluşan 80 metrelik bir yoldan oluşur (Young, 2024b). Çalışmanın tamamında kullanılan malzemeler ve içerik, kültürel ve tarihsel bağları yansıtmak üzere seçilir. Üzerinde *Mother of All Curse* metninin bir kısmının bulunduğu granit kaya Gordon Young tarafından İskoçya'da bulunması, iki kültürü birbirine bağlayan tasarım için önem teşkil eder. Kayanın yüzeyine lanetin kazınması için kullanılan yazı tipi olayların gerçekleştiği yüzyılda tasarlanan ve dönemin estetik anlayışını

olduğu gibi yansıtabilen Bembo'dur. Granit kaya üzerinde kullanılan yazı karakterinin aksine kaldırım taşlarındaki metinlerde daha modern bir yazı karakteri olan News Gothic tercih edilmesi güçlü tarihin günümüzle bağlanabilmesi içindir (Reyes, 2007, s. 182). 80 metre uzunluğundaki alt geçidin kaldırım taşlarındaki 100'e yakın taş blokta; sığır hırsızları, şantajcılar ve özellikle on 14. yüzyılın sonundan 17. yüzyıla kadar bu toprakları yağmalamak için sık sık gelen diğer kötü niyetli kişiler de bulunur.

Young (2024b), geçitteki lanetin üzerine kazındığı granit taşın daha yerleştirilmeden önce bile tartışmalara* neden olduğunu belirtir ve hatta şap hastalığının patlak vermesinden sorumlu tutulmasını da sözlerine ekler. Herbert Read, *Art and Society* (Sanat ve Toplum) kitabında sanatın, bir tepki biçimi olarak uygarlık ya da kültür dediğimiz şeyin bütünleşmesine katkı sağladığına değinir. Ayrıca siyasetle, dinle ve bizim insan alınyazımıza tepki gösteren tüm öteki biçimlerle gerekli ilişkileri ve bir bilgi biçimi olarak kendi gerçeği ve kendi sonuçlarının olduğunu da vurgular (aktaran Baynes, 2002, s. 31). Bu açıdan bakıldığında tamamiyle tarihsel kültürel yapıya temellendirilen *Cursing Stone* düzenlemesinin tepkiye yol açması şaşırtıcı değildir. Paula Scher'in (aktaran McCormick, 2013, s. 42) "*Kelimelerin anlamları vardır. Yazının ruhu vardır. Bunların konbinasyonu muazzamdır.*" sözü bir metnin, kelimelerin; düşünceleri, duyguları, bağlamları, çağrışımları, anıları ve daha birçok şeyi üzerinde barındırabildiğine ışık tutar. Ayrıca Victor Hugo ve Martin Hiedegger'ın (1996) değindiği gibi "*yalnızca yapıların biçimi değil, aynı zamanda yapıların kendilerine seçtikleri alanlarla da temsil ettikleri düşünceyi ortaya çıkarır*". Why Not Associates'in sözleri ise çalışmanın teması üzerinden çıkan tartışmaların, tipografik mekana ve kültüre özgü bir çalışmanın içinde bulunduğu topluluk üzerinde ne kadar güçlü bir etkiye sahip olabileceğini vurgular: "*Projenin, yalnızca güçlü bir içeriğiniz varsa gerçekten güçlü grafikler yaratabileceğinizi kanıtladığını düşünüyoruz.*" (aktaran Saccani, 2013, s. 282).

Listening Stone - 2004

Listening Stone, Cheltenham kentindeki GCHQ (Government Communications Headquarters-Hükümet İletişim Merkezi) girişindeki park için tipografik tasarımlar içeren taşlardan oluşan bir düzenlemedir (Görsel 4). *Dokuz büyük granit buzul kayası, farklı iletişim biçimlerine atıfta bulunacak şekilde ayrı ayrı işlenmiş ve harflendirilmiştir. Her taş farklı bir özelliğe sahiptir ve kodlar, şifreler, şifreli mesajlar, gizemli semboller, diller ve dualar vb. ile kaplıdır* (Young, 2024c).

* Bazı rahiplere göre "Lanet"i okumak için saat yönünün tersine dönülmesi, gerçekleştirmesi için yeterlidir. Bu gerekçelerle bazı rahipler ve vatandaşlar kayanın yok edilmesi gerektiği yönünde protestolar gerçekleştirirler. (Farrah, 2002, Winter, s. 19-24)

Diğer taş deşifre edildiğinde ise Ivor Gurney'in Leckhampton has fallen down* şiiri ve GCHQ tarafından 2004'te şifrenlendiği okunabilir olur. (Schmeh, 2016) Şifrenlenmiş her iki şiirinde şairlerinin üretimleri içinde bulundukları sosyo-kültürel ve politik yapılara göre sıradışıdır. Biri savaşa geri dönülmez biçimde değişen bir dünyada anlaşmazlığa karşı anlam arayışı içindedir diğeri ise kendisini doğa manzaraları ve romantik temalarla sınırlamak yerine günlük hatta anlık keyiflerin inceliklerini vurgular. Bu açılardan bakıldığında kayalara yazılan şiirlerin insanlara umut vermek adına seçildikleri düşünülebilir.

İnsanlar kamusal alan olan bir parkta rahatça ve özgürce yürüyebilmeli, diğer insanlarla bir şekilde paylaşımlarda bulunabilmelidir. Tüm bunları sağlayacak olan ise kamusal alan değerlendirmeleridir. İşte Listening Stone'da böyle bir tasarımın ürünüdür. Sınırları çizilmemiş yürüme alanları, yanına kadar gidip belki sırtınızı dayayabileceğiniz kayalar, uzanabileceğiniz, koşabileceğiniz ya da yürüyebileceğiniz sınırsız çim alanlarla birlikte tasarlanmış ve uygulanmışlardır.

Listening Stones çalışmasında alana yerleştirilen her bir kaya üzerindeki tipografik düzenlemelerde farklı bir yazı karakteri kullanılır. Bu farklılıklara bakıldığında her bir kayanın bir karakteri, insanı simgelediği düşünülebilir. Üzerindeki metinlerin tipografik düzenlemesi, seçilen yazı karakteri ve bunların kayalarla ve mekanla uyumu düşünüldüğünde her bir kaya tıpkı bizim gibi zaman ve mekan içinde belli konumlara ve uğraşlara sahiptirler. *Listening Stones*'da yer alan kayalardan biri işaret dilini kullanırken bir diğerinde dualar yazar. Bu şekilde kayaların birçok anlamı içermesi ve işaret etmesi, insanların günlük yaşantıdaki rollerini fark için bir ayna gibi görev görür.

Pobl + Machines - 2006

"Oturmak ve inşa etmek arasında amaç ve araç ilişkisi yer alır. İnşa etmek; yani inşa etme oturma kendisidir." der Heidegger (1996). Swansea'daki National Waterfront Museum (Ulusal Kıyı Müzesi) için tasarlanan *Pobl + Machines*, oturma alanı yapısıyla bir seri harf şeklindeki tipografik bankların bir araya gelmesiyle oluşan bir kamusal mekandır (Görsel 5). *Pobl + Machines* tasarımı Gallerin endüstriyel mirasını yansıtırken, oturma mekanı olarak da işlev kazanır. Harflerden oluşan koltuklar biraraya geldiğinde *pobl* (galcede insanlar) + *machines* (makineler) kelimelerini oluşturur ve her koltukta müzede bulunan bir nesneyi temsil eden bir metin bulunur.

Bir oyun kurgusu içinde, banklar üzerine yazılan metinlerde anlatılan parçaların, müze içinde aranmasıyla kültürel mirasın farkına varılması sağlanmış olur. *Pobl + Machines* tipografik bankları; endüstriye atıfta bulunmak için paslanmaz çelik, granit ve betondan inşa edilmiştir. Bu çalışmanın uygulamasını sanatçı Russell Coleman üstlenir. Why Not Associates'in kelimeleri

* <https://allpoetry.com/Leckhampton-Chimney-has-fallen-down> adresinden tüm şiir okunabilir.

oluşturan harflerde kullanmayı tercih ettiği yazı karakteri 1929 yılında M. A. Cassandre tarafından tasarlanmış olan Bifur'dur. Çünkü yazı karakterindeki yükselme hissi oturmak için alan yaratır (Reyes, 2007, s. 180). Ayrıca harflerin yapısının geometrik şekillere sadık olarak tasarlanmış olması endüstri vurgusu için gerekli görülmüş olabilir.

Görsel 6. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında, *Pobl + Machines*, National Waterfront Museum, Swansea, 2006.

Kaynak: <https://gordonyoung.info/poblmachines/> ; https://www.google.com/maps/@51.61724,-3.93853,261m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoASAFQAw%3D%3D **Son Erişim:** 25 Eylül

2024

Müzenin önündeki parkta bulunan Pobl + Machines, zamanla yerel halk ve ziyaretçiler için popüler bir oturma alanı haline gelir. Aynı zamanda müzenin iç mekan sergileri ile dış alanı arasında tematik bir bağlantı görevi de görür. Müzenin önündeki parkta oturma alanı olarak kullanılan *Pobl + Machines* düzenlemesi, müzenin içi ve dışıyla bağlantı kuran bir kamusal mekan durumundadır (Why Not Associates, 2024).

Typographic Trees - 2009

Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığının ürünlerinden biri olan *Typographic Trees* (Tipografik Ağaçlar) serisi yeni Crawley Kütüphanesi için gerçekleştirilen bir projedir (Görsel 6). *Typographic Trees* serisi kütüphane boyunca yerden tavana destek için yerleştirilmiş 14 masif meşe sütunundan oluşan bir "orman" gibidir. Meşe sütunlarının her biri kütüphane içinde bulunan kitapların gotikten romantiğe kadar farklı konuları yansıtan zengin içeriğinin tipografik bir göstergesi gibidir. Her bir ağaç sütun, bu içerikle ilgili metinlerle giydirilir ve kütüphanede konularıyla ilgili olan kısımlara yerleştirilir. Her bir sütunun üzerindeki metinleri oluşturabilmek adına sanatçı Anna Sandberg tarafından kütüphanenin kullanıcılarıyla atölye çalışmaları gerçekleştirilir. Bu çalışmalarda insanların favori kitapları, mekanları ve anıları hakkında bilgi toplanır. Elde edilen bilgilerle Why Not Associates grubu her bir ağaç sütun için tipografik bir düzenleme yapar. Ayrıca her bir ağacın konusu ve içeriği farklı olduğundan yazı karakteri de bu doğrultuda seçilir. Yazı karakterleri de içeriği yansıtacak şekilde el yazısından blackletter (orta çağ boyunca yaygın bir şekilde görülen bezemeli-süslü bir yazı stilini temel alır) sınıfa kadar farklılık gösterir. (Clark & Stocks, 2012; May, 2024; Young, 2024e)

Görsel 7. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında, "*Typographic Trees*", Crawley Kütüphanesi, Sussex, 2009.

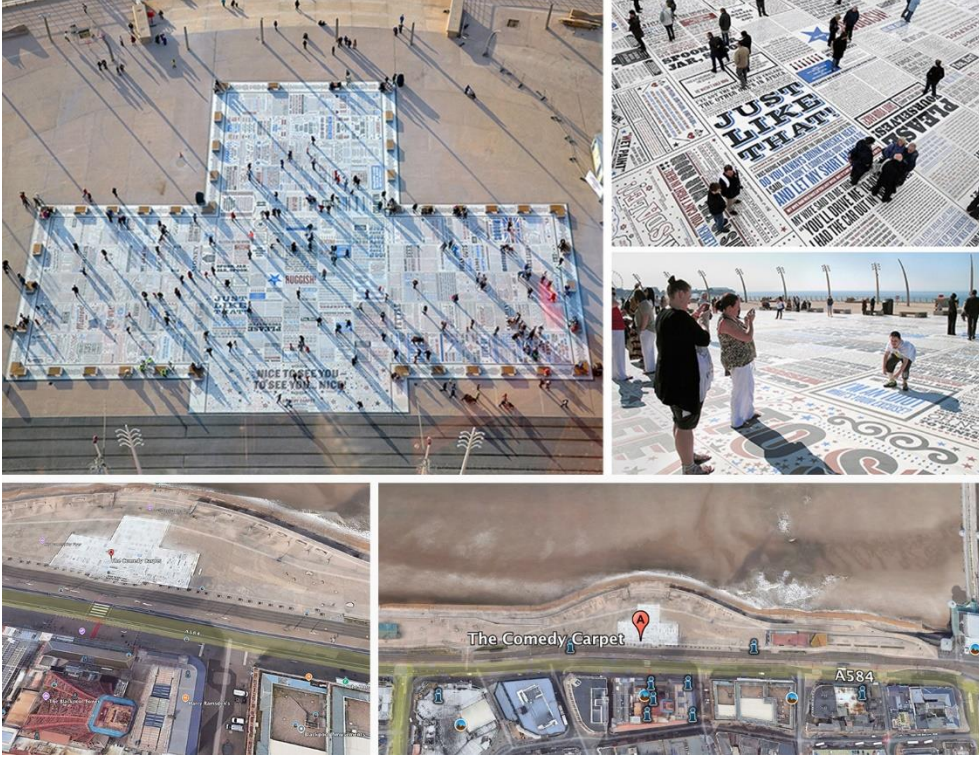
Kaynak: <https://gordonyoung.info/typographtrees/> **Son Erişim:** 25 Eylül 2024

Bu tipografilerle doldurulmuş ağaç sütunlar, metaforik olarak kütüphaneyi ayakta tutan bilgiye gönderme yaparlar. Çünkü bilgilerin saklanması ve aktarılmasını sağlayan kitapların hammaddesi olan kağıtlar da ağaçtan üretilir. *Typographic Trees* çalışması hem içerik hem de yapı ve malzeme olarak bilgiyi saklamamızı ve ona ulaşmamızı sağlayan ağaçlara dolayısıyla ormana, doğal yaşama bir saygı duruşu niteliği taşır. Kitap içeriğiyle kağıdıyla kapağıyla başlı başına işlenmiş bir üründür ve içini yani bilgiyi saklar. Ancak bu çalışmada kitap içinde saklanan bilgiler kitabın hammaddesi olan ağaç ile dışa aktarılır. Ağaçlar sayesinde; bilginin aktarılabilir hale gelmesi ve kütüphanelerin yine ağaçlar sayesinde oluşması ve ayakta kalması bu projedeki tipografik ağaç kolonları ile kutlanır.

The Comedy Carpet (Komedi Halısı) 2011

Comedy Carpet (Komedi Halısı), Büyük Britanya'nın kendine özgü mizah anlayışının ve komedyenlerinin yüceltildiği, devasa ölçekte bir halıyı andıracak şekilde tasarlanır (Görsel 7). Blackpool'un deniz cephesinin milyonlarca sterlinlik yenilenmesinin bir parçası olarak tasarlanan, *Comedy Carpet*'ı ziyaret etmek, komedinin geçmişine bir yolculuk yapmak gibidir. Blackpool Kulesi'nin önünde bulunan 2.200 m²'lik sanat eseri, kamusal sanatın ve tipografinin sınırlarını zorlayan, betona gömülü 160.000'den fazla granit harf içerir. Harflerin her biri 30 mm katı granit veya kobalt mavisi betondan ayrı ayrı kesilir, 300'den fazla levhaya yerleştirilir ve ardından yüksek kaliteli, parlak beyaz beton panellere dökülür. Kesilen harflerin boyutları birkaç santimetreden bir metrenin üzerine kadar değişkenlik gösterir. Böylece *Comedy Carpet*'ın metinleri hem yakından hem de Blackpool Tower Eye'deki cam izleme platformundan izlenebilir olur. (Butler, 2011; Newman, 2018; Visit Black Pool, 2024; Young, 2024f)

Comedy Carpet; tarih, edebiyat, sanat ve tasarım gibi farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan tam bir disiplinler arası kamusal alan çalışmasıdır. Young, Blackpool'da yaşayan komedi uzmanı Barry Band ve tarihçi-yazar Graham McCann'dan, tasarımın içeriğini oluşturma aşamasında destek alır. 1.000'den fazla komedyen ve komedi yazarının çalışmalarına atıfta bulunan halı, binlerce espri, şarkı ve slogan içerir. Bu şekilde sanatçılar hem onurlandırılır hem de sanatçıların çalışmalarının tipografik bir görselliğe dönüştürülmesi onları bir anlamda ölümsüzleştirmiş olur.

Görsel 8. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığında, *Comedy Carpet*, Blackpool, 2011.

Kaynak: <https://gordonyoung.info/thecomedycarpet/> ; https://www.google.com/maps/@53.8157,-3.05636,248m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&q_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xKXMDSoASAFAw%3D%3D **Son Erişim:** 25 Eylül 2024

Çalışmanın tipografisinden ve mizanpajından Why Not Associates'ın önde gelen grafik tasarımcısı Andy Altmann sorumludur. İngiliz komedisinin büyük bir hayranı olan Altmann, Young'un Blackpool'daki *Comedy Carpet* için kendisine geldiğinde, projenin cenneten gelen bir iş gibi göründüğünü söyler. Projenin ilk fikirden tamamlanmasına kadar beş yıl sürdüğünü ve pek çok iniş çıkışla dolu çok zorlu bir yolculuk olduğunu belirtirken; insanların yüksek sesle gülerек tasarımın üzerinde dolaşırken gerçekten eğlendiklerini ve güldüklerini görmenin projenin başarısını gösterdiğini de sözlerine ekler (Dawood, 2015).

Why Not Associates, *Comedy Carpet* çalışmasını gerçekleştirirken tipografik kurgusunu da zamanda bir yolculuk gibi düşünmüş olmalıdır. Tercih ettikleri tipografik görsellik Sanayi Devrimi ile gelişen tasarım anlayışına dayanır. Bu anlayış Sanayi Devrimi ile ürünlerin daha kısa zamanda

daha çok üretilmesi ve daha kısa zamanda satılması gerekliliğinden oluşur. Her üretici ürününün satılabilmesi için sipariş ettiği ilanının diğer ilanların önüne geçmesini ister. Böylelikle tasarımda özellikle 1800'lerin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan görüntüsüyle bağırان hissinı veren kalın tırnaklı slab serif yazı karakterlerinin gelişimi görülür. Tasarımda hem slab serif yazı karakterlerinin seçilmesi hem de tasarım anlayışı olarak o dönemi yansıtması İngiliz komedisinin köklü geçmişine bir gönderme olabilir. Ayrıca kalın gövde ve tırnak yazpısıyla seçilen yazı karakterleri metinlerdeki güçlü espri anlayışını da yansıtır niteliktedir. Metinlerin düzenlenmesi de bizlere dönemi hatırlatır. Mesaj iletilirken kullanılan yüzey neredeyse son noktasına kadar değerlendirilir. Bu görsel yapı izleyicilere İngiliz komedyenlerinin ve komedi anlayışının ne kadar güçlü, zengin ve dolu olduğunun göstergesidir.

Trading Words – 2017

Trading Words (Ticaret Sözcükleri) kamusal alan çalışması, Doğu Londra Wapping'de eski bir rıhtım olan London Dock'ın yeniden yapılandırılma süreci içinde tasarlanır (Görsel 8). Gordon Young ve Why Not Associates ortaklığında tasarlanan *Trading Words*, 7,5 dönümlük açık alan içinde; 1.800 yeni konut alanı ve 200.000 metrekarelik ticari alanda; mağazalar, barlar, restoranları da içeren Gauging Meydanı'nda yer alır. *Trading Words*'ün tamamı granitten yapılmış harflerin, tipografik bir düzen içerisinde betonla biraraya getirilmesinden oluşur. (Berkeley Group, 2017; Typeroom, 2018; Young, 2024g)

Londra üzerinden ithal ve ihraç edilen malların listelendiği orjinal fiyat ve tarife defterlerine dayanan *Trading Words*, geçmiş tipografi aracılığıyla günümüze taşır. Kaldırımında kullanılan kelimeler arasında, *beer* (bira) veya *pickle* (turşu) gibi ne olduğu belli olan malların yanı sıra, *Elephants' Teeth*, *Lucifer*, *Bear's Grease*, *Sounding-boards*, *Goats' Beards*, *Dragons Blood* ve *Shurff* gibi daha tuhaf ürünler de vardır. Young, seçtikleri ürün listesine karar verme aşamalarını zorluğundan bahseder:

"Geçtiğimiz yüzyıllar boyunca bölgeden geçen eşyaların listeleri ve envanterleri o kadar uzun ki sonsuzluğa ve ötesine uzanıyor gibi görünüyorlar! ... Andy ve ben, dünyanın dört bir yanından gelen ve Doğu Londra'daki bu noktada toplanan, merakımızı uyandıran bu muazzam malların isimlerini şiirsel bir temsili olarak düşünmemizi sağlayan bir şekerleme haline getirdik." (Gosling, 2017).

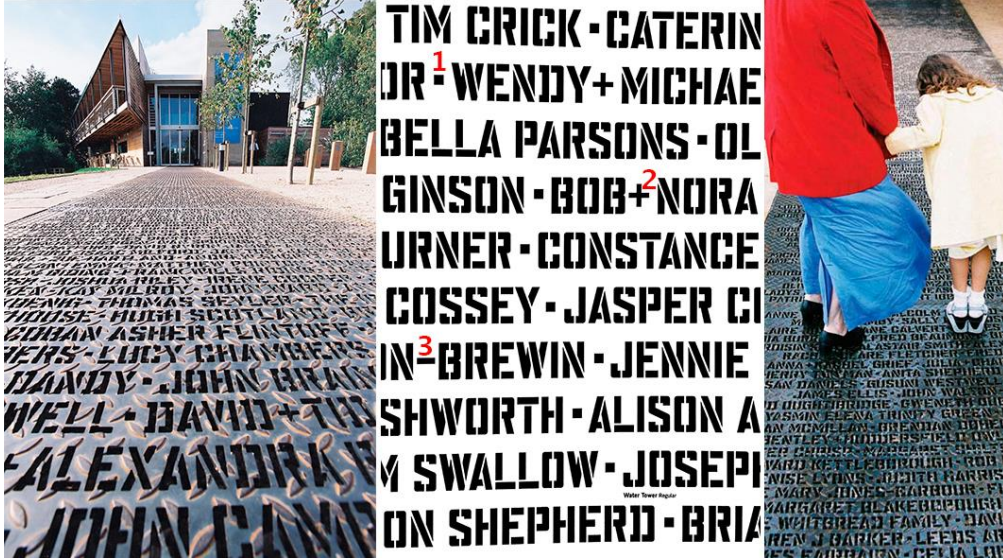
Trading Words kamusal alan çalışmasında kullanılan metinler; rhtımın 1805'ten 1968'e kadar faaliyette olduğu dönemde yapılan ithalat ve ihracat kayıtlarının tutulduğu tarihi defterlerden çıkarılır. Çalışmada kullanılan tasarım anlayışı *Comedy Carpet* çalışmasına benzer nitelikte olmasına rağmen daha yalındır ve yazı karakterleri kullanımında sans serif tercih edilir. Bu farklılık çalışmanın yararlandığı kayıtların tarihinin 1968'e kadar gelmesine bağlanabilir. 1900'lerin ikinci çeyreğinden itibaren grafik tasarım anlayışının değiştiğini ve sans serif yazı karakterlerinin kullanımının arttığı görülür. Londra'nın bu tarihi giriş kapısının mirasıyla ilişki kurmaya davet eden benzersiz parkurda yapılan disiplinlerarası ortaklık basit bir kaldırımın aslında insanları yürürken bile bilgilendirebileceği ve kültürel ve ticari tarihiyle bağ kurabileceğini gösterir.

Walk of Art – 2002 / 2025

Walk of Art (Sanat Yürüyüşü), 2002 yılında *Yorkshire Sculpture Park* (Yorkshire Heykel Parkı) için Gordon Young ve Why Not Associates ortaklığıyla tasarlanır ve uygulaması Russell Coleman tarafından yapılır. Çalışma, park alanını yeni ziyaretçi merkezine bağlayan 110 metre uzunluğunda tipografik bir yürüyüş yoludur (Görsel 9). Ziyaretçi merkezinin girişine kadar uzanan *Walk of Art* yürüyüş yolu çok uzun bir isim listesinden oluşan bir bağış toplama çalışmasıdır. Sabit bir asgari ödeme karşılığında bireylerin veya ailelerin isimleri yürüyüş yoluna eklenir.

Walk of Art projesine katılanların isimleri yolun ne kadar uzunluğunda ve genişliğinde olacağını belirleyen bir unsurdur. Yürüyüş yolu bağışçıların gösterdiği desteğin ve sevginin kalıcı bir kaydını oluşturur. Yol, her yıl bağış toplama kampanyalarıyla yeni bölümler eklendikçe sürekli olarak gelişir ve daha da uzar. Nihayetinde çalışma 6000 katılımcıya ulaşınca yol tamamlandığından sonlandırılır. Ancak katılımcıların daha sonraki yıllarda ailelerine yeni isimlerin eklenmesiyle bu yürüyüş yolu için talepler gelmeye başlar. Bu durum *Walk of Art*'ın ikincisi için çalışmaları başlatır. *Walk of Art 2* (Sanat Yürüyüşü 2) 2019 yılında tasarımı ve uygulaması biten ilk isim grubunun parka yerleştirilmesiyle başlar (YPS, 2024).

Walk of Art'da yer alacak isimlerin yazılacağı düzlem için önce granit bir yüzey düşünülür ancak isimler taşa kazınınca oluşan kasvetli etkiyle bu seçenek elenir. Tasarımda kullanılan malzeme seçilirken müzenin modern mimari yapısı ve çevresi baz alınır. İsimler metal levhalara stencil (şablon) sınıfa ait bir yazı karakteriyle kesilir. Kesilen metinlerin yan yana ve satırlar halinde yazılması metal yapı üzerinde kendine has bir doku oluşmasını sağlar. Metalin zamanla korozyona uğraması renk ve dokusunu değiştirip geliştirir. Böylece zamanla birlikte genişleyen yol aynı zamanda yaşayan bir yola dönüşür.

Görsel 10. Why Not Associates ve Gordon Young ortaklığı, Walk of Art, Yorkshire Sculpture Park, 2002.

Kaynak: <https://gordonyoung.info/walkofart/> **Son Erişim:** 25 Eylül

1-İsimler kare bir glyph ile birbirlerinden ayrılır. 2-Çift isimlerinde isimlerin arasına + konularak soyadı bir kere yazılır. 3-İki soyismi olanlarda arasına tire – konulur. (Saccani, 2013, s. 313).

Tipografik düzenlemede isimlerin tümü büyük harflerle yazılır ve her isim küçük bir kareyle birbirinden ayrılır. Kullanılan yazı karakteri 1999 yılında Cornel Windlin tarafından tasarlanan stencil bir yazı karakteri olan Water Tower'dır. Harfler bir yüzeyden kesildiğinden stencil sınıfa ait bir yazı karakteri seçilmiştir. Aksi halde harfleri oluşturan iç boşluklar levha üzerinden kopup düşebilirlerdi. Ayrıca harfleri oluşturan parçaların ince kısımları, hem ziyaretçilerin sürekli geçişini destekleyecek hem de metalin bozulmasının etkilerine direnecek kadar güçlü olacak şekilde daha kalın hale getirilmiştir. (Saccani, 2013, s. 308)

İsimlerden oluşan bir yol oluşturma kararı her ne kadar bağış kampanyasıyla alakalı da olsa daha derin bir bağlam da içerir. Yolun yapıldığı heykel parkı insanlarla birlikte anlam kazanan bir mekandır. Bağışta bulunup adını yazdıran çoğu kişi çocukluklarının bu parkta eğlenerek geçtiğini aktarır. Park çoğu insanın hayatında önemli bir yere sahiptir ve bu projeylede müze kişilerin de park için önemli ve değerli olduğunu ölümsüzleştirmiş olur.

Sonuç

Tipografinin amacı toplumla iletişim kurmaktır. Kamusal alanlar ise insanların birbirleriyle iletişim kurabildiği ve etkileşime girebildiği yegane yerlerdir. Kamusal alanların düzenlenmesinde, mekanın da insanlarla etkileşim kurabilmesi için metinlere yani tipografik düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu durumda kamusal alanların tasarlanmasında sanatçılarla tasarımcıların birlikte çalıştığı ve iletişimin en büyük gücü tipografiyi kullandığı projelerde, etkileşimin daha iyi kurulabildiği Why Not Associates ve Gordon Young birlikteliğinde gerçekleştirilen kamusal alanlarda görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında izlenecek heykellerin ya da oturulacak bankların olduğu kamusal alanlar yerine; Why Not Associates'in Gordon Young ortaklığında disiplinlerarası bir şekilde geliştirilen, etkileşimli olarak bilgilendirici ve eğitici kamusal alanların önem taşıdığı görülmüştür.

Why Not Associates'in Gordon Young ile gerçekleştirdiği kamusal alan çalışmaları; malzeme, zaman ve mekan arasındaki dengenin, akıl ve duyunun birlikte var olduğu kavramsal bir altyapıyla çok iyi kurgulandığı disiplinlerarası tipografik çalışmalardır. Bu tür çalışmalar uygulandıkları mekanla tarihsel, sosyal ve kültürel açıdan bağlantılı çalışmalar olmalarının yanı sıra geçiş mekanlarını hareketlendirmek, işlev ve etkileşim kazandırmak gibi artılar getirirler. Kullandıkları yöreye (mekana) özgü zenginlik, bütün işlerde kendini gösterdiği gibi tasarımlarının anlaşılabilir olması, insanların tasarlanan mekanla etkileşime geçmeleri ve oyunun bir parçası olmalarını sağlamak hedefleri arasındadır. Böylelikle hem insanları tasarımın oluşturduğu olaya dahil edip hem de kültürel zenginliğin onanması sağlanmış olur.

Kamusal alanlar kişisel özgürlüğün, başkalarıyla bir arada olma suretiyle anlam kazandığı yerlerdir. İnsan çevresine yabancılaştığı değil, çevresine açılmıyarak onunla bütünleşebildiği düzeyde varlığını pekiştirir. Gordon Young ve Why Not Associates ortaklığında yapılan çalışmalara odaklanan bu araştırmanın sonucunda, disiplinlerarası bir yaklaşımla gerçekleştirilen kamusal alan çalışmalarının sosyal tarihin zenginliğini ortaya çıkaran, toplulukların ilgisini çeken; sanat, tasarım ve mimari arasındaki ilişkileri geliştiren bir yapıda olduğu görülmüştür. Sonuç olarak görülmektedir ki, bu ortaklıkla üretilen tüm çalışmaların merkezinde dil, tarih, coğrafya vb. kısacası kültür vardır ve kamusal alanların kalitesinin artması, kimliğinin güçlendirilmesinde tipografinin bir araç olarak değeri büyüktür.

KAYNAKÇA

BAYNES, K. (2002). *Toplumda sanat*. (Y. Atılğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.

BECER, E. (2007). *Modern sanat ve yeni tipografi*. Dost.

Berkeley Group. (13.02.2017). *Major public art installation trading words and pop-up exhibition unveiled at London dock*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.berkeleygroup.co.uk/news-and-insights/news-and-features/2017/major-public-art-installation-at-london-dock>

BİLGİN, İ. (18.09.2004). *Beton ve sanat*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://v3.arkitera.com/article.php?action=displayArticleAuthor&ID=27>

BILLAK, P. (2007, Mayıs). What is typography?. *Typotheque*. Erişim tarihi: 25.09.2024
http://www.typotheque.com/articles/what_is_typography

BURNSTONE, D., COLEMAN, R. (2002, Sonbahar). A flock of words: typography meets sculpture on a windy English seafront. *Eye Magazine*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.eyemagazine.com/feature/article/a-flock-of-words-text-in-full>

BUTLER, A. (11.10.2011). Gordon Young: the comedy carpet, Blackpool. *Designboom*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.designboom.com/art/gordon-young-the-comedy-carpet-blackpool/>

Collins Dictionary. (2024). *Typography*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/typography>

CORBUSIER, L. (2017). *Bir mimarlığa doğru* (S. Merzi, Çev.) (14. baskı). Yapı Kredi.

DAWOOD, S. (09.03.2015). Andy Altmann: I don't really have ambitions: i just wait to see where projects take me. *Design Week*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.designweek.co.uk/issues/9-15-march-2015/ten-questions-for-andy-altmann/>

DOYDUK, S. (2007, Şubat) Kamusal alanda bilgi yığılması: beyazıt boşluğu örneği, kavram: kamusal alan/kamusal mekan. *Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi*.

External Works. (2024) *Cast post & rail sculptures, tern project, Morecambe*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.externalworksindex.co.uk/entry/110673/Architectural-Street-Furnishings/Cast-post-and-rail-sculptures-Tern-Project-Morecambe/>

GIARDIELLO, P. (2014, 8 Eylül). The artistic narration of places in the work of Gordon Young. *Area*, 111. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.area-arch.it/en/scrivere-lo-spazio-gordon-young/>

GOOGLE Earth. (2025). Carlisle Castle. UK.

GOOGLE Earth. (2025). Morecambe Bay. UK.

GOOGLE Maps. (2025). Carlisle Castle. UK. Erişim tarihi: 22.04.2025

https://www.google.com/maps/@54.89651,-2.94091,484m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw==

GOOGLE Maps. (2025). Eric Morecambe Statue. Morecambe, UK. Erişim tarihi:

22.04.2025 https://www.google.com/maps/@54.07329,-2.868,247m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw%3D%3D

GOOGLE Maps. (2025). Listening Stones. Cheltenham, UK. Erişim tarihi: 22.04.2025

https://www.google.com/maps/@51.90129,-2.12111,259m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw%3D%3D

GOOGLE Maps. (2025). London Dock by St George. UK. Erişim tarihi: 22.04.2025

https://www.google.com/maps/@51.50859,-0.06685,131m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw%3D%3D

GOOGLE Maps. (2025). Morecambe Bay. Morecambe, UK. Erişim tarihi: 22.04.2025

https://www.google.com/maps/@54.07486,-2.87206,987m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw%3D%3D

GOOGLE Maps. (2025). Swansea MUSEUM Water front GREEN. UK. Erişim tarihi:

22.04.2025 https://www.google.com/maps/@51.61724,-3.93853,261m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw==

GOOGLE Maps. (2025). The Comedy Carpet. Blackpool, UK. Erişim tarihi: 22.04.2025

https://www.google.com/maps/@53.8157,-3.05636,248m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw==

GOOGLE Maps. (2025). The Flock of Words. Morecambe, UK. Erişim tarihi: 22.04.2025

https://www.google.com/maps/@54.0714,-2.87223,494m/data=!3m1!1e3?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI1MDQxNi4xIKXMDS0ASAFQAw%3D%3D

GOSLING, E. (23.09.2017). A closer look at an ambitious typographic project from the people who brought us the Comedy Carpet. *Creative Boom*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.creativeboom.com/inspiration/a-behind-the-scenes-look-at-a-vast-and-ambitious-typographic-project-from-the-people-who-brought-us-the-comedy-carpet/>

HUGO, V., HEIDEGGER, M. (1996, Yaz). Kentin felsefesi (O. Kunal, Çev.) *Cogito*, 8, Kent ve Kültürü, 63-70. İstanbul: Yapı Kredi.

MAY, S. (2024). *Sadiemaystudio*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://sadiemaystudio.com/typographic-trees>

MCCORMICK, L. (2013). *Playing with type: 50 graphic experiments for exploring typographic design principles*. Rockport.

Mimarizm. (27.02.2019). Kamusal alanın tarihsel gelişimine kısa bir bakış. *Mimarizm*. Erişim tarihi: 25.09.2024 https://www.mimarizm.com/haberler/gundem/kamusal-alanin-tarihsel-gelisimine-kisa-bir-bakis_129914

NEWMAN, A. P. (27.02.2018). Comedy carpet. *Atlas Obscura*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.atlasobscura.com/places/comedy-carpet>

ÖZPINAR, C. (2009, Bahar). Yazı olarak sanat yapıtı, Çerçeve: Text Art (Yazı Sanat), *Sanat Dünyamız*, 110, 51-75. İstanbul: Yapı Kredi.

REYES, F. (2007). *TYPO: The beautiful world of fonts*. Monsa.

SACCANI, A. (2013). *LetterScapes: A global survey of typographic installations*. Thames & Hudson.

SARGIN, G. A. (2009, Şubat). Dosya: Darwinizm: mekan kuramları ve üretimi süreçlerinde evrim kuramı. *Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi*.

SCHMEH, V. K. (10.09.2016). My visit at the Cheltenham listening stones, science blogs. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://scienceblogs.de/klausis-krypto-kolumne/2016/09/10/my-visit-at-the-cheltenham-listening-stones/>

TASÇIOĞLU, M. (2013). *Bir görsel iletişim platformu olarak mekan*. Yem.

The Art Story. (2024). *Gesamtkunstwerk*. Erişim tarihi: 25.09.2024
<https://www.theartstory.org/definition/gesamtkunstwerk/>

Tokyo TDC. (2024). *Grand prize, Why Not Associates + Gordon Young, a flock of words*. Award 2003. Erişim tarihi: 25.09.2024
https://tokyotypedirectorsclub.org/en/award/2003_grandprix/

TWEMLOW, A. (2008). *Grafik tasarım ne içindir?* (D. Özgen, Çev.) Yem.

Typeroom. (25.05.2018). Trading Words is the new typographic installation at London Docks. Typeroom. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://www.typeroom.eu/content/trading-words-new-typographic-installation-london-docks>

ULUOĞLU, B. (2007, Şubat). Kamusal alan görünümleri, kavram: kamusal alan/kamusal mekan. *Arredamento Mimarlık Tasarım Kültürü Dergisi*.

Visit Lancashire. (2024). *Things to do, the tern project, Morecambe*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://www.visitlancashire.com/things-to-do/the-tern-project-p6361>

Visit Black Pool. (2024). *A new blackpool icon, comedy carpet blackpool*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://www.visitblackpool.com/detail/comedy-carpet-blackpool-651130/>

Why Not Associates. (2024). *Pobl + machines*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://whynotassociates.com/environmental/pobl-machines>

YOUNG, G. (2024a). *Eric Morecambe memorial area*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/ericmorecambeamemorialarea/>

YOUNG, G. (2024b). *Cursing stone & Reiver pavement*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/cursingstone/>

YOUNG, G. (2024c). *Listening stone*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/listeningstones/>

YOUNG, G. (2024d). *Pobl + machines*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/pobl machines/>

YOUNG, G. (2024e). *Typographic trees*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/typographictrees/>

YOUNG, G. (2024f). *The comedy carpet*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/thecomedycarpet/>

YOUNG, G. (2024g). *Trading words*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/tradingwords/>

YOUNG, G. (2024h). *Walk of art*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://gordonyoung.info/walkofart/>

Yorkshire Sculpture Park (YPS). 2024. *Walk of art 2*. Erişim tarihi: 25.09.2024 <https://yvsp.org.uk/support-us/walk-of-art-2>

A Conceptual Evaluation of the Relationship between Memory Space, Memory, and Space*

Esra BÜYÜKEMİR KARAGÖZ**, Seda ŞİMŞEK***

Abstract

The Purpose of Study: The concept of memory space is a popular topic of study on a national and international scale. When research on the concept of memory space (specific sites that evoke a memory) and the related concepts of memory and space are analyzed, these concepts are only included in the studies in the aspect that the researcher wants to address the subject. This approach leads to a narrowing of the concepts in terms of the subject of study, resulting in limited literature knowledge. In this study, we aimed to gather the concepts of memory space, memory, and space, which have wide definitions and scope under a broad perspective, and to classify and explain the issues that constitute the lack of information of these concepts in the literature.

Literature review/background: All national and international studies on the concepts of memory space, memory, and space were examined and a general perspective on the concepts was formed. While creating this perspective, starting from the basic sources of the concepts, the studies conducted until now have been discussed.

Method: In this evaluation, a national and international literature review method was used.

Results: The concept of memory space, which is handled in a comprehensive framework, cannot be fully defined. To determine the definition of the concept of memory space, which is accepted as a strong reflector of memory, how it is perceived, and how it is remembered, the concepts of memory and space that form the substructure of this concept are important.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 14.10.2024 **Kabul/Accepted:** 06.02.2025

* The article is produced from the doctoral thesis titled "Hafıza Mekânının Algılanmasında Koku Unsuru Etkisinin Nörobilişsel Yöntemlerle Değerlendirilmesi (Evaluation of the Effect of Odor Element on the Perception of Sites of Memory by Neurocognitive Methods)", which the first author is preparing under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Seda ŞİMŞEK at Süleyman Demirel University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, Planning and Design.

** Corresponding Author, PhD. Student, Süleyman Demirel University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, Planning and Design, Isparta, Türkiye.

E-mail: 1940147001@ogr.sdu.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3417-7640>

*** Assoc. Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, Isparta, Türkiye. E-mail: sedatolaci@sdu.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1881-186X>

Conclusion: The concept of memory space carries within itself the characteristics of the concepts of memory and space. This study envisages that these components can be used in future studies of memory space in terms of perceiving this concept, recalling it from memory, and remembering it. The concept of memory space is open to all qualitative and quantitative research that can be conducted due to its current relevance.

Keywords: Memory Space, Memory, Space, Perception, Perceptual Dimensions of Space.

Hafıza Mekânı, Hafıza ve Mekân İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Günümüzde hafıza mekânı kavramı ulusal ve uluslararası ölçekte popüler bir çalışma konusudur. Hafıza mekânı ve bu kavramla bağlantılı olan hafıza ve mekân kavramları üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, kavramların sadece araştırmacının konuyu ele almak istediği yönüyle çalışmalarda yer ettiği görülmüştür. Bu yaklaşım, kavramların çalışılan konu özelinde daraltılarak ele alınmasına ve böylece çalışmalarda sınırlı bir literatür bilgisinin aktarılmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada çok geniş bir tanım ve kapsama sahip olan 'hafıza mekânı', 'hafıza' ve 'mekan' kavramlarının geniş bir perspektif altında toplanması ve literatürdeki kavram yoğunluğunu oluşturan konuların sınıflandırılarak açıklanması amaçlanmıştır.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Çalışmada hafıza mekânı, hafıza ve mekân kavramları ile ilgili yapılmış ulusal ve uluslararası tüm çalışmalar incelenerek kavramlara ait genel bir perspektif oluşturulmuştur. Bu perspektif oluşturulurken kavramlara ait temel kaynaklardan başlanarak günümüze kadar yapılmış çalışmalar ele alınmıştır.

Yöntem: Hafıza mekânı, hafıza ve mekân kavramları üzerine yapılan bu değerlendirme çalışmasında ulusal ve uluslararası ölçekte literatür taraması yönteminden yararlanılmıştır.

Bulgular: Çok kapsamlı bir çerçevede ele alınan hafıza mekânı kavramının tam bir tanımı yapılamamaktadır. Hafızanın güçlü birer yansıtıcısı olarak kabul edilen hafıza mekânı kavramının tanımı, nasıl algılandığı ve nasıl hatırlandığı konularının belirlenebilmesi için bu kavramın alt yapısını oluşturan hafıza ve mekân kavramları önem taşımaktadır.

Sonuç: Hafıza mekânı kavramı kendini oluşturan hafıza ve mekân kavramlarının özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. Bu çalışma hafıza mekânı konulu yapılacak çalışmalarda bu kavramın algılanması, hafızadan geri çağrılarak hatırlanması konusunda da bu bileşenlerin kullanılabilmesini öngörmektedir. Hafıza mekânı kavramının güncelliğini koruması nedeniyle yapılabilecek nitel ve nicel tüm araştırmalara açık olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hafıza Mekânı, Hafıza, Mekân, Algı, Mekânın Algısal Boyutları.

1. Introduction

The relationship between memory and history dates to antiquity. Studies initiated with the desire to record memory with the help of space and spatial elements and to ensure its permanence, constitute the basis of the concept of memory space. French historian Pierre Nora, who dealt with this idea comprehensively, developed this concept in *Spaces of Memory* (*Les lieux de mémoire*) in 2006. In the course of his work on the nation and history, Nora realized that the memory of the nation was fading fast. For this reason, he began to identify memory spaces (physical sites or locations at invoke a memory) that develop in relation to people and time, and where the most distinctive memories emerge, especially within these spaces. When the literature is examined, particularly in the years after Nora's work, many researchers have conducted studies on memory spaces. However, similar to Nora, no researcher has clearly defined the concept of memory space, but have only evaluated the concept of memory space within the scope of their research topics.

The lack of an existing definition of the concept of memory space and the lack of information on how memory spaces are perceived and remembered constitutes the problem that this study serves to address. To solve this problem, the study aims to identify the triggering factors in the perception and recall of memory places and their sub-components to define memory places, which are strong reflectors of memory.

For this purpose, the concepts of space of memory or place of memory used synonymously within the title of the study were searched in national and international databases, including Web of Science, Scopus, Elsevier, Science Direct, Google Scholar, Researchgate, TR Index, Tübitak-Ulakbim, Dergipark, and YÖK Thesis Center. For English-language sources, this search was conducted with the terms "space of memory", "place of memory", and "site of memory". In this context, 120 theses, articles, conference proceedings, book chapters, and book reviews in Turkish and 50 in English were evaluated (figure 1).

Nora defines a place of memory as: "If the expression site of memory needs to have a formal definition, it should be this: sites of memory is any significant entity, material or immaterial in nature, which through a human will or time becomes a symbolic element of the memorial heritage of any community" (Nora, 1996 as cited in Avcı, 2019, p.12). He also stated that memory sites are "not the things we remember, but the places where memory ferments, not the tradition itself, but its laboratory" (Nora, 2006, p. 12).

Assmann explains memory sites as: "Sites of memory are places where groups of people express a common knowledge of the past that forms the basis of the group's sense of unity and uniqueness in public actions". Moreover, the criterion for an item to be considered a place of memory and worthy of research is that these places "have a life story" (as cited in Cihangiroğlu, 2019, p. 55). In addition, another criterion for memory places is that they are now considered as memory places not only for the person who personally experienced the places, but also for the individual or community to whom these people convey their experiences (Cihangiroğlu, 2019, p. 60). However, not every event that is experienced or transmitted is considered a memory site, and the transformation of an event or memory into memory sites is influenced by factors such as the way these places function and the fact that they have a historical character depending on a certain time and culture (Szpociński, 2016, p. 250). Even when they are associated with physical or concrete space, memory sites can only be named as such if they are based on an image, a ritual, or a symbolic meaning (Nora, 2006, p. 32).

In the context of all these qualities, Nora (2006) defines memory sites as museums, archives, cemeteries, collections, holidays and holiday routes, anniversaries, agreements, minutes, monuments, sacred places, associations, school books, historical books, handbooks, autobiographies and diaries for memories, memories of statesmen, great events or events with great impact, wills, dictionaries, encyclopedias, birthdays, portable places, topographies, touristic places, funeral discourses, or flags. In addition to these, place names (Türkoğlu & Günay, 2018, p. 829), tangible cultural assets (religious buildings, museums, palaces and mansions, pavilions, monuments, arasta, bedesten and bazaars, water structures, city walls, squares and streets, parks, and traditional houses) (Günaçan, 2019, p. 68), and sometimes a sound and a smell (Cihangiroğlu, 2019, p. 38) are also considered as memory places.

Interest in memory sites is increasing day by day. The scope of memory spaces has expanded from spaces associated with sacred or religious events to spaces with different functions that have social value. This concept has become the subject of many disciplines, such as architecture, urbanism, landscape, painting, sculpture, and media and communication. When analyzed specifically in Türkiye, studies on memory spaces have increased since 2005 and continued to accelerate after 2010. The reason for this increase is the expansion of the scope of the concept of memory space (Cihangiroğlu, 2019, p. 55).

Organized in 2022, the exhibition and conference series of Spaces of Memory, Museums: Architecture and Exhibition, hosted local and foreign speakers who were asked how they define the space of memory:

- Emre Arolat: "Memory spaces can be defined as buildings that are in context with the city by considering them on a city scale".

- Han Tümertekin: "Everything that can take place in the future is a place of memory. Anything that connects the old and the new in a way that does not make us forget the old is a place of memory, and this is important for the continuity of memory".

- Kerem Erginoğlu: "There needs to be experiences. It must have a place in the memory of the citizens and the city. Actually, there is no exact definition. First of all, the new structure should be designed by understanding the old structure very well and it should be remembered here again with experiences".

- Yama Karim: "Without buildings, cultures, memories and memories will be forgotten. We need to remember the memory that disappears in a day, especially through architecture (war museums). That is why we want to create an experience here".

- Prof Francesco Brancaccio: "The place of memory is everything where memory emerges. Not only museums, but also everything that reminds us of memory, every structure, every object is a place of memory. For this reason, even the smallest fresco can be considered as an element that constitutes a memory space".

- Britta Nagel: "When reorganizing a historical building, the history of the building should also be told, its value in cultural heritage should also be conveyed, so that it can become a place of memory" (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

In 2018, UNESCO showed interest in memory sites with its resolution titled: Interpreting Memory Sites. This resolution deals with tangible cultural heritage sites other than intangible and movable cultural heritage items. A field study was conducted for the interpretation of memory sites and other heritage sites with their monumental aspects. The study refers to Nora's *Les lieux de mémoire* (Sites of Memory) for its concept of memory sites and analyses this in more detail. Unlike Nora, the UNESCO working group has addressed memory sites on an international scale and in the context of tangible cultural heritage.

Looking at all these definitions and statements in the studies, the concept of memory space emphasizes the relationship between memory and space. The relationship between memory and space dates to prehistory. This technique, based on the Ancient Greek scribes' associating the information of these discourses with images and objects while recording speeches, constitutes the first examples of this relationship (Yalın, 2009, p.159). In this system,

which is based on fixing memories in memory and keeping them alive in the present just as in the past, both the recall of memory with visual sense and how it will be designed with an architectural fiction were determined (Sevinç, 2019, p. 50).

Özaloğlu (2017) expresses the importance of space for memory stating that "Space/place is the most fundamental component in conscious memory". Özmen and Çetin (2017) emphasize this view with the statement: "Memory is a phenomenon in which the process of remembering/forgetting is constantly shaped and changed, and space is the main element of this framework of relationships" (Altınay, 2020, p. 43). Kırıcı (2015), cited in Connerton (2014), supports this view with the statement that "Space preserves the order of things that memory wants to remember". Assmann (2015) emphasizes the importance of spaces in fixing memory and recalling it for recollection, stating: "The figures of recollection want to be embodied in a certain space and updated at a certain time, that is, they are always based on a concrete space and time, although not in a geographical or historical sense. (...) Memory needs space, it tends to spatialize".

When the literature on memory space is examined, this concept is often explained by identifying it in conjunction with the concepts of memory and space. For this reason, the concepts of memory and space are discussed in detail by classifying each of them according to their concept definitions, subcomponents, and their similar and differing characteristics.

3. The Concept of Memory

The concept of memory comes from the Arabic root *ḥfẓ* and is used in the sense of storing or preserving (Nişanyan Sözlük, 2021). In the dictionary of the Turkish Language Association, memory is defined as "the power to consciously store in the mind what has been experienced, learned subjects, and their relationship with the past, repertoire, mind" (Türk Dil Kurumu, 2021). Apart from these definitions, memory is "the ability to keep in mind what has been learned, seen or experienced and to revitalize it in consciousness" (Altınay, 2020, p. 40), "the ability to recall experiences, experiences and experiences in transition. The power to recall to visualize them in the mind and to preserve the past in the present" (Cevizci, 1999, p. 111). Living communities are necessary to produce memory, therefore, memory is the interaction of remembering and forgetting and can change unnoticed while using it. memory is susceptible to prolonged uncertain situations and sudden revival; thus, it is in constant development (Nora, 2006, p. 19).

When the flow of the view of memory in the historical process is evaluated, it is seen that it has been handled in many different ways. In this study, all these expressions are explained according to the common views accepted. Thus, the definition and scope of the concept of memory, which is broad and scattered in the studies, has been classified and organized.

3.1. Classification of Memory

Memory has been the subject of many branches of science, including psychology, psychiatry, philosophy, sociology, neurology, biology, physiology, and genetics. Research on memory has been conducted mainly in the fields of neurology, psychology, philosophy, and sociology. The neurological basis of memory has been studied and in the field of psychology, the place of memory in long-term life stories has been evaluated. While the phenomenon of memory is the subject of philosophy, the formation of collective memories has been researched in the field of sociology (Öymen Özak, 2008, p. 9).

The first studies on the concept of memory were conducted by philosophers interested in the philosophy of mind such as Plato, Aristotle, Aquinas, and St. Aquustin. These philosophers tried to explain memory around the function of conscious recall. A second group of philosophers R. Descartes, W. Leibnitz, Main de Biran, and W. James worked on the types and functions of memory. The similarities between the work of these philosophers in the second group and today's memory classifications are striking. However, these classifications do not have a scientific and experimental basis (Cangöz, 2005, p. 52).

Descartes made the first attempt to categorize memory. Descartes, a natural philosopher, based his categorization on the memories that are desirable or undesirable to remember. He said that the memories that are desired to be remembered can be used for remembering. Leibnitz, on the other hand, analyzed memories under two headings: sensible and non-sensible memories. James also considered memory as primary memory and secondary memory. James stated that primary memory encompasses recent memories of experiences in the present moment. Therefore, it does not require much effort to recall the information stored in this class. Secondary memory, on the other hand, includes memories experienced long ago and recalling these memories requires more mental effort. Main de Biran categorized information according to the way it is stored. This classification argues that information is stored consciously or unconsciously. Therefore, Main de Biran categorized memory as mechanical, sensory, and representational. Mechanical memory includes "information about repeated movements". Sensory memory, on the other hand, is the class in which information about habits is stored, including "information about repeated sensations". In representational memory, he argued that conscious information about events is stored and processes such as comparing, matching, classifying, and abstracting this information takes place (Cangöz, 2005, p. 52) (figure 2).

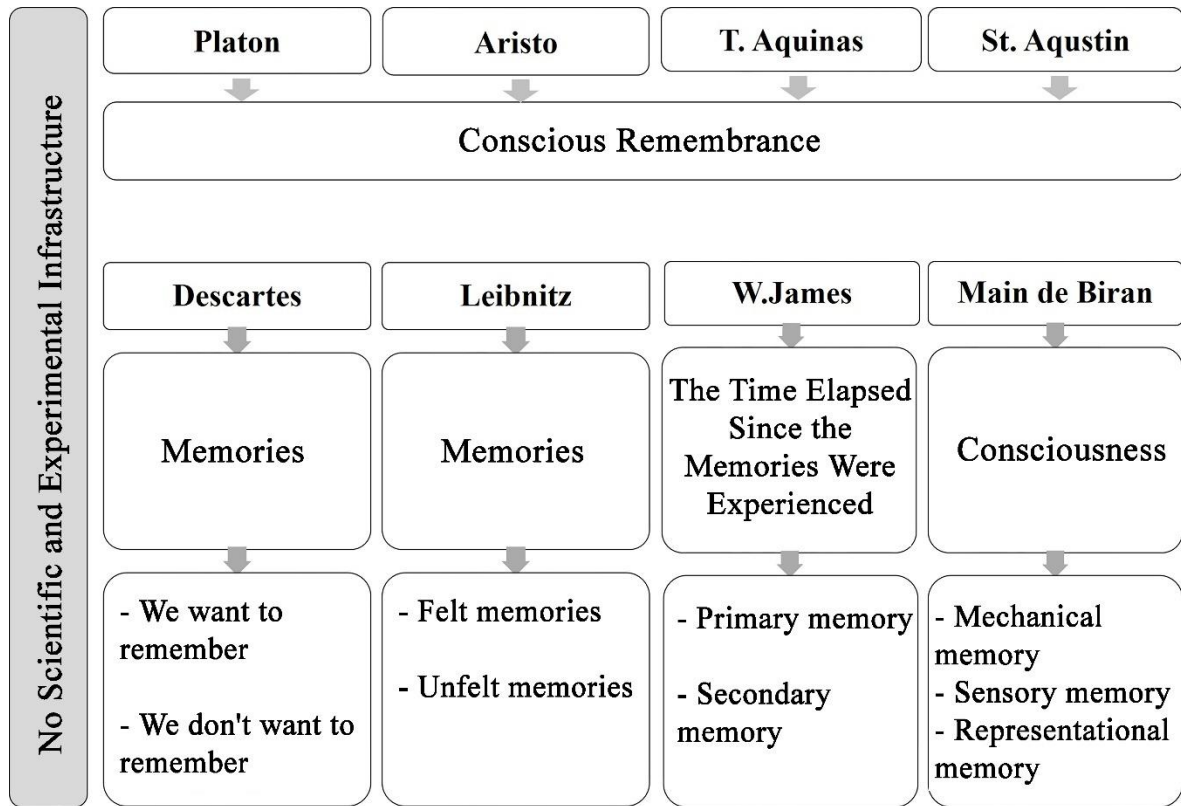

Figure 2: First studies on memory (no scientific and experimental infrastructure)

Hermann Ebbinghaus conducted the first study to examine memory with experiments in a scientific infrastructure. In this study, Ebbinghaus evaluated the parameters of remembering and forgetting (Özakpınar, 2016, p.19). Ebbinghaus used associations in his experiment and tried to determine the formation of the association of the item to be memorized in the mind, its recording in the memory, and the conditions of its retention in the memory. For this reason, he used meaningless syllables in his experiments, therefore, he planned that the item to be memorized would be free from individual influences, such as meaning, interest, relationship, emotional impact, and previous knowledge and learning (Boring, 1929, p. 380). Ebbinghaus focused on three factors that he thought could affect memory: the number of repetitions, the time between repetition and recall, and the amount of material. The number of repetitions means that the data to be memorized is perceived again. He considered the time between the end of repetition and the moment of recall as the basis for keeping the perceived data in memory. The amount of data to be memorized constitutes the amount of material. Using these

three factors in his experiments, he concluded that the power of recall would increase along with the number of repetitions, the shortening of the time between repetition and recall, and the decrease in the amount of material to be remembered (Özakpınar, 2016, p. 19).

The factors that Ebbinghaus tried to control and neutralize in his experiments, such as meaning, interest, relationship, emotional impact, and previous experience and learning, attracted the attention of Frederic C Bartlett. Bartlett thought that these factors could change the conditions of memorization and retention. In this respect, Bartlett's experiments did not focus on strict control and quantitative results. In his studies, Bartlett shows that in the process of memorization, the perceived item is not recorded verbatim, but the perceived item is processed and recorded depending on the individual's own needs, knowledge, emotions, interests, and attitudes. These studies have revealed important data on the functioning of the memory system and the factors affecting this functioning (Özakpınar, 2016, p. 24–27).

Kenneth JW Craik argues that in the thought process in individuals, real items received or perceived from outside are translated into numbers or symbols and recorded. He stated that decisions are made with these symbols and new symbols are reached and transformed into real events in the outside world. With this statement, he argued that the human-machine relationship can be analyzed with cybernetic expressions by adapting engineering principles to complex human behavior. With this view, Craik laid the groundwork for the representational system that forms the basis of today's cognitive psychology. For this reason, Craik can be considered one of the pioneers of information processing theory, which has left its mark on modern cognitive psychology, where research is concentrated on the concept of memory (Cangöz, 2005, p. 56).

Miller (1956) was interested in the limits of information processing capacity in memory. In this context, he revealed that information can be processed in different ways and in different numbers. With this study, memory research has since been analyzed in the field of cognitive psychology (Cangöz, 2005, p. 57) (figure 3).

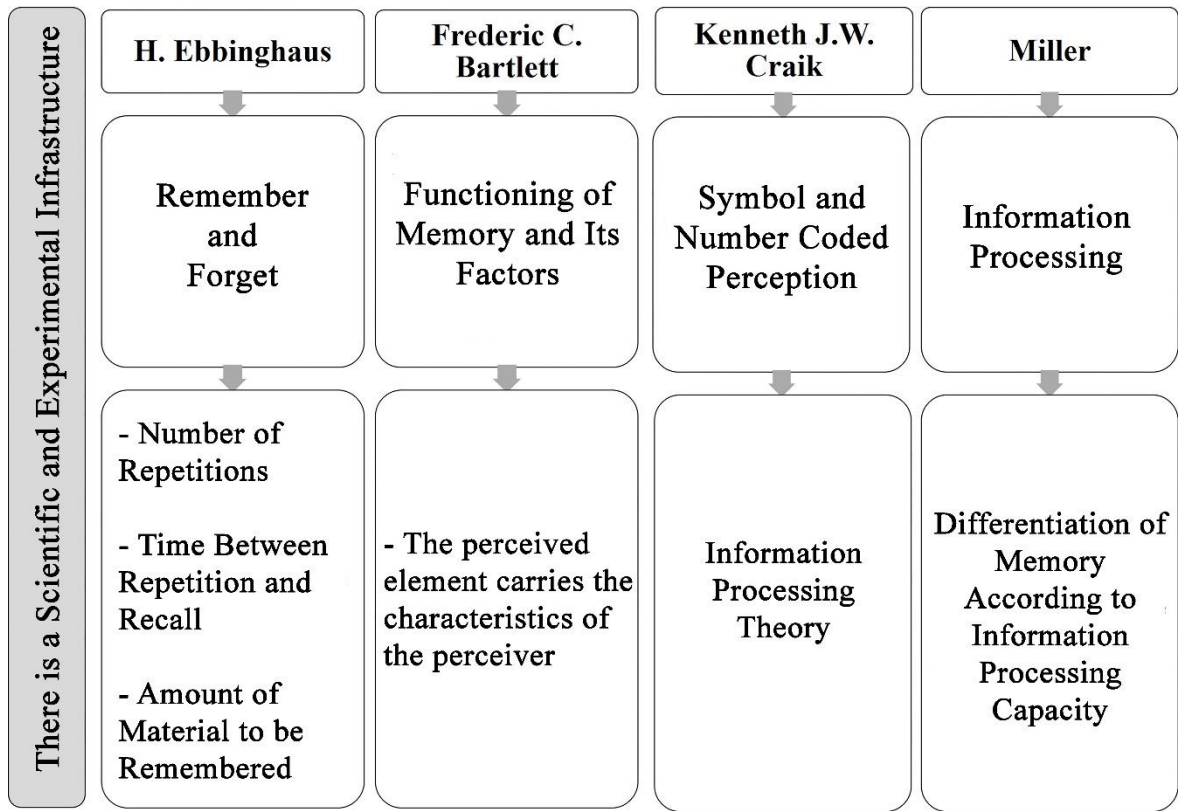

Figure 3: Studies on memory (scientific and experimental background)

From 1956 until the 2000s, cognitive psychology started to receive official recognition and in this process, the information processing approach has been the subject of study in this field. In principle, the information processing approach considers the computer and the human mind as equivalent. This approach is based on the similarity between the structures and functioning of computers and the human mind. It also predicts that computers can be used in the study of the human mind. According to this approach, how information is processed in the human mind is determined by experimental studies. These experiments showed that information is processed in two different models, namely serial information processing and parallel information processing. By combining serial and parallel information processing models, a hierarchical memory model is formed based on the content of the information stored in the memory. The implicit–explicit memory model was formed based on the level of consciousness of the information (Cangöz, 2005, p. 57) (figure 4).

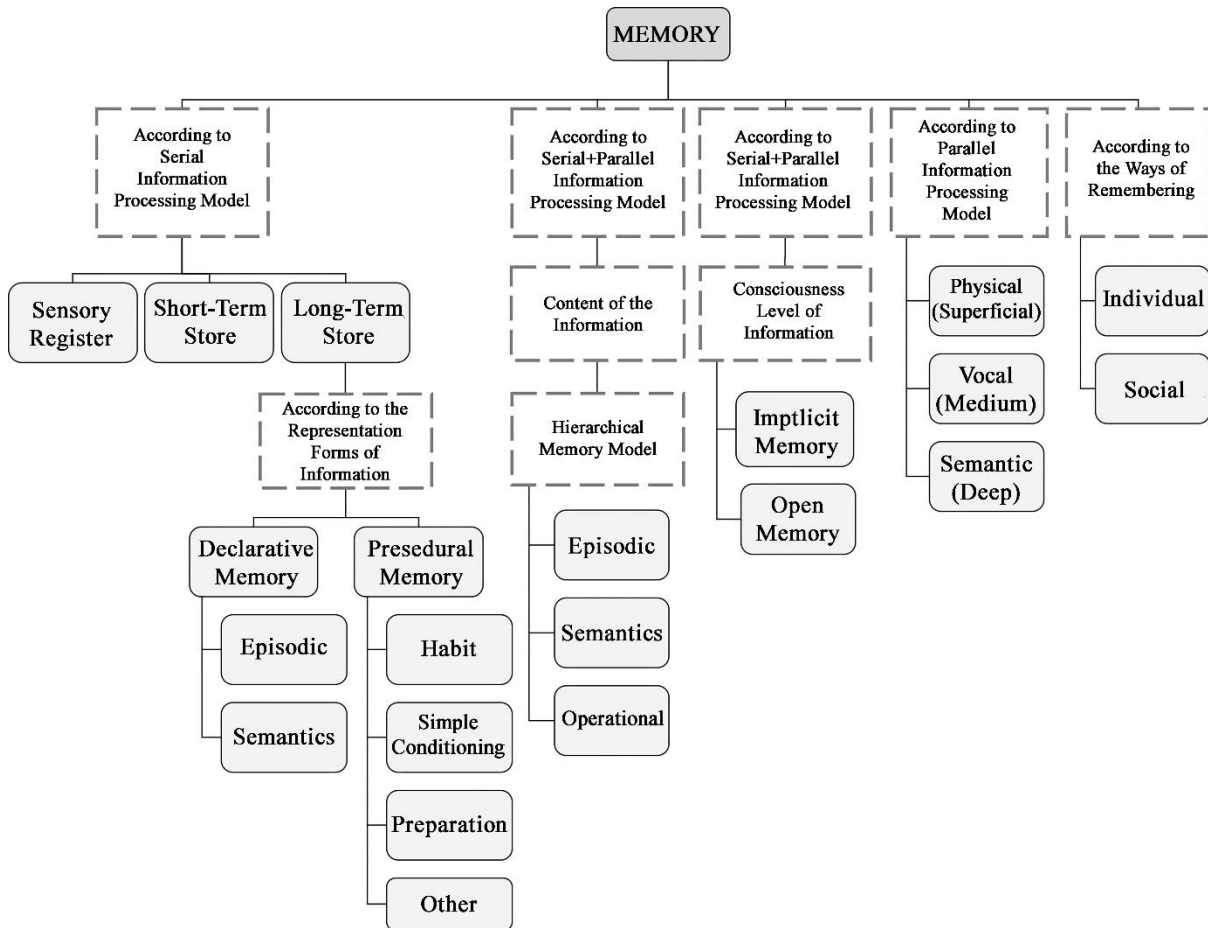

Figure 4: Classification of memory

The serial information processing model, which suggests that information is processed in a series of stages, divides memory into three structural components: sensory recording, short-term memory, and long-term memory. In the sensory recording process, the information received from the external environment, especially visual and auditory stimuli, is degraded or transferred to short-term memory after a period of several hundred milliseconds. After the sensory recording process, long-term memory is used to recall the information transferred to the short-term memory. The verbal equivalent of the information received visually is searched in long-term memory. If there is an equivalent in the long-term memory, it is transferred back to

the short-term memory and remembered. During this recall, the associations of the information sought can be recalled with the information. However, this interaction cannot be reduced from long-term memory to sensory recording and remains in short-term memory (Atkinson & Shiffrin, 1968, pp. 90,94). Since the information received from the environment stays in the sensory recording process for a short time and is quickly transferred to short-term memory, many researchers ignore the sensory recording process. These researchers base their studies on short-term and long-term memory only.

The first studies on the division of memory into short-term and long-term were conducted by Milner (1966) who analyzed people with damaged brains and tried to teach new information to these people. He observed that people could answer this newly learnt information when asked again after a short time but could not answer if more than 30 seconds passed. In the same study, it was observed that human brains were able to respond when asked about the information that was in their memories before they were damaged. Thus, he determined that this part of their memory was preserved the same. The study suggests that human memory works in two stages of short-term and long-term memory (Atkinson & Shiffrin, 1968, p. 97).

Short-term memory stores auditory, verbal, and linguistic elements for a short time. This type of memory is based on visual and auditory coding of verbal, auditory, and linguistic stimuli in the mind. This memory type is analyzed by short-term and single-trial experiments (Atkinson & Shiffrin, 1968, p. 101). The number of items that can be stored in short-term memory has been reported as approximately seven elements (Miller, 1956, p. 91). To memorize more than seven items, one item is lost from memory for each new item. In addition, if every piece of information in the short-term memory is not repeated, it is degraded and discarded after 30 seconds. However, with a lot of repetition, information can be transferred to long-term memory after 30 seconds. Long-term memory refers to the memory of comparable elements in the long-term storage of the mind, which is usually examined by long-term experiments such as list learning or multiple list learning experiments (Atkinson & Shiffrin, 1968, pp. 90,101).

Short-term memory is a biophysical process based on the existence of electrical conduction between nerve cells. If the nerve conduction between the cells continues, the information remains in the mind. This type of memory is also called working memory. The transfer of information to long-term memory is a biochemical process since it is mediated by protein synthesis. When nerve conduction stops temporarily for some reason, protein synthesis is also interrupted and the individual's memory of that moment or process is erased (Öymen Özak, 2008, p. 26).

Both short-term and long-term memory are characterized by encoding, storage, and search-find-retrieve processes. The first stage, encoding, is defined as recording information

that enters the memory in the mind. The visual or auditory value of the information to be memorized is not important for encoding, but the meaning or context of this value and its equivalent in the mind is important. New information entering the memory is encoded by associating it with previously learnt and existing information. The encoded information is stored in the long-term memory. This information is recalled and remembered when necessary. These processes in short-term and long-term memory are specialized according to the type of memory depending on encoding, storage capacity, and the number of objects recalled in retrieval (Öymen Özak, 2008, p. 27).

Long-term memory is divided into two components according to the way information is represented. This distinction is made as declarative and procedural memory and differentiates memory from each other on issues such as facts-events and habits-skills (Öymen Özak, 2008, p. 28). Declarative memory establishes a relationship of similarity with events. Procedural memory is adapted for gradual learning. For this reason, declarative memory is faster than procedural memory. Declarative memory is further divided into episodic and semantic (semantic and factual) (Squire, 1987, p. 155), while procedural memory is divided into four categories: habitual, priming, simple conditioning, and other.

Episodic memory, which is a subclass of declarative memory, focuses on past events in an individual's life. This memory consists of the person's experiences, knowledge accumulation, and autobiographical features with repetitions and can be evaluated within a certain time and place. Semantic memory, on the other hand, refers to information, such as facts, concepts, and the relationship between them. It includes information learnt after many repetitions of information gathered from episodic memory. This information is general and cannot refer to time and place (Tulving, 1972, p. 389; Öymen Özak, 2008, pp. 29,30). Procedural memory, on the other hand, is a type of memory that includes information about habits, actions, and events (driving, reading, etc.) that are frequent in daily life (Cihangiroğlu, 2019, p. 41).

Tulving (1983) examined memory classes divided into declarative memory and procedural memory under the hierarchical memory model. The hierarchical memory model combines serial and parallel information processing models. This model is based on the content of the stored information and is defined under three different headings: episodic, semantic, and procedural memory. While the definition of episodic and semantic memory is the same as the other classifications, procedural memory is defined as the memory that contains information about the individual's perceptual and motor skills (Cangöz, 2005, p. 58).

Another memory model is the implicit–explicit memory model. This model combines parallel and serial information processing models and is based on the level of consciousness of the information. The implicit–explicit memory model describes how information is retrieved from

the mind whereby implicit memory constitutes the process of unconscious or automatic recall of information from the mind. The process of conscious or voluntary recall is analyzed under the title of explicit memory (Cangöz, 2005, p. 58).

Another model of information processing is the parallel information processing model. In this model, it is argued that information is processed in parallel and simultaneously in the mind. In other words, different processes take place in the mind at the same time. Unlike the serial information processing model, in the parallel information processing model, the differences in the depths of the process based on the process of information, not the structural functioning of information, are evaluated. According to these differences, it is argued that information is encoded at physical (surface), auditory (medium), and semantic (deep) levels (Cangöz, 2005, p. 57). For an item to become embedded in the mind, the amount of perceptual processing must increase. After the stimuli are recognized in the memory, they can be subjected to further processing with enrichment or elaboration. Thus, the retention of detailed information in memory increases (Craik & Lockhart, 1972, p. 675).

Another perspective on the categorisation of memory is the distinction made according to the forms of recall. According to the ways of remembering, memory is divided into individual and social memory. When the literature is reviewed, most studies on memory focus on individual and social memory. Individual memory consists of one's own past knowledge, experiences, and memories (Ricoeur, 2011, p. 113). In another definition, it is where the storage area is the mind of the individual (Assmann, 2015, p. 24). The concept of autobiographical memory is often used synonymously with individual memory. It is defined as the memories in an individual's life, the part of their personal history consisting of conceptual, generalized, and schematic information (as cited in Günaçan 2019, p.9).

Halbwachs (2018) argued that memory, which includes the experiences and perceptions of the individual, cannot be evaluated independently of society: "The social framework is essential for the formation and preservation of individual memory. The individual who grows up in absolute solitude has no memory".

The concept of social memory, which can also be called collective memory, is a concept that cannot be expressed with clear definitions. Two names frequently appear in the literature on the concept of social memory: Henri Bergson with his studies examining the relationship between memory and space and Maurice Halbwachs who concentrated his studies in the field of sociology. According to Bergson, "Memory is when some of our experiences become part of our consciousness". Halbwachs, on the other hand, argued that social memory is not a mysterious idea assigned to a group; it is based on social infrastructure and on the memories of individuals involved in groups and institutions in society (as cited in Cihangiroğlu, 2019, p.51). In other words, social memory is the memory of the group formed by

the coming together of more than one person or the memory that different groups transfer from generation to generation from any event or communication that they experience with each other (Uğur Çınar, 2017, p. 139). According to Halbwachs, groups such as social classes, institutions, organizations, families, armies, and so on each have memories that their members have established in their memories over a long time. Here, it is the individuals who remember according to the characteristics of the group they are in and by recreating the past (Halbwachs, 2018, p. 65). The task of transferring memories within the social memory based on space and time is provided by elements such as space, objects, and tools and equipment around individuals (Demirarslan, 2018, p. 911).

4. The Concept of Space

Place etymologically comes from the Arabic root "kwn" and is used in the sense of existence, place of existence, and location (Nişanyan Sözlük, 2021). In the dictionary of the Turkish Language Association, it is defined as "place, place of being, home, yurt", and in the dictionary of philosophy, it is defined as "the vast vastness in which all existing things are contained, which includes all limited greatness; emptiness, state of nothingness; unlimited environment, infinitely large container or reservoir; volume with three dimensions, i.e. width, length and depth; ground covering" (Cevizci, 1999; Türk Dil Kurumu, 2021).

One of the most fundamental and precious elements of the universe is space. Matter, with its spatiality, one of its most fundamental qualities, exists in space and continues its existence there. In Merleau-Ponty's words, "existence is spatial" (Tümer, 1984, p. 90). Every space exists before individual or social subjects that are members of a group or class and try to claim the space. As such, space shapes the existence, action, expression, competence, and success of these subjects (Lefebvre, 2014, p. 85).

The concept of space is based on a long philosophical preparation process. According to Aristotle, space and time are effective in the naming and grouping of our feelings. However, Aristotle suggests that the state of space and time cannot be determined. Space and time are considered high assumptions obtained from experimental methods or data of organs in the grouping of sensations. Descartes put an end to this tradition of thought and played an important role in liberating the concept of space. After Descartes, philosophers such as Spinoza, Leibniz, and Newtonians adopted the concept of absolute space with the idea that space is the object that dominates the subject (senses and body). Later, Kant changed Aristotle's view and reconsidered it to be that the subject's consciousness is fundamentally internal and ideal, ungraspable in itself (Lefebvre, 2014, p. 33) (figure 5).

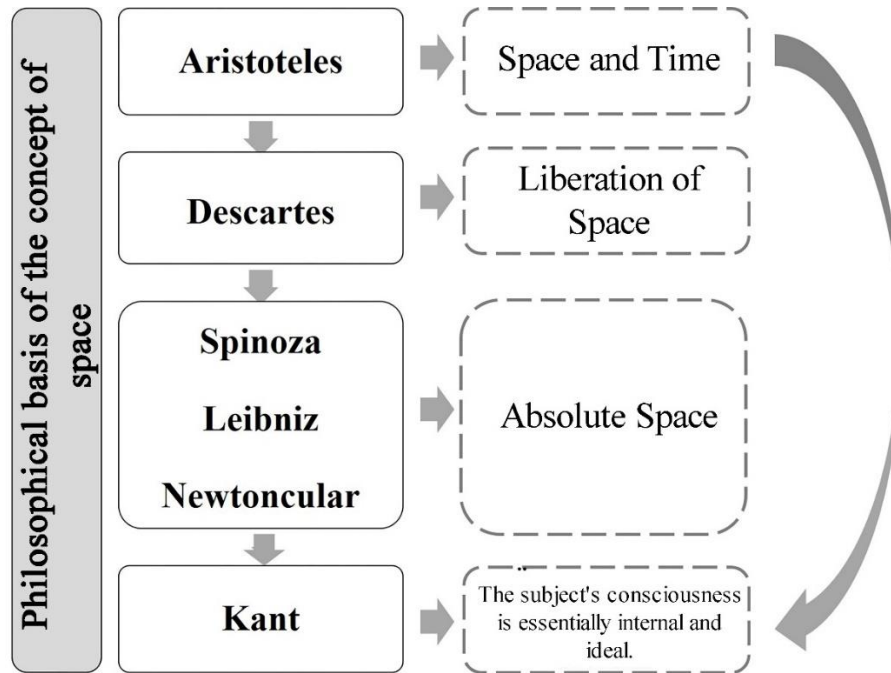

Figure 5: Philosophical basis of the concept of space

Lefebvre (2014) analyzed space in three ways: perceived, designed, and experienced space. Perceived space is where spatial practices emerge because of a debatable interaction. It is the space that is claimed and finalized by society and when analyzed, the spatial practices of society can be determined. Designed space is also called space representation. Designed spaces contain information that is always relative and in change or transformation. Although these spaces are revisable, they are objects. Designed spaces show their important and specific effects on the production of space by placing practical, effective knowledge, and ideologies into spatial textures. Designed spaces are not only the construction of a palace or a monument, but are also designed textures or projects in a spatial context, however, it necessitates spaces in which symbolism and imaginary elements are not lost. Living spaces are also known as spaces of representation. These spaces are lived rather than designed and are not obliged to consistency and commitment. These spaces consisting of imagination and symbolism constitute the history of society or each individual belonging to society. Lived space is lived, it speaks, and it contains direct time by gathering around a sensory center. Therefore, lived space is directional, situational, relational, fluid, and dynamic (Lefebvre, 2014, pp. 66–71) (figure 6).

Roth (2006) defined space as "a powerful shaper of behaviour". With this statement, he drew attention to the strength of the relationship between space and people. Roth also categorized space into four classes: physical, perceptual, conceptual, and behavioural spaces. Roth defined the space surrounded by architectural building elements and forming a volume as physical space. He briefly defined perceptual space as "space that can be perceived and seen", and described this space as a mental map in our brain. He then analyzed this space in detail, suggesting that the basis of perceptual space is a person's focus on making sense of all the components in the environment, that is, instinctive perception. In terms of perception, he argued that what is perceived is related to previously known knowledge. Roth defined conceptual space as spaces that are mentally stored in memory. The spaces designed by the architect and directing the actions and behaviors of the users are considered as behavioral spaces (Roth, 2006, pp. 75,76–91) (figure 6).

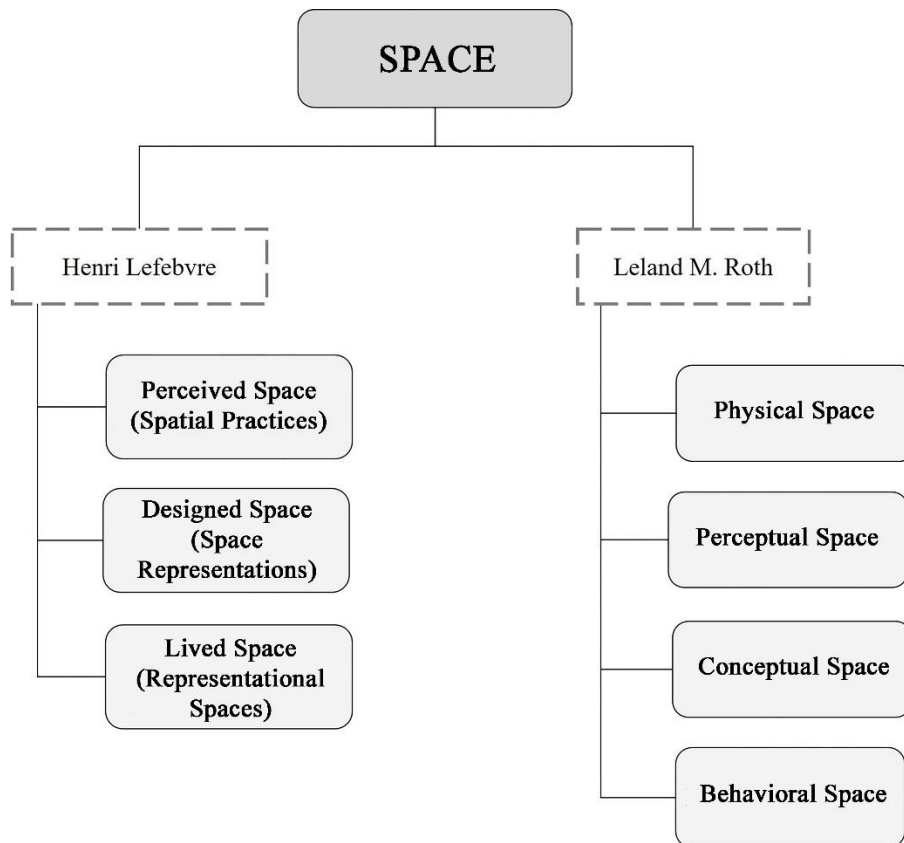

Figure 6: Classifications of space

In literature studies on the concept of space, it is often seen that individuals are important regarding the effect of space on the mind and the place for the memory to be formed. For this reason, the concepts of perception and perception of space were investigated, considering that it is important to know the effects of individuals on the perception of space.

4.1. Concepts of Perception and Perception of Space

Humans must obtain information from the environment they live in to benefit from it, to take shape according to it, and to adapt it to themselves. The interpretation of this information is defined as perception (Norberg-Schulz, 1971, p. 27). By another definition, "perception refers to the process that comes to human beings through the senses, gives harmony and unity to the material and therefore has physical, physiological, neurological, sensory and cognitive components" (Cevizci, 1999, p. 37).

The process of perceiving space occurs in three stages: the sensation stage of the space, the second perception of the space (mental process), and the coding of the space into permanent memory. The sensation stage, which is the first step in the perception of space, is the sensation of physical stimuli, such as color, image, texture, form, sound, light, reflection, and smell experienced by the individual together with the physical elements of the space, events, and contexts within the space. For the individual to experience a sensation, the physical state of the space and the sensory organs of the individual should work simultaneously and in a spiral manner. The perception phase of space starts with the cognitive and mental aspects of the perceptual process. At this stage, different qualities created by the elements of the space interact with the sensory structure of the individual. Individuals perceive the space with the decisions they reach by contextualizing many different stimuli in the space with sensation and filtering them through individual evaluation criteria. The perceived space is stored in the long-term memory and the space is permanently encoded in the memory by reusing it in new situations with processes such as association, matching, and comparison. The storage of a spatial element in the memory is as permanent as the number of contexts that the individual establishes while perceiving the space in the sensory and perceptual process (Öymen Özak, 2008, pp. 75-77).

4.2. Factors Affecting the Perception of Space

The factors affecting the perception of space are grouped as either physical, individual, as social structures, or experiential time dimensions because of the evaluation of existing literature studies. The physical dimension emphasizes the physical characteristics of the perceived space. The individual dimension highlights the individual characteristics of the perceiver. The social structure dimension of the space refers to the social structure resulting

from the individual's socio-cultural differences. The amount of time spent in the space and the explanation of the experience during this period constitute the experiential time dimension (figure 7).

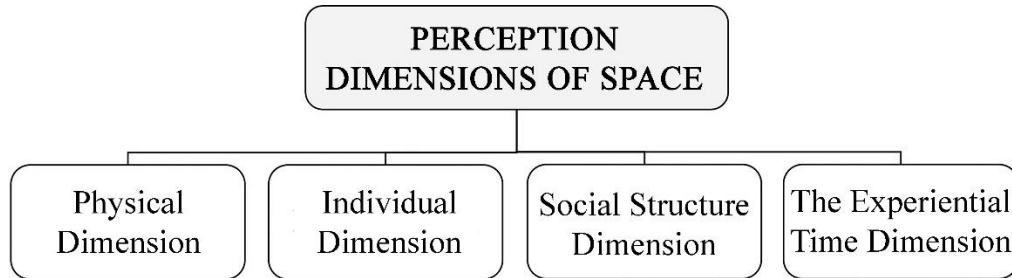

Figure 7: Perception dimensions of space

4.2.1. Physical dimension

The first element that initiates the perceptual process during the perception of space is the physical feature, such as image, texture, form, color, sound, light, reflection, smell, temperature, humidity, and so on, that are present in the space. These features constitute the physical dimension in the perception of space. These physical features of space are perceived by individuals with senses including vision, hearing, smell, touch, taste, and balance. Although the particular focus is on vision in the perception of space, other senses also affect sensations and perception in different ways. Many features such as the acoustics of the space, the smell that occurs as a result of actions in the space or the smell of the materials in the space, surfaces with different textures, and the lighting of the space can all affect the perception of the particular space (Yılmaz, 2017, p. 10).

The joint operation of all senses that can respond to stimuli in the perception of space increases the permanence of the space in memory, thus creating qualified spaces. Mitchell (1990) stated that in the perception of space, four qualities that can be defined for each of the senses, namely quality, intensity, size and duration, and the senses required to sense the physical stimuli in the space, will have an effect on perception (Kahvecioğlu, 1998, p. 56).

The first condition for perceiving a space with all its physical stimuli is the existence of an individual who can perceive that space. For this reason, the existence of the individual and their individual characteristics gain importance in perceiving the space.

4.2.2. Individual dimension

The most important task in the perceptual process of space is undertaken by the individual. Each person forms different perceptual concepts in response to a phenomenon (Cihangiroğlu, 2019, p. 12). Rapoport (1977) focused on variables affecting perception in his studies on environment and behavior. Many characteristics such as the individual's gender, age, personality traits, profession, place of residence, duration of residence, physical environment, sociocultural structure, lifestyle, social relations, educational status, needs, tendencies, past experiences, and value judgments affect the perception of space created in the individual's mind (Mutlu, 2020, p. 11).

The physical stimuli of the space taken into the perceptual process by individuals are loaded with different meanings due to the various evaluations made by each person, causing different spatial perception interpretations to develop and be encoded in memory (Öymen Özak, 2008, p. 76). The definitions used to remember the space recalled from memory are also expressed together with the individual characteristics used by the person remembering during their perception of the space.

4.2.3. Social structure dimension

The social structure dimension that is effective in the perception of space describes the characteristics of the society in which the individual is located, such as architecture, socio-politics, socio-economic status, cultural values, and traditions and customs. The individual carries these characteristics in their being, willingly or unwillingly, therefore different perceptions of space are formed for everyone. In addition, important events that take place in the space and affect the individual or society are also recorded in the memory of each individual with different perceptual characteristics (Öymen Özak, 2008, p. 84).

4.2.4. Experiential time dimension

Along with the unique qualities of the space and the physiological and social characteristics of the individual, experiencing the space causes it to be coded with more data during the perception process, thus increasing its permanence in memory. In addition, the time spent in the space while experiencing it also changes the relationship established with the space. While the individual can perceive and remember only the general characteristics of the space when it is experienced for a short time, increasing the time spent there creates more context for the space, increasing its permanence in memory and making it easier to remember (Sayar Avcıoğlu&Akin, 2017, p. 431). The experience in the space is related to the concepts of

time and movement. The individual's position or movement during the long-term or short-term experience of the space differentiates the spatial perception (Özen, 2006, p. 81).

5. Results

The first study on the concept of memory space was conducted by Nora. In his study, Nora described memory spaces as lost values and emphasized that they should be protected urgently. When the national and international literature on the concept of memory space was examined from Nora's study to the present day, the first studies on the subject began in 2004. In the period from 2004 to 2018, very few studies were published on the subject. In 2019, the interest in the subject increased suddenly and continues to rise. In addition, according to the same review, the studies were mostly conducted in the form of research articles and theses. When the content of the studies was examined, the concept of memory space was not defined clearly and explicitly, which caused researchers to create their own definitions and scopes in the studies they conducted on the subject. The concept of memory space has been addressed in a holistic manner without making any distinctions based on their characteristics, such as tangible and intangible cultural heritage spaces, registered and unregistered spaces and structures, open and closed, and wide and narrow spaces.

When the keywords used in the studies were examined, the concept of memory space was often explained with the words memory and space. This situation has led to a compilation study that addresses the concept of memory space, which is at the forefront with its status, in a broad and detailed manner of the concepts of memory and space.

In the literature on the concept of memory, it is classified according to information processing models and remembering styles. The approach that information is processed in memory just as it is processed in a computer has created the information processing model. Therefore, memory is classified under the serial information processing model (ie, parallel processing model and serial and parallel information processing model) where these two models are combined by differentiating according to the content of the information and the level of consciousness of the information. Another classification about memory is the class of remembering styles that change depending on the quality of the person remembering.

As a result of literature studies on the space and perception of space, it has been determined that there are perceptual dimensions of space, such as physical and urban features, individual features, experiences gained depending on experiential time, mental images from experiences, and social features including the architectural, socio-political, and socio-economic structure of the period lived in and cultural environment forming traditions and customs. Determining this is also important when considering the explanation of the perception dimensions of space, which are lacking in academic literature, and establishing their scope. In

addition, coding, storage, and recalling are realized in the perception of space regardless of the perceptual dimension.

This study draws attention to the problem of the lack of a nationally and internationally accepted definition of the concept of memory space. It is emphasized that to define this gap in the literature, the concepts of memory and space should be examined in detail, internalized, and used in studies. This study is important for all researchers who want to work with the concepts of memory space, memory and space, as it is the shortest path to access literature information on related subjects.

We also report that no study has been conducted on memory space and the triggering elements that form it. At the same time, the perception dimensions of the space, such as physical and urban features (color, image, texture, shape, sound, light, reflection, smell, silhouette, human, commercial, and tourism factors), individual features (place of residence, gender, age, profession, duration of residence, physical environment, socio-cultural structure, lifestyle, and social relations), experiential time features (experiences), and social features (periodic, and cultural values) that are determined as triggering elements in the perception and remembering of the memory space can also be used as triggering elements in the perception and remembering of the memory space, and that they are open to qualitative and quantitative studies. This is an important idea that can pave the way for new developments in future academic and scientific studies.

The subject of memory space and its triggering elements is open to studies in the fields of architecture and urban planning with its physical and urban dimensions; in the fields of sociology and psychology with its individual, social characteristics and experiential time dimensions; and in interdisciplinary fields by addressing one or more of these dimensions.

REFERENCES

ALTINAY, A. (2020). *Bir bellek mekanı olarak Ankara Saraçoğlu Mahallesi: kişisel tanıklıklar bağlamında mekansal okumalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

ASSMANN, J. (2015). *Kültürel bellek, eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ATKINSON, R. C., SHIFFRIN, R. M. (1968). Human memory: a proposed system and its control processes. *The Psychology of Learning and Motivation: Advances in Research and Theory* (s. 89-195). New York: Academic Press.

BORING, E. G. (1929). *A history of experimental psychology*. New York, London: The Century Co.

CANCIK, H. (1990). *Handbuch religions wissenschaftlicher grundbegriffe, band ii*. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer.

CANGÖZ, B. (2005). Geçmişten günümüze belleği açıklamaya yönelik yaklaşımlara kısa bir bakış. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Volume 22 (1), 51-62.

CEVİZCİ, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Engin Yayıncılık.

CİHANGİROĞLU, M. S. (2019). *Bellek mekanlarının değer algısı ve değişimi üzerine bir inceleme: Ankara Tren Garı* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

CRAIK, F. I., LOCKHART, R. S. (1972). Levels of processing: a framework for memory research. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, Volume 11, 671-684. doi: 10.1016/S0022-5371(72)80001-X

DEMİRARSLAN, D. (2018). Kentsel ve kültürel bellek bağlamında tarihi bir şehir ve yakın çevresi: Gelibolu. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, Volume 5 (22), 910-932. doi: 10.26450/jshsr.442

GÜNAÇAN, S. (2019). *Hafıza mekânları ve peyzaj mimarlığı: İstanbul, Tarihi Yarımada örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

HALBWACHS, M. (2018). *Kolektif bellek*. (Z. Karagöz, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

KAHVECİOĞLU, H. (1998). *Mimarlıkta imaj: mekansal imajın oluşumu ve yapısı üzerine bir model* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KIRCI, A. B. (2015). *Zamana direnmek: kişisel hafıza mekânları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

LEFEBVRE, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (İ. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

MILLER, G. A. (1956). The magical number seven, plus or minus two: some limits on our capacity for processing information. *The Psychological Review*, Volume 63 (2), 81-97.

MUTLU, E. (2020). *Yeniden yapılanma sürecinde kentsel bellek mekânlarının korunması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Düzce.

NİŞANYAN SÖZLÜK. (09.05.2021). *Çağdaş Türkçe'nin etimolojisi*. Access date: 09.05.2021, <https://www.nisanyansozluk.com/?>

NORA, P. (2006). *Hafıza mekânları*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

NORBERG-SCHULZ, C. (1971). *Existence, space and architecture*. London: Studio Vista.

ÖYMEN ÖZAK, N. (2008). *Bellek ve mimarlık ilişkisi kalıcı bellekte mekansal öğeler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÖZAKPINAR, Y. (2016). *Hafıza yanılmaları vr iki ayrı hafıza kodu teorisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ÖZALOĞLU, S. (2017). Hatırlamanın yapıtaşı mekanın bellek ile ilişkisi üzerine. *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekan ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* (s. 13-19). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

ÖZEN, A. (2006). Mimari sanal gerçeklik ortamlarında algı psikolojisi. *Bilgi Teknolojileri Kongresi IV*. Denizli: Akademik Bilişim 2006. Access date: 16.11.2023. ab.org.tr/ab06/bildiri/81.doc

RICOEUR, P. (2011). *Hafıza, tarih, unutuş*. (M. E. Özcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

ROTH, L. (2006). *Mimarlığın öyküsü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

SAYAR AVCIOĞLU, S., AKIN, O. (2017). Kollektif bellek ve kentsel mekan algısı bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi'nin mekansal değişiminin irdelenmesi. *İdealkent Dergisi*, Volume 8 (22), 423-450.

SEVİNÇ, M. (2019). Bir hafıza mekanı olarak kent meydanı ve dönüşümü: Otto Herbert Hajek'in Ankara Hergelen Meydanı projesi örneği. *Akdeniz Sanat Dergisi*, Volume 13 (24), 47-62.

SQUIRE, L. (1987). *Memory and brain*. New York: Oxford University Press.

SZPOCİŃSKI, A. (2016). Sites of memory. *Teksty Drugie*, Volume 1 (Special Issue-English Edition), 245-254. doi: 10.18318/td.2016.en.1.14

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI. (2022). Hafıza mekânları, müzeler: mimari ve sergileme. *Heritage İstanbul-İstanbul kültür yolu festivali "hafıza mekânları, müzeler: mimari ve sergileme" sergi ve konferans*. İstanbul.

TULVING, E. (1972). Episodic and semantic memory. *Organization of memory*. (381-402). New York: Academic Press.

TÜMER, G. (1984). *İnsan-mekân ilişkileri ve Kafka*. İstanbul: Sanat-Koop. Yayınları.

TÜRK DİL KURUMU (TDK). (09.05.2021). *Türk Dil Kurumu güncel sözlük*. Access date:09.05.2021, <https://sozluk.gov.tr/>

T RK  LU, S., GÜNAY, Z. (2018). Toplumsal hafızanın mekânsal kodları: Bomonti'de yer isimleri,. *Türkiye kentsel morfoloji araştırma ağı II. kentsel morfoloji sempozyumu* (s. 827-835). İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.

U UR ÇINAR, M. (2017). Kolektif anlatı ve vatandaşlık kimliğinin inŐasına dair sorular, cevaplar ve yeni sorular. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (26), 135-156. doi: 10.16878/gsuilet.324208.

YILMAZ, S. (2017). *Mekan-hafıza ilişkisinin Türkiye'deki yeniden işlevlendirilmiş eğitim yapıları üzerinden incelenmesi: Kadir Has  niversitesi  rneğı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

The Integration of Artificial Intelligence in Furniture Design: A Case Study

Yaren ŞEKERCI*, Mehmet Uğur KAHRAMAN**, Hakan BAL ***

Abstract

The Purpose of the Study: The importance of artificial intelligence (AI) in design-related education, particularly in interior architecture, has become increasingly significant in today's world. This study aims to explore the integration of AI in furniture design education and its impact on student projects. The primary objective is to evaluate how AI can be incorporated into the design process and how it can enhance students' creative abilities.

Conceptual/Theoretical Framework: This research reviews the literature on AI's application in interior architecture and furniture design, highlighting its potential benefits and contributions to current educational methodologies. This study focuses on the "Material and Construction Techniques for Furniture" course, examining how AI-based projects influence students' learning and design outcomes. The study also includes a discussion of the 'text-to-image' literature related to the visual creation technology that the students utilized.

Method: The study was conducted with 47 students from the Department of Interior Architecture and Environmental Design at Antalya Bilim University. Students were tasked with redesigning plastic stools into seating elements inspired by selected figures using AI tools. The students were advised to use the artificial intelligence programs MidJourney and DALL-E. In the study, the students' projects were evaluated and graded by a jury. In this context, the projects of students who received 80 points or above were selected. Thus, seven projects were included in the article for detailed analysis. Data were analyzed using qualitative methods to assess students' experiences and learning processes with AI.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 10.06.2024 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Corresponding Author, Asst. Prof. Dr., Antalya Bilim University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, Antalya, Türkiye.

E-mail: yaren.sekerici@antalya.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4509-6299>

** Asst. Prof. Dr., Antalya Bilim University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, Antalya, Türkiye. E-mail: ugur.kahraman@antalya.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1237-1792>

*** Res. Asst., Antalya Bilim University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, Antalya, Türkiye. E-mail: hakan.bal@antalya.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1816-265X>

Findings: The findings indicate that effective use of AI design tools requires a strong foundation in existing design principles; otherwise, the results can be arbitrary. AI tools were most beneficial during the ideation and creative stages. The analysis underscores the transformative potential of AI in traditional design education through innovative methodologies and the promotion of interdisciplinary skills. Clear and guided instruction is crucial for maximizing AI's effectiveness in an educational setting.

Conclusion: This study provides valuable insights into the application of AI in design education and suggests that AI-generated imagery can add practical value to the ideation process. The findings highlight key considerations for educators and researchers when integrating AI into design education.

Keywords: Artificial Intelligence, Design Tool, Furniture Design, Interior Design, Interior Design Education

Mobilya Tasarımına Yapay Zekanın Entegrasyonu: Bir Vaka Çalışması

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Yapay zekanın tasarım eğitimi, özellikle iç mimarlık alanında, giderek daha önemli hale gelmiştir. Bu çalışma, yapay zekanın mobilya tasarımı eğitimine entegrasyonunu ve bu entegrasyonun öğrenci projeleri üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın amacı, yapay zekanın tasarım sürecine nasıl dahil edilebileceğini ve öğrencilerin yaratıcı yeteneklerini nasıl geliştirebileceğini değerlendirmektir.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Bu çalışma, iç mimarlık ve mobilya tasarımı alanındaki literatürü gözden geçirerek, yapay zekanın bu alanlarda nasıl kullanılabileceğini ve mevcut eğitim yöntemlerine nasıl katkı sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma, özellikle "Mobilya Malzemeleri ve Yapım Teknikleri" dersi bağlamında, yapay zeka tabanlı projelerin öğrenciler üzerindeki etkisini incelemektedir. Öğrencilerin kullanmış oldukları yapay zeka ile görsel oluşturma teknoloji olan "text-to-image" literatürüne de araştırmada yer verilmektedir.

Yöntem: Araştırma, Antalya Bilim Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde öğrenim gören 47 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, yapay zeka araçlarını kullanarak plastik tabureleri seçtikleri figürlere göre yeniden tasarlamışlardır. Öğrencilere kullanmaları için MidJourney ve DALL-e yapay zeka programları tavsiye edilmiştir. Çalışmada, öğrencilerin projeleri bir jüri tarafından değerlendirilerek notlandırılmıştır. Bu bağlamda 80 puan ve üzeri alan öğrencilerin projeleri seçilmiştir. Böylece yedi proje detaylı analiz için makalede yer almıştır. Veriler, nitel analiz yöntemleri kullanılarak incelenmiş ve öğrencilerin yapay zeka kullanımındaki deneyimleri ve öğrenme süreçleri değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırma bulguları, yapay zeka tasarım araçlarının etkili bir şekilde kullanılabilmesi için mevcut tasarım ilkelerine dair güçlü bir bilgi birikimine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Yapay zeka araçları, özellikle fikir üretme ve yaratıcılık aşamalarında öğrencilerin performansını artırmıştır. Ancak, net ve yönlendirici talimatlar olmadan, sonuçlar rastgele olabilmektedir. Analizler, yapay zekanın yenilikçi metodolojiler ve disiplinler arası becerilerin teşviki sayesinde geleneksel tasarım eğitiminde büyük bir dönüşüm potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç: Bu çalışma, yapay zekanın tasarım eğitiminde nasıl uygulanabileceğine dair önemli içgörüler sunmakta ve yapay zeka ile görüntü oluşturma fikri üretimine pratik bir değer katabileceğini

önermektedir. Çalışmanın sonuçları, eğitimciler ve araştırmacılar için rehberlik sağlayarak, yapay zekanın tasarım eğitime entegrasyonunda dikkat edilmesi gereken noktaları vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Tasarım Aracı, Mobilya Tasarımı, İç Mimarlık, İç Mimarlık Eğitimi

1. Introduction

Interior architecture encompasses various facets of interior design, including fundamental design principles, communication, color palettes, texture utilization, material combination, interior construction techniques, lighting, environmental control, and furniture design. As outlined by international standards (European Council of Interior Architects, n.d.; International Federation of Interior Architects/Designers, n.d.; Council for Interior Design Accreditation, n.d.), the subject of furniture design holds a significant position within interior architecture curricula. These could be complete courses, pretty extensive, concerning expectations with contemporary trends and leading technology, and involving critical aspects to deal with design methodologies, technical solutions, material selections, ergonomic considerations, and human-centered design. Ultimately, they ready the students with the knowledge and skills involved in covering a dynamic field.

The integration of Artificial Intelligence (AI) as a design tool stands out as a prominent technological advancement in recent times. While incorporating AI into design curricula is now a widespread trend, it is not an entirely novel concept within higher education. The origins of this topic can be traced back to the 1970s, exemplified by David Rosenboom's pioneering "Artificial Intelligence in the Arts" course, held between 1970 and 1981–84 (Rosenboom, 1983). Today, the conversation around AI's role in design education has gained momentum. Hedges (2023) suggests that departments establish clear guidelines, necessitating students to properly reference AI tools and specify the prompt language employed (Hedges, 2023). Başarır (2022) has already spearheaded the creation of an elective AI course within an architecture department, advocating for similar additions across various design disciplines (Başarır, 2022). On the other hand, there is no course model for integrating AI into furniture design courses.

In light of these facts, this study aims to introduce AI into the furniture design curriculum and execute a pilot study on its potential implications. The study's focal point involves students selecting a character or persona and subsequently crafting an extensive end-user profile. Moreover, participants will be tasked with formulating a prompt for an AI-powered conceptual furniture design using the end-user profiles. The assessment process will include the evaluation of the students' chosen personas, prompts, and conceptual furniture designs generated through AI, thereby fostering a comprehensive understanding of this interaction. The use of AI tools to enhance students' creative abilities has the potential to transform design processes.

This study examines the process of 47 students at Antalya Bilim University redesigning plastic stools using artificial intelligence tools. The students developed their projects with AI programs such as MidJourney and DALL-E, and these projects were evaluated by a jury. Furthermore, the findings highlight essential factors to consider in the integration of AI into design education, providing significant guidance for educators. Ultimately, artificial intelligence offers innovative contributions to traditional educational methods.

2. Literature Review

2.1. Furniture's Interrelation with Spatial Design Disciplines

Within the realm of design, numerous specialized subfields exist, each with its own unique focus. Architecture, city planning, urban design, interior design, and product/industrial design all focus on the concept of scale (Elshater, 2017; Koçer, 2019; Kaya et al., 2022). The emergence of this specialization can be attributed to the increasing complexity of design processes, resulting in diverse work scales, materials, technological advancements, and requirements (March & León, 2015). In terms of product design that emerges from this complexity, furniture design is at the forefront in interior design.

Furniture is a concept that holds a pervasive presence in everyday life as a core design item. This concept resides at the convergence of seemingly unrelated fields of study—engineering, natural sciences, and artistic practices—each contributing to its historical evolution (Erdem, 2019). Urban furniture, beyond serving practical needs, harmonizes with both the local environment and cultural norms. Given its general use by the entire local population, it must embody inclusivity and human compatibility as much as possible (Çatalyürekoğlu & Altıparmakogulları, 2023). The creation of urban furniture should be the result of a collaborative effort among diverse professionals, including industrial product designers, architects, urban planners, and landscape architects based on the primary characteristics of urban space and urban furniture. Urban furniture serves as a cohesive link between public spaces, connecting functionality, architectural aesthetics, and the natural environment (Madanipour, 1997). Furniture design courses are taught across various departments, including arts, industrial (product) design, interior architecture, and landscape architecture (Alpak et al., 2020).

In the context of spatial design disciplines, "furniture" is embedded in all domains. Although furniture design is expressed through drawings ranging from 1/20 to 1/1 scale, disciplines focused on smaller scales have surged in popularity, as large-scale detailing surpasses their competence. If a spatial design discipline were capable of detailing from 1/100,000 to 1/1 scale, other disciplines would be redundant. Thus, furniture design aligns more with product design and interior architecture due to shared scale affinities. Product designers handle not only spatial design but also electronic appliances, machinery, and automobiles.

This extends to workspaces through its products. In the field of furniture, it possesses the capability to craft personalized items while maintaining a primary focus on the mass production of furniture, a domain usually curated by product designers. Interior architecture as a discipline, on the other hand, tailors specific furniture designs to individual users. It is in this context that understanding the interior architect's end-user needs and custom furniture design takes on an important role. About this, the need to include furniture design courses exclusively detailing the making of comprehensive end-user profiles may ultimately find a place in the curriculum of course offerings of the interior architecture department.

2.2. Furniture and Intelligent Technologies

The widespread use of intelligent technologies within furniture design has been propelled by the rapid advancement in science and technology. These technologies can be embedded directly into the furniture itself, such as through the Internet of Things (IoT) (Xiong et al., 2023), or they can serve as tools during the furniture design process (Kim, 2011). In both scenarios, furniture designers need to remain vigilant about emerging technological trends. When focusing on the latter scenario, the prevalent intelligent technologies encompass Virtual Reality (VR) (Xin, 2022; Zou et al., 2023), Augmented Reality (AR) (Phan & Choo, 2010; Tang et al., 2014; Viyanon et al., 2017; Chang et al., 2019; Verawardina, 2023), and Artificial Intelligence (AI) (Jordahn, 2019; Trivellin et al., 2020; Barker, 2023; Bickersteth, 2023).

When we look at AI, which is the main subject of the research, AI technologies necessitate the joint efforts of designers and computer/electronic engineers. The creation of applications stands out as one of the most popular ways of use. On the other hand, VR technologies require the use of virtual reality headsets. While some of these headsets are quite affordable, others come with a significant cost, limiting their widespread use among the general public. In contrast, AI technology offers a much more cost-effective approach, bordering on being almost free. Besides, AI technologies do not necessitate additional technological tools beyond personal computers. Furthermore, these technologies serve as invaluable tools during the conceptualization phase of design. Whether applied to spatial or furniture design, AI technologies enable the creation of unique designs with minimal effort.

The design landscape has shown substantial interest in AI technologies after 2023. This is exemplified by Dezeen's introduction of the "Altopia" series in June 2023, dedicated to exploring how AI will impact architecture and design (Barker, 2023). Within this series, an article poses the question of whether AI will actually replace designers' roles (Bickersteth, 2023). According to the article, AI represents a new era in design akin to CAD (Computer-Aided Design) and BIM (Building Information Modelling) tools. AI technologies are not poised to replace designers' roles imminently; rather, they will serve to liberate time for the more creatively rewarding aspects of

design. Designers primarily utilize AI in sketching (Yan et al., 2022; Zhang et al., 2023), rendering (Yan et al., 2022), and conceptualization (Mikalonytė & Kneer, 2022; Dai et al., 2023; Ratican et al., 2023).

Instances of designers adopting AI technologies in their creative processes are becoming more evident. Notably, Philippe Starck conceptualized an "AI Chair" entirely designed by AI (Jordahn, 2019) (Table 1). Today, this chair is still available for purchase and integration into our living spaces. In a study from 2016, Arthur Harsuvanakit and Brittany Presten employed the Autodesk Dreamcatcher project to design a medieval Danish-style seating element known as the Elbo Chair, with a seat size of 18 inches (roughly 46 cm) off the ground and a load capacity of 300 lbs (roughly 136 kg) (Rhodes, 2016). The AI involvement significantly facilitated designers in ensuring essential ergonomic conditions while simultaneously emphasizing aesthetic aspects (Wong, 2016). Additionally, a design created in 2020 through the utilization of a three-dimensional printer, another product of AI and evolving technology, showcases AI's capabilities. In this study, AI-generated chair models were 3D printed at a 1/10 scale. The use of innovative wood-based filaments in the printer's construction led to designs that boasted the look, feel, and scent of authentic wood (Bongiovanni, 2020).

Table 1. (A) Elbo Chair (Harsuvanakit, n.d.); (B) AI Chair Created by Phillippe Stack by Using AI Technologies (Jordahn, 2019); (C) Wooden 3D-printed furniture in 1:10 scale (Bongiovanni, 2020)

AI, initially introduced in the mid-20th century, has now emerged as a prominent player in the field of education. Its foray into education commenced soon after its inception. By the 1980s, AI evolved into an industry, subsequently attaining scientific status in 1987. Its extensive proliferation began in the early 21st century, reaching diverse masses (Pirim, 2006). Chatterjee (2018) delineates two pivotal advantages of incorporating AI into higher education: a micro-

level impact that enhances business efficiency and effectiveness while curbing costs, and a macro-level influence that fosters global dominance, facilitating multifaceted applications such as distance learning (Chatterjee, 2018).

In the age of new technologies, advancements in AI algorithms have made it possible to generate visuals from text. This process is referred to as text-to-image generation. Since the images produced are often highly realistic, this technique can be utilized to create a diverse range of visual content. As AI technology continues to evolve, text-to-image generation is expected to become an increasingly important tool in the field of design. The term 'Text-to-Image Generation' refers to computer techniques that can convert human-written textual descriptions, like keywords or phrases, into visual representations that convey the same meaning as the text (Hanafy, 2023).

The concept of generative art using artificial intelligence has recently gained a new dimension. AI programs, especially those used to create images from text — such as Midjourney and DALL-E — are competing in the fields of image quality, productivity and skill. In Hakimshafaei's (2023) doctoral dissertation comparing Midjourney, DALL-E 2 and Stable Diffusion programs, Hakimshafaei notes that Midjourney interprets a broader range of words than other AI programs. Additionally, Midjourney generates original designs by closely adhering to the provided prompts.

Figure 1. Four results for the prompt “chair, white and black, futuristic design and elliptic form” using Midjourney bot

In furniture production, AI effectively utilizes colors, textures, and realism in its designs. Alawadhi and Yousef (2023) found that the designs were particularly effective when specifications such as material, color, style, texture, and form were clearly defined in the chair samples created using Midjourney (Fig. 2).

Figure 2. Midjourney's designs according to factors (Alawadhi & Yousef, 2023)

Midjourney and DALL-E are currently popular tools due to their ease of use in generating visuals through the 'text-to-image' (txt2img) method. In his research, Hanafy (2023) compared these artificial intelligence programs and identified differences in their workflows beyond the core components of the underlying technologies. This is often the result of various interface strategies. Midjourney focuses on developing and evaluating image variants from several txt2img models and then sampling the best ones. In contrast, DALL-E allows for direct editing of uploaded images or txt2img outputs (Hanafy, 2023).

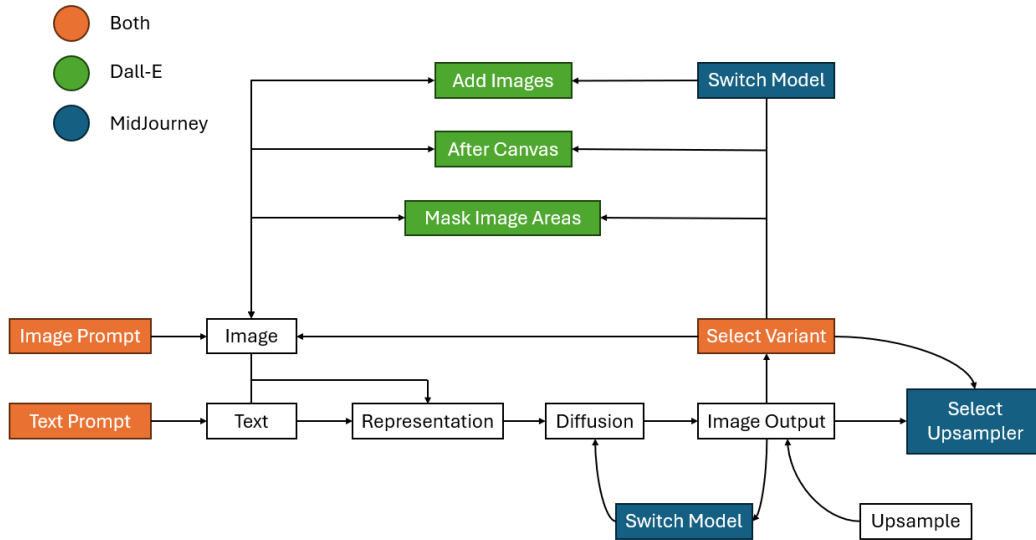

Figure 3. Image production techniques of Midjourney and DALL-E (Hanafy, 2023)

Especially in furniture design, AI programs that accelerate the design process not only have the potential to support designers but also enable the creation of more visuals in a shorter time period (Caires et al., 2024).

3. Material & Method

3.1. Design Project

This project was developed as a preliminary assignment, completed over a span of 6 weeks within a 15-week semester. Students were tasked with crafting a chair utilizing a white plastic stool. At the end of this 6-week period, the students produced a seating element of a figure they chose (artist, actor, singer, cartoon character, designer etc.) using artificial intelligence. Given that AI would also be used in the practical tasks students undertake during the course, this initial project offered them their first exposure to its implementation. Within the course framework, students were introduced to various forms of AI, particularly within the Midjourney and DALL-E platforms. At the same time, there were no restrictions on students in terms of artificial intelligence. Apart from these two artificial intelligence platforms, the students were also free to make their designs with the programs they found themselves. Through these presentations, students were educated on constructing effective prompts and using them to generate images. Furthermore, students were instructed on the utilization of additional AI tools,

such as blending multiple photos or images and employing a combination of prompt and blending tools. In this context, the source material of the current study was formed by a collection of 1/1 scale models of seating furniture. These models had been crafted by junior class students from the Interior Architecture and Environmental Design Department at Antalya Bilim University (Turkey) as part of the "Material and Construction Techniques for Furniture Design" course.

3.2. Participants

A total of 47 students were enrolled in the course. Each student evaluated this assignment independently. 47 chair designs were evaluated by the department instructors at the end of the project based on the figure choice, understanding the figure and defining it, AI usage, understanding the image created via AI and creating a design accordingly, using the appropriate material, creating the technical solutions and details if it is necessary and drawing it, and making an actual product. Since it was not possible to include all design products in present study, only the projects of students who received 80 points or above were included. Therefore, the study includes seven students' projects.

3.3. Methodology

In the first step, students chose a figure (Singer, artist, actor, designer, cartoon character etc.). Students then found the best words to describe the figure they chose. They entered the words as prompts through the artificial intelligence programs (MidJourney and DALL-E) taught in the course and tried to find the best seating element that describes the figure they chose. Using artificial intelligence, students researched the suitable materials for the seating element they designed and made the necessary 3D digital modeling and technical drawings. At the end of this study, students produced their designs using white plastic stool. The sequence of steps undertaken by students during this process is depicted in Figure 4.

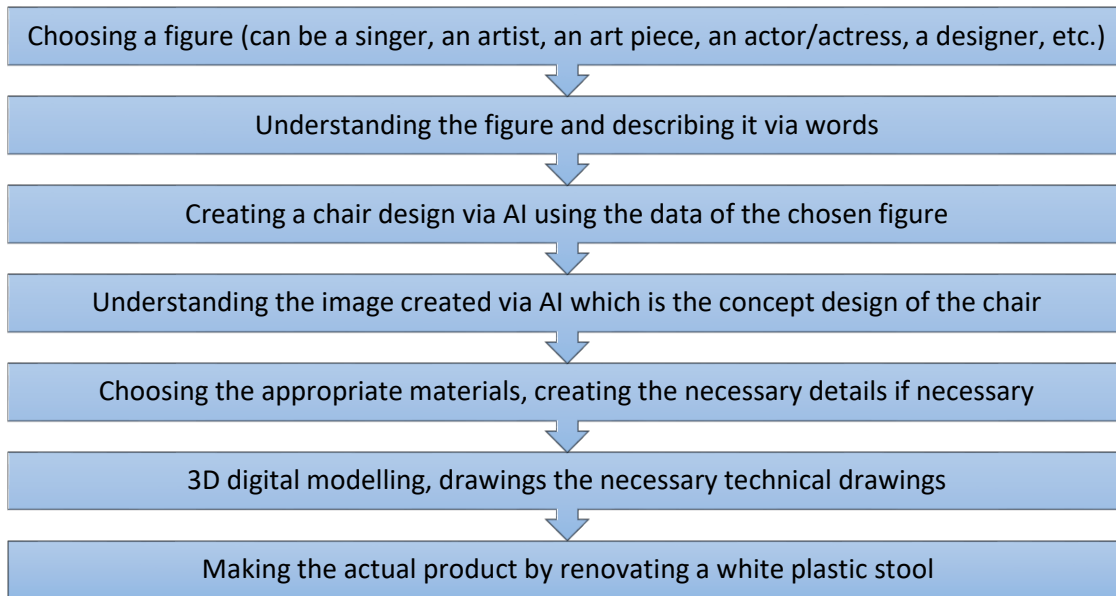

Figure 4. The sequence of steps by students

3.4. Evaluation Process

For the evaluation process, a systematic framework consisting of five criteria was established to ensure an objective assessment of each student project. These criteria, which aim to standardize the evaluation and reduce subjectivity, include the following:

Character and Style Consistency: The alignment of the design with the selected character's attributes and stylistic elements.

Material and Form Compatibility: The appropriateness of materials and form, ensuring that choices reflect the intended aesthetic and functional aspects.

Technical Solutions and Details: The incorporation of technical details and solutions, such as structural stability and practical design elements.

AI Utilization Skills: The effectiveness and creativity in utilizing AI tools, particularly in generating visuals that accurately reflect the student's vision.

Consistency with the Physical Product: The degree of alignment between the AI-generated conceptual image and the actual manufactured product.

The evaluation process was conducted by three faculty members (authors) from the Department of Interior Architecture and Environmental Design at Antalya Bilim University, all of whom have expertise in interior architecture and furniture design. Each evaluator independently scored the projects on a scale of 1 to 5 for each criterion. After the individual evaluations were completed, the scores from all three evaluators were averaged to ensure a balanced and objective assessment. This averaging method provided a standardized evaluation framework, minimizing individual biases and enhancing the reliability of the results.

4. Results and Discussion

This section presents information on seven student projects selected from the works completed during the course. In the class, which did not impose limitations on the AI programs used, students predominantly utilized Midjourney and DALL-E tools (Fig. 5). The visuals generated based on the prompts were revised multiple times until the most effective representation of the chosen character was achieved. In this context, students continuously sought to improve themselves in order to find more precise prompts for their selected characters. The final prompts entered were those presented during the jury evaluation.

Students	Figure	Used AI	Prompt
1	Vikings – Ragnar	Dall-E	Plastic Stool Design, Viking Ragnar, Barbarian Plastic Stool Design, Barrel-Like Body, Horn, Black And Brown Leather, Use of Fur And Leather, Volknut Alphabet, 8k
2	Bumblebee	Midjourney	Stool Design Inspired by the Bumblebee Robot From the Transformers Movie
3	Genghis Khan	Dall-E	Stool design for Genghis Khan, Middle Asian, nomad people, mongolian hat, horse foot
4	Jeff Koons	Dall-E	Ultra Blue And Gold Shiny Fabric, Balloon Stool Legs And Ellipse Backrest, Ultra Detailed, Bubble Stool With Backrest
5	Michelangelo - Ninja Turtles	Midjourney	A stool shape just like ninja turtles, stool belongs to Michelangelo from ninja turtles, HD stool, four legs, turtle shape
6	Wonder Woman	Midjourney	Burgundy navy blue and golden yellow, Wonder Woman's golden yellow belt, stars, shield, stool design for Wonder Woman, 8k, rendering, real appearance, stool
7	Pablo Picasso	Midjourney	A Stool Inspired by Picasso's Cubism Movement Should be Created by Separating the Object into Geometric Shapes and Bringing together Images from Different Angles.

Figure 5. AI programs used by students and the entered prompts

Upon analyzing the prompt used for the "Ragnar" seating element (Table 2), it becomes evident that entries such as "Plastic Stool Design" and "8k" were incorporated to encapsulate the overall form and achieve a high-resolution render quality. In fact, the entries "Viking Ragnar, Barbarian Plastic Stool Design" were cleverly introduced into the prompt to align the stool with the robust warrior and invader concepts exemplified by the "Ragnar" image. Additionally, the student sought to reinforce the Viking essence in the stool by drawing inspiration from the globally renowned 1974 cartoon "Vicky the Viking" or "Wickie und die starken Männer", which

charmingly portrays Viking lifestyle, costumes, and belongings. Accordingly, the prompt was enriched with "Barrel-Like Body" and "Horn" entries, symbolizing essential Viking elements. These entries were intended to evoke the Viking era and its distinctive attributes. However, it was noted that the AI did not account for the "Barrel-Like Body" entry and the inclusion of the "Valknut Alphabet" entry in the prompt. Consequently, the absence of these entries, along with the exclusion of mythological triads and symbols like the "Valknut rune" and "triquetra," potentially linked to Viking culture, contributed to the suggestion of a conventional 4-legged design for the seating element. This design lacked the reflection of Viking mythology, lifestyle, and belongings, despite the description of various characters' outfits within the prompt. As a result, a curious transformation of the character into a stool emerged rather than the intended creation of a stool embodying the character. Despite encountering challenges in actualizing the AI-generated stool image, the student's modeling skills, efforts in aligning materials, and addressing disparities in proportions and posture with the physical stool in the processes of perceiving, remodeling, technical expressing, and producing, a remarkably parallel student project was presented.

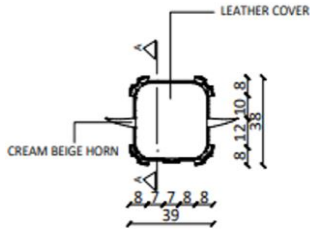
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Vikings – Ragnar 	Plastic Stool Design, Viking Ragnar, Barbarian Plastic Stool Design, Barrel-Like Body, Horn, Black and Brown Leather, Use of Fur and Leather, Volknut Alphabet, 8k	 Created by DALL-E
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		PLAN

Table 2. 1st student's project (Jeanne, n.d.)

When analyzing the prompt used for the stool inspired by the "Bumblebee" character (Table 3), it became apparent that the input sentence was fairly superficial, lacking emphasis on specific details and essentially entrusting all creative aspects to artificial intelligence. In this context, the student's input or guidance was notably absent. It is worth noting that the "Bumblebee" character belongs to a movie called Transformers, which is capable of transforming into various machines, including vehicles, upon seeing them. While such information is available within the AI database, the absence of a specific direction led to the AI generating a design where Bumblebee was transformed into a stool. The resulting design closely resembled the "Volkswagen Beetle Mk1" version of the character. It is also known that the character transforms into different models of "Chevrolet Camaro" in different movies. However, the stool design was likely influenced by the more contemporary "Beetle" version from the character's latest movie.

In the context of this student project, where AI was not guided, artificial intelligence was employed not as a design tool but as a determinant factor in decision-making. Consequently, this could be considered a reverse process—AI-influenced but human-executed. However, it was observed that during the phases of perception and realization of AI design, decision-making responsibility shifted to the student, ultimately affecting the outcome of the study in line with the student's acquired knowledge and proficiency in rendering, modeling, and technical expression. As a result, the student covered the plastic stool with colored MDF pieces, achieving the intended design.

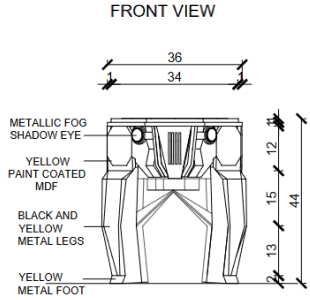
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Bumblebee 	Stool Design Inspired by the Bumblebee Robot from the Transformers Movie	 Created by Midjourney
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		FRONT VIEW 36 34 METALLIC FOG SHADOW EYE YELLOW PAINT COATED MDF BLACK AND YELLOW METAL LEGS YELLOW METAL FOOT 12 15 13 44

Table 3. 2nd student's project (Failes, 2019)

When examining the prompt crafted for the Genghis Khan stool (Table 4), it is evident that the initial input was "stool design for Genghis Khan." To enhance the ethnic influence on the stool's design, the traditional Mongolian helmet, known for its fur lining, was incorporated into the prompt using the entry "Mongolian hat." This addition led to the integration of a furry seating surface concept into the stool design. Furthermore, the inputs "nomad people" and

"Horse foot" contributed to the interpretation of the seating surface as a horse saddle adorned with tassels, reinforcing the ethnic aspect. Additionally, implementing the "Horse foot" entry for hooves on the stool's feet amplified the ethnic expression. Meanwhile, the use of the term "middle Asian" in the prompt aimed to highlight "Central Asian." Strikingly, despite the absence of a specific prompt request, an eclectic decorative front section with a pointed arch, primarily reminiscent of the "Seljuk" architectural style from the region, was introduced. This design choice, influenced by the term "hat" in the prompt, closely resembles the traditional Seljuk helmet's form.

In this student project, the prompt content is relatively directive, yielding a design that aligns well with the intended concept. By delving into Genghis Khan's lifestyle and pertinent details rather than focusing solely on his attire in the prompt's image, the result was a seating element in harmony with his concept, rather than a transformation of Genghis Khan himself into a stool. Throughout the remainder of the student project, the AI-generated design was actualized with remarkable similarity, characterized by minor variations in details. For this purpose, the student shaped the plastic stool by covering it with cardboard. She then obtained the colorful and soft textures of the final design by using textile products such as waste clothes and fur.

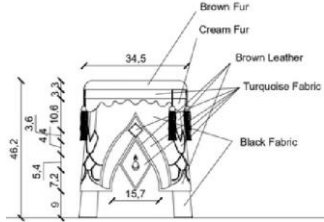
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Genghis Khan 	Stool design for Genghis Khan, Middle Asian, nomad people, mongolian hat, horse foot	 Created by DALL-E
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		 Technical drawing labels: Brown Fur, Cream Fur, Brown Leather, Turquoise Fabric, Black Fabric. Dimensions: 48.2, 34.5, 15.7, 5.4, 3.6, 4.8, 10.6, 9.7, 7.2.

Table 4. 3rd student's project (Mestyle Studio3, n.d.)

In this student project drawing inspiration from the iconic inflated sculptures of world-renowned artist Jeff Koons (Table 5), the appearance, color, and material for the desired stool were meticulously outlined to guide artificial intelligence while formulating the prompt. The stool's hues and material composition were specified using the "Ultra Blue and Gold Shiny Fabric" entry, yet the decision on which parts should be rendered in ultra-blue or gold was delegated to the AI. Consequently, the backrest and feet of the stool exhibited a golden sheen, while the legs and seat boasted an ultra-blue hue. Utilizing the input "Balloon Stool Legs and Ellipse Backrest," the inflatable legs of the stool were formed, alongside a loosely outlined shape for the backrest. Notably, the AI also endeavored to apply the "Ellipse" interpretation to the stool's feet. With the request for a detailed render image via the "Ultra Detailed, Bubble Stool with Backrest" entry, the intention was to engage with images of inflatable stools or seating elements stored in the AI database.

In this student project, on the other hand, AI operated as a design tool, successfully achieving the intended objective of the study. However, disparities arose in the leg positioning

between the AI-generated stool and the existing plastic stool. Furthermore, the student's endeavor to replicate the "mirror-polished stainless steel with transparent color coating" effect of the original "Balloon Dog" sculpture using different foil material resulted in minor divergences in the produced stool.

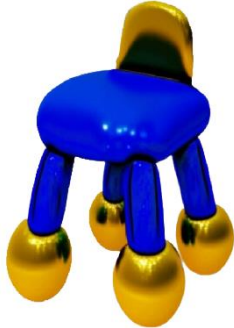
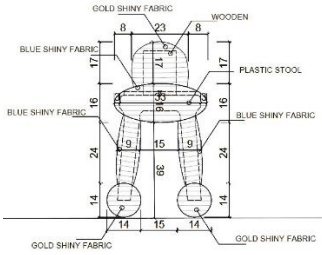
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Jeff Koons 	Ultra Blue and Gold Shiny Fabric, Balloon Stool Legs and Ellipse Backrest, Ultra Detailed, Bubble Stool with Backrest	 Created by DALL-E
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		FRONT

Table 5. 4th student's project (Martet, 2023)

This student project revolved around the portrayal of "Michelangelo" (Table 6), one of the distinct turtle characters from the renowned Ninja Turtles cartoon. Each turtle character in the series boasts a unique eye patch color, martial arts weapon, and individual spirit, contributing to diverse personalities. Thus, the process of devising a design prompt offers a plethora of describable elements. For this specific study, "Michelangelo" was chosen. He embodies a lively demeanor, relishing parties, and pizza. His character's eye patch is orange and his weapon is a nunchaku. However, it is apparent that the initial prompt, while relatively superficial, posed

challenges in effective AI utilization. Thus, the entry "A stool shape just like ninja turtles" was employed, vesting artificial intelligence with the decision-making authority for the design. Inevitably, the typical AI response of "transforming the character himself into a stool" was triggered. Similarly, the second prompt input, "stool belongs to Michelangelo from ninja turtles," surrendered design choices to AI, anticipating a stool that resonates with the character. Regrettably, the AI struggled to grasp this specification, leading to the incorporation of abstracted turtle legs and an ambiguous Ninja Turtle head—a consequence of the input "four legs, turtle shape." Once again, the "turtle shape" entry within the prompt led to the creation of a seating surface mirroring a turtle's shell, juxtaposed with its head. In fact, this design presents evident limitations in terms of student control. The AI's accurate analysis of the Michelangelo character proved challenging, thereby constraining effective direction. During the actualization of the AI-generated design, a similar outcome emerged, barring minor variations in the posture of the real stool and the leg formation. The student used polyurethane foam to produce this design. However, the study also exhibited shortcomings in technical expression, rendering it relatively weak.

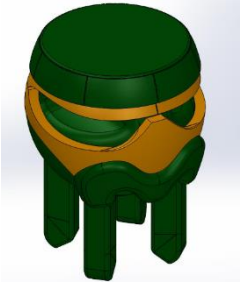
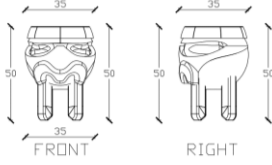
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Michelangelo - Ninja Turtles 	A stool shape just like ninja turtles, stool belongs to Michelangelo from ninja turtles, HD stool, four legs, turtle shape	 Created by Midjourney
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		

Table 6. 5th student's project (URL-1)

Upon analyzing the prompt tailored for the Wonder Woman stool (Table 7), the inputs "Burgundy navy blue and golden yellow, Wonder Woman's golden yellow belt, stars, shield, stool design for Wonder Woman" distinctly outline the colors and design elements intended for the AI-crafted stool. The remaining part of the prompt requests a high-resolution and realistic stool rendering through the entries "8k, rendering, real appearance, stool." However, these inputs fail to provide specific guidance on how and where these elements should be incorporated into the design. Consequently, the creation of the design was entrusted solely to artificial intelligence without any directed instructions. The prompt's mention of burgundy, navy blue, and golden yellow colors aligns with the character's current costume hues. Furthermore,

the request for the stool design encompassed the inclusion of Wonder Woman's belt, characterized by an abstracted "W," as well as her iconic shield, contributing to the design as an object belonging to Wonder Woman. Additionally, the "stars" entry in the prompt was added by the student as a frequently used detail in vintage comics and visual representations of the character.

It is evident that AI successfully processed all these elements to generate the stool design. The AI-designed stool features a burgundy seat placed atop a navy-blue conical body. The body was encompassed by a shield adorned with gold and burgundy details, prominently displayed on the front side. Beneath the seat, the golden Wonder Woman belt found its place. Positioned on the lower part of the body is a substantial star flanked by symmetrically arranged decorative small stars. Remarkably, all these design components were determined by AI, rendering the student's involvement relatively arbitrary. During the realization of the AI-generated design, a largely successful process of perception and modeling was observed, barring the issue arising from the narrowing section of the conical body in the AI-designed stool, which coincides with the point where the legs in the current plastic stool design expand outward. Despite this, the technical expression of the design remained somewhat underdeveloped.

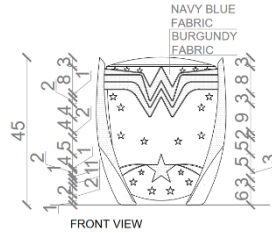
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Wonder Woman 	Burgundy navy blue and golden yellow, Wonder Woman's golden yellow belt, stars, shield, stool design for Wonder Woman, 8k, rendering, real appearance, stool	 Created by Midjourney
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		 NAVY BLUE FABRIC BURGUNDY FABRIC FRONT VIEW

Table 7. 6th student's project (Wiggan, 2020)

In this student project focusing on the renowned artist Pablo Picasso (Table 8), the objective involves crafting a stool design that draws inspiration from the artist's distinctive cubist creations. The initial prompt, "A Stool Inspired by Picasso's Cubism Movement," sets the creative direction. While Picasso's interpretation of cubism can be succinctly encapsulated as "Deconstructing Objects into Geometric Forms and Reassembling from Various Perspectives," the prompt lacks crucial details such as color palette, potential embellishments, or specific artworks for reference. Consequently, the current prompt's superficiality hinders meaningful guidance, resulting in the stool design process becoming susceptible to randomness.

Conversely, when the input "Picasso's Cubism Movement" is introduced, the AI generates a design that aligns with the movement's essence, characterized by dominant primary colors and prominent black contour lines reminiscent of Picasso's artworks. This design adopts a geometric and randomized arrangement, akin to Picasso's style. However, challenges emerge during the execution phase due to limitations in mastering intricate modeling software.

Consequently, accurately comprehending the student's vision, translating it into technical models, and effectively expressing the intended design become intricate tasks.

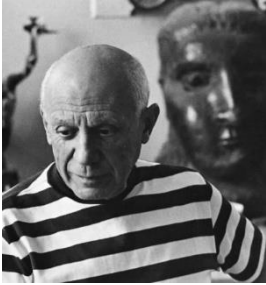
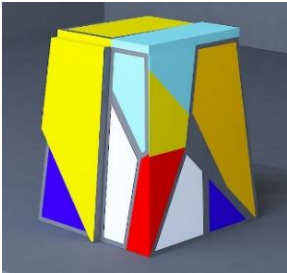
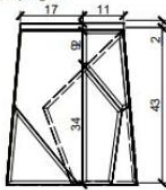
FIGURE	PROMPT	AI CONCEPTUAL IMAGE
Pablo Picasso 	A Stool Inspired by Picasso's Cubism Movement Should be Created by Separating the Object into Geometric Shapes and Bringing together Images from Different Angles.	 Created by Midjourney
RENDER	MANUFACTURED FURNITURE PHOTO	SOME OF THE TECHNICAL DRAWINGS
		FRONT VIEW Colors Used: white, yellow, black, orange, red, dark blue, aqua green Texture: Medium Density Fiberboard Outer Coating: Medium Density Fiberboard Main Material: Plastic Stool

Table 8. 7th student's project (McCully, 2023)

To ensure an objective and systematic assessment of each student's project, each project was evaluated based on five predefined criteria. These criteria were designed to capture essential aspects of each project's alignment with character and style consistency, material and form compatibility, technical solutions and details, effective use of AI, and the consistency between AI-generated visuals and the physical product. Each project was rated

on a scale from 1 to 5 for each criterion, with higher scores indicating a stronger alignment with the intended design goals.

The evaluation results are summarized in Table 9, providing an overview of each project's performance across these criteria. This structured approach allowed for a clear comparison of the projects and a standardized basis for discussing the findings.

PROJECT	1 ST CRITERIA	2 ND CRITERIA	3 RD CRITERIA	4 TH CRITERIA	5 TH CRITERIA
1ST PROJECT	4	5	3	4	5
2ND PROJECT	3	3	2	3	4
3RD PROJECT	5	4	5	4	3
4TH PROJECT	4	4	4	5	5
5TH PROJECT	2	3	2	3	4
6TH PROJECT	5	4	3	4	3
7TH PROJECT	3	2	4	3	2

Table 9. Evaluation of Student Projects Based on Criterion

5. Conclusion

Artificial intelligence provides students with new learning opportunities in design processes. While interacting with AI, students have the chance to develop their creative thinking and problem-solving skills. AI tools enable interior architecture students to expand their ideas and generate innovative solutions while utilizing their existing knowledge more efficiently. This process helps them explore different aspects of design and enhance their critical thinking abilities. Students working with AI have the opportunity to achieve richer and more effective design outcomes by enhancing both their technical skills and creative thinking capacities. The use of AI tools has the potential to transform design processes, while also raising ethical issues such as resource utilization, copyright, and the role of designers. Consequently, this study provides scientific contributions regarding the integration of artificial intelligence into design education.

This preliminary study addresses two goals within the framework for incorporating AI into the curriculum for the furniture design studio course: to introduce the student to the notion of AI-generated images and to foster perspective toward the future of the use of design tools and to allow the student to have firsthand experience with the use of artificial intelligence in design.

This experiment well realizes its first goal, demonstrating how the incorporation of AI into traditional design tools will significantly evolve in the future and how designers will do this rapid change and adaptation. Other secondary goals involve engaging students with AI in the space of design, and, in this case, they are designed to learn how image generators can be put into use. The focus will be on how artificial intelligence can be controlled to achieve desired results through the current image generation mechanisms and features that depict the characteristic.

The AI image generators in the research generate images in two main formats. The first format that the prompts drive is in such a way that AI understands what the user expects out of its text inputs and then generates suggestions for images within the large dataset it has. Students with a clear articulation of expectations in the instructions were significantly better than the general instructions at guiding the image generator. Early-stage work would seem to have a part to play in best practice since how the definition of design detail, for example, styling or temporal, is a factor that conditions output to an incredibly much greater extent.

The mixed image is the second method in generating the image involving varying proportional compositions. This approach also facilitated the merging of isolated image details, which may be chosen from a provident pool of online images or visions generated by artificial intelligence. This process mainly was employed during the study for making alterations or additions to the vision. As the photos were already predetermined, their outcome could be more anticipated. However, the said technique relies upon the users to clarify their creative vision.

Despite users still being 'decision-makers,' it appears that from this study carried out with students, they must also hold a good knowledge of the design subject for them to have achieved results deemed satisfactory using AI as a design tool; otherwise, this is mostly done from random outcomes from vague briefs. The study also indicates that to some extent, the user has control over the images produced. At the current stage, AI image generators would be particularly suitable for conceptual ideation. While further interdisciplinary studies could enrich this development course, the idea of "AI as a design tool" can be further pursued.

REFERENCES

ALAWADHI, A. M., & YOUSEF, D. M. (2023). Revolutionizing plastic furniture design: Harnessing the power of artificial intelligence. *Arab International Journal of Information Technology & Data*, 3(4), 7-46.

ALPAK, E. M., DÜZENLİ, T. & MUMCU, S. (2020). Raising awareness of seating furniture design in landscape architecture education: Physical, activity-use and meaning dimensions.

International Journal of Technology and Design Education, 30(3), 587-611.
<https://doi.org/10.1007/s10798-019-09514-8>

BARKER, N. (2023, June 19). *You are now entering the Altopia*. Dezeen.
<https://www.dezeen.com/2023/06/19/aitopia-artificial-intelligence-series/>

BAŞARIR, L. (2022). Modelling AI in architectural education. *Gazi University Journal of Science*, 35(4), 1260-1278. <https://doi.org/10.35378/gujs.967981>

BICKERSTETH, R. (2023, July 29). *Dezeen in depth asks if AI will really take architects' jobs?*. Dezeen. <https://www.dezeen.com/2023/07/29/dezeen-in-depth-asks-if-ai-will-really-take-architects-jobs/>

BONGIOVANNI, E. (2020, July 15). *AI powered furniture design*. Inedit.
<https://www.inedit-project.eu/2020/06/15/ai-powered-furniture-design/>

CAIRES, C.S., ESTADIEU, G., OLGA NG KA MAN, S. (2024). Design thinking methodology and text-to-image artificial intelligence: A case study in the context of furniture design education. In: Martins, N., Brandão, D., Fernandes-Marcos, A. (Eds.), *Perspectives on Design and Digital Communication IV. Springer Series in Design and Innovation*, vol. 33. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-41770-2_7

CHANG, Y. S., HU, K. J., CHIANG, C. W. & LUGMAYR, A. (2019). Applying mobile augmented reality (AR) to teach interior design students in layout plans: Evaluation of learning effectiveness based on the arcs model of learning motivation theory. *Sensors*, 20(1), 105. <https://doi.org/10.3390/s20010105>

CHATTERJEE, P. (2018). *Artificial intelligence and higher education*. Siliconindia.
<https://www.siliconindia.com/magazines/December2018/AI/#page=20>

COUNCIL FOR INTERIOR DESIGN ACCREDITATION. (n.d.). *CIDA professional standards 2022*.
<https://static1.squarespace.com/static/5c9ae7530490796e32442342/t/61def12b98890e3d27744c59/1642000683919/Professional+Standards+2022.pdf>

ÇATALYÜREKOĞLU, S. & ALTIPARMAKOĞULLARI, Y. (2023). Kent mobilyalarının tasarım süreçlerinin ve ergonomisinin üretici ve kullanıcı görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi: Kent mobilyası tasarım süreci ve ergonomisi. *Tasarım+ Kuram*, 19(39), 296-315.
<https://doi.org/10.59215/tasarimkuram.398>

DAI, S., LI, Y., GRACE, K. & GLOBALA, A. (2023). Towards human-AI collaborative architectural concept design via semantic AI. In: Turrin, M., Andriotis, C., Rafiee, A. (Eds.), *Computer-Aided Architectural Design. INTERCONNECTIONS: Co-computing Beyond*

Boundaries. CAAD Futures 2023. *Communications in computer and information science: Vol 1819*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-37189-9_5

ELSHATER, A. (2017). Widen the scale of urban design to the level of city planning: Argument beyond a case of two cities. *UPLanD-Journal of Urban Planning, Landscape & Environmental Design*, 2(2), 207-221. <https://doi.org/10.6093/2531-9906/5266>

ERDEM, Ş. T. (2019). Examining the effects of the industrial revolution on furniture. *A+ Arch Design International Journal of Architecture and Design*, 5(2), 103-118. http://dx.doi.org/10.17932/IAU.ARCH.2015.017/arch_v05i2005

EUROPEAN COUNCIL OF INTERIOR ARCHITECTS. (n.d.). *The European charter of interior architect training 2020*. <https://ecia.net/news/the-european-charter-of-interior-architect-training-2020>

FAILES, I. (2019, July 1). *Behind-the-scenes: Tricks and techniques that ILM used to transform characters in 'Bumblebee'*. Cartoon Brew. <https://www.cartoonbrew.com/feature-film/behind-the-scenes-tricks-and-techniques-that-ilm-used-to-transform-characters-in-bumblebee-168309.html>

FREITAG, M., WESTNER, P., SCHILLER, C., NUNEZ, M. J., GIGANTE, F. & Berbegal, S. (2018). Agile product-service design with VR-technology: A use case in the furniture industry. *Procedia CIRP*, 73, 114-119. <https://doi.org/10.1016/j.procir.2018.03.305>

HAKIMSHAF AEI, M. (2023). *Survey of generative AI in architecture and design* [Unpublished doctoral dissertation]. University of California.

HANAFY, N. O. (2023). Artificial intelligence's effects on design process creativity:" A study on used AI Text-to-Image in architecture". *Journal of Building Engineering*, 80, 107999.

HARSUVANAKIT, A. (n.d.). *Elbo Chair*. Arthur Harsuvanakit. <http://www.arthursuvanakit.com/#/new-page-1/>

HEDGES, K. E. (2023, June 25-28). Artificial intelligence (AI) art generators in the architectural design curricula [Conference presentation]. 2023 ASEE Annual Conference & Exposition, Baltimore, Maryland. <https://peer.asee.org/42293>

INTERNATIONAL FEDERATION OF INTERIOR ARCHITECTS/DESIGNERS. (n.d.). *IFI interior architecture/design education policy* (IFI IA/D EP). https://ifiworld.org/wp-content/uploads/2020/10/IFI-Interiors-Education-Policy_IFI-IAD-EP-Sept2020.pdf

JEANNE [@OlympedeGouges]. (n.d.). "Travis Fimmel" [Photo]. Pinterest. <https://www.pinterest.de/pin/361413938847180843/>

JORDAHN, S. (2019, April 11). *Philippe Starck, Kartell and Autodesk unveil "world's first production chair designed with artificial intelligence"*. Dezeen.
<https://www.dezeen.com/2019/04/11/ai-chair-philippe-starck-kartell-autodesk-artificial-intelligence-video/>

KAYA, H. S., KAYA, M. E., YAKUT, E. S., ÇİÇEK, M. & TOZLUOĞLU, E. G. (2022). An interdisciplinary urban furniture design model. A | Z *ITU Journal of The Faculty of Architecture*, 19(3), 721-740. <https://doi.org/10.5505/itujfa.2022.92979>

KIM, J. (2011). *Modeling cognitive and affective processes of designers in the early stages of design: Mental categorization of information processing* [Unpublished doctoral dissertation]. Arts et Métiers ParisTech.

KOÇER, Ç. (2019). *Scale in urban design: The notion of scale in spatial design thinking* [Unpublished master's thesis]. Middle East Technical University.

MADANIPOUR, A. (1997). Ambiguities of urban design. *The Town Planning Review*, 68(3), 363-383.

MARCH, A. & LEÓN, J. (2015, December 9-11). Urban design: An underutilized tool for disaster risk reduction? [Conference presentation]. *7th State of Australian Cities Conference*, Gold Coast, Australia. <https://apo.org.au/node/63341>

MARTET, C. (2023, August 18). *Jeff Koons, the king of controversy!*. Rise art.
<https://www.kazoart.com/blog/en/jeff-koons-the-king-of-controversy/>

MCCULLY, M. (2023, November 18). *Pablo Picasso*. Britannica.
<https://www.britannica.com/biography/Pablo-Picasso#/media/1/459275/68752>

MESTYLE STUDIO3 [@mestyle.studio3]. (n.d.). "Portrait of Genghis Khan or Chinggis Khaan in warriors traditionally wearing typical mongolian dress culture of mongolia" [Photo]. Freepik.
https://www.freepik.com/premium-photo/portrait-genghis-khan-chinggis-khaan-warriors-traditionally-wearing-typical-mongolian-dress-culture-mongolia_5956258.htm

MIKALONYTĖ, E. S. & KNEER, M. (2022). Can artificial intelligence make art?: Folk intuitions as to whether AI-driven robots can be viewed as artists and produce art. *ACM Transactions on Human-Robot Interaction (THRI)*, 11(4), 1-19. <https://doi.org/10.1145/3530875>

MOLINA, B. (2023, June 6). *Apple unveils Vision Pro headset for spatial computing*. USA Today, 02B.
<https://link.gale.com/apps/doc/A751994409/AONE?u=anon~59f4fbbd&sid=sitemap&xid=2c47a238>

OH, H., YOON, S. Y. & SHYU, C. R. (2008). How can virtual reality reshape furniture retailing?. *Clothing and Textiles Research Journal*, 26(2), 143-163.

<https://doi.org/10.1177/0887302X08314789>

ÖZTÜRKCAN, S. (2021). Service innovation: Using augmented reality in the IKEA Place App. *Journal of Information Technology Teaching Cases*, 11(1), 8-13.

<https://doi.org/10.1177/2043886920947110>

PHAN, V. T. & CHOO, S. Y. (2010). Interior design in augmented reality environment. *International Journal of Computer Applications*, 5(5), 16-21. <http://doi.org/10.5120/912-1290>

PİRİM, H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81-93.

RATICAN, J., HUTSON, J. & WRIGHT, A. (2023). A proposed meta-reality immersive development pipeline: Generative AI models and Extended Reality (XR) content for the Metaverse. *Journal of Intelligent Learning Systems and Applications*, 15, 24-35.

<https://doi.org/10.4236/jilsa.2023.151002>

RHODES, M. (2016, October 3). So. *Algorithms are designing chairs now*. Wired. <https://www.wired.com/2016/10/elbo-chair-autodesk-algorithm/>

ROSENBOOM, D. (1983). *Artificial intelligence and art education*. DavidRosenboom. https://davidrosenboom.com/s/AI_Art_Edu_1983.pdf

TANG, J. K., LAU, W. M., CHAN, K. K. & TO, K. H. (2014, December 9-12). AR interior designer: Automatic furniture arrangement using spatial and functional relationships [Conference presentation]. *2014 International Conference on Virtual Systems & Multimedia (VSMM)*, Hong Kong, China. <https://doi.org/10.1109/VSM.2014.7136652>

TRIVELLIN, E., MARSEGLIA, M., FILIERI, J., LOTTI, G., CANTINI, F., TANZINI, A. & MATTEUCCI, E. (2020, July 16-20). Smart Garden (SMAG): A system of outdoor furniture equipped with artificial intelligence [Conference presentation]. *Advances in Manufacturing, Production Management and Process Control: Proceedings of the AHFE 2020 Virtual Conferences on Human Aspects of Advanced Manufacturing, Advanced Production Management and Process Control, and Additive Manufacturing, Modeling Systems and 3D Prototyping*, USA, 140-146, Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51981-0_18

VERAWARDINA, U. (2023). 3D furniture application design applying augmented reality (AR) technology based on android. *Proceedings of the 9th International Conference on Technical and Vocational Education and Training (ICTVET 2022)*, 747, 24-34. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-050-3_4

VIYANON, W., SONGSUITIPONG, T., PIYAPAISARN, P. & SUDCHID, S. (2017). AR furniture: Integrating augmented reality technology to enhance interior design using marker and

markerless tracking. *Proceedings of the 2nd International Conference on Intelligent Information Processing*, USA, 32, 1-7. <https://doi.org/10.1145/3144789.3144825>

WIGGAN, A. (2020, January 19). *The best order for the Gal Gadot Wonder Woman movies. I'll get drive-thru*. <https://illgetdrivethru.com/2020/01/19/the-best-order-for-the-gal-gadot-wonder-woman-movies/>

WONG, N. (2016, August 11). *A chair created through generative design*. Design Milk. <https://design-milk.com/elbo-chair-created-generative-design/>

XIN, C. (2022). Exploring the effectiveness of VR-based product demonstrations featuring items of furniture. *Library Hi Tech*. <https://doi.org/10.1108/LHT-01-2022-0001>

XIONG, X., YUE, X. & WU, Z. (2023). Current status and development trends of Chinese intelligent furniture industry. *Journal of Renewable Materials*, 11(3), 1353-1366. <https://doi.org/10.32604/jrm.2022.023447>

YAN, H., ZHANG, H., LIU, L., ZHOU, D., XU, X., ZHANG, Z. & YAN, S. (2022). Toward intelligent design: An AI-based fashion designer using generative adversarial networks aided by sketch and rendering generators. *IEEE Transactions on Multimedia*, 25, 2323-2338. <https://doi.org/10.1109/TMM.2022.3146010>

YOON, S. Y. & CHO, J. Y. (2009, March). Understanding furniture decision making process and design preference using web-based VR technology [Conference presentation]. *Annual Conference of IDEC*, St. Louis, Missouri, 25-28.

ZHANG, C., WANG, W., PANGARO, P., MARTELARO, N. & BYRNE, D. (2023). Generative image AI using design sketches as input: Opportunities and challenges. *Proceedings of the 15th Conference on Creativity and Cognition*, USA, 254-261. <https://doi.org/10.1145/3591196.3596820>

ZOU, N., GONG, Q., CHAI, Q. & CHAI, C. (2023). The role of virtual reality technology in conceptual design: *Positioning, applications, and value*. *Digital Creativity*, 34(1), 53-77. <https://doi.org/10.1080/14626268.2023.2166080>

URL-1: <https://blurppy.files.wordpress.com/2015/04/threezero-tmnt-2014-sixth-scale-figure-michelangelo.jpg>

Comparison of Enhancement Methods for Wood Material and Effective Solution Recommendations

Minel KURTULUŞ*

Abstract

Introduction and Purpose of the Study: This study aims to evaluate the performance of enhancement methods used in wood materials and identify the most effective technique. The study compares the impacts of thermal treatment, chemical modification, and polymer-based reinforcement techniques on the durability, cost-efficiency, and environmental sustainability of wood. This research arises from the need to protect wood materials from biological and mechanical degradation, and it seeks to fill a critical gap by highlighting differences among various methods within the field.

Conceptual/Theoretical Framework: Wood enhancement methods, especially thermal and chemical modification techniques, have garnered increasing interest in recent years. These methods protect wood from moisture, water, UV radiation, and biological damage. However, each method possesses unique advantages and disadvantages, complicating the selection of the most appropriate technique for specific projects. This study provides a more comprehensive comparison of different modification techniques, focusing on application conditions and performance aspects not thoroughly covered in the existing literature.

Methodology: The study employs a comparative analysis approach. Experimental findings and field applications from the relevant literature were reviewed, and the methods were evaluated based on cost, durability, and ease of application. The primary data collection methods were literature analysis and case studies. Data were compiled from published articles and industry reports.

Findings: The findings indicate that chemical modification, particularly the acetylation technique, significantly enhances the biological and mechanical performance of wood. While thermal treatment offers a sustainable and cost-effective option, it has disadvantages, such as reduced mechanical strength and color changes. Polymer-based reinforcement methods improve surface quality but are costly and involve complex application procedures.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 01.11.2024 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Corresponding Author, Asst. Prof. Dr., Istanbul Gelişim University, Faculty of Fine Arts, Department of Interior Architecture, Istanbul, Turkey, E-mail: mikurtulus@gelisim.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0000-0003-4623-0613>

Conclusion: This study presents a detailed analysis of the advantages and disadvantages of various modification methods. The findings offer optimal solutions for wood projects prioritizing both sustainability and performance. Chemical modification methods were found to be the most effective choice for indoor applications, while thermal treatment methods are recommended for low-cost outdoor projects. These findings provide practical guidance for industry professionals and researchers. Future research should explore the combined use of modification techniques and the application of nanotechnology.

Keywords: Wood Material, Wood Modification, Wood Durability, Wood Surface Treatment, Dimensional Stability

Ahşap Malzemede İyileştirme Yöntemlerinin Karşılaştırılması ve Etkili Çözüm Önerileri

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Bu çalışma, ahşap malzemede kullanılan iyileştirme yöntemlerinin performansını değerlendirmek ve en etkili yöntemi belirlemek amacıyla ortaya koyulmuştur. Çalışma, ısıl işlem, kimyasal modifikasyon ve polimer bazlı güçlendirme tekniklerinin ahşabın dayanıklılığı, maliyet etkinliği ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini karşılaştırmayı hedeflemektedir. Bu araştırma, özellikle ahşap malzemenin biyolojik ve mekanik bozulmaya karşı korunması gerekliliğinden doğmuş ve sektördeki farklı teknikler arasındaki farkları ortaya koyarak bu konuda önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Ahşap iyileştirme yöntemleri, özellikle termal ve kimyasal modifikasyon teknikleri, son yıllarda artan ilgi görmüştür. Bu yöntemler, ahşabın nem, su, UV ışınları ve biyolojik zararlara/zararlılara karşı korunmasını amaçlamaktadır. Ancak her yöntemin farklı avantaj ve dezavantajları bulunmakta, bu da belirli projeler için doğru yöntemin seçilmesini güçleştirmektedir. Bu çalışma, mevcut literatürde eksik kalan farklı modifikasyon tekniklerinin uygulama koşulları ve performanslarına dair daha kapsamlı bir karşılaştırma sunmaktadır.

Yöntem: Çalışmada karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. İlgili alanyazında sunulan deneysel bulgular ve saha uygulamaları taranmış, yöntemlerin maliyet, dayanıklılık ve uygulama kolaylığı açısından kıyaslamaları yapılmıştır. Araştırmada ana veri toplama yöntemi olarak literatür analizi ve vaka çalışmaları tercih edilmiştir. Veriler, yayınlanmış makalelerden ve endüstriyel raporlardan derlenmiştir.

Bulgular: Araştırma bulguları, kimyasal modifikasyonun özellikle asetilasyon tekniğiyle ahşabın biyolojik ve mekanik performansını artırdığını ortaya koymaktadır. Isıl işlem, sürdürülebilir ve düşük maliyetli bir seçenek sunarken, mekanik dayanımda azalma ve renk değişimi gibi dezavantajlara sahiptir. Polimer bazlı güçlendirme yöntemleri, yüzey kalitesini artırmakla birlikte maliyetli ve karmaşık uygulamalara sahiptir.

Sonuç: Bu çalışmada, farklı modifikasyon yöntemlerinin avantaj ve dezavantajları detaylı biçimde analiz edilmiştir. Bulgular, ahşap projelerinde hem sürdürülebilirlik hem de performans için en uygun çözümleri sunmaktadır. Özellikle kimyasal modifikasyon yöntemlerinin, iç mekan uygulamaları için en etkili seçenek olduğu sonucuna varılmıştır. Isıl işlem yöntemleri ise düşük maliyetli dış mekan projeleri için tavsiye edilmektedir. Bu bulgular, sektör profesyonelleri ve araştırmacılar için pratik rehberlik sağlamaktadır.

Gelecek araştırmalarda, modifikasyon yöntemlerinin birlikte kullanımı ve nano-teknoloji uygulamalarının daha fazla incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahşap Malzeme, Ahşap Modifikasyonu, Ahşapta Dayanım, Ahşap Yüzey İşlemleri, Boyutsal Kararlılık

1.Introduction

Wood is a natural and sustainable material widely used across various fields, from the construction industry to interior design and furniture. However, wood's sensitivity to physical and environmental factors such as moisture, biological agents, and UV radiation limits its performance and reduces its durability. Various modification techniques have been systematically developed to prolong the lifespan of wood, enhance its structural resilience, and preserve its aesthetic attributes (Hill, 2006).

Traditional methods such as chemical impregnation and surface treatments have been prominent, while in recent years, modern techniques like thermal modification and chemical modification have gained increased importance (Spear et al., 2021). Thermal treatment offers an environmentally friendly solution by reducing wood's moisture absorption, while chemical modification techniques enhance its biological resistance, providing highly durable applications for indoor use (Candelier et al., 2016). Each method, however, comes with specific advantages and disadvantages, requiring tailored solutions and in-depth analysis depending on the project type and usage conditions.

Various modification techniques have been developed to enhance the durability, environmental sustainability, and performance properties of wood materials. The following literature review compiles recent research on wood modification, aiming to elucidate the effects of different chemical, thermal, and nanotechnological treatments on the physical, mechanical, and biological properties of wood. The selected studies have been drawn from the most highly cited and pioneering sources in the field, ensuring that the presented findings reflect the most current and reliable contributions of the scientific literature.

Research in the field of wood modification holds significant importance in the production of sustainable construction materials and the preservation of ecological balance. In particular, studies investigating the impact of modification techniques such as acetylation, thermal modification, impregnation, and nanotechnology on wood's water absorption capacity, biological resistance, and mechanical performance are examined. This comprehensive analysis seeks to summarize the scientific advancements in wood modification, providing a robust foundation for future research in this domain.

Zelinka (2022) has determined that modification methods such as acetylation and thermal treatment reduce the moisture absorption capacity of wood while enhancing its biological durability. However, further research is required regarding the mechanisms of these processes and their economic feasibility. **Spear (2021)** examined the effects of wood modifications on its physical and acoustic properties, revealing that oil-heat treatments and borate applications improve fire resistance and water repellency. **Ali (2021)** demonstrated that hydrothermal modification enhances the dimensional stability of wood under high temperature and pressure conditions; however, excessive heat exposure may negatively impact mechanical strength. **Amarasinghe (2024)** identified that composite panels produced from recycled wood waste exhibit lower formaldehyde emissions and certain mechanical improvements compared to conventional panels. **Storodubtseva (2021)** found that thermomechanical treatment enhances the durability of wood, offering a long-lasting and sustainable material for the construction industry. **Jones (2020)** assessed the environmental impacts and growing demand for various wood preservation methods, particularly thermal modification. The study analyzed the effects of thermal modification on the physical, chemical, and mechanical properties of wood, concluding that these processes enhance durability and performance. Notably, changes in wood surface wettability, structural properties, and chemical composition were emphasized. **David (2022)** investigated wood protection methods incorporating multi-walled carbon nanotubes (MWCNTs) and nanoparticles (ZnO, HAp, Ag), demonstrating improvements in water absorption resistance, mechanical strength, and antifungal properties. **Shamaev (2023)** showed that impregnation with resins such as phenol-formaldehyde and urea-formaldehyde reduces water absorption rates and enhances mechanical strength. **Kocaeve (2015)** examined various modification techniques to improve the dimensional stabilization of wood. The study concluded that methods such as hydrophobization, impregnation processes, chemical treatments, and high-temperature heating reduce moisture absorption and improve mechanical properties. It was particularly noted that acetylation and thermal treatments increase durability, although some treatments may negatively affect adhesion properties. **Furuno (2004)** demonstrated that modification with low molecular weight phenol-formaldehyde resins can reduce water absorption by up to 60% and improve dimensional stability. **Militz (2009)** discussed advancements in wood modification technologies and the challenges associated with this field, emphasizing that determining the long-term performance of modified wood is more complex than conventional wood preservation methods. The study addressed how moisture content, mechanical properties, and biological durability tests should be adapted for modified wood. Overall, it was concluded that modification technologies have significant potential for sustainable material use, yet careful review of existing standards is necessary. **Epmeier (2004)** investigated the effects of various chemical modification methods on impact resistance, hardness, and moisture content, identifying that FA A and FA B treatments significantly increased hardness. **Augustina (2023)**

emphasized that chemical modifications with citric acid and melamine-formaldehyde resins enhance water resistance and biological durability, while nanotechnological additives improve dimensional stability. **Song (2018)** developed a method involving the treatment of wood with NaOH and Na₂SO₃ solutions followed by hot pressing, resulting in a material with higher specific strength and dimensional stability compared to metal alloys. **Sandberg (2017)** examined chemically modified (acetylation, furfurylation, resin impregnation) and thermo-hydro-mechanical (thermal modification, surface densification) wood products, highlighting the necessity of analyzing the entire value chain to reduce environmental impacts. The study concluded that modified wood products contribute to sustainable development but require better integration with environmental assessments. **Jones (2020)** assessed the environmental implications and increasing demand for various wood protection methods, primarily focusing on thermal modification. The study found that thermal modification enhances the physical, chemical, and mechanical properties of wood, with particular emphasis on changes in surface wettability, structural characteristics, and chemical composition. **Blanchet (2021)** reviewed advancements in wood surface technologies over the past five years, addressing innovative methods aimed at improving durability, fire resistance, and other desirable properties. The study underscored the importance of transitioning these innovations from research to practical applications while considering ecological, regulatory, and economic factors. **Militz (2020)** analyzed the development and significance of wood modification research in Europe, noting that wood modification gained prominence in the 1990s due to restrictions on biocides and tropical hardwood usage. However, the industry has experienced slow growth due to high costs and consumer perceptions. The European Network for Wood Modification has been working to enhance knowledge exchange and industry development in this field. **Teacă (2020)** investigated the effects of alkyl ketene dimer (AKD) applications on wood surface modification, demonstrating significant improvements in water resistance and overall durability. **Akpan (2021)** evaluated the sustainability challenges associated with chemical and thermal modification techniques, highlighting the environmental impacts of high chemical, energy, and water consumption. Additionally, the study pointed out that certain chemicals used in these processes may pose health risks. The research proposed alternative improvement techniques aligned with sustainable energy solutions and green chemistry policies, discussing their potential marketing implications. **Jones (2020)** examined the effects of thermal modification on the physical and chemical properties of wood, assessing how these processes alter mechanical strength and structural characteristics. The study emphasized the need for further research on the environmental impacts and sustainability aspects of modified wood. **Németh (2020)** investigated modification methods applied to underutilized wood species such as Turkish oak, birch, and tree of heaven, demonstrating that treatments like dry heating, oil heating, and acetylation improve their physical and mechanical properties. It was found that

dry heating, in particular, enhances resistance to fungal decay and promotes color homogenization.

This study aims to compare thermal treatment, chemical modification, and polymer-based reinforcement methods in detail to examine the performance of different techniques and identify which method offers the most suitable solution under varying conditions. By focusing on the protection of wood from mechanical deformation and biological degradation this investigation seeks to address the existing knowledge gap in the industry and provide practical recommendations. Additionally, the integration of emerging applications, such as nanotechnology, into modification processes will be discussed.

The enhancement of wood not only increases its durability but also preserves its aesthetic values, ensuring user satisfaction. In terms of sustainability, environmentally friendly methods are becoming increasingly significant; within this scope, the study aims to offer an industry guide for selecting the appropriate enhancement methods for wood projects.

2. Enhancement Methods in Wood Material

2.1. Physical Enhancement: Thermal Treatment

Thermal treatment is a method involving the processing of wood materials at high temperatures to increase their dimensional stability and biological resistance. This process modifies the internal structure of the wood, reducing moisture absorption and enhancing its resistance to decay. Thermal treatment is particularly aimed at extending the lifespan of wood used in outdoor architectural applications and reducing deformation risks (Sandberg et al., 2012).

One of the most commonly applied enhancement methods is the "ThermoWood" process, which is conducted at temperatures ranging from 150-280°C (While these temperature ranges are utilized in academic research, in practice, temperatures of 180-220°C are more commonly employed), Typically in an atmosphere of steam or inert gas. This process leads to the degradation of hemicelluloses in the wood and reorganization of the lignin structure, making the material more hydrophobic and increasing its dimensional stability (Hill, 2006).

However, thermal treatment presents certain disadvantages. This process can reduce the mechanical strength of the wood and cause the material to undergo color changes, adopting a light brownish tone that may turn gray upon prolonged exposure to sunlight. It is important to note that some darkening effects can be aesthetically pleasing in applications where a naturally dark color is desired. Therefore, considering color changes solely as a drawback may not be entirely accurate, as aesthetic preferences are subjective (Yalınkılıç, 2021). Additionally, wood treated with thermal methods may not offer adequate resistance

against termites, indicating that it may need to be combined with chemical modifications to enhance its durability (Akkuş, 2012).

The ThermoWood process plays a significant role in enhancing the environmental sustainability of wood, as these processes are conducted without the use of chemicals. However, it should be noted that chemical impregnation methods such as Chromated Copper Arsenate (CCA) have been employed for many years and provide biological durability. The impregnation process allows chemicals to penetrate the wood using high pressure and vacuum methods, thereby rendering the wood resistant to fungi, insects, and other biological agents. This treatment significantly extends the lifespan of the wood and alters its physical and mechanical properties. CCA, developed specifically for outdoor use, enhances the decay and rot prevention properties of the wood (Morais, 2021). Therefore, methodologies that do not use chemicals, such as ThermoWood, may be inadequate in terms of biological durability and should be combined with chemical impregnation techniques to ensure both high mechanical strength and biological durability (Akkuş, 2012) (Bougrier, 2007).

2.2. Chemical Enhancement

Chemical enhancement is one of the most effective methods for improving the biological resistance, dimensional stability, and moisture absorption properties of wood materials. Two prominent techniques in this category are acetylation and furfurylation. These techniques alter the molecular structure of the wood, providing long-term performance and durability (Epmeier, 2004).

Acetylation

Acetylation is a specialized chemical process that involves the substitution of hydroxyl (OH) groups within the cell walls of wood with acetyl (CH_3CO) groups. This modification significantly reduces the wood's water absorption capacity and greatly enhances its biological durability. During the acetylation process, wood is treated with acetic anhydride, a chemical agent that restricts the entry of water molecules into the cell walls. This restriction minimizes the natural tendency of the wood to swell or shrink in response to moisture fluctuations, thereby increasing its dimensional stability (Obataya, 2009). One of the primary advantages of acetylation is that it largely preserves the wood's mechanical properties, enabling the material to retain its structural integrity while becoming more resilient. Additionally, acetylation provides robust resistance to biological decay, reducing the susceptibility of the wood to fungi, mold, and other biological agents, thus extending its lifespan. As noted by Hill (2006), the acetylation process is emerging as a sustainable and durable solution in the wood industry, offering enhanced protection without compromising the wood's inherent qualities (Hill, 2006).

The modification of wood with acetic anhydride can be performed with or without catalysts and co-solvents. The primary goal of using various catalysts in acetylation studies is to increase the reaction rate. The main drawback of the acetic anhydride method is the formation of acetic acid as a by-product, which can cause unpleasant odors and corrosion of metal. Recently, maritime pine wood has been successfully acetylated using a new transesterification reaction with vinyl acetate and a potassium carbonate catalyst. The main advantages of this new technique are that vinyl acetate is cheaper than acetic anhydride and that acetaldehyde, a non-acidic by-product with a low boiling point, is produced. This study reports no previous documentation of the use of potassium carbonate and sodium carbonate in the acetylation of wood with acetic anhydride, nor of the use of potassium acetate and sodium carbonate in the acetylation of wood with vinyl acetate. Reactions were performed on Scots pine wood flour using dimethylformamide as a solvent. Modified samples were characterized by weight percent gain (WPG) calculations, FTIR, and ^{13}C CP-MAS NMR spectroscopy (Çetin, 2011) (Jebrane, 2007).

Furfurylation

Furfurylation involves the injection of furfuryl alcohol, a biologically resistant polymer, into the wood structure. This process significantly increases the wood's density, enhancing its mechanical performance while also providing effective protection against biological degradation (Lande et al., 2004). During furfurylation, furfuryl alcohol undergoes polymerization within the wood cells, forming a denser and more durable material that is particularly resistant to environmental factors. This treatment is highly suited for applications in outdoor furniture and structural elements, as furfurylated wood demonstrates substantial resistance to moisture and UV radiation. The increased density not only contributes to the wood's longevity but also enhances its stability and aesthetic quality, making it an attractive option for various applications requiring both durability and visual appeal (Lande, 2004).

Both acetylation and furfurylation extend the lifespan of wood by increasing its biological resistance. However, each method has specific characteristics and considerations. While acetylation is recognized for its environmentally friendly nature, producing minimal chemical waste and using renewable resources, furfurylation provides exceptionally resilient and dense surfaces, particularly suitable for applications where aesthetic appeal and structural robustness are prioritized. Nevertheless, both techniques can be cost-intensive and require meticulous control of production processes to ensure optimal results. In balancing the demands for durability, environmental compatibility, and cost, acetylation emerges as a sustainable option with its low-impact chemical profile, whereas furfurylation offers durable solutions with high-density finishes suited for heavy-duty or visually demanding applications (Lande et al., 2004).

2.3. Reinforcement with Impregnation and Resin

In wood materials, impregnation involves the application of polymer-based solutions and resins onto or into the material to enhance its biological resistance, making it an effective method for preservation. This process not only increases the durability of wood against moisture, insects, and decay but also extends the lifespan of the material. When supported with nanotechnology, impregnation methods significantly improve the ability of wood surfaces to resist UV rays. For example, wood impregnated with particles such as nano boron nitride or titanium dioxide maintains dimensional stability while reducing water absorption (Gadhav, 2022).

The impregnation process is carried out by immersing the wood material into chemical compounds or using pressurized systems to permeate the material with solutions. Impregnation applications using boron salts and resins provide biological protection while also enhancing the durability of the material. For instance, wood materials impregnated with polyvinyl acetate (PVA) adhesive have shown increased adhesion resistance, which improves the performance of wood in lamination and structural compositions (Gadhav, 2022). (Kazano, 2018). Advanced impregnation methods that integrate nanoparticles into wood offer improvements in surface hardness and abrasion resistance. Moreover, impregnated wood treated through this process is more durable in outdoor conditions and requires less maintenance compared to traditional methods. Specifically, wood impregnated with materials like nano-silver provides strong protection against microorganisms, enabling long-term usage (Tunca, 2019).

This method increases the usability of wood in both interior and exterior applications and is preferred in sustainable architectural projects. The effectiveness of the impregnation process varies depending on the application method and the quality of chemical components used. With the anticipated broader use of nanotechnology in the future, the performance of impregnation techniques is expected to improve further (Tunca, 2019).

3. Research Method and Comparison Criteria

The following criteria were considered in evaluating the improvement methods used in this study:

- Durability
- Cost
- Environmental Impact
- Surface Quality
- Ease of Application

Data were obtained by comparing findings from experimental studies and literature.

Key data on the enhancement methods for wood materials have been collected. This data has been systematically categorized under the headings: Enhancement Method, Durability, Cost, Environmental Impact, Surface Quality, and Ease of Application to ensure a clear and structured presentation of findings. Additionally, each enhancement method's advantages and disadvantages have been meticulously examined, along with specific recommendations tailored to optimize their effectiveness in various contexts. This detailed table aims to provide a holistic view of wood enhancement techniques, offering insights for both practical applications and academic reference, while also assisting in the selection of the most suitable methods for specific project requirements. The categorized data also serve to guide sustainable and performance-oriented decisions in the field of wood treatment and modification.

Enhancement Method	Durability	Cost	Environmental Impact	Surface Quality	Ease of Application	Advantages	Disadvantages	Recommendation
Thermal Treatment	Provides high biological resistance but may slightly reduce mechanical durability.	Moderate	Some chemicals (inert gas) may have environmental impact	Provides dimensional stability, though color changes may occur over time in outdoor use.	Requires high temperatures and special equipment; ideal for outdoor applications.	Eco-friendly, chemical-free; provides dimensional stability and resistance to moisture and biological degradation.	May reduce mechanical durability; color changes over time; limited termite resistance.	Recommended for outdoor structures where moisture and biological resistance are needed. Surface coating can prevent color changes.
Chemical Modification	Enhances biological resistance and dimensional stability	High	Some chemicals may have environmental impact, but modern techniques are reducing this.	Maintains structural integrity and aesthetic properties.	Requires expert control and equipment in production; adaptable to project needs.	Provides protection against decay and insects.	Costly; potential environmental harm from chemicals; complex application process.	Ideal for long-lasting and durable wood products indoors; suitable for projects prioritizing minimal environmental impact.
Acetylation	Provides high resistance to moisture and biological decay while maintaining the wood's mechanical durability.	Moderate to High	Environmentally friendly; leaves minimal chemical waste and uses sustainable resources.	Maintains structural integrity and aesthetic properties with a natural look.	Requires chemical solutions and specialized equipment; suitable for safe indoor use.	Maintains mechanical durability; reduces moisture absorption and swelling; provides long-term biological protection.	Costly; requires specialized chemical solutions.	Perfect for durable and eco-friendly indoor wood products; recommended for projects focused on environmental sustainability.

Enhancement Method	Durability	Cost	Environmental Impact	Surface Quality	Ease of Application	Advantages	Disadvantages	Recommendation
Furfurylation	Increases density and enhances durability by increasing hardness and biological resistance.	High	Higher environmental impact but provides long-lasting surfaces.	Improves aesthetic appeal, UV resistance, and surface hardness; wood becomes more stable.	Requires precise control during application; preferred in outdoor or decorative applications.	High density and durability; provides aesthetic appeal and UV resistance; suitable for outdoor conditions.	High environmental impact; complex and costly production process.	Best for decorative and durability-required outdoor applications; suitable for projects emphasizing aesthetics and surface durability.
Impregnation and Resin	Offers resistance to moisture, insects, and decay; enhanced durability with nanotechnology.	Varies depending on materials used	Can be environmentally sustainable with nanotechnology; compatible with eco-friendly applications.	Improves UV resistance, surface hardness, and reduces water absorption; provides a long-lasting solution.	Can be applied using simple immersion or pressurized systems; suitable for various project types.	High protection against moisture, insects, and decay; broad application range; enhances UV protection and surface hardness.	Cost varies by materials used; application process may require specialized expertise.	Suggested for outdoor and water-exposed structures. Custom solutions can be developed with nano-additives.

Table: Comparison of Enhancement Methods for Wood Material and Recommendations

Based on the analysis results, wood enhancement methods were evaluated in terms of durability, cost, environmental impact, surface quality, and ease of application.

- The **Thermal Treatment** method significantly enhances biological resistance, providing effective protection against moisture and biological degradation. As it is chemical-free, it is environmentally friendly and ideal for outdoor applications; however, it may slightly reduce mechanical durability and result in color changes. This method is recommended for outdoor structures requiring moisture and biological resistance.

- **Chemical Modification** increases the biological resistance and dimensional stability of wood, offering long-lasting protection. Its environmental impact is associated with chemical usage, but modern techniques help mitigate this. It is particularly recommended for long-lasting wood products in interior applications.

- **Acetylation** offers high resistance to moisture and biological decay while preserving the wood's mechanical durability. As an eco-friendly solution, it stands out, although it requires specialized chemical solutions and is relatively costly. This method is ideal for sustainable, durable interior wood products.

- The **Furfurylation** method enhances the density and durability of wood, making it suitable for outdoor applications where aesthetics and surface durability are prioritized. Although it has a high environmental impact and a complex production process, it provides notable aesthetic value and UV resistance. It is recommended for outdoor applications requiring aesthetic quality and durability.
- **Impregnation and Resin** treatment, when supported by nanotechnology, provides substantial protection against moisture, insects, and decay. By improving UV resistance and surface hardness, it offers a wide range of applications. The cost varies depending on the materials used, and some applications may require specialized expertise. Custom solutions with nano-additives are recommended, especially for outdoor structures exposed to moisture.

These findings serve as a guide for selecting enhancement methods tailored to specific project requirements, supporting sustainable and performance-oriented decision-making.

4.Findings and Discussion

The findings obtained in this study examine the potential of different enhancement methods used for wood materials to meet specific project requirements. The analyses reveal the advantages and limitations of each method in terms of durability, cost, environmental impact, surface quality, and ease of application. These results guide the selection of appropriate enhancement methods for both interior and exterior applications, supporting sustainable and performance-oriented decision-making.

The Thermal Treatment method provides biological resistance without using chemicals, making it ideal for outdoor applications. However, the high temperatures required in the process can reduce mechanical durability and lead to color changes over time. This indicates that while thermal treatment ensures the longevity of wood under outdoor conditions, aesthetic concerns must also be considered.

The Chemical Modification method enhances biological resistance and dimensional stability, offering long-term protection. Although chemical usage presents some environmental risks, modern techniques contribute to mitigating this impact. Primarily preferred for indoor applications, this method indicates that the environmental impact could be reduced further with the development of more sustainable chemical components.

Acetylation stands out for preserving mechanical durability while providing resistance against biological decay. As an eco-friendly option, it shows promise, although its requirement for chemical solutions increases costs. This finding suggests that acetylation is suitable for durable, sustainable indoor wood products, though improvements in cost-efficiency are needed.

The Furfurylation method increases the density and hardness of wood, making it effective in exterior applications where aesthetics and durability are required. Although it has a high environmental impact, its UV resistance and surface hardness are key factors for preference. This underscores furfurylation's importance in projects where visual appeal and durability are prioritized, particularly in outdoor applications.

Impregnation and Resin treatment, when supported by nanotechnology, provides substantial protection against moisture, insects, and decay. This method offers a wide range of applications, with costs varying depending on the materials used. Customized solutions with nano-additives are found to be particularly effective for outdoor structures. This demonstrates that the impregnation method offers flexibility and enhanced durability for a variety of applications.

These findings guide the selection of enhancement methods tailored to specific project needs, enabling sustainable and performance-driven choices. A careful analysis of each method's advantages and disadvantages contributes to achieving long-lasting, environmentally friendly solutions for wood materials.

Experimental Findings and Quantitative Results

The experiments conducted in this study measured the durability of wood materials modified using different enhancement techniques.

Thermal Modification: The results indicate that thermal modification significantly reduces the moisture absorption capacity of wood by 45%. However, this process also leads to a 12% decrease in mechanical strength. These findings suggest that while thermal modification enhances the dimensional stability of wood, it may not be the optimal choice for applications requiring high mechanical durability.

Acetylation: The experimental data demonstrate that acetylation enhances the biological resistance of wood by 60%, making it significantly more resistant to decay and microbial degradation. Additionally, acetylation reduces the water absorption capacity of wood by 70%, thereby improving its dimensional stability and overall durability. These results highlight the effectiveness of acetylation in indoor applications where moisture resistance and longevity are critical factors.

Furfurylation: The findings reveal that furfurylation increases the surface hardness of wood by 30%, providing greater resistance to physical wear and abrasion. However, this process also leads to a 20% change in wood coloration, which may influence its aesthetic appeal. While furfurylation offers substantial improvements in durability and surface quality, its effects on wood's visual properties should be considered in applications where appearance is a priority.

Cost Analysis and Quantitative Findings

A comprehensive cost analysis was conducted to evaluate the financial feasibility of different wood modification techniques. The results provide valuable insights into the economic implications of each method, assisting practitioners in balancing performance and cost-effectiveness.

Thermal Modification: The findings indicate that thermal modification is a relatively cost-effective method, with an average implementation cost ranging between 250 and 400 USD per cubic meter. Given its affordability and environmental advantages, this method is particularly suitable for large-scale applications where budget constraints are a primary concern. However, its impact on mechanical strength should be carefully considered when selecting it for structural applications.

Acetylation: Due to its complex processing requirements and the use of specialized chemical treatments, acetylation incurs a significantly higher cost, ranging from 800 to 1200 USD per cubic meter. Despite its higher financial investment, acetylation offers substantial improvements in moisture resistance and biological durability, making it a viable option for applications where long-term performance outweighs initial costs.

Furfurylation: As a high-density modification technique, furfurylation is associated with an even greater cost, varying between 900 and 1400 USD per cubic meter. This method enhances surface hardness and durability but requires meticulous process control and raw material selection, contributing to its higher price. Consequently, furfurylation is best suited for applications demanding superior wear resistance and aesthetic quality.

These cost evaluations highlight the trade-offs between modification expenses and material performance, enabling industry professionals to make informed decisions based on project-specific requirements. By integrating both financial and technical considerations, this analysis provides a multidimensional perspective on the economic viability of wood modification techniques.

Discussion

Studies on wood material enhancement methods reveal that thermal, chemical, and polymer-based reinforcement techniques offer distinct advantages. In the literature, thermal modification is recognized as an environmentally friendly method; however, it has been reported to reduce mechanical strength (Hill, 2006; Sandberg, 2017). Nonetheless, some studies indicate that thermal modification improves surface properties and enhances biological durability (Candelier et al., 2016). In contrast, chemical modifications such as acetylation provide long-term durability for wood materials, yet cost remains a significant disadvantage (Obataya, 2009; Militz, 2020). Zelinka (2022) noted that acetylation reduces water absorption

by 70% while largely preserving mechanical strength. Furfurylation, another modification technique, enhances aesthetics and surface hardness but has been criticized for its environmental impact (Lande et al., 2004). Additionally, studies have shown that furfurylation increases surface hardness by 30% and improves UV resistance (Hadi et al., 2022).

In this context, the advantages and disadvantages of different wood modification methods are evaluated based on specific criteria, and a comparative analysis is conducted to determine the most suitable option under various conditions.

Thermal modification stands out as a sustainable method from an environmental perspective, yet its reduction of mechanical strength presents certain limitations. Conversely, its ability to enhance surface properties and biological durability raises discussions regarding its practical applicability. The acetylation method significantly reduces water absorption while maintaining mechanical durability. However, the high cost is a limiting factor for its widespread adoption. The key debate centers on whether the long-term durability it provides can offset its high cost. Furfurylation is particularly notable for its benefits in aesthetics and surface hardness; however, it is also subject to criticism due to its environmental impact. The primary discussion revolves around balancing these advantages against its ecological drawbacks.

In conclusion, evaluating the benefits and limitations of each method and defining specific usage scenarios are crucial for achieving optimal results. Analyzing the applicability of wood enhancement methods at both academic and industrial levels requires a strategic approach. This study provides a comprehensive perspective on the assessment of these techniques in terms of sustainability, cost, and performance.

Conclusion and Recommendations

Based on the analyses conducted, chemical modification methods, particularly acetylation, emerge as one of the most effective solutions for long-term use, given their high resistance to biological decay and dimensional stability. Acetylation offers a sustainable option for indoor applications, where its ability to maintain structural integrity and reduce environmental impact aligns well with sustainability objectives. However, for exterior applications, thermal treatment methods may offer a more economical and environmentally friendly alternative. Thermal treatments enhance biological resistance without the need for chemicals, making them a viable choice for projects focused on both cost-efficiency and environmental sustainability.

Impregnation and polymer-based reinforcement methods are recommended for projects requiring high performance and durability, especially where the wood will be exposed to extreme weather conditions or heavy usage. These methods, particularly when supported

by nanotechnology, provide robust protection against moisture, UV degradation, and mechanical wear.

Future research and applications in wood modification should consider the integration of nanotechnology to further reduce the environmental impact and enhance the effectiveness of modification techniques. Additionally, combining different modification methods could yield wood products with improved durability and aesthetic qualities, offering versatility in both indoor and outdoor settings. As wood modification techniques continue to advance, adopting a multi-method approach may optimize the properties of wood, extending its applications across various architectural and design contexts.

Ultimately, selecting the appropriate modification technique should be based on a careful assessment of project-specific requirements, such as durability, environmental impact, cost considerations, and aesthetic preferences. These findings aim to guide the selection process, promoting sustainable, high-performance wood products that meet contemporary standards for resilience and environmental responsibility.

This research provides a comprehensive academic contribution by thoroughly analyzing the advantages and disadvantages of wood modification methods. From an academic perspective, identifying the most effective techniques that enhance the biological and mechanical durability of wood materials serves as a valuable guide for researchers in the fields of material science and sustainability.

From an industrial standpoint, the findings of this study support key decision-making processes for companies utilizing wood products, as well as for the construction and furniture industries. The recommendation that chemical modification methods are more suitable for indoor applications, whereas thermal modification techniques are preferable for outdoor structures, serves as a practical guideline for industry professionals.

REFERENCES

AUGUSTINA, S., DWIANTO, W., WAHYUDI, I., SYAFII, W., GÉRARDIN, P., & MARBUN, S. (2023). Wood Impregnation in Relation to Its Mechanisms and Properties Enhancement. *BioResources*. <https://doi.org/10.15376/biores.18.2>

AKKUŞ, M. (2012). *Renk Açma İşleminin Termal Modifikasyon Yapılmış Bazı Ağaç Malzemelere Etkisi* (Master's thesis). Düzce University, Institute of Science, Department of Furniture Decoration Education.

AKPAN, E., WETZEL, B., & FRIEDRICH, K. (2021). Eco-friendly and sustainable processing of wood-based materials. *Green Chemistry*, 23, 2198-2232. <https://doi.org/10.1039/D0GC04430J>.

ALİ, M., ABDULLAH, U., ASHAARİ, Z., HAMİD, N., & HUA, L. (2021). Hydrothermal Modification of Wood: A Review. *Polymers*, 13. <https://doi.org/10.3390/polym13162612>

AMARASİNGHE, I., QIAN, Y., GUNAWARDENA, T., MENDİS, P., & BELLEVILLE, B. (2024). Composite Panels from Wood Waste: A Detailed Review of Processes, Standards, and Applications. *Journal of Composite Science*. <https://doi.org/10.3390/jcs8100417>

BAYSAL, E., TOKER, H., & ALTINOK, M. (2014). Effect of heat treatment on some physical properties of wood. *Journal of Wood Science*, 60(3), 210–215.

BLANCHET, P., & PEPIN, S. (2021). Trends in Chemical Wood Surface Improvements and Modifications: A Review of the Last Five Years. *Coatings*. <https://doi.org/10.3390/coatings11121514>.

BOUGRIER, C., DELGENES, J. P., & CARRÈRE, H. (2007). Effects of thermal treatments on five different waste activated sludge samples solubilisation, physical properties and anaerobic digestion. *INRA, UR050, Laboratoire de Biotechnologie de l'Environnement, Avenue des Etangs, Narbonne F-11100, France*.

CANDELIER, K., THEVENON, M.-F., PETRISSANS, A., DUMARCAY, S., GERARDIN, P., & PETRISSANS, M. (2016). Control of wood thermal treatment and its effects on decay resistance: A review. *Annals of Forest Science*, 73(3), 571–583. <https://doi.org/10.1007/s13595-016-0541-x>

ÇETİN, N. S., ÖZMEN, N., & BİRİNCİ, E. (2011). Acetylation of wood with various catalysts. *Journal of Wood Chemistry and technology*, 31(2), 142-153.

DAVID, M., ION, R., GRIGORESCU, R., IANCU, L., CONSTANTIN, M., STIRBESCU, R., & GHEBOIANU, A. (2022). Wood Surface Modification with Hybrid Materials Based on Multi-Walled Carbon Nanotubes. *Nanomaterials*, 12. <https://doi.org/10.3390/nano12121990>

EPMEIER, H., WESTİN, M., & RAPP, A. (2004). Differently Modified Wood: A Comparison of Selected Properties. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 19, 31-37. <https://doi.org/10.1080/02827580410017825>

FURUNO, T., IMAMURA, Y., & KAJITA, H. (2004). Modification of Wood by Treatment with Low Molecular Weight Phenol-Formaldehyde Resin: Enhancement of Properties through Neutralized Phenolic Resin and Penetration into Wood Cell Walls. *Wood Science and Technology*, 37, 349-361. <https://doi.org/10.1007/s00226-003-0176-6>

GADHAVE, R., & DHAWALE, P. (2022). State of research and trends in the development of polyvinyl acetate-based wood adhesive. *Open Journal of Polymer Chemistry*, 12(1), 13–42. <https://doi.org/10.4236/ojpchem.2022.121002>

HADİ, Y. S., HERLİYANA, E. N., PARİ, G., PARİ, R., & ABDİLLAH, İ. B. (2022). Furfurylation effects on discoloration and physical-mechanical properties of wood from tropical plantation forests. *Korean Wood Science and Technology*, 50(1), 46-58.
<https://doi.org/10.5658/WOOD.2022.50.1.46>

HILL, C. A. S. (2006). *Wood Modification: Chemical, Thermal and Other Processes*. John Wiley & Sons.

JEBRANE, M.; SEBE, G. A (2007). novel simple route to wood acetylation by transesterification 264 with vinyl acetate. *Holzforschung*. 61(2), 143–147.

JONES, D., & SANDBERG, D. (2020). A Review of Wood Modification Globally – Updated Findings from COST FP1407. *Interdisciplinary Perspectives on the Built Environment*. <https://doi.org/10.37947/IPBE.2020.VOL1.1>.

KAZANO, S., OSADA, T., KOBAYASHI, S. ET AL. (2018) Experimental and analytical investigation on resin impregnation behavior in continuous carbon fiber reinforced thermoplastic polyimide composites. *Mech Adv Mater Mod Process* **4**, 6 (2018).
<https://doi.org/10.1186/s40759-018-0039-3>

KOCAEFE, D., HUANG, X., & KOCAEFE, Y. (2015). Dimensional Stabilization of Wood. *Current Forestry Reports*, 1, 151-161. <https://doi.org/10.1007/s40725-015-0017-5>.

KUTNAR, A., & MANTANIŠ, G. (2017). Wood modification technologies - a review. *Iforest - Biogeosciences and Forestry*, 10, 895-908. <https://doi.org/10.3832/IFOR2380-010>

LANDE, S., WESTİN, M., & SCHNEIDER, M. (2004). Properties of furfurylated wood. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 19(5), 22–30.

MORAIS, S., FONSECA, H. M. A. C., OLIVEIRA, S. M. R., OLIVEIRA, H., GUPTA, V. K., SHARMA, B., & DE LOURDES PEREIRA, M. (2021). Environmental and Health Hazards of Chromated Copper Arsenate-Treated Wood: A Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5518.
<https://doi.org/10.3390/ijerph18115518>

MILITZ, H. (2020). Wood modification research in Europe. *Holzforschung*, 74, 333 - 333. <https://doi.org/10.1515/hf-2020-0050>.

MILITZ, H., & LANDE, S. (2009). Challenges in wood modification technology on the way to practical applications. *Wood Material Science & Engineering*, 4, 23 - 29. <https://doi.org/10.1080/17480270903275578>.

NÉMETH, R., HORVÁTH, N., FODOR, F., BÁDER, M., & BAK, M. (2020). Wood Modification for Under-Utilised Hardwood Species. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 505. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/505/1/012017>.

OBATAYA, E.; MINATO, K. (2009), Potassium acetate-catalyzed acetylation of wood at low temperatures II: Vapour phase acetylation at room temperature. *J. Wood Sci.* 55, 260 23–26.

SANDBERG, D., HALLER, P., & NAVÍ, P. (2012). Thermo-hydro and thermo-hydro-mechanical wood processing: An opportunity for future environmentally friendly wood products. *Wood Material Science & Engineering*, 8(1), 64–88.
<https://doi.org/10.1080/17480272.2012.751935>

SHAMAEV, V., DORNYAK, O., MEDVEDEV, I., RUSSU, A., & GARKUSHA, O. (2023). Stabilization of Shape and Dimensions of Compressed Wood Using Chemical and Physical Methods. *E3S Web of Conferences*. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202339005044>

SPEAR, M., CURLING, S., DIMITRIOU, A., & ORMONDROYD, G. (2021). Examination of Functional Treatments for Modified Wood. *Coatings*.
<https://doi.org/10.3390/COATINGS11030327>

SONG, J., CHEN, C., ZHU, S., ZHU, M., DAI, J., RAY, U., LI, Y., KUANG, Y., LI, Y., QUISPE, N., YAO, Y., GONG, A., LEISTE, U., BRUCK, H., ZHU, J., VELLORE, A., LI, H., EKSİ, M., JIA, Z., MARTINI, A., LI, T., & HU, L. (2018). Transforming Bulk Natural Wood into a High-Performance Structural Material. *Nature*, 554, 224-228. <https://doi.org/10.1038/nature25476Sandberg>.

STORODUBTSEVA, T., BURYAKOVA, A., & RABOTKIN, A. (2021). Energy Saving of Wood Due to Its Modification. *Proceedings of the All-Russian Scientific and Practical Conference "Modern Machines, Equipment, and IT Solutions for the Industrial Complex: Theory and Practice."* https://doi.org/10.34220/mmeitsic2021_340-344

TUNCA, M. (2019). *Geleneksel ahşap evlerde su ve nem kaynaklı bozulmalar üzerine bir araştırma: Taraklı örneği* (Master's thesis). Gebze Technical University, Institute of Science, Department of Architecture.

TEACĂ, C., & TANASĂ, F. (2020). Wood Surface Modification—Classic and Modern Approaches in Wood Chemical Treatment by Esterification Reactions. *THE Coatings*, 10, 629. <https://doi.org/10.3390/coatings10070629>.

YALINKILIÇ A. C., AKSOY E., ATAR M., KESKİN H., (2021) "Ahşap malzemede renk açma ve vernikleme işleminin yanmada yıkılma süresine etkisi, Bölüm 1", *Politeknik Dergisi*, 24(2): 637-643,

Minel Kurtuluş, "Comparison of Enhancement Methods for Wood Material and Effective Solution Recommendations",
ART/icle: Journal of Art and Design, 5 (1), June 2025, pp. 122-141.

ZELINKA, S., ALTGEN, M., EMMERICH, L., GUIGO, N., KEPLINGER, T., KYMÄLÄINEN, M.,
THYBRING, E., & THYGESEN, L. (2022). Examination of Wood Modification and Wood
Functionalization Technologies. *Forests*. <https://doi.org/10.3390/f13071004>

ZHANG, Z., GUO, Q., HUANG, X., ZHANG, Q., FAN, J., & HUANG, J. (2023). Research
Progress of Reinforced Modification of Fast-Growing Wood. *Coatings*.
<https://doi.org/10.3390/coatings14010053>

Saman Balya Yapım Sistemlerinin Dünyada ve Türkiye'de Tarihsel ve Evrimsel Süreçlerinin İncelenmesi

Nevzat Ömer SAATCIOĞLU*, Murat ARAPOĞLU**

Öz

Çalışmanın Amacı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve küresel iklim hedefleri doğrultusunda, yapı sektörünün çevresel etkilerinin azaltılması zorunluluk haline gelmiştir. Küresel enerji tüketiminin %36'sını ve CO₂ salınımının %37'sini oluşturan yapı sektöründe, sürdürülebilir malzeme kullanımı kritik önem taşımaktadır. Bu çalışma, ekolojik ve sürdürülebilir özellikleriyle öne çıkan saman balyalarının yapı üretiminde kullanımını, küresel ve yerel ölçekteki örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Sürdürülebilir mimarlık, ekolojik mimarlık ve enerji etkin tasarım anlayışlarının gelişimi ile birlikte bitki-bazlı malzemeler önem kazanmıştır. Saman balyalarının yenilenebilir kaynak olması, döngüsel ekonomiye katkısı ve üstün ısı-ses yalıtım özellikleri literatürde vurgulanmaktadır. Bu çalışma, mevcut bilgi birikimindeki kronolojik sınıflandırma eksikliğini gidererek saman-balya yapım sistemlerinin evrimsel sürecini sistematik olarak ortaya koymaktadır. Küresel bağlamda ve Türkiye'deki mevcut durumun değerlendirmesi yapılmıştır.

Yöntem: Araştırma, tarihsel analiz yöntemi kullanarak arşiv taraması ve literatür incelemesi gerçekleştirmiştir. 1850'lerden günümüze kadar olan dönem, coğrafi bölgeler (Amerika, Avrupa, Türkiye) ve teknolojik gelişim evrelerine göre sınıflandırılmıştır. Yapım teknikleri, prefabrikasyon sistemleri ve uygulama örnekleri karşılaştırmalı analiz ile değerlendirilmiştir. Yapı sektöründe samanın ülkemizde kullanım alanlarının geliştirilmesi ve küresel bağlamdaki üretimi tartışılmaya açılmıştır.

Bulgular: Nebraska bölgesinde 1850'lerde başlayan saman balya yapımı, 1880 ilk patentinden 20. yüzyıl canlanmasına kadar evrim geçirmiştir. İngiltere ModCell firmasının prefabrik panel sistemi önemli kırılma noktası oluşturmuş, "Flying Factory" konsepti yerel üretimi desteklemiştir. Vivihouse sistemi ile açık kaynak kullanım olanağı doğmuştur. Türkiye'de 2000-2025 arası 70-100 yapı inşa edilmiş, prefabrik sistemler

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 29.05.2025 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: nosaatcioglu@gelisim.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0000-0001-6052-0671>

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: marapoglu@gelisim.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0000-0002-1518-782X>

2015 sonrası yaygınlaşmıştır. Sürece geç katılmasına rağmen Türkiye'de saman balya yapım sistemlerinin yaygınlaşma potansiyeli mevcuttur.

Sonuç: Saman balyası, sürdürülebilir mimaride önemli bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Dünyada hızla yaygınlaşan bu yapım sistemi, Türkiye'de potansiyeline rağmen kısıtlı kalmaktadır. Önyargılar, ahşap malzemenin yüksek maliyeti ve sektörde farkındalık eksikliği gibi faktörler yaygınlaşmanın önündeki engeller olarak görülmektedir. Artan çevresel bilinç ve teknolojik gelişmelerle birlikte, saman balyasının Türkiye'de daha fazla benimsenmesi ve gelecek araştırmalar için temel oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Saman-balya Yapım Sistemleri, Saman-balya Yapılar, Dünyada Saman-balya Yapılar, Türkiye'de Saman-balya Yapılar, Saman-balya Yapıların Tarihsel Süreçleri.

Investigation of Historical and Evolutionary Processes of Straw-Bale Construction Systems in the World & Türkiye

Abstract

Research Objective: This study examines sustainable building materials in light of the European Green Deal's goal of full decarbonization by 2050, emphasizing the necessity of reducing the construction sector's 36% share in total energy consumption. It explores the historical evolution of straw-bales in building production. The study aims to provide a comparative analysis of the use of straw-bales—in a historical and evolutionary perspective—through both global and local examples.

Theoretical Framework: With the advancement of sustainable architecture, ecological design, and energy-efficient construction, plant-based materials have gained prominence. The literature highlights straw-bales for their renewability, contribution to the circular economy, and superior thermal and acoustic insulation. This study addresses the lack of chronological classification in existing research and systematically traces the evolutionary development of straw-bale construction techniques. Global evaluations are mirrored at the local level to assess the current state of these systems in Turkey.

Methodology: The research adopts a historical analysis approach, incorporating archival research and a comprehensive literature review. The period from the 1850s to the present is categorized by globally and locally. Construction techniques, prefabrication systems, and case studies are evaluated through comparative analysis. The potential for expanding straw-bale use in Turkey's construction sector is discussed in relation to global practices.

Findings: Straw-bale construction, which began in the 1850s in Nebraska, evolved from the first patent in 1880 to a revival in the 20th century. The ModCell company in the UK marked a turning point with its prefabricated panel system and the "Flying Factory" concept that promotes local production. The open-source Vivihouse system further expanded accessibility. In Turkey, 70 to 100 buildings were constructed between 2000 and 2025, with prefabricated systems becoming more common after 2015.

Conclusion: Straw bales are emerging as a significant alternative in sustainable architecture. While this construction method is rapidly spreading worldwide, it remains limited in Turkey despite its potential. Prejudices, the high cost of timber materials, and a lack of awareness in the sector are seen as obstacles to its wider adoption. With increasing environmental awareness and technological advancements, the

use of straw bales in Turkey is expected to become more widespread and to form a basis for future research.

Keywords: *Straw-bale Construction Systems, Straw-bale Structures, Straw-bale Structures in the World, Straw-bale Structures in Turkey, Historical Processes of Straw-bale Structures.*

1.Giriş

Avrupa Komisyonu 2019 yılında yayımladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı manifestosu ile Avrupa Birliği'nin iklim eylem planını ortaya koymuştur. Bu plan, 2050 yılına kadar kıtanın karbondan arındırılmasını ve sonuç olarak birliğin hâkim olduğu tüm coğrafyada karbon nötr hedefine ulaşılmasını hedeflemektedir. Yapı üretim sektörü sadece Avrupa kıtasında değil küresel ölçekte de enerji tüketiminin önemli bir kısmını kapsamaktadır. 1973 petrol krizinin ardından kurulan Uluslararası Enerji Ajansı'nın güncel raporuna göre, küresel enerji tüketiminin %36'sı ve karbon dioksit (CO₂) salınımının %37'si yapı sektöründen kaynaklanmaktadır (URL-1). Bu veriler, yapıların yaşam döngüsünün başlangıç safhası olan tasarım sürecinde çevresel etkilerin göz önünde bulundurulmasının gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda önemli bir rol üstlenen **mimarlar*** sürdürülebilir mimarlık, ekolojik mimarlık ve enerji etkin tasarım gibi yaklaşımları gündeme getirerek, soruna çözüm üretme anlayışına yönelmişlerdir. Söz konusu mimari yaklaşımlar, yapı üretiminde doğaya saygılı, enerji verimliliğini esas alan teknik ve yöntemlerin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Bu bağlamda yapı malzemesi, hedeflenen mimari anlayışın temel belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Gezer (2012, s. 98-99), yapı malzemesini ekolojik mimarlığın çevreye duyarlı yaklaşımının bir bileşeni, sürdürülebilirlik kavramının tamamlayıcısı ve çevreyle uyumlu tasarım anlayışının merkezi bir unsuru olarak tanımlamaktadır. 21. yüzyılda karşı karşıya kalınan enerji sorunları, mimarları farklı ve çevreyle daha uyumlu malzemeler kullanma gerekliliğiyle baş başa bırakmıştır. Küresel petrol kaynaklarının hızla tükeniyor oluşu ve buna bağlı olarak artan

* Mimarlar- Sürdürülebilir mimari üzerine önemli araştırmalar yürüten Brenda ve Robert Vale, Yeşil mimari: enerji bilinçli bir gelecek için tasarım adlı çalışmalarıyla bu alandaki temel kaynaklardan birini ortaya koymuşlardır (1991). Söz konusu eser, yalnızca bir tasarım rehberi değil, aynı zamanda ekolojik mimarlık anlayışının ilkelerini ortaya koyan yazılı bir manifesto niteliği taşımaktadır. 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren küresel ölçekte artan çevresel kaygılar, mimarlık disiplninde sürdürülebilirlik eksenli yaklaşımların önem kazanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Ken Yeang, Paolo Soleri ve Hassan Fathy gibi mimarlar; geliştirdikleri özgün tasarım uygulamaları ve bu uygulamaları destekleyen kuramsal yaklaşımlarıyla, ekolojik mimarlık kavramının kurumsallaşmasına ve yaygınlık kazanmasına önemli katkılar sunmuşlardır. Bu isimler, yalnızca enerji verimliliği bağlamında değil, aynı zamanda doğayla bütünleşik, kültürel olarak duyarlı ve toplumsal etkileri gözeten tasarım anlayışlarıyla sürdürülebilir mimarlığın evriminde belirleyici rol oynamışlardır (White 1971), (Serageldin, 2007), (Yeang & Threipland 2021).

çevresel sorunlara yönelik toplumsal farkındalık, mimarları yenilenebilir kaynaklara dayalı yapı malzemeleri üzerine düşünmeye ve üretmeye yönlendirmektedir.

Bu doğrultuda, biyo-bazlı malzemeler çevreyle uyumlu nitelikleriyle öne çıkmakta ve bitkisel kaynaklardan türetilmektedir (Markström et al., 2016, s. 4-5). Thormark'ın (2006, s. 1025) yapı malzemesi tercihinin enerji tüketimine etkisini incelediği çalışması, biyo-bazlı malzeme kullanımının yapının gömülü enerji tüketimini yaklaşık %20 oranında azaltabileceğini ortaya koymuştur. Biyo-bazlı malzemeler, genel olarak canlı organizmalardan elde edilmektedir. Bunların arasında ipek ve yün gibi hayvansal kaynaklı malzemeler yer alırken, bitki bazlı malzemeler ise selüloz, bambu ve kenevir gibi bitkisel atıklardan üretilmektedir (Ashori & Nourbakhsh, 2010, s. 681).

Bitki-bazlı bir malzeme olarak tanımlanabilen saman yirminci yüzyılın sonlarına doğru artan bir ilgi ile araştırmacıların ilgisini çekmiş ve yapı üretimindeki potansiyel kullanım alanlarına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise saman, geleneksel bir malzeme olmaktan çıkarak endüstriyel bir yapım sistemine evrilmiştir. Bu çalışma ekolojik ve sürdürülebilir özellikleriyle öne çıkan saman balyalarının yapı üretiminde kullanımını, küresel ve yerel ölçekteki örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, malzemenin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi öncelikle küresel düzeyde ele alınacak, ardından yerel ölçekteki uygulamalar incelenecektir. Bu çerçevede, küresel bağlamda yaşanan dönüşümlerin yerel yapım pratiklerine olası yansımaları tartışılacak; saman balyasının sürdürülebilir yapı elemanı olarak yerel bağlamdaki yeri hem kuramsal hem de uygulamalı yönleriyle tartışmaya açılacaktır.

2. Kavramsal-Kuramsal Çerçeve

Saman, hasat sonrası tahıl bitkilerinin arta kalan, kök hariç bitkinin üst gövde kısmını ifade eden bir yan üründür. Saman balyası ise samanların paketlenmesi ve bağlanması ile oluşturulur. Yapı üretiminde ise saman balyası, bir yapı elemanı olarak özellikle esnek tasarım olanakları sunması sayesinde farklı işlevsel gereksinimlere kolaylıkla uyarlanabilmektedir. Dayanıklı bir malzeme olmasının yanı sıra, düşük düzeyde bakım gerektirir. Uygulama aşamasında, karmaşık ekipmanlara veya yüksek düzeyde uzmanlaşmış işgücüne ihtiyaç duyulmaması, saman balyasını özellikle kırsal ve mücavir bölgelerde ekonomik ve erişilebilir bir çözüm hâline getirmektedir. Ayrıca saman balyası, enerji verimliliği, çevresel sürdürülebilirlik, düşük karbon salımı, uygulama kolaylığı ve sismik dayanım gibi çok yönlü avantajlara sahiptir. Bu nitelikleri sayesinde, saman balyasıyla inşa edilen yapılar; hem çevresel etkileri en aza indirmeyi amaçlayan bireyler hem de dayanıklı ve ekonomik konut çözümleri arayan topluluklar için cazip bir alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Günümüz yapı üretim sektöründe saman balyasının yapı elemanı olarak tercih edilme sebepleri genel bir bakış açısıyla aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir;

1. Saman balyaları, kullanılan saman türüne ve duvar kalınlığına bağlı olarak yüksek yalıtım değerlerine sahiptir. Bu durum hem ısıtma hem de soğutma gereksinimlerini azaltarak enerji verimliliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu yönüyle, termal performans açısından geleneksel yapı elemanlarına kıyasla daha verimli bir alternatif olarak öne çıkmaktadır (Stone, 2003, s. 6).

2. Saman balyası kullanılarak duvar inşa edilmesi, beton blok, tuğla veya doğal taş gibi geleneksel yapı elemanlarına kıyasla daha az teknik bilgi gerektirmekte ve daha kısa sürede uygulanabilmektedir. Bu özelliği, özellikle düşük maliyetli ve yerel kaynaklara dayalı inşaat projeleri için cazip kılmaktadır.

3. Buğday, arpa ve pirinç gibi tahılların hasadı sonrasında hayvan yemi olarak değerlendirilemeyen samanın, açık alanlarda yakılarak bertaraf edilmesi, atmosfere yüklü miktarlarda karbon salınımına ve dolayısıyla çevre kirliliğine neden olmaktadır. Oysa bu atık ürünlerin yapı malzemesi (saman) ve-veya yapı elemanı (saman-balyası) olarak kullanılması, atmosfere zararlı gazların salınımını önleyerek çevresel sürdürülebilirliğe anlamlı katkıda bulunabilir.

4. Yapı malzemesi olarak kullanılan saman, düşük enerji tüketimiyle üretilmekte ve üretim sürecinde endüstriyel atık oluşturmamaktadır. Bu özellikleri sayesinde, küresel ölçekte benimsenen düşük karbon döngüsü, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik kriterleriyle yüksek düzeyde uyum göstermektedir.

Günümüzde yapı sektöründe sürdürülebilir ve ekolojik malzemelerin kullanımına yönelik artan ilgi, saman ve saman balyasını öne çıkan alternatif yapı malzemelerinden ve yapı elemanlarından biri haline getirmiştir. Güney'in saman balyasını yapı elemanı olarak ele aldığı çalışmada, bu elemanın hem avantajları hem de dezavantajları karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir. Araştırmaya göre, saman balyasının öne çıkan avantajları arasında düşük maliyet, çevresel sürdürülebilirlik ve enerji verimliliği yer almaktadır. Bununla birlikte, bazı önemli kısıtların da göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle neme karşı dayanımının sınırlı olması, rutubetli ortamlarda performans kaybı yaşanması ve yapı üretim sektöründe hâlen yeterince yaygın olarak tanınmaması gibi etkenler, saman balyasının daha geniş ölçekte kullanılmasının önündeki başlıca engeller arasında sayılmaktadır (Güney, 2024, s. 316).

Yapı üretim sektörü paydaşlarının saman balyasından üretilen yapılara yönelik temel çekincelerinden biri, bu malzemenin yangına karşı düşük direnç gösterdiğine ilişkin yaygın kanıdır. Ancak genel kanının aksine, saman balyalarının sıkıştırılmış biçimde kullanıldığı durumlarda yangına karşı gösterdiği tepki farklılık arz etmektedir (Bennett, 2022). Örneğin, yapılan laboratuvar testlerinde sıvasız durumdaki saman duvar panelleri, 1010 °C'ye kadar ulaşan alevlere maruz kalmasına rağmen iç kısımlarını etkin biçimde koruyabilmiş ve iki saat süren yangın testlerini başarıyla geçmiştir. Bu durum, sıkıştırılmış samanın oksijenle temasının sınırlı

olmasıyla açıklanabilir; zira oksijen eksikliği, tutuşmayı zorlaştırmakta ve yanma sürecini yavaşlatmaktadır (Dzidic, 2017, s. 424). Günümüzde yürütülen araştırmalar, saman balyası duvarların uygun kaplama malzemeleri ile birlikte kullanıldığında, yangına karşı yüksek direnç gösteren yapı bileşenleri arasında yer alabildiğini ortaya koymaktadır (Bennett, 2022; Ashour et al., 2011).

Günümüze kadar yapılan araştırmalarda sürdürülebilir yapı malzemeleri, yaşam döngüleri boyunca minimum düzeyde enerji tüketen ve çevresel etkileri en aza indiren ürünler olarak tanımlanmaktadır (İncedayı, 2004, s. 39–43; Nicholson, 2004; Özmehmet, 2008, s. 1853–1855; Tufan et al., 2012, s. 8–10). Bu tanım çerçevesinde değerlendirildiğinde, saman; sahip olduğu fiziksel ve çevresel nitelikleri sayesinde sürdürülebilir yapı malzemeleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, saman balyasının tarihsel süreçte hem dünyada hem de Türkiye'de yapı üretiminde kullanım biçimlerinin karşılaştırmalı olarak ele alınması, günümüzdeki konumunun daha sağlıklı bir biçimde anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Bu çalışmada yapı üretiminde yapı bileşeni ve sistemi olarak kullanılan saman balyalarının küresel literatürde öne çıkan uygulama alanları ve örnekleri değerlendirilmiştir. Saman Balyasının tarihsel ve evrimsel süreci incelenirken literatürde başat kabul edilen mimari örnekler temel alınarak bir çerçeve oluşturulmuştur. Küresel bağlamda yapılan değerlendirmeler yerel ölçekte de tekrarlanarak analiz edilmiş ve Türkiye'deki mevcut duruma ilişkin bir tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Yöntem:

Bu çalışmada, saman balyasının yapı üretiminde kullanımına ilişkin nitel bir literatür taraması yöntemi benimsenmiştir. Araştırma süreci kapsamında, yapı malzemesinin tarihsel gelişimini, mimarî kullanımlarını ve çağdaş uygulamalarını konu alan yazılı ve görsel kaynaklar incelenmiştir. Taramaya dâhil edilen belgeler arasında ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanmış akademik yayınlar, teknik raporlar, sürdürülebilir mimarlık dergileri ile örnek projelere ait arşiv belgeleri ve fotoğraflar yer almaktadır.

Literatür incelemesi, saman balyasının yapı sektöründeki konumunu tarihsel süreklilik, coğrafi dağılım, kullanım amacı ve uygulama yöntemi gibi ölçütler doğrultusunda sınıflandırmaya dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Küresel ölçekte yürütülen çalışmalarda, saman balyasının öncü kullanım örnekleri kronolojik sıralama yöntemiyle analiz edilmiş; farklı coğrafyalarda geliştirilen projeler, malzemenin işlevsel ve çevresel bağlamdaki katkılarını ortaya koyacak şekilde değerlendirilmiştir.

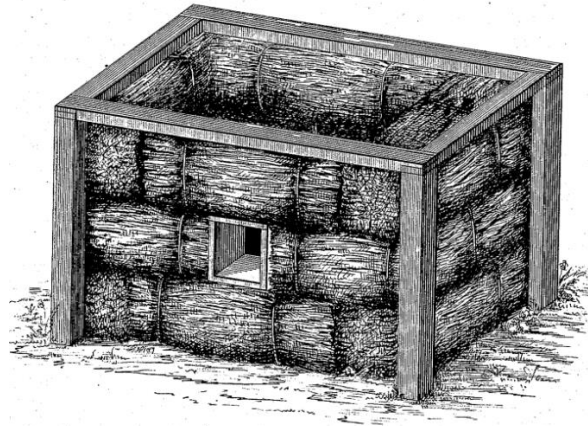
Türkiye bağlamında, saman balyasının ilk kullanım örnekleri yerel kaynaklar ve arşiv belgeleri aracılığıyla tespit edilmiştir. Bu örnekler, güncel mimarî uygulamalarla karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak incelenmiş; böylece malzemenin tarihsel sürekliliği ile çağdaş mimarlık pratiği arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir.

Son aşamada, elde edilen bulgular doğrultusunda, saman balyasının Türkiye'deki yapı üretiminde potansiyel kullanım alanları analiz edilmiştir. Bu analizler üzerinden, malzemenin küresel üretim ve sürdürülebilir yapı teknolojileri bağlamındaki konumu yorumlanmış; bulguların sektör paydaşları arasında tartışılabilmesi amacıyla ortak bir değerlendirme zemini oluşturulması hedeflenmiştir.

4. Dünyada ve Türkiye'de Yapı Üretiminde Saman Balyasının Tarihi Süreci

Saman Balya Bina, İlk Örnekler

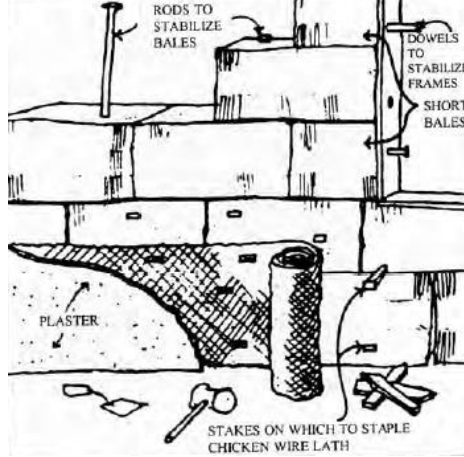
Saman balyasından yapı üretimi süreci, samanın elle ya da mekanik yöntemlerle sıkıştırılmasını sağlayan balyalama makinelerinin 1850'li yıllarda icadı ve kullanımıyla başlamıştır (MacDonald & Myhrman, 1998, s. 4). Sıkıştırılmış ve küp formuna getirilmiş saman balyalarının muhtemelen "tuğla" benzeri bir yapı elemanı olarak değerlendirilmesi, bu yapım tekniğinin temel mantığını oluşturmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Nebraska bölgesinde, ahşap kaynaklarının kısıtlı ve samanın bol olması nedeniyle, saman balyasının yapı elemanı olarak kullanımı bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgede, saman balyaları üst üste ve şaşırtmalı şekilde dizilerek duvar sistemleri oluşturulmuştur.

Görsel 1. 1880 patent tarihli ilk saman balya yapım tekniğine ait gösterim.

Saman balyasından bina yapma fikri, ilk kez 1880 tarihinde patentlenmiştir. Bu patente konu olan sistemde, saman balyalarından oluşturulan duvarla birlikte ahşap çatıklı bir yapı tasarımı yer almaktadır (Clausell & Lucas, 2015, s. 820) (Görsel 1). Tarihsel kayıtlara göre, saman balyasından inşa edilen ilk yapı, 1896 veya 1897 yıllarında Amerika'nın Nebraska bölgesinde yapılmış tek odalı bir okul binasıdır. Ancak bu yapı, birkaç yıl sonra duvarlarının inekler tarafından

yenilmesi sonucu yıkılmıştır. Welsch’in, bu ilk dönem saman yapılarının inşa sürecini gösteren çizimi Görsel 2’de yer almaktadır (MacDonald & Myhrman, 1998, s. 4).

Görsel 2. Nebraska’da ilk örneklerin yapım detay çizimi.

"Burke Evi" bu bölgede saman balyalarının yığma ve şaşırtmalı olarak kullanıldığı Nebraska tarzında inşa edilen ilk konut yapısı olarak öne çıkmaktadır (King vd., 2006). 1903’te inşa edilen yapı, "gerçek" bir konuta taşınıncaya dek geçici olarak kullanılacağı varsayılarak planlanmış; ilk on yıl boyunca herhangi bir kaplama malzemesi uygulanmaksızın çıplak saman balyası duvarlarla hizmet vermiştir. Buna karşın, bina 53 yıl boyunca—1956’ya kadar—aktif biçimde kullanılmıştır (Görsel 3). Aynı bölgede yer alan 1908 tarihli "Simonton Evi" de literatürdeki ilk saman balyası konut yapılarından biri olarak kabul edilmektedir (Görsel 4).

Görsel 3. Burke Evi, 1903 tarihinde ilk kez inşa edilmiş saman-balya konut binası.

Nebraska bölgesinde inşa edilen ilk saman balya yapılardan bazılarında, kireç ve kumdan oluşan harç kullanılarak geleneksel tuğla duvar örme mantığının saman balya duvarlara da uygulandığı bilinmektedir (Henderson, 2006). Bu bölgede saman balyası ile yapı üretimi 1940'lı yıllara kadar devam etmiş, ancak bu tarihten sonra saman yapıların inşası durmuştur. 1970 yılında Welsh tarafından yaklaşık 70 adet saman balya bina kayıt altına alınmıştır. 1993 yılı itibarıyla bu yapılardan 13 tanesinin hâlâ aktif olarak kullanıldığı belirtilmektedir (MacDonald & Myhrman, 1998, s. 4).

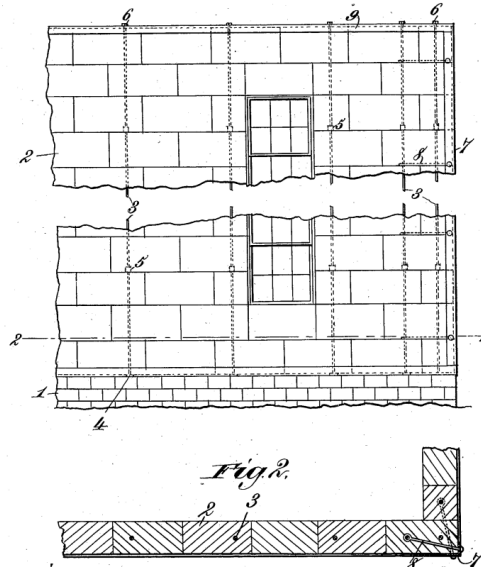
Görsel 4. 1908 Yapım tarihli Simonton Evi.

Amerika'dan Avrupa'ya geçiş bağlamında, 1920 yılında Fransa'da Paris yakınlarında Emile Feuillette tarafından inşa edilen konut binası, ahşap taşıyıcılı saman balya duvar sisteminin ilk örneği olarak literatürde yer almaktadır. Yapım tekniği patentlenen ve Avrupa'nın ilk saman balya binası olarak kabul edilen bu yapı, günümüzde Fransa'da "Ulusal Saman Yapı Merkezi" olarak hizmet vermektedir. "Feuillette Evi" adıyla anılan yapı, 2020 yılında ulusal tarihi anıt olarak tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır (Sever & Duman, 2023. s. 77) (Görsel 5).

Görsel 5. Avrupa'da yapılan 1920 tarihli ilk örnek, Feuillette Evi, Fransa.

Saman balyaların yapısal kullanımına ilişkin üretilen ilk patentlerden biri Pickin tarafından 1903 yılında geliştirilmiştir. Bu yapı bileşeninde, saman balyaları temel ile çatı hatılı arasında, balyaların içerisinden geçen tij (rot) demirleriyle sıkıştırılmaktadır. Sistem, saman duvarlarını tij demirleri ve bulonlarla bağlayarak basınç altında bir tür öngerilme sağlamakta; böylece duvarların mukavemeti ve rijitliği artırılmaktadır. Bu buluşun önemi, yığma yapı sistemlerinde günümüzde de tek ve iki katlı saman balya binaların inşasında yaygın olarak kullanılmasında yatmaktadır (Schitkowitz, 2014, s. 19) (Görsel 6).

Görsel 6. G.W. Pickin'in 1903 Tarihli Saman Duvar Buluşunu Gösteren Çizim.

20. Yüzyıl; Saman Balyasıyla Yapı Üretiminin Yeniden Doğuşu

Yaklaşık kırk yılın ardından, Amerika kıtasında saman balyasından inşa edilen ilk çağdaş uygulama, 1980'li yıllarda John Hammold adlı mimar tarafından gerçekleştirilmiştir. Hammold, saman balyalarını duvarda, dolgu yapı elemanı ve yalıtım amacıyla kullanarak karkas taşıyıcılı bir konut inşa etmiştir (MacDonald & Myhrman, 1998, s. 6).

Bu yeniden canlanmanın ardından 20. yüzyılda artan bir ilgi ve saman-balya bina üretiminin arttığı gözlemlenmiştir. Aynı dönemde sürdürülebilirlik ve enerji etkinliği temelli mimari yaklaşımların ön plana çıkması, saman ve saman balyasının yapı malzemesi ve yapı elemanı olarak yeniden değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Samanın tarımsal üretim sürecinde ortaya çıkan bir yan ürün olması, buğdayın geniş coğrafyalarda yaygın biçimde yetiştirilmesi ve her yıl yeniden üretilbilir oluşu, malzemeye sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi açısından önemli avantajlar kazandırmaktadır. Ayrıca, samanın gözenekli yapısı ve saman balyalarının geleneksel duvar elemanlarına kıyasla daha kalın olması, bu yapı sisteminin ısı ve ses yalıtımı performansını artırmaktadır. Biyo-bazlı bir malzeme olması, negatif karbon döngüsü sunması ve doğada zararsız biçimde geri dönüşebilmesi, saman balyasını enerji ve karbon açısından etkin bir yapı bileşeni ve yapı sistemi olarak öne çıkarmaktadır.

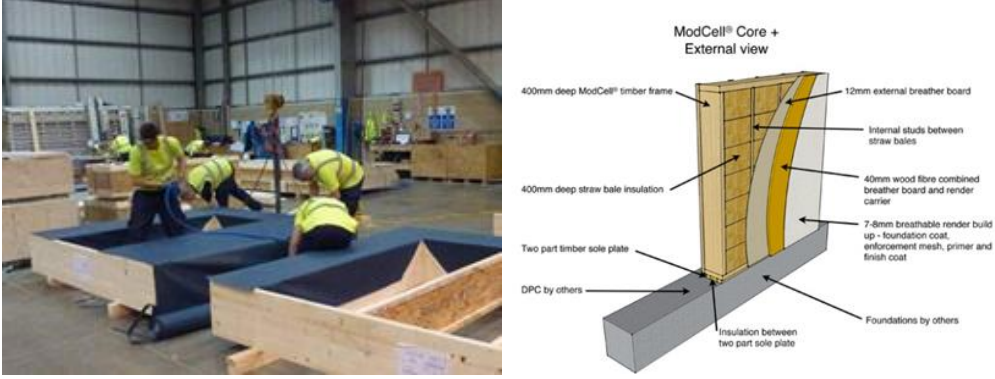
Yeni Bir Bakış Açısı; Prefabrik Saman Panel Yapı Bileşenlerinin Gelişimi

Saman balyası duvar sistemlerinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası, prefabrik saman balya panel yapı bileşenlerinin keşfedilmesi ve uygulamaya alınması olmuştur. Özellikle yağışlı iklim koşullarına sahip İngiltere, bu sistemin kapalı alanlarda üretimini gerçekleştiren ilk ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Bath Üniversitesi'nin bilimsel desteğiyle ModCell firması, prefabrik saman balya panelleri geliştiren öncü firmalardan biri olarak literatürde yerini almıştır (Görsel 7–8).

Prefabrikasyonun devreye girmesiyle birlikte, ampirik, bireysel ve el yordamına dayalı saman balya yapı üretimi; yerini uluslararası yapı standartları ve yönetmeliklerine uygun, çağdaş, sürdürülebilir, düşük karbon salımlı ve yüksek nitelikli yapı üretim süreçlerine bırakmıştır. Bu dönüşümle birlikte üretim süreci, kontrollü fabrika ortamlarına taşınmış ve prefabrikasyon esaslı bir sistem anlayışı benimsenmiştir. (URL-3) (Görsel 7).

ModCell firması, geleneksel prefabrikasyon üretim sistemlerinden farklı olarak, yapı bileşenlerini merkezi bir fabrikada üretilip şantiye alanına taşımak yerine; üretim ekipmanlarını ve yetkin personelini doğrudan inşa edilecek bölgeye yönlendiren "Flying Factory" sistemini saman panel üretimine dahil etmiştir. Bu yaklaşım, üretimi inşaat alanına yakın konumlandırarak yerel malzeme kullanımını ve kullanıcı katılımını teşvik etmektedir. Bu kapsamda geliştirilen ve üretim

sürecine entegre edilen "Flying Factory" kavramı hem lojistik verimlilik hem de topluluk temelli üretim açısından önemli katkılar sağlamaktadır (URL-4).

Görsel 7. Prefabrik saman-balya duvar üretimi ve çizimi.

BaleHaus, ModCell tarafından geliştirilen prefabrik saman paneller kullanılarak inşa edilen ilk yapıdır. İki katlı konut formunda tasarlanan bu yapı, günümüzde Bath Üniversitesi kampüsünde işlev değişikliğine uğrayarak ofis olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda, uzun vadeli performans analizlerinin gerçekleştirildiği bilimsel bir gözlem ve ölçüm alanı işlevi görmektedir. Bu sayede saman panellerin, ısı yalıtımı, nem davranışı ve enerji verimliliği gibi temel parametrelerine ilişkin veriler sistematik olarak kayıt altına alınmaktadır (Görsel 8) (URL-4). Prefabrik saman panel üretimi dünyanın farklı bölgelerinde kendi yerel inşaat gelenekleri doğrultusunda çeşitlenerek yaygınlaşmıştır. Bu alanda faaliyet gösteren firmalar arasında "ModCell" (İngiltere, Görsel 7-8), "Ecococon" (Slovakya), "Modulina" (Litvanya ve İsveç),

Görsel 8. Prefabrik saman panel ile ilk uygulama. 2009'da üretilen BaleHaus, UK.

"New Frameworks" (Amerika), "Activ Home" (Fransa), "Okambuva" (İspanya), "Folknest" (İngiltere), "Viverde Straw Modules" (Bulgaristan), "Straw Blocks System" (Hollanda) sayılabilir (Görsel 9-16), (URL 5-12).

Görsel 9. Ecococon

Görsel 10. Modulina

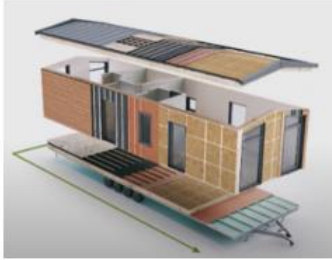
Görsel 11. New Frameworks

Görsel 12. Activ home

Görsel 13. Okambuva

Görsel 14. Folknest

Görsel 15. Viverde modules

Görsel 16. Straw blocks system

Modüler saman balya panel kullanımında ulaşılan en yüksek yapı, 2011 yılında Fransa'da inşa edilen yedi katlı "Jules Ferry" binasıdır. Yapının taşıyıcı strüktürü, çapraz lamine ahşap yapı bileşenlerinden oluşmakta olup, dış cepheler saman panellerle kaplanmıştır. İki ayrı bina

kütlesinden meydana gelen bu kompleks, aynı zamanda "Passivhaus" sertifikasına sahip olup, yüksek enerji verimliliği standartlarını sağlamaktadır. (Görsel 17) (URL-13) (URL-14).

Görsel 17. Jules Ferry, pasif ev sertifikalı konut yapısı ve saman paneli.

LILAC projesi, İngiltere'de bina yapım yönetmeliklerine tam uyum sağlayan, belediye onaylı ve tasdikli ekolojik toplu konut projesidir. 2013 yılında kullanıma açılan projede, ModCell prefabrik saman panelleri tercih edilmiştir. 20 konuttan oluşan kompleks içerisinde, Jules Ferry binasından farklı olarak, 3 katlı binaların taşıyıcı strüktürünü doğrudan ModCell saman panelleri oluşturmaktadır. (Görsel 18), (URL-15) (URL -16).

Görsel 18. 2013 yapım tarihli LILAC ekolojik toplu konut projesi, İngiltere.

İngiltere'de Nottingham Üniversitesi'nde yer alan Biyo-bilim Fakültesi ile Veterinerlik ve Tıbbi Bilimler Fakültesi binası, ModCell prefabrik saman panellerinin kullanıldığı büyük ölçekli uygulamalardan biridir. İnşaat alanına yakın konumda bulunan üniversiteye ait tarlalarda yetiştirilen buğdayların samanlarından elde edilen paneller, binanın giydirme cephesinde kullanılmıştır. Dört kat yüksekliğindeki bu saman paneller, "Flying Factory" üretim yaklaşımıyla imal edilerek, hem ulaşım kaynaklı karbon salınımını minimize etmiş hem de yerel malzeme ve işgücünün etkin kullanımını sağlamıştır. (Görsel 19), (URL-17), (URL- 18).

Görsel 19. 2012 tarihli, saman panel giydirme cephe uygulaması, Nottingham Üniversitesi.

Avrupa Birliği'nin araştırma fonlarıyla Viyana Teknoloji Üniversitesi'nde geliştirilen "Vivihouse", modüler ve çok katlı yapı uygulamalarına imkân veren prefabrik saman panel sistemidir. Mevcut saman panel üretimi ve uygulaması yapan firmalardan farklı olarak, Vivihouse sisteminin tüm teknik bilgileri ve uygulama detayları açık kaynak olarak, ticari bir beklenti olmaksızın internet üzerinden paylaşılmaktadır. Böylece isteyen herkes, yapım sistemi ile ilgili çizimlere ve teknik bilgilere erişerek Vivihouse yöntemiyle 6 kata kadar yapı üretimi gerçekleştirebilmektedir. Vivihouse, bilgiyi kamulaştırarak saman panel yapı sistemlerini ve saman bina kullanımını yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. İlk prototipi ise 2019 yılında Avusturya saman balya ağının desteği ve 150 mimarlık öğrencisinin katılımıyla tamamlanmıştır (URL-19) (Görsel 20).

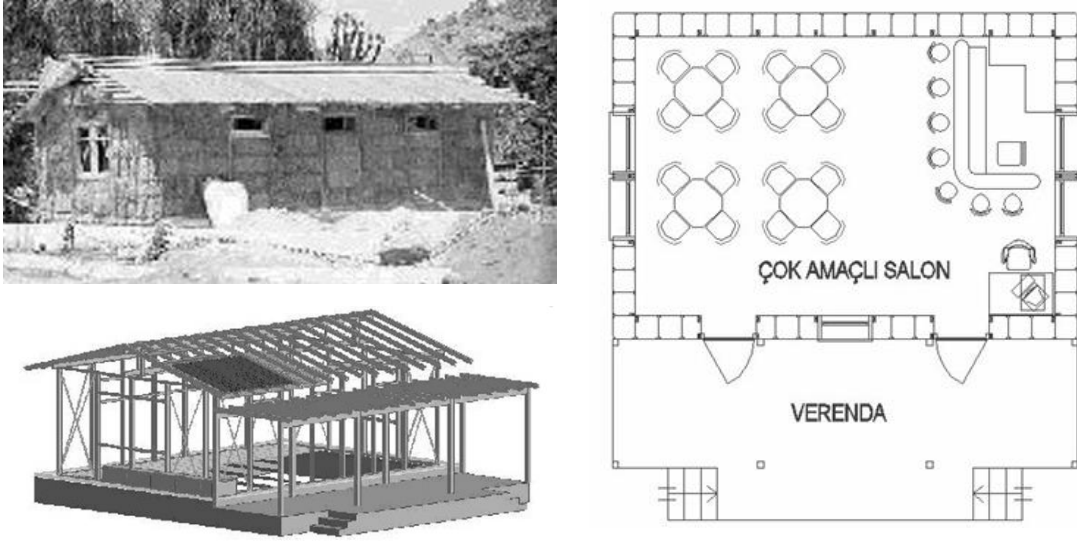
Görsel 20. Vivihouse, 2019, açık kaynak kullanımına izin veren prefabrik ahşap saman panel sistemi ve şehir içi çok katlı uygulama anlatımı.

Saman Balya Yapı Elemanı ile Bina Üretiminin Türkiye'deki Tarihi Süreci

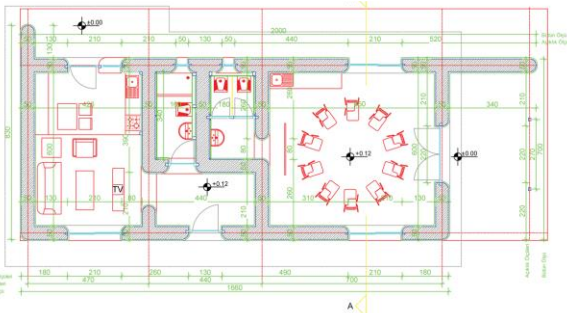
Türkiye'de saman balyası ile üretilen ilk yapı, Kırıkkale Hasandede'de 2000 tarihinde ahşap karkas taşıyıcı sistem ile inşa edilmiştir. Bu yapıda saman balya, duvar dolgu yapı elemanı olarak kullanılmıştır. Bina, Gazi Üniversitesi Araştırma Fonu, GEN-Europe (Global Eco Village Network-Europe) ve Mimarlar Odası Kırıkkale Temsilciliği katkıları ile hayata geçirilmiştir (Görsel 21) (Eryıldız ve Başkaya 2000, s. 88).

Türkiye'nin ilk yığma saman balya yapısı, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği öncülüğünde, gönüllülerin ve İKÜ Mimarlık öğrencilerinin katılımıyla düzenlenen uluslararası çalıştay ile inşa edilmiştir. Polonezköy yakınlarındaki Cumhuriyetköy'de, derneğin ekolojik tarım faaliyetlerinin sürdürüldüğü alanda yer alan yaklaşık 100 m²'lik bu bina, bekçi yaşam alanı ve ekolojik tarım eğitimlerinin verildiği sınıf olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Yapı, 2006 yılında kullanıma açılmıştır (Görsel 22) (Saatcioğlu, 2011, s. 207).

Nevzat Ömer Saatcioğlu, Murat Arapoğlu, "Saman Balya Yapım Sistemlerinin Dünyada ve Türkiye'de Tarihsel ve Evrimsel Süreçlerinin İncelenmesi", **ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (1), Haziran 2025, ss. 142-170.

Görsel 21. 2000 tarihli, Türkiye'nin ilk ahşap karkas saman balya uygulaması, Hasandede. Kırıkkale.

Görsel 22. Cumhuriyetköy-İstanbul 2006 tarihli Türkiye'nin ilk yığma saman binası.

Günümüzde Türkiye'de tasarım ve uygulama alanında faaliyet gösteren kuruluşlar sınırlı sayıda olup, "Koluba Kollektif" ve "Hamev" bu alanda öne çıkan doğal yapı malzemeleri kullanımıyla çalışan topluluklardır. Bu gruplar, saman balya yanında şerbetli saman, toprak, ahşap gibi farklı malzeme ve yapım sistemleri ile çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedirler. (URL-20) (URL-21).

Zaman içerisinde dünyadaki gelişmelere paralel olarak saman panel yapım sistemi Türkiye'de de önem kazanmaya başlamıştır. Bu alanda "Saman Evim" firması tarafından üretilen saman paneller kullanılarak çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bunların ilki, 2015 yılında Nazilli-Yaylapınar'da inşa edilen konut binasıdır (Görsel 23) (URL-22).

Türkiye'de saman panel üretimini gerçekleştiren ikinci firma Eko Yapı Firması olmuştur. Eko Yapı, kendi geliştirdiği saman paneller ile samanın yangına karşı dayanıklılığını artıran patentli buluşlarını birlikte kullanarak Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde saman yapı üretimlerini sürdürmektedir (Görsel 24) (Duman 2021) (URL-23).

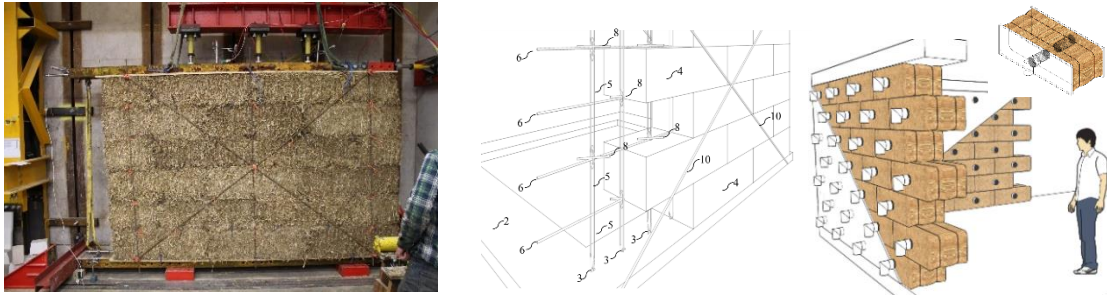

Görsel 23. 2015 tarihli Türkiye'nin ilk saman panel uygulaması, saman evim firması, Nazilli.

Görsel 24. Eko Yapı Firması Saman Panel Üretimi ve 2021 Tarihli İkiz Yapılar, Ankara.

Türkiye'de saman balyasının yapı bileşeni olarak kullanımına yönelik araştırmaların sonucu olarak, ilk patent, 2019 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi adına tescillenmiştir. Yığma saman-balya duvar yapı bileşeni, betonarme demiri ile oluşturulan donatılar ile saman-balya yapım sisteminde ağırlıklı olarak kullanılan ahşaba alternatif oluşturmayı ve Türkiye koşullarına uygun bir yapım sistemi geliştirmeyi amaçlamaktadır (Saatcioğlu, 2019, s.1). Prototip ve laboratuvar testlerinin ardından buluşun geliştirilmiş ikinci versiyonu da ortaya konmuştur (Saatcioğlu, 2021, s.1). Ayrıca, sistemde samanın gözenekli ve boşluklu yapısından yararlanılarak pasif havalandırma özellikli "dinamik izolasyon" ve "nefes alan duvar" kavramları eklenmiş; böylece enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik yönünden mevcut avantajların daha da geliştirilmesi hedeflenmiştir. (Görsel 25) (Saatcioğlu 2021, s.1).

Görsel 25. İlk yığma saman duvar patent prototipi ile, nefes alan duvar sistemi.

İlk uygulamanın yapıldığı 2000 yılından 2015 yılına kadar geçen 15 yıllık süreçte, Türkiye'de en az 27 adet saman balyası yapı inşa edildiği tahmin edilmektedir (Pederagnana, 2015, s. 44). Günümüzde ise sağlıklı ve güncel istatistiki verilerin bulunmaması nedeniyle kesin yapı sayısı

bilinememektedir. Ancak, son 10 yıl içinde yani 2015'ten 2025'e kadar olan dönemde samanın bilinirliğinin artması ve uygulamacı firma ile topluluk sayısının çoğalması göz önüne alındığında, inşa edilen yapı sayısının ilk 15 yıla kıyasla daha yüksek olduğu muhtemeldir. Bu bağlamda, Türkiye'deki toplam saman balyası yapı stoğunun 70 ila 100 adet arasında olduğu tahmin edilebilir.

5. Bulgular ve Değerlendirme

Dünyada Saman Balya yapım sistemleri tarihsel süreç içerisinde incelenmiştir. Kronolojik bir sıra içerisinde yapı elemanı olarak evrimleşmesi standartlaşması, farklı yapı sistemlerinde kullanımı, yapı bileşeni ve yapım sistemine dönüşmesi ile ilgili olarak elde edilen bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir;

1-Deneme yanılma yöntemi ile saman balyalarının yığma olarak yapım sürecine başlamıştır. Zaman içerisinde ağırlıklı olarak ahşap taşıyıcı sistemler ile entegre edilmiştir.

2-Saman balyaların kolay işlenebilir olması, esnek olması, farklı yapım sistemlerine, buluş ve uygulamalara olanak vermiştir.

3-Taşıyıcı ahşap karkas taşıyıcı sistem ile saman balyanın duvar oluşturan dolgu malzemesi olarak kullanıldığı sistem yaygın olarak kullanılmıştır.

4- Prefabrik saman panel üretimi ile yönetmeliklere uyan, çevreci, enerji etkin ve çağdaş bina yapım sistemleri geliştirilmiştir.

5- Saman -balya panelleri ile ev, işyeri, ofis, okul, gibi farklı işlevli binalarda, az veya çok katlı binalarda, bina cephe giydirmesi olarak veya eski binaların yenilenmesinde, enerji etkinliklerinin artırılmasında yaygın olarak kullanılmaktadır.

6- Flying Factory gibi üretimin sabit bir üretim tesisinde olması yerine, inşaat bölgesine yakın bölgelere taşınabildiği çağdaş üretim anlayışı prefabrik saman balya üretimi ile entegre edilebilmiştir.

7- Açık Kaynak paylaşımı ile bireysel kullanım ve üretim hakkının önü açılmıştır.

8- Özellikle prefabrik saman balya panel üreten firmaların sayısının artmasıyla birlikte saman bina sayısı hızla artmıştır. Saman kabul görmüş, yaygın olarak kullanılan alternatif bir yapı malzemesi haline gelmiştir (Tablo. 1).

Türkiye'de ise saman balya yapım sistemlerinin kronolojik bir sıra içerisinde yapı elemanı olarak evrimleşmesi, yapı sistemlerinde kullanımı, yapı bileşeni ve yapım sistemine dönüşmesi aşamaları ile ilgili olarak elde edilen bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir;

1- Türkiye saman bina üretimine geç dahil olmuştur.

2- Türkiye'nin tarımsal ve yaygın tahıl ürünleri-saman üretimine rağmen samandan bina üretim sayısı günümüzde dünya ile karşılaştırıldığında çok yetersizdir.

3- Son 10 yılda prefabrik saman panel üreten firmaların ve saman bina üreten ekiplerin artmasına rağmen günümüzde de saman bina üretim artışı hızının sınırlı kaldığı görülmektedir.

4- Dünyada benzerlerine yaygın olarak rastlanan çok katlı saman panel bina uygulamaları, saman panel giydirme cephe uygulamaları, yenileme ve bina enerji etkinliğinin-yalıtımının artırılması gibi alternatif uygulamalarının henüz Türkiye'de örnekleri bulunmamaktadır.

5- Benzer şekilde "Passivhaus" ve "Flying Factory" sistemleri de saman balya bina üretimi ile ilişkilendirildiği uygulamalar Türkiye'de henüz bulunmamaktadır (Tablo 2).

Dünyada gelişilen ekolojik bilincin bir sonucu olarak da saman balya bina uygulamaları hızla artmaktadır. Türkiye yüksek potansiyeline rağmen henüz istenilen düzeyde değildir. Ayrı çalışmaların konusu olmakla birlikte Türkiye'de saman balya bina üretiminin kısıtlı olması, samanın kullanımına dair önyargıların (yangın dayanımı zayıf olması, depreme dayanıklı olmaması, sağlam, dayanıklı, uzun ömürlü olmaması vb.) etkili olması nedeniyle olabilir.

Dünyada saman yapım sistemlerinin çoğunlukla, ekonomik, ekolojik ve endüstriyel bir ürün olan ahşapla kullanılmasına rağmen ahşabın Türkiye koşullarında maliyetinin yüksek olması, inşaat sektöründe özellikle taşıyıcı olarak uygulama imkanının kısıtlı olması gibi etkenler de samanın Türkiye'de yaygınlaşmasının önünde engel teşkil eden nedenlerden biri olabilir.

Tablo 1. Dünyada saman-balya yapım sistemlerinin kullanımı.

DÜNYADA SAMAN-BALYA YAPIM SİSTEMLERİ							
Dönem	Yıl	Yapım Sistemi	Olay / Uygulama	İşlev-İsim	Notlar		Ülke
İlkel Dönem 1850-1956	1850		Balyalama makinesinin icadı		el ile mekanik sıkıştırma	tuğla fikrinin oluşması	ABD
	1880		İlk patent	J.M.Leeds	Ahşap-Karkas Saman Yapım Sistemi		
	1887	Nebraska Sittili	Nebraska Dönemi Başlangıç			Nebraska dönemi ~70 adet bina üretildi	
	1887		İlk bina	Okul	Yığma-Saman Yapım Sistemi		
	1903		İlk konut	Burke Evi	Yığma-Saman Yapım Sistemi		
	1956		Nebraska Dönemi Bitiş				
	1920	Karkas	Avrupa'da ilk bina	Emile Feuillette Evi	Ahşap-Karkas Taşıyıcılı Dolgu Saman		Fransa
	1923		İlk patent	Emile Feuillette	Ahşap-Karkas Saman Yapım Sistemi		
Uyku Dönemi 1956-1980	1956	-			Bilinen Bir Saman Bina Üretimi Yok	Nebraska Dönemi Bitiş	-
	1979					Yeniden samana dönüşe kadarki boşluk	
	1980					İlk çağdaş uygulama	
	Revival – Gelişme 1980-2009		Yığma, Karkas, Karma				Yüzlerce yığma, dolgu veya karma sistem bina üretimi
2009							
Endüstriyel Üretim 2009-2019	2009	Saman Panel	İlk saman panel uygulama İlk saman panel iki katlı uygulama,	Konut-Ofis, Balehaus, ModCell Firması	Prefabrik ahşap saman panel üretim-ModCell Firması	Endüstrileşme, Yönetmeliklere uyum, Flying Factory, Pasivhaus standartları	İngiltere
	2012		En büyük bina, En büyük saman panel	Eğitim- Nottingham Üniversitesi Biyo-Bilim Fakülte Binası		4kat uzunluğunda giydirmce cephe saman panel	İngiltere
	2013		Çok katlı prefabrik saman panel	Konut-Jules Ferry	Saman Panel Cephe Kaplaması	7 kat	Fransa
	2014		İlk toplu konut	Sosyal Konut-LILAC	Taşıyıcı Saman Panel Uygulaması	3 kat	İngiltere
			Saman Panel Firmalarının Yaygınlaşması	Farklı işlevlerde üretim- konut-okul-ofis-yenileme projeleri-giydirmce cephe uygulamaları v.b.	Onlarca saman panel üreticisi, Eco cocon, Mouline, New Frameworks, Actif Home, Okambuva, folknest, Viverde Straw Modules, Straw Blocks System, vb.	Yüzlerce Saman Panel Bina Üretimi	Dünya
	2019						
Endüstri-04 2019 -	2019 -		Açık kaynak kullanım	Konut-Vivihouse	Taşıyıcı saman panel uygulaması	açık kaynak, modüler endüstri-4, araştırma projesi	Avusturya

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2. Türkiye'de saman-balya yapım sistemlerinin kullanımı.

Dönem	Yıl	Yapım Sistemi	TÜRKİYE'DE SAMAN-BALYA YAPIM SİSTEMLERİ			Ülke
			Olay / Uygulama	İşlev-İsim	Notlar	
İlkel Dönem 2000-2006	2000	Karkas	İlk Bina	Hasandede	Ahşap-Karkas Taşıyıcılı Dolgu Saman	Türkiye
	2006	Yığma	İlk Yığma Bina	Konut ve Sınıf, Cumhuriyetköy	Yığma-Saman Yapım Sistemi	
Gelişim ve Endüstriyel Üretim Süreçleri (2009-2019)	2015	Saman Panel	İlk Saman Panel Uygulama	Konut, Nazilli	Prefabrik ahşap saman panel üretimi	
		Yığma, Karkas, Panel		Farklı işlevlerde binalar	Saman Evim, Eko Yapı, Koluba Kolektif-Saman üzerine çalışan firmalar	
	2020	Yığma	İlk Patent	İkÜ	Türkiye koşullarına uygun Yığma-Saman Yapım Sistemi	
	2025	Yığma, Karkas, Panel	tüm uygulamalar		70-100 arası tahmin edilen toplam bina sayısı	

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

6. Sonuç

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik ve ekolojik mimarlık yaklaşımlarının önemi arttıkça, doğal ve çevre dostu yapı malzemelerinin kullanımı neredeyse zorunluluk haline gelmektedir. Bu bağlamda, saman balyası, sunduğu avantajlarla sürdürülebilir mimaride önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de henüz yaygınlaşmamış olan bu yapı bileşeninin, artan farkındalık ve teknolojik gelişmelerle birlikte önümüzdeki dönemde daha fazla benimsenmesi beklenmektedir. Yapı üretim sektörünün tüm paydaşlarının katkılarıyla, paylaşılan bu konudaki yenilikçi sistemler sayesinde, saman balyası yapım tekniklerinin ülkemizde hızla gelişeceği ve yaygınlaşacağı öngörülebilir. Bu görüşler sonucunda, çalışmanın literatüre sunduğu katkıların, gelecekte yapılacak araştırmalar ve uygulamalar için önemli bir temel oluşturacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

ASHORI, A. ve NOURBAKHS, A. (2010). Bio-based composites from waste agricultural residues. *Waste Management*, 30(4), 680-684. doi:10.1016/j.wasman.2009.11.033

ASHOUR, T. ve WU, W. (2011). Using barley straw as building material. T. Ashour ve W. Wu (Ed.), *Barley: production, cultivation and uses* içinde (ss. 273-300). Nova Science Publishers.

BENNETT J., BUTLER J., JONES B., SUTHERLAND E. (2022), *Straw Construction In The Uk-Technical Guide First Edition 2022*, Upstraw, School of Natural Building

CHAMPION, C. (2009). *Seismic response of innovative straw bale wall systems and system identification* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Georgia Institute of Technology.

DUMAN, A. (2021). *Sıkıştırılmış saman balyalarıyla oluşturulan modüllerden inşa edilen konutların incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

DZIDIC, S. (2017) Fire resistance of the straw bale walls *5th International Conference Contemporary Achievements in Civil Engineering, Subotica, Srbistan*. s. 423-432
doi:10.14415/konferencijaGFS2017.044

ERYILDIZ, D. I. ve BAŞKAYA, A. (2000). Saman balyası ile yapılanma: Kırıkkale-Hasandede'de bir prototipin yapımı. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 15(2), 87-104.

GEZER, H. (2012). Malzemenin gizil güçlerinin mimariye katkısı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 201 (2), 97-118.

GÜNEY, N. N. (t.y). Straw bale usage as building material. *İdealkent*, 16(43), 303-325.

HENDERSON, K. (2006). Ethics, culture, and structure in the negotiation of straw bale building codes. *Science, Technology, & Human Values*, 31 (3), 261-288,
<https://doi.org/10.1177/0162243905285925>

INCEDAYI, D. (2004). Çevresel duyarlık bağlamında davranış biçimi olarak sürdürülebilirlik. *Mimarlık Dergisi*, 318, 39-43.

KING, B., et al. (2006). *Design of straw bale buildings*. Green Building Press.

MACDONALD, S. O. ve MYHRMAN, M. (1998). *Build it with bales: a step-by-step guide to straw-bale construction* (Version Two). Chelsea Green Publishing.

MARKS, L. R. (2005). *Straw bale as a viable, cost effective, and sustainable building material for use in Southeast Ohio* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ohio Üniversitesi.

MARKSTRÖM, E., BYSTEDT, A., FREDRIKSSON, M. ve SANDBERG, D. (26-29 Haziran 2016). *Use of bio-based building materials: perceptions of Swedish architects and contractors*. Forest Products Society International Convention'da sunulmuş bildiri, Forest Products Society.

NICHOLSON, L. A. (2004). *Integrating sustainable building design and construction principles into engineering technology and construction management curricula*. ASEE Annual Conference & Exposition Proceedings'de sunulmuş bildiri.

ÖZMEHMET, E. (2008). Dünyada ve Türkiye sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.

PEDERGNANA, M. J. (Ağustos 2015). *Straw bale buildings in Turkey*. European Straw Bale Gathering'de sunulmuş bildiri, Montargis, Paris, Fransa.

SAATCIOĞLU, N. Ö. (24-26 Kasım 2011). *Cumhuriyet Köy Saman Evi - Türkiye'nin ilk yığma saman yapısı*. Mimarlıkta Taşıyıcı Sistemler Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, İstanbul.,s. 205-212

SAATCIOĞLU, N. Ö. (22 Temmuz 2019). *Bir yığma saman balya duvar sistemi* (TR 2015/11158 B). Türk Patent Enstitüsü.

SAATCIOĞLU, N. Ö. (21 Ekim 2021). *Doğal havalandırma sağlayan bir nefes alan duvar aparatı* (TR 2020/12755 B). Türk Patent Enstitüsü.

SAATCIOĞLU, N. Ö. (22 Kasım 2021). *Dış etkenlere dayanıklı bir yığma saman balyası duvar sistemi* (TR 2018/09089 B). Türk Patent Enstitüsü.

SEVER, İ. A. ve DUMAN, A. (2023). Geçmişten günümüze konut yapımında saman balyasının kullanımı. *Online Journal of Art and Design*, 11(2), 75-84.

SERAGELDIN, I. (2007). *Hassan Fathy*. Bibliotheca Alexandria.

SCHITKOWITZ, J., (2014) *Der architektonische entwurf im zusammenhang mit den materialeigenschaften von strohballen*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Viyana Teknik Üniversitesi, Viyana

STONE, N. (2003). Thermal performance of straw bale wall systems. *Ecological Building Network (EBNet)*, 1-7.

THORMARK, C. (2006). The effect of material choice on the total energy need and recycling potential of a building. *Building and Environment*, 41(8), 1019-1026.

TUFAN, M. Z. ve ÖZEL, C. (2012). Sürdürülebilirlik kavramı ve yapı malzemeleri için sürdürülebilirlik kriterleri. *Uluslararası Sürdürülebilir Mühendislik ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 6-13.

VALE, B. ve VALE, R. (1991). *Green architecture: design for an energy-conscious future*. Bulfinch Press.

WHITE, D. F. (1971). The apocalyptic vision of Paolo Soleri. *Technology and Culture*, 12(1), 75-88.

YEANG, K. ve THREIPLAND, E. (2021). *At one with nature: advances in ecology architecture in the work of Ken Yeang*. John Wiley & Sons.

İnternet Kaynakça

URL-1 International Energy Agency (IEA). IEA resmi internet sitesi. Erişim tarihi: 25.04.2025, <https://www.iea.org/>

URL-2 The Last Straw. (t.y.). A history of straw bale resurgence. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.thelaststraw.org/a-history-of-straw-bale-resurgence/>

URL-3 ModCell. (t.y.). ModCell. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modcell.com>

URL-4 ModCell. (t.y.). Balehaus at Bath relocated. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modcell.com/projects/balehaus-at-bath-relocated/>

URL-5 Ecococon. (t.y.). Stroh-Modul. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://ecococon.eu/de/Stroh-Modul>

URL-6 Modulina. (t.y.). Straw panels. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modulina.eu/straw-panels/>

URL-7 New Frameworks. (t.y.). Panels. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.newframeworks.com/panels>

URL-8 Activ-Home. (t.y.). Activ Home constructeur maison bois paille. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.activ-home.com/en/notre-produit-2/activ-home-constructeur-maison-bois-paille-2>

URL-9 Okambuva. (t.y.). Home. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://okambuva.com/>

URL-10 Folknest. (t.y.). Folknest. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://folknest.co/>

URL-11 StrawModules. (t.y.). Projects. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.strawmodules.com/projects?pgid=kjn0leul-ee534ee1-158b-4222-893a-1bdeacfb781f>

URL-12 StrawBlocks Systems. (t.y.). Facebook gönderisi. Erişim tarihi: 06.05.2025, https://www.facebook.com/strawblockssystems/photos/a.357614911101622/1068639723332467/?type=3&locale=ms_MY

URL-13 Strawbuilding.eu. (t.y.). 7-storey modular building in St-Dié-des-Vosges. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://strawbuilding.eu/7-storey-modular-building-in-st-die-des-vosges/>

URL-14 The Last Straw. (t.y.). Jules Ferry residence straw bale panels. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.thelaststraw.org/jules-ferry-residence-straw-bale-panels/>

URL-15 Lilac Co-op. (t.y.). Image gallery -- Rob Crawshaw. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.lilac.coop/image-gallery/rob-crawshaw-1/>

URL-16 ModCell. (t.y.). *LILAC -- Affordable ecological co-housing*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modcell.com/projects/lilac-affordable-ecological-co-housing/>

URL-17 Dezeen. (10.11.2011). *University of Nottingham Gateway Building by Make*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.dezeen.com/2011/11/10/university-of-nottingham-gateway-building-by-make/>

URL-18 Inhabitat. (t.y.). *Gateway building -- UK's largest strawbale building*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://inhabitat.com/the-newly-completed-gateway-building-is-the-uks-largest-strawbale-building/uon-gateway-building-make-architects-7/>

URL-19 Vivihouse. (t.y.). *Home*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.vivihouse.cc/>

URL-20 Koluba. (t.y.). *Deneme evler*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://koluba.org/tr/project/deneme-evler/>

URL-21 Hamev. (t.y.). *Instagram hesabı*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.instagram.com/hamev/>

URL-22 Samanevim. (t.y.). *Nazilli Saman Ev Projesi*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://samanevim.com/tamamlanan-proje-detay-Nazilli-Saman-Ev-Projesi>

URL-23 Ekomimari. (t.y.). *Ekomimari*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.ekomimari.com/>

Görsel Kaynakça

Görsel 1: CLAUSELL,R.C., LUCAS,M.I. (2015). *Prefabricated modular straw walls and panels for houses building and building renovation*, International Conference on Sustainable Construction and Eco-Efficient Solutions (818-842), Seville Proceeding'de sunulmuş bildiri.

Görsel 2, 3, 4: MACDONALD, S. O. VE MYHRMAN, M. (1998). *Build it with bales: a step-by-step guide to straw-bale construction* (Version Two). Chelsea Green Publishing.

Görsel 5: Ecococon. (2023). *The oldest straw house in the world*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://ecococon.eu/ch/blog/2023/the-oldest-straw-house-in-the-world>

Görsel 6: SCHITKOWITZ, J., (2014) *Der architektonische entwurf im zusammenhang mit den materialeigenschaften von strohballen*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Viyena Teknik Üniversitesi, Viyena

Görsel 7: ModCell. (t.y.). *ModCell*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modcell.com>

Görsel 8: ModCell. (t.y.). *Balehaus at Bath relocated*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modcell.com/projects/balehaus-at-bath-relocated/>

Görsel 9: Ecococon. (t.y.). *Stroh-Modul*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://ecococon.eu/de/Stroh-Modul>

Görsel 10: Modulina. (t.y.). *Straw panels*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.modulina.eu/straw-panels/>

Görsel 11: New Frameworks. (t.y.). *Panels*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.newframeworks.com/panels>

Görsel 12: Activ-Home. (t.y.). *Activ Home constructeur maison bois paille*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.activ-home.com/en/notre-produit-2/activ-home-constructeur-maison-bois-paille-2>

Görsel 13: Okambuva. (t.y.). *Home*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://okambuva.com/>

Görsel 14: Folknest. (t.y.). *Folknest*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://folknest.co/>

Görsel 15: Folknest. (t.y.). *Folknest*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://folknest.co/>

Görsel 16: StrawBlocks Systems. (t.y.). *Facebook gönderisi*. Erişim tarihi: 06.05.2025, https://www.facebook.com/strawblockssystems/photos/a.357614911101622/1068639723332467/?type=3&locale=ms_MY

Görsel 17: Strawbuilding.eu. (t.y.). *7-storey modular building in St-Dié-des-Vosges*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://strawbuilding.eu/7-storey-modular-building-in-st-die-des-vosges/>

Görsel 18: Lilac Co-op. (t.y.). *Image gallery -- Rob Crawshaw*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.lilac.coop/image-gallery/rob-crawshaw-1/>

Görsel 19: Dezeen. (10.11.2011). *University of Nottingham Gateway Building by Make*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.dezeen.com/2011/11/10/university-of-nottingham-gateway-building-by-make/>

Görsel 20: Vivihouse. (t.y.). *Home*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://www.vivihouse.cc/>

Görsel 21: ERYILDIZ, D. İ. ve BAŞKAYA, A. (2000). Saman balyası ile yapılanma: Kırıkkale-Hasandede'de bir prototipin yapımı. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 15(2), 87-104.

Görsel 22: SAATCIOĞLU, N. Ö. (24-26 Kasım 2011). *Cumhuriyet Köy Saman Evi -- Türkiye'nin ilk yığma saman yapısı*. Mimarlıkta Taşıyıcı Sistemler Sempozyumu'nda sunulmuş bildirisi, İstanbul.

Görsel 23: Samanevim. (t.y.). *Nazilli Saman Ev Projesi*. Erişim tarihi: 06.05.2025, <https://samanevim.com/tamamlanan-proje-detay-Nazilli-Saman-Ev-Projesi>

Nevzat Ömer Saatcioğlu, Murat Arapoğlu, "Saman Balya Yapım Sistemlerinin Dünyada ve Türkiye'de Tarihsel ve Evrimsel Süreçlerinin İncelenmesi", **ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (1), Haziran 2025, ss. 142-170.

Görsel 24: SEVER, İ. A. VE DUMAN, A. (2023). Geçmişten günümüze konut yapımında saman balyasının kullanımı. *Online Journal of Art and Design*, 11(2), 1-xx.

Görsel 25: SAATCIOĞLU, N. Ö. arşivi

Sanatsal Bağlamda Takılar ve Günümüz Takı Haftaları

Nesrin YEŞİLMEN*

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Bu çalışma, takının tarihsel süreçte bir ifade aracı olarak nasıl evrildiği ve modern takı haftalarının bu sanata nasıl katkıda bulunduğu sorularına yanıt aramaktadır. Çalışma, takının sanat eseri olarak kabul gördüğü süreçleri ele alarak, günümüzdeki etkinliklerin bu algıya katkısını inceleme amacını taşımaktadır. Takı sanatının gelişimi ve toplumsal/kültürel dönüşümdeki rolü üzerine bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Takı sanatının başlangıçtan itibaren toplumsal ve kültürel anlamlar taşıyan bir ifade biçimi olduğu ve 19. yüzyılda Art Nouveau gibi sanat akımlarının etkisiyle farklı bir boyuta ulaştığı bilinmektedir. Bu çalışma, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren takının sanat olarak kabul edilmesi sürecini ve günümüzde takı haftalarının sanat takılarını görünür kılmadaki rolünü inceleyerek literatürdeki bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Yöntem: Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak takı sanatının tarihsel gelişimi ve takı haftalarının sanata katkıları üzerine araştırmalar değerlendirilmiştir. Veriler, çeşitli uluslararası sergiler, takı haftaları ve bu etkinliklerin sanatçıların toplumsal eleştirilerini yansıttığı bir mecra olarak nasıl kullanıldıkları bağlamında analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırma bulguları, takının tarih boyunca sanatsal ve politik bir ifade biçimi olarak benimsendiğini ve günümüzde gerçekleştirilen takı haftalarının, bağımsız inisiyatifler sayesinde bu algıyı daha da güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Takı haftalarının, sanatçıların kavramsal ifadelerini ve sosyal eleştirilerini yansıtma alanı sunduğu ve izleyiciyle doğrudan iletişim kurmalarına olanak tanıdığı gözlemlenmiştir.

Sonuç: Araştırma sonuçlarına göre, takı haftalarının günümüzde takı sanatının küresel çapta tanınmasına ve sanat eseri olarak takının değer kazanmasına önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Bu çalışmanın, takı sanatının sosyal bir iletişim aracı olarak işlevini güçlendirmeye ve sanat takılarına yönelik algıyı geliştirmeye yönelik katkı sunması beklenmektedir. Araştırmacılara, takı haftalarının kültürel ve sanatsal etkilerinin daha kapsamlı değerlendirilmesi önerilmektedir.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 25.10.2024 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Midyat Sanat ve Tasarım Fakültesi, Kuyumculuk ve Mücevher Tasarımı Bölümü, Mardin, Türkiye. E-posta: nesrinyesilmen@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8179-9728>

Anahtar Sözcükler: Takı Sanatı, Takı Haftası, Takı, Çağdaş, Sanat

Jewelry in an Artistic Context and Contemporary Jewelry Weeks

Abstract

Introduction and Purpose of the Study: This study seeks to answer how jewelry has evolved as a medium of expression throughout history and how contemporary jewelry weeks contribute to the art. By examining the processes through which jewelry became accepted as an art form, the study aims to explore the impact of modern events on this perception. The research provides insight into the development of jewelry as a cultural and societal artifact.

Conceptual/Theoretical Framework: Jewelry has historically held societal and cultural significance as a form of expression, with movements like Art Nouveau in the 19th century adding new dimensions to the field. This study aims to address the gap in literature by analyzing the trajectory of jewelry's acceptance as art, especially since the mid-20th century, and investigating how contemporary jewelry weeks play a role in amplifying the visibility of artistic jewelry.

Methodology: A literature review approach is utilized, examining the historical development of jewelry art and the contributions of jewelry weeks to this field. Data is analyzed in the context of various international exhibitions, jewelry weeks, and the role of these events as platforms for artists to convey societal critiques.

Findings: The findings indicate that jewelry has historically been embraced as a form of artistic and political expression, and contemporary jewelry weeks, supported by independent initiatives, further reinforce this perception. These events serve as valuable spaces for artists to present conceptual expressions and social critiques, facilitating direct communication with audiences.

Conclusion: According to the findings, contemporary jewelry weeks significantly contribute to the global recognition of jewelry art and enhance its value as an art form. This study is expected to support the role of jewelry art as a tool for social communication and to promote greater appreciation of artistic jewelry. Further studies are recommended to examine the cultural and artistic impact of jewelry weeks in more comprehensive terms.

Keywords: Jewelry Art, Jewelry Week, Jewelry, Contemporary, Art

1. Giriş

Bundan yaklaşık 140 bin yıl öncesinde, avcı toplayıcıyı toplumlar henüz yerleşik düzen ve barınak nedir bilmezken dahi doğadan buldukları bazı objeleri vücutlarında taşımaya başlamışlar ve bugün takı dediğimiz kavramın temellerini atmışlardır. O gün, bedende taşınan objeler bu günkü takı tanımının çok uzağında ve vücutlarında taşıma nedenleri başka olsa da takı kültürünün başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bu durum resim sanatının başlangıcını mağara resimlerine dayandırmak gibidir, her ne kadar antik dönemden günümüze ulaşmış mağara boyamaları resim sanatı olarak kabul edilmese de bugünkü resmin ataları olarak

görülmektedirler. Sanat dediğimiz kavram toplumsal ve kültürel evrimlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün sanat eseri dediğimiz birçok şey bir zamanlar bir zanaat ürünü veya günlük kullanım eşyasından öteye gidememiştir. Kitlemel reformlar hayatın her alanında olduğu gibi sanat nesnelerini, nesnelere bakış açılarını da değiştirmiştir. Bir yandan gelişen teknoloji de sanatın sınırlarını genişletmeye devam etmiştir. Bu etkiler bütünyle günümüz sanat anlayışını şekillendirmekte ve alt metinleri oluşturmamıza yardımcı olmaktadır. Sanatçı ise zihninde bulunan imgeyi maruz kaldığı bu etkilere göre şekillendirip belli malzeme ve araçlarla sanat yapıtını oluşturur. Zihinsel imgenin sanatçı tarafından maddeye dönüştürülmesi ile sanat eseri tam anlamıyla tamamlanmış olmaz. Sanat eserinin izleyiciye ulaşması gerekmektedir. Bu durumu Çeber şöyle açıklar;

"Sanat yapıtı iki özne, sanatçı ve izleyici arasındaki bağıdır. Sanatçı bir duygu düşünce bütününü yapıt üzerinden izleyiciye aktarır, izleyicide bunları kendi süzgecinden geçirerek kavrar. Sanatçı bunu yaparken izleyiciye bazı ipuçları sunar, sanat eserinin sürecine katılım ise bu ipuçlarını kavramada ve izlemenin rastlantıya kalmamasında izleyiciye yardımcı olan bir unsurdur ve iki taraflı bir ihtiyaç olarak görülebilir" (2017, s.96).

Bu bağlamda sanat eserinin izleyici ile buluşmasına olanak sağlayan mekânlara ihtiyaç doğmaktadır. Tarih öncesi çağlarda bu alanlar mağaralar olarak seçilmiş, günümüz galeri ve müzelerin temelini oluşturmuştur. Sergileme için akla ilk gelen ve yüzyıllardır kullanılan bu mekânlar dışında da birçok sergileme mekânları kullanılmıştır. "Yazılı tarih esas alındığında, nesnelerin veya ürünlerin sergilenmesiyle ilgili olarak bilinen ilk uygulamanın M.Ö. 12'nci yüzyılda gerçekleştirildiği görülmektedir. M.Ö. 1160 yılında Kuzey Mezopotamya'daki Elam İmparatorluğu'nun başında bulunan Shutruk-Nakhunte'nin yağmaladığı şehirlerden topladığı eşyaları başkent Susa'da bir tapınağa yerleştirerek halka gösterdiği bilinmektedir" (Kartal'dan aktaran Yüksel, 2019, s. 39). Sergi mekânları topluma, sanat eserinin türüne ve şekline göre değişmektedir. Aydınlanma çağına kadar küçük ve özel topluluklara hitap eden sergileme biçimleri Rönesans ile birlikte farklı bir anlam kazanmış ve daha geniş kitlelere hitap etmeye başlamıştır. 17.yüzyılda Paris Salon sergileri ile gelişmeye başlayan sergi mekânları ancak 18. yüzyılda tam anlamı bulmuştur. Sadece sanat eserlerinin değil endüstri ürünlerinin de sergilenmeye başladığı yeni bir dönem başlamıştır. Mulla "Evrensel Sergilerin ilki olarak kabul edebileceğimiz 1798 Paris sergisi, Jacques Louis David tarafından düzenlenen ilk Endüstri Sergisidir. Endüstri Fuarı (Industrial Exposition) olarak da adlandırılan bu sergi kapsamında saatten mobilyaya, tekstilden ziynet eşyalarına kadar pek çok ürün sergilenmiştir" der (2016, s.18). Sanayi devriminin etkisi ile birçok alanda sergilemeler yapılmış, sanat ve tasarım kavramlarının ön planda olduğu etkinlikler sanat fuarlarına dönüşmüş ve evrensel boyutlara ulaşmıştır.

Sanayi devriminin ardından 1850'li yıllarda sanat alanı ile birlikte takı alanında da bazı değişiklikler olmuştur. Takı tasarımları sahip olduğu statü ve zenginlik göstergesinin yanı sıra kültürel ve politik birer sanat nesnesi olarak kabul görmeye başlamıştır. Özellikle dünyanın farklı yerlerinden takı sanatçılarının bir araya getiren, kültürü, tarihi, ustalığı ve ülkeyi anlatan takıların ön planda olduğu sergiler yapılmıştır. 1862 yılında Britanya'da yapılan bir takı sergisi dünya takı sanatı açısından bir dönüm noktası sayılmaktadır (Görsel 1). Bu sergide yer alan eserler o güne kadar sergilenmiş en geniş seçkidir. Antik takılar, kültürel takılar, değerli taşların kullanıldığı takılar, sanatsal ve politik takılar olmak üzere gruplandırılarak sergilemeleri yapılmıştır (Gere ve Rodeo, 2014).

Görsel 1. George Louis Palmella Busson Du Maurier, 1862, Büyük Sergideki Mücevherler / Jewels- At the Great Exhibition. The Journal of the Decorative Arts Society 1850 - the Present. URL 1

Takının tarihsel gelişimi, Mezopotamya'dan Anadolu'ya ve buradan dünyaya yayılan zengin bir kültürel mirası barındırmaktadır. Takı, bu mirasın önemli bir parçası olarak hem işlevsel hem de sanatsal bir değer taşımaktadır. Türkiye, takı sektöründe uluslararası düzeyde başarılı bir konuma sahip olup, çeşitli fuarlar ve etkinliklerle bu alandaki üretim ve ticaret kapasitesini sergilemektedir. Ancak bu makalenin odak noktası, takının bir sanat dalı ve sanat nesnesi olarak değerlendirilmesi üzerine kuruludur. Bu bağlamda, sektörel fuarların kapsamı dışında kalınmış ve sanatsal takılara odaklanan uluslararası takı haftalarının incelenmesi önceliklendirilmiştir. Sanatsal takı haftaları, takıyı yalnızca ticari bir ürün olarak değil, yaratıcı süreçlerin, estetik ifade biçimlerinin ve kültürel zenginliklerin yansıması olarak ele alan bir platform sunmaktadır. Makale, bu perspektifle sanatsal takının modern dünyadaki yerini ve önemini irdelemektedir.

2. Takı Sanatı ve İlk Sergiler

Sanat; kapı- pencere gibi net tanımlamaları olan basit kavramlardan çok farklı olarak tek bir tanımla açıklanamayacak özel bir kelimedir. Yüzyıllardır birçok sanatçı ve felsefeci sanat kavramından anladıklarını bizlere aktarmaya çalışmış kendi sanat görüşlerini ifade etmişlerdir. Zanaat ise sanatın tanımları içerisinde yer alan anlamlardan bir tanesidir ve uzun yıllar birlikte kullanılmıştır.

Endüstri devrimine gelene kadar İlk Çağ ve Orta Çağ boyunca sanat ve zanaatkârlık, birbiri içine geçmiş iki kavramdır. Bu süre zarfında üretilmiş herhangi bir malzeme/ürün/eser, pratik bir çerçevede zanaat alanına girmemiştir. Aynı zamanda sanatçı ile zanaatkâr arasında keskin bir farkın bulunmayışı, sanatsal açıdan yaratıcı düşünce ve teknik bilgi arasında da ayırım oluşturmamıştır. İmgesel olarak yaratımın ya da diğer bir deyişle entelektüel tasarımın, deneyimle birlikte öğrenilmiş tekniğin ötesine geçmemesi de sadece doğal bir üretim oluşturmuştur (Asutay, 2018:32).

19. yüzyılın sonlarına doğru sanat alanında yaşanan hızlı değişimler, çok farklı amaçlarda kullanılan takının zihinlerde anlamlandırılması ile ilgili problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Takı sanat mı zanaat mı? Takının değerini belirleyen şey malzemesi mi tekniğini, tasarımı mı? Takı endüstriyel tasarım alanının da bir meta mı? Yoksa bir yatırım aracı mı? Ya da hepsi mi? gibi birçok soruyu barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir kavram kargaşası uzun yıllar seramik sanatı için sanatçılar ve akademisyenler tarafından tartışılmıştır. Uludağ "Seramiği "özgöl bir değer" olarak kabul etmek ne denli sakıncalı ise, "alan sınırsallığı ilkesi" gibi bir yaklaşımla seramik sanatını fildişi kuleye hapsetmek de o denli sakıncalı olabilir" (Uludağ, 1998:38) şeklinde bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Takı da tıpkı seramik sanatı gibi endüstrisi olan bir alandır ve farklı yönelimlere olanak sağlar. Bu gibi sanatların çok yönlülüğü tanımlamalarda bazı zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Takı sanatı, günümüz sanat dünyasında hem estetik hem de fonksiyonel bir ifade biçimi olarak kendine sağlam bir yer edinmişken, hala bazı temel zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorlukların başında, takı sanatının görünürlüğü ve tanınması yer almaktadır. İlk olarak, takı sanatının profesyonel çevrelerde geniş bir tartışma alanına sahip olmasına rağmen, genel halk arasında bu sanat formunun derinlemesine anlaşılmadığı görülmektedir. Takı sergileri, yalnızca alanın uzmanları ve meraklıları tarafından anlaşılabilirken, bu durum, takı sanatının toplumsal algısının sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Güncel sanat ile benzer bir şekilde, bu tür sanatlar daha geniş bir izleyici kitlesine hitap etmekte zorluk çekmekte ve sadece niş galeriler ve yayınlarla sınırlı bir görünürlük elde etmektedir.

Diğer yandan, takı sanatının kültürel hiyerarşide hak ettiği yeri bulamaması, onun estetik değerinin ve toplumsal etkisinin geniş bir kesim tarafından takdir edilmesini engellemektedir. Bu, takı sanatının sadece bir estetik araç olmanın ötesine geçerek, sosyal bağlamda daha geniş

bir anlam taşıması gerektiği gerçeğini gözler önüne serer. Takı, geleneksel olarak sadece bireysel süsleme amacına hizmet etmekle sınırlı kalırken, günümüzde sosyal, kültürel ve politik bir ifade biçimi olarak değerlendirilme potansiyeline sahiptir. Ancak, bunun gerçekleşebilmesi için hem takı sanatının görünürlük sorunlarının aşılması hem de kültürel algısının dönüştürülmesi gerekmektedir (Gali, 2015). Kuşkusuz bir dönem heykel ve resim sanatı için de benzer tartışmalar yaşanmış ancak yüzyıllar içerisinde kendi özel alanı içinde değerlendirilen sanatlara dönüşmüşlerdir. Böylece takı da 19. yüzyıldan itibaren sanat alanında ortaya çıkan modern yaklaşımlardan etkilenmiş ve sanat alanı içerisinde yerini almaya başlamıştır.

19. yüzyılda takı sanatı denince akla ilk gelen akımlardan biri Art -Nouveau'dır. Dönemin sanat anlayışını takı ile en iyi şekilde yansıtan René Lalique, takılarında mine tekniği kullanmış ve dönemin en başarılı takı sanatı örneklerini sunmuştur (Görsel 2). Bu dönemde takılar birer sanat eseri ve akım temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok kesim tarafından farklı değerlendirilen ve eleştirilen Art Nouveau akımının en iyi örneklerini takı sanatında görmek mümkündür. Değerli süs taşları ve pahalı malzemeyi bir kenara bırakarak imitasyon cam ve mine ile yapılan takılar burjuva kesiminin bütün eleştirilerine rağmen sanat alanında yerini almış ve kendini kabul ettirmiştir. Fransız tasarımcı Henri Vever bu durum için şöyle der; "1800'lerin sonu 1900'lerin başında moda tutkunlarının çoğu Art Nouveau'yu sevmeyi kendilerine öğretmişlerdi. O dönemlerde mimaride ve dekorasyonda Art Nouveau'dan esinlenmekten çekinen birçok kişi aynı akımın temsilcisi olan çağdaş mücevherleri kullanmıştır" (Dirlam ve Misioravski, 1986, s.213). Sanat akımının temsilcisi olarak sergilerde yer almaya başlayan takılar, akımın etkisi ile birçok ülkede ilgi görmüştür.

Görsel 2. René Lalique, 1897-1899, Broş / Brooch. Rijksmuseum, Amsterdam, Hollanda. URL 2

1946 yılında New York Modern Sanatlar müzesinde çağdaş takılara adanmış 'Modern Takı Tasarımları' isimli sergi açılmıştır (Görsel 3). Sergi ismi daha sonra küratörü Jane Sabersky tarafından katalogda el yapımı sanatsal takıları endüstriyel takılardan ayırt etmek için "1946-1947 Sergisi, Modern El yapımı Takılar" şeklinde değiştirilmiştir. Sergi, Paul Lobel, Margaret De Patta ve Adda Husted-Anderson gibi 25 zanaatkâr ve mücevher tasarımcısının eserlerini içermektedir. Buna ek olarak, ressamlar Julio de Diego ve Richard Pousette-Dart ile heykeltıraşlar Alexander Calder, Harry Bertoia, José de Rivera ve Jacques Lipchitz'in eserleri de sergide yer almıştır. Sergide yer alan katılımcıların on beşi kadındır. (Greenbaum, 2018, s.21)

Görsel 3. Takı Düzenlemesi, Modern Handmade Jewelry, 1946, Museum of Modern Art (MoMA), New York. URL3

1959 yılında ilki gerçekleştirilen ve hala devam eden Almanca takı anlamına gelen 'SCHMUCK' isimli sergi, takı sanatının gelişimine katkı sağlayan en önemli etkinliklerden biri olmuştur. Kurucusu Herbert Hofmann çağdaş takı sanatını üst seviyeye çıkaracak bir örgütlenme oluşturmuş ve sergiye 14 Avrupa ülkesi ve Almanya'nın birçok yerinden çağdaş takı sanatçıları katılmıştır. Başladığı ilk günden itibaren Mart'ın ilk haftası gerçekleştirilen sergi bugün dahi Almanya'da çağdaş takı sanatının Oscarlarının sergilendiği etkinlik olarak görülmektedir (Ilse-Neuman, 2018, s. 25).

Devam eden yıllarda takı; Picasso, Alexander Calder, Giorgio de Chirico, Jean Arp, Salvador Dalí, Max Ernst, Alberto Giacometti ve Yves Tanguy gibi sanatçılar tarafından sanatta bir ifade aracı olarak kullanılmıştır (Görsel 4). Bu sanatçıların, 1960 yılında Londra'da gerçekleştirilen 'The International Exhibition of Modern Jewellery, 1890-1961' isimli sergide büyük mücevher şirketlerinin paha biçilemez takılarının yanında tasarımları ile ön planda olan ve kıymetsiz malzemenin kullanıldığı takıları büyük ilgi görmüştür (Graham, 1961).

Görsel 4. The Exhibition of Modern Jewellery, 1890 - 1961, Goldsmiths' Hall, London. URL 4

Ardından 1969'da 'Objects to Wear' Amerika'da, 1983 'The Jewellery Project: New Departuresin British and European Work 1980-83' Londra'da, 1987 'Joieria Europea Contemporània' İspanya'da, 1994 'Iris Eichenberg's Graduation Show' Hollanda'da, 2001 'Nocturnus' Estonya'da, 2004 'Parades-Jewelry Takes to the Streets' Tokyo'da gerçekleştirilen ve takının bir sanat türü olduğunu söyleyen ve uluslararası platformlarda ses getiren sergiler düzenlenmiştir. Bu sergiler dünyada takıya farklı bir yaklaşımın olduğunu göstermiş ve takı sanat olarak yaygınlaşarak müze ve sanat galerilerinde kendine yer edinmiştir.

Takının sanat olarak değerlendirilmesi ile bu sanatı yaygınlaştırmak ve daha küçük topluluklarda bile ön plana çıkarmak için ulusal ve uluslararası takı haftaları oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki kısmı günümüzde gerçekleştirilen takı haftalarına odaklanmaktadır.

3. Günümüz Takı Haftaları

Değişen dünyanın sanat hareketliliği içerisinde kendine yer bulan takılar, bağımsız inisiyatifler sayesinde daha görünür olmuş ve sanat takıları kavramı yayılmaya başlamıştır. Bu anlayış ile dünyanın farklı yerlerinde sanat eseri olarak değerlendirilen, kavramsal alt yapısı ve söylemi olan takıların sergilendiği etkinlikler dikkat çekmeye başlamıştır. Bu etkinliklerde öğrenci gruplarından profesyonellere kadar takıyı sanatsal ifade aracı olarak kullanan sanatçılara yer verilmektedir. Sergiler genellikle bir tema çerçevesinde belirlenir ve bu temaya göre sanatçılara çağrı yapılmaktadır. Takı haftaları jüridir ve takı haftası kapsamında bazı sanatçılara özel ödüller verilmektedir (Görsel 5). Bazı takı haftaları birden fazla temaya sahiptir ve farklı sergilerin şehre yayılması şeklinde düzenlenmektedir. Örneğin 2024 yılı Budapeşte takı haftasının teması 'Dikkat' olarak belirlenmiştir Sanatçılardan bu tema kapsamında konsantrasyon, odaklanma, ilgi, dinleme, farkındalık, bilinçli olma, dinginlik, meditasyon konuları ile ilgili çalışmalar

beklenmektedir. Hayatta dikkati yakalama ve sürdürme yeteneğinin bilgiyi işleme sınırlarını ve miktarını etkilemesi yüzyıllardır değişmeyen bir gerçektir. Dikkat, temel ihtiyaçlarla sınırlı kalmamakta ve çevreden maruz bırakılan bilgi miktarı da yorucu olmaktadır. Bu bilgi yığını içinde odak noktasını iş, sosyal yaşam ve fırsatlar dâhilinde doğru bölebilmek hayati öneme sahiptir. Tam bu noktada sanatçılara tema odağında şu sorular sorulmaktadır; Dikkatinizi nasıl kontrol altına alabilirsiniz? Kıymetli anları ve deneyimleri keyifle yaşayabilmek için dikkatinizi yönetebilir misiniz? Meselesi olan bir konuya dikkat çekmek için takıların gücünü nasıl kullanabilirsiniz? Böyle bir sanat etkinliğinde yer alan takı, çağdaş sanat takıları şeklinde adlandırılır. Bir çağdaş takı, tasarım ve kavramsal arka planın uyum içinde olduğu sanatsal bir ifade aracı olan eşsiz veya sınırlı sayıda yapılmış bir eserdir. Bir beden ile bir takı arasındaki ilişki hem samimi hem de provokatiftir. Çağdaş takı genellikle sosyal eleştirileri de içeren kavramsal ifadeleri yansıtır. Takı, sanatçı ile takıyı takan ve eseri algılayan izleyici arasındaki aracıdır. Sözsüz iletişimin bir parçasıdır ve bu nedenle bir mesaj olarak yorumlanır, bedenin sembolüdür, beden sanatın kaidesidir, çünkü bedenle birlikte hareket eder ve değişir.

Görsel 5. Hansel Tai, 2023, Budapest Jewellery Week, Gallery Alice Floriano Ödülü. URL 5

Takının sanat alanı içerisinde yer almasına öncülük eden ilk etkinliklerden biri **Münih Mücevher Haftasıdır (MJW)**. Her yıl mart ayında Münih şehrinde gerçekleşen bağımsız ve sanatçılar tarafından yönetilen çağdaş bir mücevher inisiyatifi olarak adlandırılmaktadır. Alanındaki en önemli etkinliklerden biri olarak dünya çapında ün kazanmış durumdadır, takı sunumlarındaki deneysellik ve yenilikçilik açısından yeni yetenekler için en büyük kaynak olarak kabul edilmektedir. 2000'li yılların başından itibaren, Münih, Uluslararası Zanaat Fuarında "Schmuck" isimli sergi düzenlenmiş ve her yıl üç sanatçı, saygın Herbert Hoffman Ödülü ile onurlandırılmıştır. Ancak bu etkinlik takı sanatı için yeterli görülmemiştir. MJW, bu etkinliklerin sınırlılıklarına bir yanıt olarak, takı sanatçıları, bağımsız olarak şehrin çeşitli yerlerinde kendi

sergilerini düzenlemesi ile oluşmuştur. Antik kitapçılarından, boş alanlarda, küçük galerilere hatta terkedilmiş metro istasyonları ve yüzme havuzları gibi farklı mekanlarda gerçekleştirilen bu sergiler sayesinde tüm dünyadan takı sanatçılarının katkısıyla her geçen yıl sayılarını artırmış ve küresel çağdaş takı takviminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu girişimin somut bir örgütlenme mekanizmasına sahip olmaması nedeniyle, 2015 yılında 'Current Obsession' isimli çağdaş takıya adanmış dergi ve platform bu olguya "Müni Mücevher Haftası" adını vermiş ve hafta için kapsamlı bir harita ile ayırt edici bir kimlik oluşturma görevini üstlenmiştir (Görsel 6). Ayrıca, katılımcılar, uluslararası misafirler ve medya arasında bir aracı rolü üstlenerek bilgi derlemiş, ilişkili sanatçıları ve projelerini tanıtmış ve bu canlı kültürel etkinliğin görünürlüğünü artırmıştır.

Görsel 6. Müni Takı Haftası (MJW), Şehre yayılmış takı sergileri haritası. 2024 URL 6

Ayrıca, katılımcılar, uluslararası misafirler ve medya arasında bir aracı rolü üstlenerek bilgi derlemiş, ilişkili sanatçıları ve projelerini tanıtmış ve bu canlı kültürel etkinliğin görünürlüğünü artırmıştır. Müni Mücevher Haftası, yenilikçi sunumları ve sergi alanlarıyla değil, aynı zamanda uluslararası sanatçıların koleksiyonlarıyla da takı sanatına yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bu bağlamda, Tahranlı sanatçı Naser Giv Ghasab, 2024 yılı etkinliğinde sunduğu "Sea Creatures" başlıklı koleksiyonu ile dikkat çekmiştir. Sanatçının çalışmaları, kimlik, yeniden doğuş ve hayal gücünün derinliklerini keşfetmeye çağırان bir anlatı sunmaktadır (Görsel 7)

Görsel 7. Naser Giv Ghasab, 2024, A Dive into the Depths of Imagination Koleksiyonu, URL 7

Sanatçının rüyalarının karanlık ve yeşil derinliklerinde doğan "Sea Creatures" koleksiyonu, yeniden doğuşu ve dönüşümü sembolize eden eterik varlıkları canlandırmaktadır. Sanatçıya göre; Bu canlıların kıvrımlı hareketleri ve yenilenmenin yankılanan sesi, yaşamın döngüsel doğasını hatırlatır. Koleksiyon, izleyicileri yüzeyin altındaki gizemleri keşfetmeye davet ederek gerçeklik ile fantezinin birleştiği bir yaratıcılık sergilemektedir.

Takı haftaları yalnızca takıların sergilendiği bir etkinlik değildir. Aynı zamanda atölye çalışmaları, seminer ve konferansları da bünyesinde barındırır. Dünya genelinde takı eğitimi veren okullar, stüdyolar, özel kuruluşlar ve bağımsız sanatçılar ile iş birliği yapılmakta ve alan ile ilgili teorik ve pratik bilgi paylaşımları yapılmaktadır. **Romanian Jewellery Week (RJW)**, yapmış olduğu başarılı takı haftaları ile Avrupa'da dikkat çekmeyi başarmıştır. 2020 yılından bu yana Romanya'da düzenlenen en büyük uluslararası etkinlik olan sanat takılarına adanmış, Assamblage Ulusal Mücevher Derneği tarafından düzenlenen bir etkinliktir. Etkinlik formatı her yıl geniş bir sergi, konferans, atölye çalışmaları, seminerler ve rehberli turlar alanını içermektedir ve ana bir konumun yanı sıra bağlantı noktalarını da kapsamaktadır (Görsel 7). RJW ödülleri uluslararası bir jüri tarafından belirlenirken, her yıl resmi ortaklar tarafından da özel ödüller verilmektedir.

Görsel 8. Romanya Takı Haftası (RJW), Seminer, Atölye ve Sergi alanı, 2023. URL 7

Ülkemizde ise bugüne kadar sadece bir kez gerçekleştirilmiş olan İstanbul Jewelry Week, Arzu Koch koordinatörlüğünde 2020 yılında pandeminin gölgesinde çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Etkinliğe dünyanın farklı yerlerinden takı sanatçıları atölyelerinden, dersliklerinden veya galerilerinden çevirim içi olarak etkinliğe dâhil olmuşlardır. Etkinlik kapsamında sanatçı konuşmaları, atölye çalışmaları ve çevrimiçi sergiler düzenlenmiştir. İstanbul Jewellery Week (IJW), Türkiye’de ilk kez düzenlenen dijital bir etkinlik olarak mücevher sanatı dünyasında önemli bir yere sahiptir. Dört gün süren bu çevrimiçi etkinlik serisi, 25 adet farklı etkinliği içermiş, Türkiye ve uluslararası alanda geniş bir etki yaratmıştır (Görsel 8). Etkinliğin son gününde açıklanan IJW Award ile ödül sahiplerinin yurt dışı tanıtımını yapma fırsatı sunmuştur.

Görsel 9. İstanbul Takı Haftası Afiş ve Sanatçı eserleri, 2020.(Yazar Kişisel Arşivi)

Takı haftaları, çağdaş mücevher tasarımının küresel ölçekteki en önemli sergilenme alanlarından biri haline gelmiştir. **Milano Jewelry Week, Antwerp Jewellery Week, Brussels Jewellery Week, NYC Jewelry Week, Florence Jewellery Week, Romanian Jewelry Week, Slovenian Jewelry Week, Athens Jewelry Week, Roma Jewelry Week, Istanbul Jewellery Week, ve Nelson Jewellery Week** gibi etkinlikler, mücevher sanatının farklı kültürel bağlamlarda nasıl şekillendiğini ve evrildiğini gözler önüne sermektedir. Bu haftalar, sadece tasarım ve üretim süreçlerinin sergilendiği platformlar olmanın ötesinde, aynı zamanda kültürel mirasın korunması, yenilikçi tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi ve küresel sanatsal diyalogun teşvik edilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

4. Sonuç

Her bir takı haftası, düzenlendiği şehrin kültürel ve sanatsal dokusunu yansıtarak, yerel ve uluslararası tasarımcıların eserlerini tanıtmalarına olanak tanır. Örneğin, Milano Jewelry Week, İtalya'nın zengin sanat tarihi ve zanaatkârlık geleneğini ön plana çıkarırken, Antwerp Jewellery Week, Belçika'nın mücevher tasarımındaki köklü geçmişini ve modern yaklaşımlarını sergilemektedir. Benzer şekilde, NYC Jewelry Week, New York'un yenilikçi ve kozmopolit yapısını yansıtarak, çağdaş tasarıma dair dünya çapında trendlerin nabzını tutar.

Bu etkinlikler aynı zamanda, dijitalleşmenin ve küreselleşmenin sanat ve zanaatkârlık üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermektedir. Özellikle İstanbul Jewellery Week gibi dijital olarak düzenlenen etkinlikler, pandemi sürecinde seyahat edemeyen tasarımcılara ve izleyicilere ulaşarak, dijital platformların mücevher tasarımında nasıl bir rol oynayabileceğini göstermiştir. Bu tür etkinlikler, sadece fiziksel olarak bir araya gelmeyi değil, aynı zamanda dijital ortamlarda da geniş kitlelere hitap etmeyi mümkün kılarak, küresel bir izleyici kitlesine ulaşmayı başarmaktadır.

Takı haftaları, aynı zamanda sürdürülebilirlik, etik üretim ve yenilikçi malzeme kullanımı gibi günümüzün önemli temalarını da tartışma gündemine taşımaktadır. Florence Jewellery Week ve Romanian Jewelry Week gibi etkinlikler, sürdürülebilir tasarım ve etik üretim konusunda farkındalık yaratmak için önemli platformlar sunmaktadır. Bu haftalar, mücevher tasarımcılarının çevresel ve sosyal sorumluluklarını vurgulayarak, geleceğin mücevher sektörüne dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Milano, Antwerp, New York gibi şehirlerde defalarca gerçekleştirilen bu haftalar, yerel ve uluslararası düzeyde saygınlık kazanmış, güçlü birer platform olarak yerleşik hale gelmiştir. Öte yandan, Türkiye'de 2020 yılında ilk ve tek kez düzenlenen İstanbul Jewellery Week (IJW), bu bağlamda önemli bir girişim olmasına rağmen, küresel ölçekteki benzer etkinliklerle kıyaslandığında sürdürülebilirlik ve devamlılık açısından bazı eksiklikler göstermektedir. Takı haftası, dijital bir formatta gerçekleştirilmiş ve pandemi koşullarında uluslararası tasarımcıları ve izleyicileri çevrimiçi olarak bir araya getirme amacını taşımıştır. Dijital platformlar aracılığıyla

geniş bir izleyici kitlesine ulaşmış olmasına karşın, etkinliğin devamlılığı sağlanamamış ve bir daha düzenlenmemiştir. Bu durum, takı haftalarının kalıcı bir etkinlik olarak yerleşmesini ve uluslararası arenada tanınmış takı haftalarıyla rekabet edebilmesini engelleyen temel bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Küresel çapta tanınmış etkinlikler, defalarca düzenlenerek kendilerini geliştirmiş, yerel zanaatkârlık geleneklerini ve çağdaş tasarım trendlerini bir araya getirerek güçlü bir marka değeri oluşturmuşlardır. Ülkemizde gerçekleştirilecek takı haftalarının bu alanda rekabet edebilmesi için, düzenli olarak gerçekleştirilmesi ve uluslararası düzeyde tanınırlığının artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Anadolu'nun zengin kültürel mirası ve sanat geçmişi, sürekli gelişen bir takı haftası platformu ile daha geniş bir izleyici kitlesine ulaştırılabilir ve Türkiye, takı sanatında küresel bir merkez haline gelebilir.

Sonuç olarak, takı sanatı haftaları, çağdaş mücevher tasarımının küresel sahnede tanınmasını sağlayan ve kültürlerarası sanatsal etkileşimlere zemin hazırlayan etkinlikler olarak, sanat ve zanaatkârlığın evrensel bir dilde ifade edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu etkinlikler, yerel zanaatkârlık geleneklerini ve küresel bakış açılarını bir araya getirerek, takı sanatının dinamik ve sürekli evrilen doğasını gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

ASUTAY, B. (2018). Antik Yunan Kültürü, Aydınlanma ve Fin De Siecle (Yüzyıl Sonu) Üçgeninde Sanatçı Sorunsalı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55) s:31-36

ÇEBER, T. (2017). İzleyiciyi İzlemek; Sanat Eseri, Sanatçı ve İzleyici İlişkisi Üzerine. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (38), 87-97.

DİRLAM, M. D. (1986). Art Nouveau: Jewels And Jewelers, *Gems & Gemology* (Winter), 208-228

GALİ, A. (2015). Re-Public Jewellery – Social Potential in Contemporary Jewellery. Report presented at the seminar in Munich. Erişim Tarihi: 22.01.2025
https://www.academia.edu/118861097/Jewellery_Art_and_the_Public_Sphere

GERE, C., & RUDOE, J. (2014). Jewellery at the 1862 Exhibition. *The Journal of the Decorative Arts Society 1850 - the Present*, 38, 82–105. Erişim Tarihi: 10.05.2024
<http://www.jstor.org/stable/24395448>

GRAHAM H, (1961). International Exhibition of Modern Jewellery, 1890–1961. *London: The Worshipful Company of Goldsmiths*, 10.

GREENBAUM, T. (2018). Shows And Tales, Benjamin Lignel (Ed.). Italy by Faenza Group, Erişim Tarihi: 20.06.2024 https://artjewelryforum.org/wp-content/uploads/2018/08/Shows-and-Tales_Digitized.pdf

ILSE-NEUMAN, U. (2018). Shows And Tales, Benjamin Lignel (Ed.). Italy by Faenza Group, Erişim Tarihi: 20.06.2024 https://artjewelryforum.org/wp-content/uploads/2018/08/Shows-and-Tales_Digitized.pdf

MULLA, G. (2016). Evrensel Sergilerden Çağdaş Sanat Fuarlarına Mekan Deneyimleri. *Tykhe Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 15-32.

ULUDAĞ, K. (1998). Seramik Sanatının Kimlik Sorunu, *Türkiye'de Sanat Dergisi*, 33, s.36-38 Erişim Tarihi: 22.06.2024 <http://www.kemaluludag.com/14F471998seramikkimlik.pdf>

YÜKSEL, G. (2019). Tarihi ve Kültürel Mekanların Sergi Alanı Olarak Kullanımında Yaşanan Sorunlar: KKTC Örneği. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(1), s.36-56. Erişim Tarihi: 25.06.2024 <https://doi.org/10.20488/sanattasarim.600010>

GÖRSEL KAYNAKÇASI

Görsel 1. George Louis Palmella Busson Du Maurier, 1862, Büyük Sergideki Mücevherler / Jewels- At the Great Exhibition. The Journal of the Decorative Arts Society 1850 - the Present. Erişim Tarihi: 10.05.2024 <https://www.jstor.org/stable/24395448?seq=1>

Görsel 2. René Lalique, 1897-1899, Broş / Brooch. Rijksmuseum, Amsterdam, Hollanda. Erişim Tarihi: 12.05.2024 <https://www.dailyartmagazine.com/rene-lalique-master-art-nouveau-jeweller/>

Görsel 3.Takı Düzenlemesi, Modern Handmade Jewelry, 1946, Museum of Modern Art (MoMA), New York. Erişim Tarihi: 20.05.2024 https://artjewelryforum.org/wp-content/uploads/2018/08/Shows-and-Tales_Digitized.pdf

Görsel 4. The Exhibition of Modern Jewellery, 1890 - 1961, Goldsmiths' Hall, London. Erişim Tarihi: 01.06.2024 https://artjewelryforum.org/wp-content/uploads/2018/08/Shows-and-Tales_Digitized.pdf

Görsel 5. Hansel Tai, 2023, Budapest Jewellery Week, Gallery Alice Floriano Ödülü. Erişim Tarihi: 02.06.2024 <https://www.budapestjewelleryweek.com/awarded.html>

Görsel 6. Milano Takı Haftası (MJW), Şehre yayılmış takı sergileri haritası. 2024. Erişim Tarihi: 15.06.2024 <https://munichjewelleryweek.com/events/tales-from-home>

Nesrin Yeşilmen, "Sanatsal Bağlamda Takılar ve Günümüz Takı Haftaları", **ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (1), Haziran 2025, ss. 171-186.

Görsel 7. Naser Giv Ghasab, 2024, A Dive into the Depths of Imagination Koleksiyonu.
Erişim Tarihi: 22.01.2025 <https://nargence.com/blogs/news/a-fusion-of-art-and-jewelry-at-munich-jewellery-week-2024>

Görsel 8. Romanya Takı Haftası (RJW), Seminer, Atölye ve Sergi alanı, 2023. Erişim Tarihi: 25.06.2024 <https://www.romanianjewelryweek.com/>

The Co-Rise of Korean Wave and Korean Brands: The Dynamics of National Design Identity and Brand Building

Öykü BOZGEYİK*

Abstract

Introduction and the Purpose of the Study: The global success of Korean cultural products, known as the Korean Wave (Hallyu), has impacted South Korea's economy, extending its influence beyond the entertainment industry to consumer goods. Since 1997, Korean dramas, films, and music have transcended East Asian borders, creating a synergy between cultural exports and international success of South Korean brands such as Samsung, Hyundai, LG, and Kia. This study aims to answer these questions: What are the drivers behind the rise of Korean popular culture, and how can the co-rise of popular culture and major South Korean brands be explained?

Literature Review/Background: This article explores the intersection of cultural production, product design and marketing strategies with mutual reinforcement effect between cultural and industrial exports, illustrating how media and design play a catalytic role in economic and cultural globalization.

Method: By incorporating historical and descriptive analysis and examining co-branding strategies and design as a competitive advantage, the study focuses on major South Korean brands such as Samsung, Hyundai, LG, and Kia and their collaborations with K-pop groups BTS and BLACKPINK. In this context, the study analyzes the role of co-branding strategies and design in achieving cultural and commercial success.

Results: Hallyu not only influences cultural exports but also strengthens industrial exports, creating a mutually supportive effect. Product design and marketing strategies have enabled South Korean brands to reach broader global audiences, influencing consumer perception and brand loyalty by incorporating popular culture. The findings contribute to discussions in visual communication design, media studies and consumer culture.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 23.01.2025 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Corresponding Author, PhD Candidate, Özyeğin University, Graduate School of Social Sciences, Design, Technology and Society PhD Program, Istanbul, Türkiye. E-mail: oyku.bozgeyik@ozu.edu.tr

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0817-4198>

Conclusion: This study offers an interdisciplinary perspective on the role of media and design in economic and cultural globalization. By focusing on the co-rise of Hallyu and South Korean brands, it presents a valuable example of building national brand identity and market expansion strategies.

Keywords: Korean Wave, South Korean Entertainment Industry, Competitive Advantage, Popular Culture, Co-Branding, K-Pop

Kore Dalgası ve Kore Markalarının Birlikte Yükselişi: Ulusal Tasarım Kimliği ve Marka İnşasının Dinamikleri

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Kore kültürel ürünlerinin küresel başarısı, Kore Dalgası (Hallyu) olarak bilinen olgu, Güney Kore ekonomisini önemli ölçüde etkilemiş ve etkisini eğlence sektörünün ötesine, tüketim mallarına kadar genişletmiştir. 1997'den bu yana, Kore televizyon dizileri, filmleri ve müzikleri Doğu Asya sınırlarını aşarak, kültürel ihracat ile Samsung, Hyundai, LG ve Kia gibi Güney Kore markalarının uluslararası başarısı arasında benzersiz bir sinerji yaratmıştır. Şu sorulara cevap aranmaktadır: Kore popüler kültürünün yükselişinin ardındaki etkenler nelerdir ve popüler kültür ile büyük Güney Kore markalarının eş zamanlı yükselişi nasıl açıklanabilir?

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Bu makale, kültürel üretim, ürün tasarımı ve pazarlama stratejilerinin kesişimini inceleyerek Hallyu'nun marka kimliğini ve pazar genişlemesini nasıl desteklediğini analiz etmektedir. Kültürel ve endüstriyel ihracatlar arasındaki karşılıklı güçlendirme etkisine dikkat çeken çalışma, medya ve tasarımın ekonomik ve kültürel küreselleşme için nasıl birer katalizör rolü üstlendiklerini ortaya koymaktadır.

Yöntem: Tarihsel ve betimleyici analizler ile örnek araştırmalarını bir araya getirerek, ortak markalama stratejilerini ve tasarımı bir rekabet avantajı olarak inceleyen bu çalışma, Samsung, Hyundai, LG ve Kia gibi büyük Güney Kore markalarına odaklanmaktadır. Bu markaların BTS ve BLACKPINK gibi popüler K-pop gruplarıyla gerçekleştirdikleri iş birlikleri ele alınmaktadır. Böylece, ortak markalama stratejilerinin ve tasarımın kültürel ve ticari başarıyı sağlamadaki rolü analiz edilmektedir.

Bulgular: Araştırma, Hallyu'nun yalnızca kültürel ihracatları etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda endüstriyel ihracatları da güçlendirdiğini ve karşılıklı bir destek etkisi yarattığını ortaya koymaktadır. Ürün tasarımı ve pazarlama stratejileri, Güney Kore markalarının küresel pazarlarda daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamış; popüler kültürü kullanarak tüketici algısını ve marka sadakatini olumlu yönde etkilemiştir. Bu bulgular, görsel iletişim tasarımı, medya çalışmaları ve tüketici kültürü konularındaki tartışmalara katkı sağlamaktadır.

Sonuç: Bu çalışma, medya ve tasarımın ekonomik ve kültürel küreselleşmedeki rolüne disiplinlerarası bir bakış açısı sunmaktadır. Hallyu ve Güney Kore markalarının birlikte yükselişine dikkat çekerek, ulusal marka kimliği ve pazar genişletme stratejisi oluşturmanın değerli bir örneğini sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kore Dalgası, Güney Kore Eğlence Endüstrisi, Rekabet Avantajı, Popüler Kültür, Ortak Markalaşma, K-Pop

1. Introduction

The rise of South Korean popular culture has placed South Korea as a leading cultural powerhouse that can compete with globalized countries. The success of the entertainment industry has surged the business profits and international success of South Korean brands such as Samsung, Hyundai, Kia and LG. The link between the South Korean popular culture and the rise of the consumer goods industry is worth analyzing as it offers an insight into the interplay between the success of cultural products and consumer goods. This article examines how cultural exports can serve as a form of soft power that enhances the global visibility and desirability of national products. By analyzing the synergy between cultural production, product design, and co-branding strategies, this study aims to shed light on the ways in which South Korea's creative industries have contributed to its economic and cultural influence on a global scale.

By incorporating historical and descriptive analysis and case study research of the co-branding strategies the aim of this article is to explore the factors behind the global success of South Korean popular culture, particularly the Korean Wave (Hallyu), and to analyze how co-branding strategies, especially those incorporating design elements, have contributed to the rise of both Korean cultural products and major South Korean brands. By examining the historical context, government policies, economic conditions, and specific co-branding examples, the article seeks to highlight how the synergy between entertainment and corporate industries has created a powerful national brand identity for South Korea on the global stage.

2. A Brief History of South Korea's Popular Culture

The South Korean film industry underwent some significant changes in the 1980s with governmental policies and the shifts in the global media dynamics. Before 1984, only South Korean companies were permitted to distribute the films within the country. However, following the media liberalization decision in 1984, Hollywood films entered the market, leading to a decline in the domestic Korean film industry (Shim, 2006). The popularity of the Hollywood films were contrasted with the relatively poorly produced and less appealing domestic productions. However, the foreign entry also had some positive effects that were to be realized years later. The expansion of the market with the foreign entry resulted in the increased variety and competition. The broadcast channels as well as new producers and filmmakers increased (Shim, 2006). While the entry of a dominant global entertainment force initially caused a distress for the domestic industry, the disruption was short-lived. Over time, Korea adapted and changed the circumstances in favor of the domestic economy.

It is impossible to neglect the effect of the political, economic, social, technological and institutional forces that help the creation, dissemination and the consumption of popular

cultural products. The media has played an important role in economic and political developments. The shifts in the media industry may reasonably suggest that the relationship between the state and the corporations is linked to state policies and South Korea's economic growth (Ryoo, 2008). A government report in 1994 might have played a crucial role in changing the perspective about media and marketing in the whole country. The report of the Presidential Advisory Board of Science and Technology compared the net worth of the Hollywood film *Jurassic Park* with the foreign sales of the Hyundai cars (Shim, 2006). Shortly after this realization, the Ministry of Culture was established and divisions of the ministry started to specialize in the specific sectors in the film and entertainment industry. This recognition of the power of popular culture, film and media industry changed the media policy of the government and directed the chaebols (family-owned business conglomerates) like Hyundai, Samsung and Daewoo to get into the media sector. It was the 1990s when the major Korean conglomerates ambitiously invested in and acquired media assets (Ryoo, 2005).

However, this media policy in 1995 to include the big business groups in the media industry was challenged with the 1997 crisis. To cope with the financial crisis, firms had to set a new agenda that included supporting the media industry. The 1997 Asian economic crisis had a significant impact on numerous Asian countries, challenging their economic growth strategies. South Korea borrowed 97 billion dollars from the IMF but they used only 19.5 billion and then paid back the loan in a record time in three years (Roll, 2020). The Asian countries turned to the more affordable media content, and South Korea was ready to meet this demand.

3. The Rise of Hallyu

Although it is not that clear to pinpoint the exact start of the Korean Wave, it is possible to claim that the Korean popular culture products turned into an international craze around 1997. The Asian economic crisis, while a regional misfortune, presented an opportunity for South Korea. As the country recovered faster than its neighbors, it began to export Korean Dramas, marking the early stages of its cultural expansion.

South Korea benefited from the economic and political changes in the East Asian countries. Economic liberalization and developments, along with political democratization cultivated a population that is eager for popular culture with modified tastes. The audience were ready for new content but most countries were lagging behind the Western contents. It was then Korean popular culture started to take off. Since East Asian countries were still distant to the Japanese popular culture because of the past imperialism experience, South Korea represented a new breath in the popular culture, blending Western influences with traditional elements (Kim, 2016). Most Asian countries were colonized by Japan, which left many with a negative perception of the country. However, South Korea, also a colonized nation, shared a

more relatable or familiar image, fostering a sense of cultural affinity among many Asian countries. This sense of connection has been one of the factors driving China's interest in Korean cultural products (Roll, 2020). Thus, the political situations in Asia have helped Korea and the popular culture produced by South Korea could easily find ways to expand to other countries and be accepted by them. South Korea also benefited from the economic conditions in its neighbouring countries. On the economic side, the Asian countries were looking for affordable contents that would substitute the expensive Western alternatives (Howard, 2013). Since Korea was ahead of the game to start producing variety contents in the early 1990s, the contents were ready to charm the East Asian countries with its affordable and familiar contents especially after the economic crisis.

South Korea was determined to manage the rise of the economy and the image of the country so it took crucial steps politically in the domestic arena. Travel ban and censorship were two significant obstacles to the growth of popular culture and related industries, and South Korea addressed these challenges. Stopping the travel ban ensured the young generation to travel abroad and experience the Western world. The young generation who knows the Western way of living returned to the country and took part in the development of South Korea in terms of economics and the image of the country. Meanwhile, releasing the censorship helped creation of new stories and music because formerly censored topics were now discovered with interest (Roll, 2020). Many successful movies and music that raised interests in neighboring countries were developed around these times. The television series *Jewel in the Palace* (2003) (a series that tells the story of the first female physician for the king) became very popular in East Asia, Middle East and even in Eastern Europe. Another notable Korean drama *Winter Sonata* (2002) was gaining popularity and breaking records in audience ratings in Japan. Then the music became the central element of the Korean Wave as K-Pop (Ahn, Oh and Kim, 2013). The music was specifically tailored to be used as cultural exports.

Until the 1980s, Korean radios were mostly playing American music, because after the liberation in 1945 the barriers to enter the music market were so low that the Korean music industry was not protected (Kim J., 2016). There was an export substitution model for the music industry, where the major companies like Sony, Universal and Warner were entering the Korean market through small companies. Those small businesses were licensing the international music products which was keeping the major music companies at distance from the Korean music market. Meanwhile Korean music was seen as inferior because it was copying popular foreign music (Howard, 2013). This copying turned into appropriation and then to glocalization of the music that led the formation of a successful music industry, slowly. It was 1993 when South Korean music outran Western music with K-pop. The percentages were as high as 63% to 23% when compared to Western popular music in the Korean music market share. This gap

increased in 2004 with 80% for K-pop and 17% for Western pop music (Kim, 2016). What factors enabled Korea to surpass Western music in its domestic market?

Government support is a crucial factor in the spread of South Korean music in East Asia. In 1996, the government started to create a budget to advertise South Korean Music in the international market through attending international music fairs. In 1999, the Ministry of Culture led the creation of South Korean Pop Music compilation CDs in Japanese, Chinese and English that were to be sent to important distribution channels overseas. A year later, the ministry sponsored a large music concert of H.O.T. in China (Kim, 2016). Although governmental support alone cannot be the sole reason for the success of K-Pop now, these efforts benefited the spread of the music overseas effectively.

The South Korean government has supported the cultural production and the entertainment industry in many ways. Yet the helpful actions are not limited to economic, legal and political adjustments. South Korea has a Ministry of Culture, and a division of this ministry is the Popular Culture Industry Division. There is a Cultural Content Office that has three divisions under this ministry and there is a large budget that supports the cultural product export industry (Roll, 2020). Establishing an office specifically for the cultural contents shows how committed and ambitious goals can be achieved in a short time.

The organizational structure of the ministry includes a Content Policy Bureau and under this Bureau, Hallyu Content Cooperation Division exists. There are other bureaus and divisions under the ministry such as Digital Media Communication Bureau, PR Analysis Division, Cultural Trade and Cooperation Division and Popular Culture Industry Division (Ministry of Culture, Sports and Tourism, n.d.). All these bureaus and divisions are working for better popular culture contents and supporting the creative industry locally and internationally. While creating a national brand power, these governmental efforts are important because they all work towards building a national brand power.

On the other hand, even though the governmental efforts were significant in the rising popularity of the cultural goods it would be lacking to attribute all the reasons to the policies. Shin and Kim (2013) suggests that the government support is not the leading but a lagging factor in the popularity of K-Pop. The technological advancements that lead to the decentralization of the music distribution from the record label contracts and television and radio airtime was another important factor that helped the music industry. However, technological developments were happening all over the world with the increasing use of the internet for music distribution and this could not be a reason alone to lead to the success of K-Pop. Large Korean entertainment houses are also responsible for the success of the rising popularity of South Korean music. (Shin and Kim, 2013). The support of the government was accompanied by the legal circumstances in the country that created a favorable

environment for new agreements in music. The strong intellectual property rights in South Korea for the music industry protected the popular music produced and enabled the dominance of South Korean music in the area. By this way the multinational production companies choose to partner with South Korean producers to co-produce music (Geun, 2009). Right steps brought success in the music industry and influential bands were formed. These K-Pop bands like BTS and BLACKPINK are so influential that many brands want to partner with them to increase brand awareness overseas.

4. The Role of Design and Co-Branding in Creating a Competitive Advantage

The rise of Hallyu is a complex phenomenon shaped by a combination of societal dynamics and market forces, involving numerous cultural and economic stakeholders. While various elements have driven the global popularity of South Korean popular content, it is evident that this success was leveraged as a competitive advantage, leading to the strengthening of South Korea's cultural influence and its position in the global entertainment industry. Competitive advantage refers to the capabilities that allow a company to outperform its rivals in the market, often leading to increased profitability and market share (Porter, 1990). Competitive advantage can be inferred from the success of a firm which has a different strategy than its rivals (Mukerjee, 2016). While understanding why certain nations achieve in particular industries, it is important to look at the firms. But firms are existing and thriving in a particular national context and proximity (Grant, 1991). According to Porter (1990, p. 476) chance has been a heavy influencer of the pattern of competitive advantage of Korean industry. The economic conditions of the neighboring and rival countries like Japan, the effect of war and aid and the stance of the government in decision making are among the other factors that determined the success of the industries in South Korea.

Mukerjee (2016, p.4) suggests that Hyundai, Samsung and Haier are among the firms that focused "resources on improvement of quality and better product design" to gain competitive advantage. Korean brands' willingness to take risks (Porter, 1990, p. 471) is apparent in the product design and branding strategies. Product design is an important factor to elevate the brand image and customer interest. South Korean brands like Samsung, Hyundai, Kia and LG have been working on their design and marketing activities to sharpen the global image and to increase the market share. Partnering or co-branding with the popular K-Pop bands has become a prevalent choice by these brands. Co-branding is often implemented by integrating elements that are associated with these popular bands into product designs. In doing so, brands expand their reach, enhance brand awareness and foster brand loyalty.

By implementing the design elements in the marketing activity and incorporating the product design for limited edition products, Samsung establishes a successful name in the global market. According to Farahani et al. 's study (2020) on Samsung and its marketing

activities, advertising has a positive and direct impact on the brand popularity and competitive advantage for Samsung Company. Competitive advantage extends beyond marketing or advertising; it encompasses a brand's attractiveness and popularity, managerial strategies, value potential and distinguishing characteristics about the brand when positioned next to the rival brands. Therefore, when the brands follow a co-branding strategy with already popular names, they establish an emotional connection with consumers, ensuring a successful competitive advantage.

Co-branding does not usually bring equal benefits to both brands involved. However, especially while going international, these alliances help both sides. Market penetration, lowering the risks and costs, complementing the expertise and activities, expanding the customer base and client portfolio, extra value creation, brand reputation and credibility are among the important benefits of co-branding strategies (Rodrigues et al., 2011). A research done on Hallyu (Korean Wave) related products found "that Hallyu exports have had a measurable positive effect on consumer goods exports" (Huh and Wu, 2017, p.1402). The relationship between popular cultural products and international trade is very intriguing and the positive impact of the Korean Wave in the exports of South Korea shows that the focus of the country is well-placed. The government report comparing Hyundai's car sales to the box office revenue of *Jurassic Park* in 2004 appears to have played a significant role in redirecting economic priorities toward the creative industries.

5. The Global Strategies of the Large South Korean Brands

Export markets offer a vibrant and competitive environment when compared to domestic markets (Er, 1997) and offer incentives to firms to innovate and differentiate their products. The strategic appeal of the export markets encouraged firms to upgrade their production models. Between 1960 and 1990s both Taiwan and South Korea were relying on foreign direct investment from the developed countries. This period was when the companies of these countries were switching from original equipment manufacturing (OEM) to original design manufacturing (ODM) and eventually to original brand manufacturing (OBM), progressively increasing their control over product design and branding to enhance global competitiveness. Figure 1 explains the systems visually: OEM is a system where the companies manufacture the products based on another firm's design and specifications and it provides advantages for the export focused companies such as learning the foreign buyers and their preferences, standards of quality and supply chain management (Gereffi, 1999). ODM firms handle their own design and manufacturing processes, leaving the customer firms to handle the marketing, whereas OBM firms oversee the value chain, the design, manufacturing and marketing, and distribution, because they operate the brand name (Lee, C. S., Ho, & Hsu, 2015).

Figure 1: Visual representation of OEM, ODM and OBM manufacturing systems

Source: Created by the author.

This shift towards OBM encouraged large companies in South Korea, such as Hyundai, LG, Kia and Samsung, as well as Taiwanese firms such as Asus and HTC, to increasingly focus on innovation and branding strategies to create extra value for their products. However, South Korea brands are more successful and make into the global top brands in 2014 as an emerging market with its three brands: Samsung, Hyundai and Kia (Lee, K., Song, & Kwak, 2015). Apparently South Korea is following an effective strategy to promote its brands and elevate them into global market standards.

The large companies of South Korea are working on special designs for their products that taps into the interests and fandom of the K-Pop groups. By this way, the younger generation is targeted and reached with a new market segment that features specially designed products. These limited-edition products, sponsoring world tours and making a song with the name of the new car are among the co-branding strategies of the big brands. By adopting strategies that are customer oriented, the brands reach out to the consumers who are willing to buy even if they do not need the product. In this case the special design of the product acts like an incentive for the customers to make that spending. The special edition phone becomes a necessity for the fandom rather than a luxury item. Similarly, when the image of a luxury car is paired with a popular song of a band, the fans perceive the car and the brand

of the car so positively that the brand awareness is increased even if the fans do not actually buy the car. Sponsoring the world tour benefits the brand by pairing the image of a popular band with the car in the global market. When the fans, or their families are making a decision to buy a car, they would be inclined to buy the one that they have the affinity to.

Some examples of co-branding strategies that are used by the big companies with their designs include but not limited to Samsung *Galaxy S20+ BTS Edition*, *Galaxy A80 Blackpink Edition*, LG *Q7+ BTS limited edition*, Hyundai *IONIQ X BTS*, and *BLACKPINK World Tour 2019 with KIA*. All these examples have different co-branding strategies and bring out different design patterns that try to increase brand awareness and loyalty with more exposure globally. Partnering with popular cultural figures like BTS and BLACKPINK, big brands extend the market reach and can create market demand through the fans of these groups.

Samsung seems to be the leading brand that effectively co-brands with BTS. With *Galaxy S20+ BTS Edition* Samsung incorporated the special details of BTS in the design of the phone, from the box to the interface, that only the true fans would understand. The purple heart shape near the lenses, seven stickers that come in the box, earbuds that have the purple heart and the group logo, welcoming animation, and special themes are among the product and interface design details of the phone (Samsung Singapore, 2020). "The purple color, milky way and whale" (Yonhap News Agency, 2020) are among these details that excite the fans of BTS, who call themselves ARMY, which is an acronym for "Adorable Representative M.C. for Youth" (Lee, 2019). All the special jargon and visual triggers are included in the design of the phone, including the interface design. The members of the ARMY claim that Samsung's BTS edition is so successful that there are rumors that the Samsung team is also a BTS fan (Yonhap News Agency, 2020).

Recently, BTS has become the most sought-after band for brand partnerships; however, not every collaboration achieves the same level of success. LG also worked with BTS in 2019 for *LG Q7+ BTS limited edition* and included details like special wallpapers, messages from the band members, BTS emojis and themes (LG, n.d.). These details are appealing to the fans but the co-branding strategy was not as successful as the Samsung *Galaxy S20+ BTS edition* because the product design is not really crafted with fandom details. Samsung and BLACKPINK partnered in 2019 for the *Samsung Galaxy A80 Blackpink Edition* and it was similarly aimed at the product design for the fans of the band. The special edition items are appealing because the color is the exact color code of the band, there are animated messages and stickers and exclusive themes that are unique to the fans of the group (Samsung, 2019). Samsung appears to manage the product design more efficiently because it incorporates the visual aspects with the interface details.

Hyundai and Kia's co-branding strategies to work with BTS and BLACKPINK are different from those of Samsung and LG because the cars are more expensive and luxurious products than phones. It is impractical to make special edition cars that are specially designed for the fans because the car design is distinctive and complex. Therefore, instead of creating new car designs for the fans, the advertisements are specially designed. Co-branding strategies here become really important because the competencies of both sides come into the picture. In these cases, fans are the main target of the special designs while the spillover effects enhance the national design identity and brand image.

Hyundai partnered with BTS in 2020 for *Hyundai IONIQ X BTS* and the car was launched with the new song of BTS IONIQ, which had the same name of the car. The song was released on the website of Hyundai with a special video of the car and the band. The song lyrics include "feelings of discovery, curiosity, hope, creativity, and inspiration for the future" that are linked to the new car concept of Hyundai with clean energy (Ong, 2020). The new electric vehicle brand IONIQ was first launched in 2016, and tried to expand the market in Southeast Asia in 2018 with different partnerships, but partnering with BTS appears to be a particularly effective strategy, as it leverages the band's global popularity to increase awareness of the car worldwide. Hyundai aimed to penetrate the global electric vehicle market, and target the millennials and Generation Z consumers who are interested in clean mobility (Ong, 2020). The lyrics and the campaign is specially designed to reach the younger generation who are more likely to be interested in a new car segment in Hyundai. The brand awareness is achieved through the song that reflects the values of the new electric vehicle and clean energy.

A year before Hyundai and BTS partnership, Kia partnered with BLACKPINK for their World Tour. The aim is similar to Hyundai's aim; to reach the young generation and increase the brand awareness globally. Special exhibition booths and events are catered towards the fans of the group to maximize the exposure of the KIA brand that is paired with the beloved girl band. Engaging with the popular culture ensures that the fans of the group can enjoy the "quality and the design" of the Kia cars (Alexiev, 2019). This strategic collaboration not only strengthens Kia's global brand presence but also deepens its connection with younger, trend conscious consumers through the power of cultural relevance.

Strategic renewal and customer orientation focus are important elements to keep the competitive advantage sustainable (Mukerjee, 2016). The large companies of South Korea manage to use the product design and marketing activities as a competitive advantage against the rival brands. By aligning with the trends and collaborating with popular culture figures, these brands effectively promote their new launches, generate international buzz and build a strong brand recognition and loyalty, particularly among the fans of those cultural icons.

6. Conclusion

The global popularity of South Korean culture, particularly through the Korean Wave, can be attributed to a combination of factors, including government policies, economic conditions, technological advancements, societal expectations, strategic market positioning and the influence of major entertainment companies. The South Korean government has played an important role in promoting cultural exports by implementing policies that support the entertainment industry. These include financial and policy incentives for film and music production, investments in technology, and efforts to improve international market access. However, government support alone cannot be the driver of the success. The country's robust economic conditions and the fast recovery from the economic crises have also facilitated the growth of cultural industries, with a focus on innovation, infrastructure, and global trade. Additionally, the rise of South Korea's entertainment giants, such as SM Entertainment, YG Entertainment, and JYP Entertainment, has been effective in shaping the global appeal of K-pop, television dramas and films. These large entertainment houses have successfully developed and marketed South Korean content, ensuring that it resonates with diverse global audiences while maintaining its distinct cultural identity. This synergy between government support, economic stability, strategic market engagement, and the influence of entertainment companies has created a perfect storm for the global rise of South Korean popular culture.

South Korea has emerged as one of the global leaders in creative industries and popular cultural products, with the influence of the Korean Wave extending beyond Southeast Asia to reach countries on the other side of the world. The potential of South Korean cultural products is limitless, due to the enthusiastic and loyal fan bases that drive global demand. In particular, K-Pop has gained immense global appeal, with major brands eager to partner with popular groups like BTS and BLACKPINK. Through strategic co-branding with these iconic bands, companies aim to expand their market reach and enhance their brand visibility. Design plays a key role in aligning products with popular culture, making it an effective tool for brands to reach the global market.

Large South Korean brands of consumer electronics and automotive industries like Samsung, Hyundai, Kia and LG take part in the spread of the Korean Wave around the world. These corporations not only contribute to the success of South Korean popular culture but also strategically use it to influence their own global market positions. By collaborating with music groups, these brands co-brand their image, reducing the opportunity cost of entering global markets and tapping into the growing demand of the fans. By adding specially designed products tailored to the interests of fan groups, these companies implement co-branding strategies that enhance the popularity of both the brand and the fans. As a result, South Korea has successfully turned its cultural exports into a comparative advantage, positioning itself as

a powerful force on the global stage. The co-rise of the Korean Wave and Korean Brands show a good example of creating a national brand identity that other countries look up to. The success of this co-evolution of cultural and corporate power serves as a model for other countries aiming to cultivate their own national identities and global influence.

REFERENCES

- ALEXIEV, V. (2019). *Kia Motors teams up with K-Pop phenomenon BLACKPINK*. Kia Motors. Retrieved 2025, from <https://www.kia.com/nmc/en/discover-kia/kia-on-beat/whats-new/kia-motors-teams-up-with-k-pop-phenomenon-blackpink.html#:~:text=Kia%20teams%20up%20with%20K%2DPop%20phenomenon%20BLACKPINK&text=As%20the%20title%20sponsor%20of,stars%20face%2Dto%2Dface.>
- AHN, J., OH, S., & KIM, H. (2013). Korean pop takes off! Social media strategy of Korean entertainment industry. In *2013 10th International Conference on Service Systems and Service Management* (pp. 774-777). IEEE.
- BOK-RAE, K. (2015). Past, present and future of Hallyu (Korean Wave). *American International Journal of Contemporary Research*, 5(5), 154-160.
- ER, H. A. (1997). Development patterns of industrial design in the third world: A conceptual model for newly industrialized countries. *Journal of Design History*, 10(3), 293-307.
- FARAHANI, D. S., EBRAHIMI, A., MORADIAN, M., & TAFTI, M. K. (2020). A Study on the Role of Advertising in Competitive Advantage and Brand Popularity (Case Study: Samsung Company).
- GEREFFI, G. (1999). International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. *Journal of international economics*, 48(1), 37-70.
- GEUN, L. (2009). A soft power approach to the "Korean wave". *The review of Korean studies*, 12(2), 123-137.
- GRANT, R. M. (1991). Porter's 'competitive advantage of nations': an assessment. *Strategic management journal*, 12(7), 535-548.
- HOWARD, K. (2013). The Foundation of Hallyu–K-Pop's Coming of Age.
- HUH, C. G., & WU, J. (2017). Do Hallyu (Korean Wave) exports promote Korea's consumer goods exports?. *Emerging Markets Finance and Trade*, 53(6), 1388-1404.
- KIM, T. Y. (2016). Cultural policy in the Korean Wave: An analysis of cultural diplomacy embedded in presidential speeches. *International Journal of Communication*, 10, 21.

LG. (n.d.). *LG Q7 BTS Limited Edition*. Retrieved 2025, from https://www.lg.com/nl/lg-mobile-phones/smartphones/q7-bts-edition/?sortCriteria=%40ec_pdp_view_count+descending.

LEE, C. S., HO, J. C., & HSU, C. F. (2015). Creating value in global innovation networks: A study of smartphone industry. In *2015 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology (PICMET)* (pp. 755-760). IEEE.

LEE, J. (2019). *BTS and ARMY culture*. 커뮤니케이션북스.

LEE, K., SONG, J., & KWAK, J. (2015). An exploratory study on the transition from OEM to OBM: Case studies of SMEs in Korea. *Industry and Innovation*, 22(5), 423-442.

MINISTRY OF CULTURE, SPORTS AND TOURISM. (n.d.). *Organizational Chart*. Welcome to the website of the Ministry of Culture, Sports and Tourism of the Republic of Korea. Retrieved 2025, from <http://www.mcst.go.kr/english/about/orgChart.jsp>.

MUKERJEE, K. (2016). Factors that contribute towards competitive advantage: A conceptual analysis. *IUP Journal of Business Strategy*, 13(1), 26-39.

ONG, G. (2020). *Hyundai taps onto BTS for song collaboration for IONIQ car range*. Marketing Interactive. <https://www.marketing-interactive.com/hyundai-taps-onto-bts-for-song-collaboration-for-ioniq-car-range>.

ROLL, M. (2020). *Korean wave (HALLYU) - the rise of Korea's cultural economy and pop culture*. Retrieved 2025 from, <https://martinroll.com/resources/articles/asia/korean-wave-hallyu-the-rise-of-koreas-cultural-economy-pop-culture/>

RODRIGUES, F., SOUZA, V., & LEITÃO, J. (2011). Strategic coopetition of global brands: a game theory approach to 'Nike+ iPod Sport Kit' co-branding. *International Journal of Entrepreneurial Venturing*, 3(4), 435-455.

RYOO, W. (2005) 'The Role of the State in the National Mediascape: The Case of South Korea', *Global Media Journal* 4(6).

RYOO, W. (2008). The political economy of the global mediascape: the case of the South Korean film industry. *Media, Culture & Society*, 30(6), 873-889.

SAMSUNG SINGAPORE (2019). *Samsung Galaxy A80 Blackpink Edition*. Samsung. Retrieved 2025, from <https://www.samsung.com/sg/news/local/samsung-launch-of-the-blackpink-special-edition-in-singapore/>.

SAMSUNG SINGAPORE (2020). *Galaxy S20+ BTS Edition*. Samsung. <https://www.samsung.com/sg/news/local/launch-galaxy-s20-buds-plus-bts-edition/>.

Öykü Bozgeyik, "The Co-Rise of Korean Wave and Korean Brands: The Dynamics of National Design Identity and Brand Building", **ART/icle: Journal of Art and Design**, 5 (1), June 2025, pp. 187-201.

SHIM, D. (2006). Hybridity and the rise of Korean popular culture in Asia. *Media, culture & society*, 28(1), 25-44.

SHIN, S. I., & KIM, L. (2013). Organizing K-pop: Emergence and market making of large Korean entertainment houses, 1980–2010. *East Asia*, 30, 255-272.

YONHAP NEWS AGENCY (2020). Samsung seeks more marketing collaborations with BTS, other 'hallyu' stars. (2020, September 08). Korea Times. Retrieved 2025, from <https://www.koreatimes.co.kr/business/tech-science/20200809/samsung-seeks-more-marketing-collaborations-with-bts-other-hallyu-stars>.

Renklerin Lezzet İllüzyonu: Gıda Seçimlerinde Görsel Uyarıcıların Rolü

Ercan ERKOCAASLAN*, Murat AY**

Öz

Giriş ve Çalışmanın Amacı: Bu çalışmada, renklerin bireylerdeki beş duyu organını harekete geçirmesi ile gıda seçimlerine olan etkisini ölçmek amaçlanmıştır.

Kavramsal/Kuramsal Çerçeve: Renk algısı, gıda seçimlerini psikolojik, biyolojik ve kültürel faktörlerle şekillendirir, tat, tazelik ve sağlık algısını etkiler. Gastronomide ise renk, lezzet ve kalite algısını yönlendirerek tüketicinin psikolojik ve duysal izlenimlerini belirler.

Yöntem: Araştırmada, 7 farklı renkte kurabiye (kırmızı, mor, mavi, sarı, yeşil, siyah, açık sarı) hazırlanmış ve eğitilmiş panelistlere duysal analiz yaptırılarak tat, görünüş, koku, doku, yapışkanlık, sertlik ve genel kabul edilebilirlik gibi kriterlere göre, 9'lu Likert ölçeğiyle değerlendirme yapmaları istenmiştir. Tüm renklerde elde edilen verilerin betimleyici istatistikleri için Spearman Korelasyon testi uygulanmıştır.

Bulgular: Analizler sonucunda, tat ve görünüşte en yüksek puanın mor, en düşük puanların ise tatta mavi, görünüşte ise siyah renkli kurabiyelerin aldığı belirlenmiş ve aralarındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Koku, doku, yapışkanlık ve sertlik boyutlarında anlamlı bir fark yoktur. Genel kabul edilebilirlikte en çok tercih edilen rengin mor, en az tercih edilen rengin mavi olduğu görülmektedir.

Sonuç: Görselliğin yiyecek sunumundaki öneminin yanı sıra gıdaların renkleri ve renklerinin uyumu gıda tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, yemeği daha keyifli bir hale getirebilmektedir. Renklerin tercihler üzerine etkisini belirlemek için farklı renkler ve farklı gıdalar kullanılarak daha fazla panelist ile araştırma yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Koku, Renk, Algı, Duyusal Değerlendirme, Renk Tercihleri

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 20.11.2024 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Öğretim Görevlisi, Plato Meslek Yüksekokulu, Açılış Programı, İstanbul, Türkiye.

E-posta: ercanerkocaaslan@topkapi.edu.tr **ORCID** <https://orcid.org/0009-0008-5595-4318>

** Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: muratay@topkapi.edu.tr
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3872-3920>

The Taste Illusion of Colors: The Role of Visual Stimuli in Food Choices

Abstract

The Purpose of the Study: In this study, it was aimed to measure the effect of colors on food choices by activating the five senses in individuals.

Literature Review/Background: Color perception shapes food choices with psychological, biological and cultural factors, affecting the perception of taste, freshness and health. In gastronomy, color determines the psychological and emotional impressions of the consumer by directing the perception of taste and quality.

Method: In the study, cookies in 7 different colors (red, purple, blue, yellow, green, black, light yellow) were prepared and trained panelists were asked to make sensory analysis and evaluate them according to criteria such as taste, appearance, odor, texture, stickiness, hardness and general acceptability with a 9-point Likert scale. Spearman Correlation test was applied for descriptive statistics of the data obtained in all colors.

Results: As a result of the analysis, it was determined that purple cookies had the highest score in terms of taste and appearance, blue cookies had the lowest score in terms of taste and black cookies had the lowest score in terms of appearance, and the difference between them was found to be statistically significant ($p < 0.05$). There was no significant difference in dimensions of odor, texture, stickiness and hardness. In general acceptability, it was seen that purple was the most preferred color and blue was the least preferred color.

Conclusion: In addition to the importance of visibility in food presentation, the colors of foods and their color harmony play an important role in food preferences. In addition, it can make the meal more enjoyable. It is recommended to conduct research with more panelists using different colors and different foods to determine the effect of colors on preferences.

Keywords: Odor, Color, Perception, Sensory Evaluation, Color Preferences

1. Giriş

Beslenme, bireylerin vücut fonksiyonlarını sürdürebilmesi, sağlığını koruyabilmesi ve geliştirebilmesi için gerekli olan besin öğelerinin yeterli ve dengeli bir şekilde alınması sürecidir. Bu öğeler, karbonhidratlar, proteinler, yağlar, vitaminler, mineraller ve su gibi temel bileşenlerden oluşmaktadır (Adak, 2020, s. 199). Beslenme, sadece enerji ihtiyacını karşılamakla kalmamakta, ilave olarak hücrel yapıların onarımı, bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi, büyüme ve gelişme, sinir sistemi fonksiyonlarının düzgün çalışması gibi birçok hayati işlevin yerine getirilmesini sağlamaktadır (Özbekler, 2019, s. 6870). Beslenmenin önemi, vücudun bu öğeleri doğru zaman ve miktarda alarak optimal sağlık düzeyini korumasına dayanmaktadır (Doty, 2012; Kurgun, 2016, s. 79).

Yetersiz ve dengesiz beslenme, çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilmekte, bu da hastalıkların ortaya çıkma riskini artırmakta ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Ayrıca, sağlıklı beslenme, zihin sağlığını desteklemekte, bağışıklık sistemini güçlendirmekte ve genel olarak fiziksel ve zihinsel performansı iyileştirmektedir (Herz, 2016, s. 102). Beslenmenin yanı sıra renk algısı, gıda tercihlerinde kişi üzerinde önemli bir görev almaktadır. Renkler gıdaların taze, sağlıklı ve besleyici olduğuna dair işaretler verebilmesi nedeniyle bireylerin daha sağlıklı, renkli ve besleyici gıdalara yönelmesini sağlayarak dengeli ve yeterli ve dengeli beslenmeleri konusunda alışkanlık oluşturmaya üzerine katkıda bulunmaktadır.

Nörogastronomi, insanların yemekle ilgili tercihlerini ve davranışlarını anlamak için beyin kimyasını ve nörolojik süreçleri analiz etmektedir. Örneğin, tat, koku, görsel algı ve dokusal hissiyat gibi duyuşsal unsurların beyinde nasıl işlediğinin, yeme deneyimlerinin nasıl duygusal bir bağlamda şekillendiğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, yiyeceklerin beyindeki ödül sistemini nasıl aktive ettiği ve bunun sonucunda yemek yeme davranışlarının nasıl motive olduğu da nörogastronomi alanının konularındandır (Kayışkiran & Emiroğlu, 2024, s. 59).

Nörogastronomik perspektiften bakıldığında, psikolojik faktörlerin beslenmeye etkisi, beynin duygusal, bilişsel ve fizyolojik süreçlerle nasıl etkileşime girdiğini anlamak için kritik öneme sahiptir. Örneğin, insanların yemeği yalnızca bir biyolojik ihtiyaç olarak görmemeleri, aynı zamanda duygusal bir deneyim olarak algılamaları, gıda seçimlerini etkileyen önemli bir faktördür. Yiyeceklerin görsel sunumu, renkleri, dokusu ve hatta yiyeceğin algılanan "tatmin edici" değeri, bireylerin yeme deneyimlerini psikolojik olarak şekillendirmektedir (Türker & Yılmaz, 2023, s. 357)

Psikolojik faktörler, gıda tercihlerinin alışkanlık haline gelmesinde ve uzun vadeli beslenme alışkanlıklarının oluşmasında da rol oynamaktadır. İnsanlar, belirli yiyecekleri tükettikçe, bu yiyeceklerin beyinlerinde ödül ve mutluluk hissi uyandıran bağlar oluşturur. Bu nedenle, sağlıklı beslenme alışkanlıkları oluşturulurken psikolojik yönler dikkate alınmalıdır. İnsanların yiyecekleri psikolojik tatmin elde etme amacıyla tüketmeleri, özellikle sağlıksız gıda seçimleriyle ilişkilidir, bu nedenle psikolojik faktörlerin bu alışkanlıkların değiştirilmesinde de etkisi büyüktür (Sarı, Murat, Murat & Samancı, 2024, s. 71). Dolayısıyla, nörogastronomi ve psikolojik faktörler arasındaki ilişki, insan beslenmesinin sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve zihinsel boyutlarının da önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Beslenme alışkanlıkları, bireylerin duygusal durumları, zihinsel süreçleri ve çevresel faktörlerle şekillenmekte, bu da sağlıklı beslenme stratejilerinin geliştirilmesi için psikolojik yaklaşımların önemini artırmaktadır (Suzuki vd., 2017, s. 213).

Bu çalışmanın amacı, nörogastronomi bağlamında renklerin, bireylerin gıda seçimleri üzerindeki etkisini incelemektir. Kırmızı, mor, mavi, sarı, yeşil, siyah ve açık sarı renklerinde toplam yedi farklı kurabiye hazırlanarak, tat, görünüş, koku, doku, yapışkanlık, sertlik ve genel kabul edilebilirlik gibi parametreler üzerinden değerlendirilmiştir. Farklı renkler kullanılarak yapılan

kurabiyelerin değerlendirilmesinde örneklem grubu olarak eğitimli panelistler ile duyu analizi gerçekleştirilmiş ve panelistlerin farklı renklerdeki kurabiyeleri beğenme düzeyleri alt boyutlarda belirlenmiş ve analiz edilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Renklerin Gastronomik Açıdan Özellikleri

Renk, ışığın gözün retina tabakasına farklı şekillerde ulaşması sonucu ortaya çıkan bir algıdır. Bu algı, ışığın maddelere çarpması, bir kısmının emilip bir kısmının yansmasıyla çeşitlenir ve bu çeşitlilik, genellikle renk tonu olarak adlandırılır. Gıda üzerindeki renk, yalnızca görsel bir özellik değildir. Aynı zamanda tüketici tercihlerinde önemli bir rol oynar. Renk, gıda ürünlerinin çekiciliğini artırırken, bireylerin tüketim tercihlerini etkileyen psikolojik ve duygusal faktörler üzerinde de etkilidir (Velasco, Escobar, Spence & Olier, 2023, s. 112). Renklerin gastronomik açıdan anlamları Tablo 1'de gösterildiği gibidir. Doğal renkler, genellikle maddelerin öz yoğunluklarına bağlı olarak belirginleşirken, çevresel faktörler de (üretim teknikleri, depolama koşulları, ortam sıcaklığı vb.) gıda rengini etkileyebilmektedir. Bununla birlikte, doğal olmayan renkler, özellikle gıda boyaları, ürünlerin görsel cazibesini artırmak amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Şengül & Adabalı, 2023, s. 945). Ancak günümüzde özellikle gıda pazarında doğallık algısının ön planda olmasıyla birlikte, algılar ve yosunlar gibi doğal kaynaklardan elde edilen boyalar daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca, renklerin psikolojik etkileri de gastronomik açıdan dikkate alındığında, belirli renkler, tüketicilerin duygusal durumları üzerinde farklı etkiler yaratabilmektedir. Bu da gıda seçimleri ve tüketim deneyimlerini şekillendiren önemli bir faktördür (Coşkun & Şahin, 2024, s. 159).

Tablo 1. Renklerin gastronomik açıdan anlamları

Renkler	Gastronomik Açıdan Anlamları
Beyaz	Gıdaların dondurulmuş ürünler için saflığı ve sağlığı temsil etmektedir.
Sarı	Yemek yeme isteğine arttırıcı bir özelliğe sahip olmaktadır.
Siyah	Siyah renk tüketicilerde karanlık, sağlıksız, bayat, itici olarak algılanmaktadır. Fakat son zamanlarda renklendiricilerle yapılan siyah yiyecekler ise tüketilmektedir
Yeşil	Doğayı ve canlılığı anımsattığı için beynimizde sağlıklı hayatı anımsatarak sebzeleri ve lif oranı yüksek gıdalar canlanmaktadır.
Mavi	İştah kapatıcı olarak görülmektedir. Çok fazla mavi renkli yiyecek olmadığı ve hoş karşılanmadığı için de yiyecek renklendirirken en az bu renk seçilmektedir.
Mor	Mor canlı bir renge sahip olduğundan görsellik açısından ilgi görmeye başlamıştır. Antioksidan açısından zengindir, kalp rahatsızlıklarına karşı etkin ve kanı temizlediği de

	söylenmektedir. Bu sebepten sağlıklı yiyecekler içerisinde girdiğinden sağlıklı beslenme trendi kategorisinde sayılmaktadır
Kırmızı	Diğer sıcak renkler gibi iştah açıcılardan sayılmaktadır. Bu sebeple yerli ve yabancı yemek işletmeleri logolarında bu rengi kullanmaktadır. Bu renk müşterinin satın almasını teşvik etmektedir.

Kaynak: Turizm günlüğü turizm ve seyahat gazetesi, 2021

Kişilerin renk seçimlerine başka bazı faktörlerin de etkileri bulunmaktadır. Bunlar:

Fizyolojik Faktörler: Yaş ilerledikçe bireylerin yaşam tecrübeleri ve çevresel etmenlere bağlı olarak renk algısı değişmektedir. Bunun dışında, cinsiyet de renk tercihlerini etkileyen önemli bir faktördür. Kadınlar genellikle kırmızı, pembe, mor ve tonlarını tercih ederken, erkekler daha koyu tonlara, örneğin bordo, kahverengi, siyah gibi renklere yönelmektedir (Çukur, 2011, s. 27).

Açlık Düzeyi ve İştah: Açlık, beslenme ihtiyacını gösteren bir fizyolojik uyarıdır ve kişilerin açlık düzeyleri, duygusal durumlarına göre renk seçimleri farklılıklar gösterebilmektedir. Aynı duygusal durumdaki kişiler bile farklı açlık seviyeleri ve davranışlar sergileyebilmektedir (Serin & Şanlıer, 2018, s. 139).

Kişisel Yeme-İçme Reaksiyonları: Bireylerin renk seçimlerini etkileyen bir diğer faktör ise kişisel yeme içme reaksiyonları ve bireyin bu doğrultuda verdiği tepkilerdir. İnsanlar, sağlıklı ve doğal gıdaları tercih etmeye özen gösterir, bu da sağlıklı yaşamın devamlı hale getirebilmek için önemlidir (Kyutoku vd., 2012, s. 215).

Psikolojik Faktörler: Değerler, bireylerin tutumlarını ve tüketim alışkanlıklarını şekillendirir, çünkü değerler tutumlardan daha önceliklidir. Kişilik ise, duygusal, zihinsel ve sosyal özelliklere bağlı olarak farklı davranışlar sergilenmesine yol açmakta ve gıda tercihlerini çeşitlendirmektedir (Yüce & Kerse, 2018, s. 149).

Sosyal Faktörler: Bireylerin sosyal sınıfı, aile ve çevreleri tarafından şekillenmektedir. Sosyal sınıflar, eğitim düzeyi ve gelir gibi faktörlere göre farklılık göstermekte ve bu faktörler gıda tercihlerini etkileyebilmektedir (Akgün, 2010, s. 155).

Duyusal Algılama ve Algı Çeşitleri

Duyusal algılama, bireylerin çevrelerinden gelen uyarıları, beyinleri aracılığıyla anlamlandırarak anlamlı bir deneyime dönüştürme sürecidir. Gastronomi bağlamında, bu algılama, özellikle gıda tüketimi sırasında, tat, koku, görünüş, dokunma ve işitme gibi duyarlar aracılığıyla şekillenmektedir. Gıda algısı, yalnızca fiziksel özelliklere dayalı bir deneyim değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik faktörlerden de etkilenmektedir. Bu nedenle duyusal algı, bir

kişinin yediği yemeğin lezzetini, tazeliğini, kalitesini ve hatta sunumunu nasıl değerlendirdiğini belirlemektedir (Uçuk, 2023, s. 7).

Gastronomik açıdan, duyuşsal algı çeşitleri; tat, koku, görsel, doku ve işitsel algı olarak beş başlık altında değerlendirilmektedir.

Tat Algısı: Gıda ile temas edildiğinde dilde oluşan tat hissiyatıdır. Tat algısı, beş temel tat duyusuyla sınıflandırılır: tatlı, tuzlu, ekşi, acı ve umami. Bu tatlar, gıda seçimlerini doğrudan etkileyerek tüketicinin tercihlerini şekillendirmektedir (Haykır, 2021, s. 1364).

Koku Algısı: Koku, tatla güçlü bir şekilde ilişkili olup, yiyeceklerin çekiciliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İnsanlar, koku duyusunu kullanarak bir gıdanın tazeliği, kalitesi ve hoşluğu hakkında bilgi edinmektedir. Ayrıca, koku algısı, tat algısını da zenginleştirir, çünkü tat ve koku birlikte deneyimlenmektedir (Tarhan & Korkmaz, 2023, s. 292).

Görsel Algı: Gıda renkleri, şekilleri, sunumu ve görsel çekiciliği, bir yemeğin beğenilip beğenilmeyeceği üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Renkler hem estetik bir değer sunar hem de gıdanın taze olup olmadığını göstermektedir. Bu nedenle görsel algı, tüketici davranışını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür (Poslon, Kovačević & Brozović, 2021, s. 42).

Doku Algısı: Gıda ile ağızda temas edildiğinde ortaya çıkan dokusal his, yemeklerin kabul edilebilirliğini etkiler. Doku, yemeğin ne kadar yumuşak, sert, pürüzlü veya kremsi olduğunu belirlemekte ve bu özellik, bireyin gıda tercihlerine etki etmektedir (Doğan, 2023).

İşitsel Algı: Gıda sesleri, özellikle çiğneme sırasında duyulan sesler, yemek deneyiminin bir parçasıdır. Örneğin, çıtır bir atıştırmalık ya da gevrek bir gıda, işitsel algı yoluyla daha olumlu bir deneyim yaratabilmektedir (Özmen & Deniz, 2024, s. 552).

Sonuç olarak, duyuşsal algılama, gıda tüketiminde sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve duyuşsal boyutları da kapsayan karmaşık bir süreçtir. Gastronomik deneyimler, tüm duyuların etkileşimiyle şekillenmekte ve tüketicinin gıda tercihlerinin, algılarının yönlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

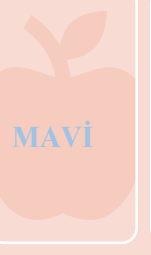
Renklerin Duyusal Algılama Üzerine Etkisi

Gıda renkleri, bireylerin duyuşsal hislerini uyandırmak ve beklentilerini karşılamak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Hedonik açıdan, gıda renkleri; kültür, yaşam tarzı, psikolojik durum ve kişisel özellikler gibi pek çok faktörden etkilenmektedir. Her kültür, renkleri farklı şekillerde anlamlandırmakta, bu da kişilerin renk beklentilerini çeşitlendirmektedir. Araştırmalar, yiyecek ve içeceklerdeki renk tonlamalarının değişmesinin, bireylerin deneyimlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Çelik & Evren, 2024, s. 378). Ayrıca, doğal olmayan renklerle boyanmış gıdalar genellikle lezzetsiz algılanmakta ve görsel açıdan tatmin edici

olmayan ürünlerin tüketimi, bazı bireylerde rahatsızlık ve hastalık hissi yaratabilmektedir (Hoegg & Alba, 2007, s. 493).

Bireyler için artık yeme içme eylemi hoş vakit geçirme, vakit değerlendirme, eş, dost, akraba, yakın çevre ile birlikte anılar kazanma durumuna evrilmiştir. Gastronomi akımları son zamanlarda rağbet görmeye başlamıştır. Trend olan akımlardan bazıları da, siyah ekmek, mor baklava gibi renkli gıdalardır. Tüketiciler geçmişte renklendirilen gıdalardan kaçınırken yakın geçmişte renklendirilmiş ürünler daha çok rağbet görmeye başlamıştır (Çelik, 2021).

Renk, bireylerin hayal gücünü, soyut düşüncelerini ve duygusal dünyalarını sembolize eden önemli bir kavramdır. Gastronomi alanında, renklerin kullanımı, özellikle gıda pazarlama stratejilerinde, tüketicilerin ilgisini çekmek ve onları ikna etmek amacıyla yaygın bir şekilde manipüle edilmektedir. Renkler ve bu renklerin kullanılmasıyla oluşturulan markalar, tüketiciler üzerinde bazı düşünceler oluşturmaktadır (Şekil 1). Nöropazarlamacılar, beş duyuyu harekete geçiren stratejilerle tüketici davranışlarını etkileyerek markaların kazanç sağlamasına yardımcı olmaktadır. Duyusal pazarlama ve ambalaj algısı, tüketicilerin ürünü alma kararlarını olumlu yönde etkiler. Görme, koku, duyma, tat alma ve dokunma gibi duyusal algılar, tüketiciyle kurulan bağlantının gücünü artırmaktadır (Yücel & Çubuk, 2024, s. 229). Ayrıca, mağaza, AVM, süpermarket ve restoran gibi alışveriş ortamlarında müzik, koku ve ambiyans gibi faktörler, tüketicinin alışveriş isteğini canlandırarak satın alma kararını teşvik etmektedir (Gölemmezli, 2022). Kurumsal firmalar, ürünlerinin ambalajı, mağaza tasarımı ve ortamın atmosferi gibi unsurlarda renklerin psikolojik etkilerinden faydalanarak, tüketicilerin bilinçli ya da bilinçsiz şekilde seçimlerini yönlendirmeye çalışmaktadır. Renkler, insan psikolojisi üzerinde duygusal ve zihinsel etkiler yaratarak, tüketicilerin gıda deneyimlerini şekillendirir. Bu bağlamda, renk algısı, özellikle gastronomik ürünlerin algılanışı ve tüketici tercihlerinin oluşumu açısından büyük bir öneme sahiptir (Birol, 2023, s. 161).

 KIRMIZI	 PEMBE	 MOR	 KOYU MAVİ	 YEŞİL	 MAVİ	 SARI
ANLAM: Tutkulu Aktif Heyecanlı Cesur Enerjik Gençlik Hırs Öncü Gizlilik	ANLAM: Aşk Sakinlik Sıcaklık Uzunvadeli Saygı Kadınsı İçgüdüsel Özen İddialı Hassas	ANLAM: Derin Sanat Alışılmamış Orijinal Dürtü Birey Varlık Tevazu Merhamet Kibar	ANLAM: Güven Düzen Sadakat Samimi Uzman Özgüven Barış Kontrol Sorumlu	ANLAM: Denge Gelişim İyileştirme Sağlık Sığınak Denge İyimser Cömert Berraklık Ferah	ANLAM: Ruh Perspektik İçerik Kontrol Saptama Modern Hedef Bilinçli Açık	ANLAM: İçgüdü Sıcaklık İçten Ses Optimist Doğaçlama Sosyal Dışadönük

Şekil 1. Renklerin oluşturdukları düşünceler

Kaynak: technogezgin, 2024

3. Yöntem

Bu çalışmada, renklerin gıda algısı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, kırmızı, mor, mavi, sarı, yeşil, siyah, açık sarı olmak üzere toplamda yedi farklı renkte kurabiye örneği kullanılmıştır. Kurabiyelerin duyuşal özellikleri, tat, görünüş, koku, doku, yapışkanlık, sertlik ve genel kabul edilebilirlik gibi kriterler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada, 5 erkek ve 5 kadından oluşan 10 eğitimli panelistten oluşan bir grup ile duyuşal analiz yapılmıştır. Panelistlerden, renk seçimlerine müdahale edilmeden, her bir kurabiye örneğini tatmaları ve belirlenen duyuşal özelliklere göre 9'lu Likert ölçeği kullanarak puanlama yapmaları istenmiştir.

Reçetelerin Oluşturulması

Çalışmada hazırlanan ürünler renklerine göre ayrılmıştır. Tablo 2'de kullanılan malzemeler ve gramajlar verilmiştir. Reçetede ki gramajlar aynı olmakla beraber sadece gıda boyalarının renkleri değişmektedir.

Tablo 2. Çalışmada üretilen ürünlere ait kodlar ve kullanılan malzemeler

Ürün Kodu	Kullanılan Malzemeler
Kırmızı	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz, 0.05 gr Allura Red E129 kırmızı toz gıda boyası
Mor	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz, 0.05 gr Amaranth mor toz gıda boyası
Sarı	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz, 0.05 gr Tartrazine E102 sarı toz gıda boyası
Yeşil	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz, 0.05 gr Pea Green E142 yeşil toz gıda boyası
Mavi	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz, 0.05 gr Brilliant Blue E133 mavi toz gıda boyası
Siyah	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz, 0.05 gr Black PN E151 siyah toz gıda boyası
Açık Sarı	250 gr Tam buğday unu, 80 gr tereyağı, 80 gr pudra şekeri, 1 gr tuz

Un ve tereyağı creaming metodu ile yumuşak bir hamur elde edilip, pudra şekeri, tuz ve gıda boyası eklenmiştir. Hamur 15 dakika +4°C'de dinlendirilmiştir. 20 gramlık bezelere ayrılıp, önceden 170°C'de fansız fırında 10-12 dakika pişirilmiştir. 5 dakika dinlendirilip, ılık servis edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen ürünler Şekil 2'de gösterilmiştir.

A

B

C

Şekil 2. Kurabiye hamurlarının çiğ ve pişmiş görselleri (A: Renklendirilmeden önce kurabiye hamurları, B: Renklendirilmiş çiğ kurabiye hamurları, C: Pişirilmiş renkli kurabiye hamurları)

Duyusal Analiz Değerlendirmesi

Araştırma kapsamında farklı renklerde 7 çeşit kurabiye üretilmiş ve eğitimli panelistlerle (n= 10) duysal analiz gerçekleştirilmiştir. Panelistlere verilen duysal analiz ölçeğinde 9'lu likert ölçeği kullanılmış ve katılımcılardan tatmış oldukları ürünlere; tat, görünüş, koku, doku, yapışkanlık, sertlik ve genel kabul edilebilirlik kriterlerini göz önünde bulundurarak 1 (çok kötü) ile 9 (çok iyi) arasında puan vermeleri istenmiştir. Tat ile ilgili olarak ağızda bırakılan izlenim, görünüş ile ilgili homojen renk, kabarıklık ve yüzeyde çatlama, koku ile ilgili tazelik ve zengin aroma kokusu, doku ile ilgili gevreklik, yapışkanlık ile ilgili nem düzeyi, sertlik ile ilgili kırılma ve çıtırılık düzeyi ve genel kabul edilebilirlik ile ilgili tatmin olma ve tekrar tüketme isteği değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 27 (Statistical Package for Social Sciences for Windows) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Duyusal analiz değerlendirmelerinin her renk kurabiye türünün aralarındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla, Spearman Korelasyon testi uygulanarak anlamlı farklılıklar ($p<0,05$) olup olmadığı tespit edilmiştir. Bu test, özellikle parametrik olmayan veriler için uygun olan bir yöntem olup (Akoglu, 2018, s.92), renk ve duysal özellikler arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılmıştır.

4. Bulgular

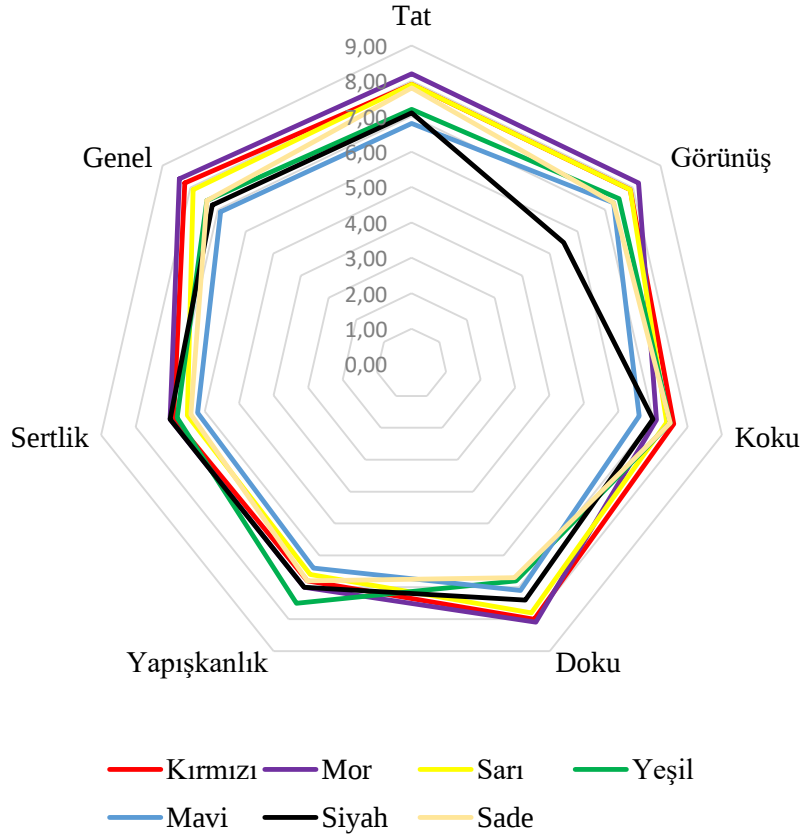
Eğitimli panelistlerin farklı renkteki kurabiyelerin duysal özellik yanıtlarını karşılaştırmak için Spearman Korelasyon testi uygulanmış, anlamlı farklılık ($p<0,05$) olup olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Duyusal analiz alt boyutlarının tüm renklerde ortalama değerlerinin betimleyici istatistikleri

		Tat		Görünüş		Koku		Doku		Yapışkanlık		Sertlik		Genel	
Renkler	N	$\bar{x}$	ss	$\bar{x}$	ss	$\bar{x}$	Ss	$\bar{x}$	ss	$\bar{x}$	ss	$\bar{x}$	Ss	$\bar{x}$	ss
Kırmızı	10	7,90 ^b	1,100	7,90 ^b	1,969	7,60 ^a	1,173	8,00 ^a	1,247	6,80 ^a	2,043	6,90 ^a	2,079	8,20 ^{ab}	,918
Mor	10	8,20^a	1,135	8,20^a	,789	7,10 ^a	1,663	8,10 ^a	,737	7,00 ^a	2,054	7,00 ^a	1,154	8,40^a	,699
Sarı	10	7,90 ^b	,994	7,90 ^b	1,287	7,40 ^a	1,264	7,80 ^a	1,229	6,60 ^a	1,776	6,50 ^a	2,223	7,90 ^b	1,100
Yeşil	10	7,20 ^b	1,229	7,50 ^b	1,354	7,50 ^b	1,354	6,80 ^a	1,619	7,50 ^b	1,178	6,80 ^a	1,988	7,40 ^b	1,173
Mavi	10	6,80^c	1,549	7,30 ^b	1,418	6,60 ^a	1,577	7,10 ^a	1,728	6,40 ^a	2,170	6,20 ^a	2,347	6,90^c	1,911
Siyah	10	7,10 ^b	1,370	5,50^c	2,121	7,00 ^a	1,333	7,40 ^a	1,173	7,00 ^a	2,000	7,00 ^a	1,333	7,20 ^b	1,135
Sade	10	7,80 ^b	1,135	7,30 ^b	2,163	7,50 ^b	1,433	6,70 ^a	2,057	6,80 ^a	2,780	6,40 ^a	2,065	7,40 ^b	1,712
Ortalama	10	7,55 ^b	,629	7,37 ^b	,738	7,20 ^a	1,174	7,40 ^a	,820	6,87 ^a	1,65	6,68 ^a	1,273	7,62 ^b	,71

^{abc}: Aynı sütunda aynı harflerle gösterilen ortalamalar arasındaki fark anlamlı değildir ($p>0,05$)

Tablo 3'te gösterildiği gibi; tat boyutunda en yüksek ortalamanın mor renkte (8,20), en düşük ortalamanın ise mavi renkte (6,80) olduğu belirlenmiş; görünüş boyutunda mor renk en yüksek ortalamayı (8,20), siyah renk ise en düşük ortalamayı (5,50) almış, genel kabul edilebilirlikte ise, mor renk en yüksek (8,40), mavi renk ise en düşük ortalamaya (6,90) sahip olmuş, ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Koku boyutunda kırmızı renk en yüksek (7,60), mavi renk ise en düşük (6,60) ortalamaya sahipken; doku boyutunda mor renk en yüksek ortalamayı (8,10), açık sarı renk en düşük ortalamayı (6,70); yapışkanlık boyutunda yeşil renk en yüksek (7,50), mavi renk ise en düşük ortalamayı (6,40); sertlik boyutunda mor ve siyah renkler en yüksek (7,00), mavi renk en düşük ortalamayı (6,20) göstermiş, ancak farklar anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Farklı renklerdeki kurabiyelere ait duyuşsal puanların ortalama değerleri Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Farklı renklerdeki kurabiyelerin ortalama duyuşsal puanlarının radar grafiği

5. Tartışma

Renk algısı ve buna bağlı olarak oluşan deneyimler, bireyin zihinsel süreçlerinde adeta bir yapboz gibi birbirini tamamlayan unsurların birleşmesine yol açarak, geçmiş deneyimlerin netleşmesini sağlar (Kayışkiran & Emiroğlu, 2024, s. 62). Tüketici odaklı bir yaklaşım benimseyerek, bireylerin tercihleri doğrultusunda uygun renk seçenekleri sunmak, işletmelerin tüketicileri üzerinde olumlu ya da olumsuz algılar oluşturmaya neden olabilmektedir. Turizm işletmeleri ve restoranlar, ambiyans yaratırken; ortamın ses düzeni, kullanılan renkler, kontrastlar ve yoğunluklar gibi duyuşsal unsurları dikkate alarak, tüketicilere sağlıklı ve keyifli bir yeme-içme deneyimi sunmayı hedeflemelidir (Kumaş & Bilgili, 2024, s. 167). Bu unsurların doğru bir şekilde bir araya getirilmesi, müşterilerin memnuniyetini artırarak, onlarda olumlu bir deneyim algısı yaratacaktır. Gıda ambalajındaki renklerin de, gıda tercihleri ve satın alma kararlarını etkilediği görülmektedir. Duyusal pazarlama açısından ambalaj algısı tüketicilerin ürünü tercih etme üzerine olumlu kararlar almasını sağlamaktadır (Shahid, Paul, Gilal & Ansari, 2022, s.1402).

Yapılan çalışmalarda renklerin tabaklardaki yemek üzerindeki tat ve lezzet algısı ile bağlantı kurduğu bildirilmektedir. Tarhan ve Korkmaz (2023, s. 289), duyuşsal unsurların tat algısına etkisi gastrofizik bağlamında incelemiş ve bireylerin kişisel tat deneyimlerinin görsel ve işitsel etmenlerle farklılaşabileceğini rapor etmişlerdir. Bir başka çalışmada, aynı yemeğin farklı renklerde sunulmasının tüketicilerin lezzet ve tazelik algısını değiştirdiği, kırmızı ve sarı tabaklarda sunulan yemeklerin daha fazla tüketildiği bildirilmiştir (Raghubir & Green, 2006, s. 271). Aktürk (2024), renklerin porsiyon algısı ve iştah üzerinde arttırıcı bir etki yarattığını rapor etmiştir. Bununla birlikte, renk ve doku yemek kalitesi üzerindeki algıyı önemli ölçüde etkilemektedir (Karaca, 2024). Renk kontrastlarının da yemeklerin estetik cazibesini artırarak tat algısını ve memnuniyeti pozitif yönde etkilediği bildirilmektedir (Sen, 2023, s. 618). Yeşil ve mavi renklerin sakinleştirici, kırmızı ve sarı renklerin ise uyarıcı etkiler yarattığı belirlenmiştir (Maghraby, Elhag, Romeh, Elhawary & Hassabo, 2024, s. 361). Labrecque ve Milne (2013, s. 720) 'de mavi ve yeşil renklerin sağlıklı ilişkilendirildiğini ve kırmızı ile sarı renklerin daha çok iştah açıcı yiyeceklerle bağdaştırıldığını bulmuşlardır. Yeşil renge gastronomik açıdan bakıldığında doğayı ve canlılığı anımsatmakta, bu sebeple sağlıklı yemeği çağrıştırmaktadır. Kırmızı ve yeşil renklerin taze gıdalarla, gri ve kahverenginin ise düşük kaliteli gıda algısıyla ilişkilendirildiğini tespit etmiştir. Mavi renkli gıdaların tüketiciler tarafından daha az çekici bulunduğunu ve mavi rengin genellikle doğal gıda kaynaklarında bulunmadığı için hoş karşılanmadığı bildirilmektedir (Varela & Ares, 2012). Elliot ve Maier (2014, s. 98)'da kırmızı ve sarı renklerinin iştah açıcı etkisi olduğunu, mavi rengin ise iştahı baskıladığını göstermiştir. Mevcut çalışmada da, literatürle uyumlu olarak mavi renkli kurabiyelerin tat ve genel kabul edilebilirlik boyutlarında en düşük ortalamaya sahip olduğu bulunmuştur ($p<0,05$). Kırmızı ve sarı renkli kurabiyelerin genel kabul edilebilirlik puanları ortalamanın üzerinde bir değer gösterse de fark anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Oregon Üniversitesi'nde yapılan bir anket çalışmasında, kırmızı ve turuncu renklerin tatlı, yeşil ve sarının ekşi, beyazın tuzlu, siyahın ise acı tatla ilişkilendirildiği tespit edilmiş, sarı rengin iştah açıcı özelliği vurgulanmıştır (Koch & Koch, 2003, s. 238). İki bin katılımcı ile yapılan bir başka çalışmada, yeşil ve sarı renklerin ekşi, pembe, turuncu ve kırmızı renklerin tatlı, beyaz ve gri renklerin tuzlu, siyah ve kahverenginin ise acı tadı çağrıştırdığı belirtilmiştir (Spence 2015, s. 21). Benzer şekilde İçli ve Çopur (2008), kırmızı ve sarı renklerinin tatlı gıdalarla ilişkilendirildiğini ve tatlılık algısını artırdığını ortaya koymuştur. Spence (2024)'de, kırmızı renkli gıdaların daha çekici bulunduğunu ve bu rengin enerji ile ilişkilendirildiğini vurgulamıştır. Mevcut araştırma da yapılan bu çalışmalarla benzerlik göstermekle beraber, kırmızı renkli kurabiyeler ortalamasının üzerinde puanlar almış, özellikle koku boyutunda daha yüksek tercih edilebilirlik sağladığı halde bu fark anlamlı bulunmamıştır. Bununla birlikte, mor renkli kurabiyelerin tat olarak en yüksek puanı aldığı görülmektedir ($p<0,05$). Mor renkli gıdaların antioksidan içeriğinin yüksek olduğunun bilinmesi, son yıllarda özellikle Mormiks gibi ürünlere artan talep bu seçimin oluşmasını açıklamaktadır.

Renklerin gıda tadı üzerindeki doğrudan etkisini inceleyen Wan vd. (2014 s. 7) renk değişimlerinin yiyeceklerin tatlı veya tuzlu olarak algılanmasını şekillendirdiğini belirtmiştir. Asya ve ABD'deki katılımcılara 11 rengi tatlarla eşleştirmelerini istemiş ve siyah rengin acı, yeşilin ekşi, pembenin tatlı, beyazın ise tuzlu hissi verdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmada siyah rengin yemek görünüşü üzerinde çok düşük puanlar aldığı görülmüştür. Bunun sebebinin, ürünün tatlı kurabiye olması ve siyah rengin daha çok acıyı çağrıştırması olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, renklerin önemi, mutfak alanında da diğer birçok sektörde olduğu gibi büyük bir yer tutmaktadır. Renkler, yalnızca marka değeri, imaj ve kimlik oluşturma açısından değil, aynı zamanda mutfak ve yeme içme deneyiminde psikolojik ve fizyolojik anlamlar taşımaktadır. İnsanların gıda tüketimi üzerindeki renklerin psikolojik etkileri, yeme davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Son yıllarda, tüketiciler farklı ve yenilikçi yeme içme deneyimleri arayışına girmiştir. Geçmişte yiyecek ve içecek, temel bir ihtiyaç olarak görülürken; günümüzde teknolojik gelişmeler, artan refah seviyeleri ve toplumsal seyahat eğilimlerindeki değişimle birlikte, yemek kültürü sosyal bir deneyim ve ihtiyaç halini almıştır. Renkler, gıdaların görsel cazibesini tamamlamanın ötesinde, lezzet ve tat algısıyla da bağlantı kurmaktadır. Gıdaların renkleri, insanların onları "tüketilebilir" veya "tüketilemez" olarak değerlendirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gerçekçi ve doğal renklere sahip gıdalar genellikle daha güvenli algılanırken, yapay ve abartılı renkler, tüketicilerde güvensizlik uyandırabilmekte ve psikolojik olarak sağlık endişelerine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, gıdaların kalitesinin algılanmasında renk, önemli bir belirleyici faktör olarak öne çıkmaktadır.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda, tüketicilerin renk algıları ile tat deneyimleri arasında bağlantıyı kavrayabilmek için farklı kültürel ve demografik özellikler arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılması olumlu katkılar sağlayacaktır. Renklerin sadece lezzet algısı üzerindeki yönüne değil, tüketici memnuniyeti, marka algısı ve sadakat gibi psikolojik unsurlarına da önem

verilip bu doğrultuda incelemeler yapılması ve sonuçların işletmelerin pazarlama stratejilerinde kullanılmasının literatüre ve sektöre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ADAK, N. (2020). Tüketim kültüründe beslenme: Sağlıklı/sağlıksız yiyecekler. *İstanbul University Journal of Sociology*, 40 (1), 197-218. doi: 10.26650/SJ.2020.40.1.0030.

AKGÜN, V. Ö. (2010). Modern alışveriş merkezlerinin tüketici davranışları üzerindeki etkisi ve Konya ilinde bir uygulama. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (19), 153-163.

AKOGLU, H. (2018). User's guide to correlation coefficients. *Turkish journal of emergency medicine*, 18 (3), 91-93. doi: 10.1016/j.tjem.2018.08.001.

AKTÜRK, B. (2024). *Yetişkin bireylerin hedonik açlık durumu ile öz kontrol ve öz yönetimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

BİROL, E. (2023). Gıda ambalajlarının tüketici satın alma kararına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (85), 159-172. doi:10.17755/esosder.1070925.

COŞKUN, S. & ŞAHİN, E. Ö. (2024). Gastronomide Görsellerle Yiyecek İçecek Stilizliği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 6 (14), 149-164. doi: 10.47994/usbad.1442182.

ÇELİK, E. & EVREN, S. (2024). Renklerin Yemek Tercihleri ve Algıları Üzerindeki Etkisi: Türk ve Alman Kültürleri Karşılaştırması. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 7 (2), 367-393. doi: 10.53353/atrss.1401280.

ÇELİK., E. (2021). *Yemek renklerinin insanların algıları ve tercihleri üzerindeki etkisi: Kültürlerarası bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane Üniversitesi.

ÇUKUR, D. (2011). Erken çocukluk döneminde görsel algı gelişimine uygun 25 mekân tasarımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7 (24), 25-36.

DOĞAN, E. (2023). *Gastrofizik perspektifinden mutfak çalışanlarının renk algısı: Nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). KMÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı, Karaman.

DOTY, R. L. (2012). *Has Human Olfaction Evolved Primarily to Provide Flavor to Foods?* Erişim tarihi: 26.09.2024, <https://www.cell.com/action/showPdf?pii=S0166-2236%2811%2900171-8>.

ELLIOT, A.J. & MAIER, M.A. (2014). Color Psychology: Effects of Perceiving Color on Psychological Functioning in Humans. *Annual Review of Psychology*, 65, 95-120. doi: 10.1146/annurev-psych-010213-115035

GÖLEMEZLİ, M., (2022). *Duyusal pazarlamada görsel unsurların tüketicilerin organik ürün algısı ve tercihindeki rolü: Zeytinyağı ambalajı üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

HAYKIR, M. (2021). Tabak Tasarımı ve Tüketici Yemek Davranışı İlişkisi: Kuramsal Bir Model Önerisi. *The. Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9 (2), 1356-1378. doi:10.21325/jotags.2021.844

HERZ, R. S. (2016). Birth of a neurogastronomy nation: The inaugural symposium of the International Society of Neurogastronomy. *Chemical senses*, 41 (2), 101-103. Doi: 10.1093/chemse/bjv073.

HOEGG, J. & ALBA, J. W. (2007). Taste perception: More than meets the tongue. *Journal of Consumer Research*, 33 (4), 490-498. doi:10.1086/510222.

İÇLİ, G. E., & ÇOPUR, M. E. (2008). Pazarlama iletişiminde renklerin rolü. *Trakya Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 10 (1), 22-33.

KARACA, K. Ç., (2024). *Simülasyon teorisi kapsamında etnik restoranlarda algı yönetiminin müşteri deneyimi üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KAYIŞKIRAN, A. & EMİROĞLU, E., (2024). Nörogastronomi ve sağlıklı besin seçimini geliştirme üzerindeki rolü. *Toros University Journal of Food Nutrition and Gastronomy*, 3 (1), 57-68. doi:10.58625/jfng-2475

KOCH, C. & KOCH, E. C. (2003). Preconceptions of taste based on color. *The Journal of psychology*, 137 (3), 233-242 doi:10.1080/00223980309600611

KUMAŞ, G. & BİLGİLİ, B. (2024). Turizm İşletmelerinin Hizmet Kalitesi Algısında Temizlik ve Hijyenin Öneminin İrdelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 8 (1), 153-177 doi:10.32958/gastoria.1387557

KURGUN, O. A. (2016). *Gastronomi trendleri*, İçinde: H. Kurgun & D. Bağırhan Özşeker (Ed.), *Gastronomi ve Turizm*, Detay Yayıncılık.

KYUTOKU, Y., MINAMI, Y., KOIZUMI, T., OKAMOTO, M., KUSAKABE, Y. & DAN, I., (2012). Conceptualization of Food Choice Motives and Consumption Among Japanese in Light of Meal, Gender, and Age Effects. *Food Quality and Preference*, 24 (1), 213-217. doi:10.1016/j.foodqual.2011.10.002.

LABRECQUE, L. I. & MILNE, G. R. (2013). To Do or Not to Do: The Impact of Color on First Impressions of Websites. *Journal of Business Research*, 66 (5), 717-723. doi: 10.1007/s11002-012-9210-5.

MAGHRABY, T. M., ELHAG, A. E., ROMEH, R. M., ELHAWARY, D. M. & HASSABO, A. G. (2024). The psychology of color and its effect on branding. *Journal of Textiles, Coloration and Polymer Science*, 21 (2), 355-362. doi: 10.21608/jtcps.2024.259014.1270

O'MAHONY, M. (1983). Gustatory responses to nongustatory stimuli. *Perception*, 12 (5), 627- 633. <https://doi.org/10.1068/p120627>.

ÖZBEKLER, T. M. (2019). Değişen Beslenme Alışkanlıkları Perspektifinde Takviye Edici Gıdalar: Tüketiciler Ne Kadar Bilinçli? *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 5 (51), 6866-6882. doi:10.26449/sssj.1937.

ÖZMEN, Ş. & DENİZ, G. (2024). Gastronomi Turizmi Kapsamında Coğrafi İşaretli Ürünlerin Yiyecek İçecek İşletmelerinde Kullanımı: Niğde İli Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8 (2), 538-560. doi:10.32572/guntad.1513414

POSLON, S., KOVAČEVIĆ, D. & BROZOVIĆ, M. (2021). Impact of packaging shape and material on consumer expectations. *Journal of Graphic Engineering and Design*, 12 (2), 39-44. doi:10.24867/JGED-2021-2-039.

RAGHUBIR, P. & GREEN, R. D. (2006). Color and food perception: Effects of color on taste judgments. *Journal of Consumer Psychology*, 16 (3), 264-276. doi: 10.1207/s15327663jcp1603_9

SARI, D., MURAT, B. D., MURAT, E. & SAMANCI, M. (2024). Nörogastronomi Kavramı ve Uygulamalarının Bibliyometrik Analiz Yöntemi İle İncelenmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 11 (3), 66-84. doi:10.5281/zenodo.13853921.

SHAHID, S., PAUL, J., GILAL, F. G. & ANSARI, S. (2022). The role of sensory marketing and brand experience in building emotional attachment and brand loyalty in luxury retail stores. *Psychology & Marketing*, 39 (7), 1398-1412. doi:10.1002/mar.21661

SEN, A. (2023) Plating for Perfection: An Exploration of Techniques for Optimal Food Decorating Strategies and Aesthetic Visual Appeal in Indian Cuisine. *Asian Journal of Food Research and Nutrition*, 2 (4), 612-624.

SERİN, Y. & ŞANLIER, N. (2018). Duygusal Yeme, Besin Alımını Etkileyen Faktörler ve Temel Hemşirelik Yaklaşımları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9 (2), 135- 146. doi:10.14744/phd.2018.23600.

SPENCE, C. (2015). On the psychological impact of food colour. *Flavour*, 4, 21. doi: 10.1186/s13411-015-0031-3.

SPENCE, C. (2024). *On the psychological effects of food color*. Handbook on natural pigments in food and beverages (pp. 33-60). Woodhead Publishing. doi:10.1016/B978-0-323-99608-2.00004-5.

SUZUKI, M., KIMURA, R., KIDO, Y., INOUE, T., MORITANI, T. & NAGAI, N. (2017). Color of hot soup modulates postprandial satiety, thermal sensation, and body temperature in young women, *Appetite*, 114, 209-216. doi:10.1016/j.appet.2017.03.041

ŞENGÜL, A. & ADABALI, M. M. (2023). Nörogastronominin Duyular ve Lezzet ile ilişkisi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (7), 934-951. doi: 10.26677/TR1010.2023.1257

TARHAN, N. & KORKMAZ, M. (2023). Duyusal Unsurların Tat Algısına Etkisinin Gastrofizik Bağlamında Değerlendirilmesi. *Akademik Gıda*, 21 (3), 284-300. doi: 10.24323/akademik-gida.1382946

Technogezgin, (2024). *Renklerin anlamı ve duygular üzerindeki etkisi*. Erişim tarihi: 17.10.2024, <https://technogezgin.com/renklerin-anlami-ve-duygular-uzerinde-etkisi/>

Turizm Günlüğü Turizm & Seyahat Gazetesi, (2021) *Gastronomi ve renkler arasındaki ilişki* Erişim Tarihi: 15.12.2024, <https://www.turizmgunlugu.com/2021/12/11/gastronomi-ve-renkler-arasindaki-iliski/>

TÜRKER, A. & YILMAZ, İ. (2023). Yetişkin Bireylerde Renklerle Yeme Arzusu İlişkisinin Araştırılması, *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 6 (1), 349-364. doi: 10.33083/joghat.2023.268.

UÇUK, C. (2023). Sinestetik yemek: Gastronomi ve sinestezi ilişkisi üzerine sistematik derleme ve meta-analiz. *Journal of Tourism Research Institute*, 4 (1), 1-16.

VARELA, P., & ARES, G. (2012). Sensory profiling, the blurred line between sensory and consumer science. A review of novel methods for product characterization. *Food Research International*, 48 (2), 893-908. doi: 10.1016/j.foodres.2012.06.037.

VELASCO, C., ESCOBAR, F. B., SPENCE, C. & OLIER, J. S. (2023). The taste of colours. *Food Quality and Preference*, 112, 105009. doi:10.1016/j.foodqual.2023.105009

WAN, X., WOODS, A. T., VAN DEN BOSCH, J. J., MCKENZIE, K. J., VELASCO, C. & SPENCE, C. (2014). Cross-cultural differences in crossmodal correspondences between basic tastes and visual features. *Frontiers in psychology*, 5, 1-13. doi:10.3389/fpsyg.2014.01365

YÜCE, A. & KERSE, Y. (2018). Kişiliğin Kompulsif Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32 (1), 143-156.

Ercan Erkocaaslan, Murat Ay, "Renklerin Lezzet İllüzyonu: Gıda Seçimlerinde Görsel Uyarıcıların Rolü", **ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (1), Haziran 2025, ss. 202-219.

YÜCEL, N. & ÇUBUK, F. (2024). Nöropazarlama penceresinden marka değeri. *International Journal of Social Science*, 8 (25-I), 221-233. doi: 10.9761/JASSS2226.

Virginia Woolf'un Romanlarında Gastronomi: Yemek Kültürü ve Anlamların İnşası

Emre TURAN*

Öz

Çalışmanın Amacı: Virginia Woolf, edebiyat dünyasının en önde gelen modernist yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kendisinin eserlerinde, insan deneyimi sıkça işlenirken, bu işlemeyi çoğu zaman günlük yaşamın ayrıntılarına odaklanarak yapmaktadır. Woolf'un eserlerinde günlük yaşamın ayrıntılardan biri de yemek kültürü ve dolayısıyla çoğu disiplini içerisinde bulunduran "gastronomi" kavramıdır. Woolf, eserlerini yazarken yemek sahnelerini, betimlemeleri, karakterlerin yaşam tarzlarını, birebir ilişkilerini ve toplumsal dinamikleri derinlemesine kullanmaktadır. Bu çalışmanın amacı Virginia Woolf'un eserlerinde gastronomik unsurların nasıl kullanıldığını inceleyip yazarın edebi tarzının ve temalarının daha derin anlayışını sunmaktır. Virginia Woolf'un eserlerindeki gastronomik unsurların edebi ve kültürel önemini anlamak amacıyla Woolf'un 9 romanı içinden Mrs. Dalloway, Deniz Feneri ve Perde Arası adlı eserlerindeki yemek sahneleri, gastronomi anlatıları ve beslenme motifleri incelenmiştir.

Yöntem: Virginia Woolf'un eserlerindeki gastronomik unsurların edebi ve kültürel önemini incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması yapılarak Mrs. Dalloway, Deniz Feneri, Perde Arası gibi romanlarda yemek sahneleri ve beslenme motifleri belirlenmiş, gastronomiye dair izler bulunan eserler detaylı metin analiziyle incelenmiştir. Çalışma, Woolf'un yemek anlatımlarını anekdotlarla destekleyerek güçlendirmiş ve belirlenen metin parçaları tematik analiz teknikleriyle değerlendirilmiştir.

Bulgular: Bu çalışmada elde edilen bulgular, Virginia Woolf'un eserlerinde gastronomik unsurların tek başına beslenme pratiği olmaktan uzak; toplumsal yapı, bireysel kimlik ve duygusal dinamiklerin bir aracı olduğunu göstermektedir. Deniz Feneri, Mrs. Dalloway ve Perde Arası gibi romanlarında yemek sahneleri, karakterlerin ruh hâlini, sınıfsal farklılıkları ve toplumsal eleştiriyi yansıtan önemli anlatı araçları olarak işlev görmektedir. Woolf'un yemek sahneleri, bireyler arasındaki ilişkileri güçlendiren veya ayrımları vurgulayan semboller olarak kullanılmış; modernist edebiyatın bilinç akışı tekniğiyle birleşerek karakterlerin iç dünyasını açığa çıkarmıştır.

Sonuç: Virginia Woolf'un eserlerinde gastronomik unsurlar yan tema olarak görülse de gastronomi; toplumsal eleştiri, karakter gelişimi ve anlam inşasında önemli rol oynamaktadır. Woolf'un Deniz Feneri, Mrs. Dalloway ve Perde Arası gibi romanlarında yemek sahneleri, bireysel kimliklerin ve toplumsal dinamiklerin yansıtılmasında etkili anlatı unsuru olarak kullanılmıştır.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş/Received: 16.03.2025 **Kabul/Accepted:** 29.06.2025

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, İstanbul, Türkiye. E-posta: emrefb509@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0006-2386-9173>

Anahtar Kelimeler: Virginia Woolf, Gastronomi, Yemek, Edebiyat, Modernizm

Gastronomy in Virginia Woolf's Novels: Food Culture and the Construction of Meaning

Öz

The Purpose of Study: Virginia Woolf is considered one of the leading modernist writers in the literary world. In her works, the human experience is frequently explored, often through a focus on the details of daily life. One of these details in Woolf's works is food culture, which is closely linked to the multidisciplinary concept of "gastronomy." While writing her works, Woolf extensively employs food scenes, descriptions, characters' lifestyles, interpersonal relationships, and social dynamics. The aim of this study is to examine how gastronomic elements are used in Woolf's works and to provide a deeper understanding of her literary style and themes.

Literature Review: To explore the literary and cultural significance of gastronomic elements in Virginia Woolf's works, three novels—Mrs. Dalloway, Deniz Feneri, and Perde Arası—were selected from a corpus of nine novels. The study analyzes food scenes, gastronomic narratives, and motifs of nourishment within these works.

Method: A qualitative research approach was employed to examine the literary and cultural significance of gastronomic elements in Woolf's works. A literature review was conducted, and food scenes and nourishment motifs in Mrs. Dalloway, Deniz Feneri, and Perde Arası were identified. The novels containing traces of gastronomy were subjected to detailed textual analysis. Woolf's food narratives were reinforced with anecdotes, and selected textual passages were analyzed using thematic analysis techniques.

Results: The findings of this study indicate that gastronomic elements in Virginia Woolf's works are far from being merely representations of nourishment; rather, they function as instruments of social structure, individual identity, and emotional dynamics. In novels such as *To The Lighthouse*, *Mrs. Dalloway*, and *Between the Acts*, food scenes serve as significant narrative tools that reflect characters' psychological states, class differences, and social critique. Woolf's food scenes act as symbols that either strengthen relationships between individuals or highlight distinctions between them. Additionally, they integrate with the modernist stream-of-consciousness technique to reveal characters' inner worlds.

Conclusion: Although gastronomic elements in Virginia Woolf's works may initially appear as secondary themes, they play a crucial role in social critique, character development, and the construction of meaning. In *Deniz Feneri*, *Mrs. Dalloway*, and *Perde Arası*, food scenes function as powerful narrative devices that reflect individual identities and social structures. The study demonstrates that motifs of food and nourishment serve to highlight sensory experience, class distinctions, and gender roles within the context of modernist literature.

Keywords: Virginia Woolf, Gastronomi, Food, Literature, Modernism

1. Giriş

Virginia Woolf'un 1941'deki ölümü, parlak bir romancı, denemeci ve edebi eleştirmen olarak kariyerinin sonunu işaret eder. En çok sekiz romanı ile bilinen Woolf, aynı zamanda birçok deneme kitabı da yazıp yayınlamıştır. Ayrıca yetişkin yaşamının büyük bir kısmı boyunca günlük tutup bunlardan alıntılar da 1953'te eserleştirmiştir. En iyi eserleri arasında kabul edilen *Mrs. Dalloway* ve *Deniz Feneri* adlı romanlarını 1920'lerde yazmıştır. Son on yılı, Woolf'un sanatsal yaşamının en önemli dönemi olarak kabul edilmektedir (Garrett, 1991).

Virginia Woolf, modernist toplumun gördüğü kültürü en iyi şekilde ifade edebilen, tüm alanlarda yeniliğin cesur bir savunucusu olarak bilinmektedir. Nitekim her şeyden önce ve daha fazla doymak bilmeyen bir okuyucudur. Woolf için doymak bilmeyen bir şekilde okumak sadece kitaplarla değil; yüz ifadeleri, ilişkiler, mimikler, jestler, sahneler ve manzaralarla da ilgili olmak demektir. Onun için Londra sokaklarında dolaşmak, şehrin en küçük ayrıntılarını izlenimler şeklinde emebileceği bir maceradır, ki bunları daha sonra yazıya dökmüştür. Kendisi çok dikkatli bir gözlemci olarak en küçük ayrıntılarını izlenimler şeklinde alıp özellikle de başkarakterlerine, başkahramanlarına yansıtmaktadır. Hayata dair yaşadıklarının arkasında gizlenen tüm deneyimler (gastronomik deneyimler de dahil) yazılarına ve üslubuna yansımaktadır. Öykülerini yazarken Woolf okuma iştahını, normal hayatındaki yeme-içme alışkanlıklarına bağlı olarak doyumsuzluk seviyesiyle, tat, koku ve görü sinestezi ile şekillendirmiştir (Bădulescu, 2022).

Tigner ve Carruth'a göre özellikle *Deniz Feneri* eseri, 'önemli bir yemeğe doğru ilerleyen anlatı izleri takip ettiğini' göstermektedir (Tigner ve Carruth 2018: 122). Woolf, resimleştirme yani okuyucunun zihninde canlandırma ile ünlü olsa da en iyi eserlerinde görme duyusundan daha fazlasını okuyucuda uyandırabilmektedir. Kendisi kurgu sanatında olgunlaşmaya başladıkça gastronomiye dair öğelerden yararlanarak yemekleri ve öğünleri tanımlamaktan açıkça keyif almaktadır. Bu da doğrudan anlatmak istediği kurgunun amacına hizmet etmektedir. Çünkü yeme-içme imgeleri (kısaca gastronomi imgeleri), en etkileyici şekilde, onun başlıca romanlarında temaları pekiştirmektedir (Blodgett, 1997).

Gastronomi tek başına yemek yapmayı ve tüketimi ya da servis etmeyi ifade eden bir kavram değildir. Gastronomi; sanat, tarih, antropoloji, kültür, psikoloji, sosyoloji, sanat tarihi gibi pek çok disiplini içerisine almaktadır. Gastronomi bir nevi yemeğin felsefesidir (Çakır & Şengül & Parmaksızoğlu, 2020). Edebiyat da felsefeden beslenmektedir. Edebiyatın bir diğer özelliği de duyguları aktarırken yazarın (çoğu zaman) felsefi düşüncesini de aktarılmasında kilit rol alabilmesidir (Öktem, 2010). Edebiyat ve gastronomi ile cinsiyet, etnik köken gibi kavramlar başta olmak üzere yemeğe dair tutumlar, kaygılar ya da içinde bulunulan kültür, tarih, din gibi ilişkiler fark edilmektedir (Fitzpatrick, 2013).

2. Yöntem

Nitel araştırma, belirli bir fenomenin derinlemesine anlaşılmasına ve açıklanmasına odaklanmaktadır (Semerci, 2013). Virginia Woolf'un eserlerindeki gastronomiye ve anlam oluşturmaya dair unsurları incelemek bir nitel araştırma modeli oluşturulmuştur. Virginia Woolf'un şimdiye kadar kaleme aldığı, *Dışa Yolculuk (1915)*, *Gece ve Gündüz (1919)*, *Jacob'un Odası (1922)*, *Mrs Dalloway (1925)*, *Deniz Feneri (1927)*, *Orlando: Bir Yaşam Öyküsü (1928)*, *Dalgalar (1931)*, *Yıllar (1937)*, *Perde Arası (1941)* adlı romanları literatür taraması yapıp romanlar okunarak bunların içinde gastronominin izleri aranmıştır. Bu romanların arasından gastronomiye dair iz bulunanlar çalışmaya dahil edilmiş ve detaylı olarak metin analizi yapılmıştır. Woolf'un romanlarındaki yemek anlatılarından anektodlarla çalışma kuvvetlendirilmiştir. Eserlerdeki gastronomi ile doğrudan ilgili olan alıntılara çalışmada yer verilmiştir. Belirlenen metin parçaları, tematik analiz teknikleri kullanılarak incelenmiş olup yemek ve beslenme ile ilgili motifler, karakter gelişimi, toplumsal dinamikler ve diğer temalarla ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın bulguları ve yorumlarına dayanarak da Virginia Woolf'un eserlerindeki gastronomik unsurların edebi ve kültürel önemi üzerine bulgular çıkarılmıştır.

3. Bulgular

Çalışma kapsamında Woolf'un yazdığı 9 roman detaylı şekilde incelendikten sonra **Deniz Feneri, (1927)**, **Mrs. Dalloway (1925)** ve **Perde Arası (1939)** adlı eserlerinde gastronomi anlatılarına rastlanmıştır. Literatür taraması ve tematik analiz teknikleri kullanılarak bu eserlerdeki yemek sahneleri, beslenme ile ilgili motifler, karakter gelişimi, toplumsal dinamikler ve modernist edebiyat bağlamında gastronominin işlevi üzerine yoğunlaşmıştır. Eserlerde yemek kültürü ve gastronomi ile ilgili unsurların, tek başına fiziksel bir ihtiyaçtan ibaret olmadığı; aksine, karakterler arası ilişkileri şekillendiren, toplumsal sınıf farklılıklarını yansıtan ve bireylerin psikolojisine dair ipuçları veren çok katmanlı anlatı araçları olduğu tespit edilmiştir. Woolf'un eserlerindeki yemek sahneleri modernizmin de etkisi ile anlatının genel temasına katkıda bulunan, karakterlerin duygusal durumlarını açığa çıkaran ve toplumsal eleştiri aracı olarak işlev gören sahneler olarak görülmektedir. Bulgulara bağlı olarak 3 romanındaki gastronomik unsurlar modernizmle pekiştirilerek detaylandırılmış ve incelenmiştir.

Virginia Woolf'un Üç Romanındaki Gastronomik Unsurlar ve Modernizmin Etkisi

Antik çağda, Yunan ve Roma'nın edebi yazarları kendilerini, kelimelerle hazırlanmış ziyafetler sunan aşçılar ya da okuyuculara bu sözcükleri servis eden kişiler olarak görürdü. Bir metnin içindeki 'beden' ve 'süslemeler' ise yemek yapımında kullanılan temel malzemeler ya da baharatlar gibi düşünülürdü. Metnin özü ve süsleyici öğeleri yemekle benzer şekilde işlev görebildiği söylenmektedir. Bu bağlamda edebiyat tadılabilir, örnek alınabilir veya tüketilebilir (Hoff, 1995).

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında ise insan yaşamının belirli yönleri ana akım edebi arenanın dışında kalmaya başlarken, edebi modernizmin ortaya çıkmasıyla bu eğilimden radikal bir ayrılık olmuştur. Modernist yazarlar, hümanizm kavramını farklı şekilde yeniden tanıtmaya çalıştılar. Sonuç olarak, modernizm altında, edebiyat insan duyularının kutlamasını yaşamıştır; gastronomi, oburluk, doğum ve hatta dışkılama gibi konular modernist yazarlar tarafından ciddi bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. *Virginia Woolf*, *James Joyce*, *Hemingway* ve *Katherine Mansfield* gibi yazarlar, estetik değerlerin yanı sıra karakterizasyon gibi açığa çıkarma amaçları için modernist tasvirlerle yönelik son akımı ele almıştır. Modernizm'de, yiyecek ve yemeğin etkileyici modernist tasvirlerinin temelinde, duyuların kendi başlarına insan işlerinde inkar edilemez bir etkiye sahiptir (Abraham, 2021).

Çoğu modernist eserde gastronomi; eylem, çarpışma ve kopma, eşik ihlali, ötekiyle yüzleşme, alışılmış nesnenin içselleştirilerek kendinden geçmiş zevk ve güce çevrilmesi olarak görülmektedir (Cassarino, 2014). Roman, gastronomi ile ilgilendiğinde pek çok sembol ve işaretler anlatının zenginliğe zenginlik katmaktadır. Kendi imgelemelerinin ve anlamlarının sistemini, çeşitli şekillerde kodlanmış şekilde yazılarda göstermektedir. Romanın gastronomi ile uğraşma şeklinin en doğrudan ve etkili yolu taklit edici olandır. Aslında taklit veya gerçeklik, edebiyatın son derece önemli ve zengin bir akımı ve kavramıdır. Homeros'dan Virginia Woolf'a uzanan süreçte özellikle on dokuzuncu yüzyıl Fransız ve İngiliz romanı, türün genelinde baskın olan gerçekçilik fikrine katkıda bulunmuştur, ki bu da okuyucuları gerçekçilikten neredeyse unutturmuştur (Biasin, 2017.)

Gastronomi ve modernizm arasındaki ilişkilendirmeler, Virginia Woolf'un *Deniz Feneri* (1927) ve *Perde Arası* (1939) romanlarında sıklıkla görülmektedir. Woolf'un romanları, modernist kurguyla ilişkilendirilen akış bilinci teknikleriyle doludur. Bu noktada gastronomi kendini gustatif tatların sanatsal yeniliği şekillendirmesi ile ortaya koymaktadır (Coghlan, 2020). Edebiyatta modernist tutumu gastronomiyle anlatan nesnelerin yeme içme ve kurgunun dünyasını şekillendirme kapasitesinden yararlanan Woolf, taklitçi sembolik değişimi ise *Mrs. Dalloway* (1925) eserinde kullanmaktadır. Romanlarında gastronomi özellikle sosyal statüyle bağlantılı olup okuyucunun zihninde yeni işlevler ve anlamlar yaratmaktadır (Gladwin, 2019).

Virginia Woolf'u bir gastronomi uzmanı olarak hayal etmek ise oldukça güçtür. Çünkü Woolf, onaylanan yazar imajı olan zeki, düşünceli, depresyona yatkın, anoreksiya ile mücadele eden entelektüel bir figürdür. Bu yüzden onun edebi başarılarına odaklanılırken yemek gibi somut ve ihtiyaç olan konu göz ardı edilmektedir. Ayrıca Woolf'un çocukluğuna bakıldığında mutfaktan oldukça uzak olduğu da görülmektedir. Aslında bunun arkasında bir yasak bulunmaktadır. Julia ve Leslie Stephen'in kendi çocuklarıyla ve önceki evliliklerinden doğan çocuklarıyla birlikte yaşadıkları evde, mutfak sıkı bir şekilde yasaklanmış, girilmesi yasak bölgedir. Fakat Woolf, gastronomiye o kadar da uzak biri değildir. Yetişkinlerin yaşamlarını ve ruh halini zekâyla gözlemleyen birlikte büyüdüğü kardeşleriyle hazırladıkları Hyde Park Kapısı Haberleri adlı

bir ev gazetesinden Virginia'nın tatlıları, kirazları ve çilekli dondurmaya sevdiği öğrenilir. Öyle ki, bu anlatılarda yemekler, kırmızı bir keçe perdesi ile gizlenmiş kapıdan gelir, bu noktada hizmet eden kişi görünür ve hemen kaybolur. Gizli ve ürpertici bir aşçının varlığı da anlatılır (Orestano & Vickers, 2017).

Virginia Woolf için daha o zamanlardan yemeği düşünmek bir yaşam biçimi haline gelmiştir, hatta edebi girişimleri de yemek düşünmesini teşvik etmiştir (Gilbert, 2014). Çocukluğundan itibaren yazdığı karakterlere bu şekilde farklı boyutlar kazandıran Woolf'un kurgusal karakterleri asla tek boyutlu değildir. Onların iç dünyaları, özellikle onları temsil eden bilinç akışı bölümleri, dışsal hareketlerini ve kişilerarası eylemlerini tamamlamaktadır. Bu durum yüksek modernist kurgunun özelliğidir. Woolf, modernizm anlatısını ve zaman ile bellek deneylerini düzenleyen eserlerinde (özellikle *Deniz Feneri* eserinde), erkek zevkperest ve düşünür değil de tam tersine dışı ev sahibesi ve sosyal ağ kurucusu etrafında da oluşturmaktadır (Tigner & Carruth, 2017).

Woolf'un yeme ve içme hakkındaki yaşadıkları derin çatışmalarına da dayanmaktadır; yiyeceklerle ilgili gerilimleri, bilinçli olarak sembolik veya bilinçsiz şekilde kaydırılmış anlamlarla yaratmaktadır. Woolf'un kurgusunda ve kişisel yazılarında yiyecek genellikle beslenmeyle ilgilidir. Bunlar hem somut hem de soyut kavramlardır. Woolf, yeterli beslenme olmadan başarılı olan kadın sanatçıları hakkında kafa tutarak, aynı anda bu kadınları aç bırakan toplumsal durumları eleştirmektedir. Açlıkla mücadele eden sanatçıların yaşamları ve kendi yaşamı boyunca Woolf, hem kendisine yiyecek veren elleri hem de başkaları için edebi bir şeyler üretme yeteneğini kontrol etmeye çalışmaktadır (Beyer, 1996).

Woolf'un kurgusu bağlamında kendi yaşadıkları ve beslenme alışkanlıkları okunduğunda, aile aşçısının örneği, modernite ve modernizmin ifadesi açısından merkezi bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Woolf, günlük etkinliklerdeki ince değişikliklerin, insanların yaşamı deneyimleme ve birbirleriyle etkileşime geçme şekillerini değiştirdiğini, dolayısıyla hayatın nasıl edebiyata dönüştüğünü değiştirdiğini öne sürmektedir. Woolf, günlük etkinliklerin değişime açık olduğunu hatırlatır: hatta kadınların yemek pişirme ve "tencereleri ovma" ile uzun süreli ilişkisi bile, "korkunç evsel geleneğe" atıfta bulunarak, modern ekonomiler ve teknolojiler tarafından değiştirilmiştir. Woolf'un kadınların değişen statüsüne dair gözlemleri - özellikle aile aşçısının - yirminci yüzyılın ilk on yılında yeme içme, pişirme ve yemeğin yanı sıra bu gelişmelerin kişiler arası ilişkilere etkilediği birçok şekilde yansıtılmaktadır (Gladwin, 2019)

Sanat, insana yiyeceğin bizde ne gibi etkiler yarattığını ve nasıl yarattığını gösterirken, eserlerde gastronomi diyaloglarla şekil bulmaktadır. Günlük hayatın vizyonları, sanatçıları, yiyeceğe odaklanarak hayal ettikleri dünyaları gerçekleştirmek için bizim için sabitleyicidir. Virginia Woolf da sosyal ilişkilerin ustasıdır ve gastronomiyi bu bağlamda kullanmaktadır (Ferguson, 2014). Modernist yazarlar da bu bağlamda, fenomenolojiye önemli katkıda

bulunmaktadır. Bu yazarlar tanımladıkları yiyeceklerin duysal özelliklerini kendi başlarına bir dinamik olarak sunmaktadır. Woolf da bunu yapan yazarlardan biridir. Woolf, et yemenin on dokuzuncu ve erken yirminci yüzyıl İngiliz toplumunda belirli bir erkek varoluş biçimini oluşturduğunu eserlerinde göstermektedir. Onun tanımladığı yemekler genellikle bayanların alanı olmayan jestler içermektedir (bıçakla kesilmesi gereken kadar sertti, kolayca erimeyen bir şeker veya hamur işi gibi). Dahası, kan dolu anlatımlar da yer almaktadır. Bu kısmen sembolik değere sahip olup canlılığı, gücü ve cinsel dürtüyü temsil ederken, aynı zamanda duysal bir kılavuz niteliği görmektedir. Woolf kadın karakterlerine et yedirirken, onlara sembolik olarak erkeklerin rolünü vermekle kalmamış fiziksel olarak onları, erkekleri oluşturan pratiklere de dahil etmiştir. Kadınlar Woolf'un anlatısında, cinsel olarak başarılı şekilde bedenlerini et yiyerek ifade edip bunu asla arzuları hakkında düşünmez. Nitekim Woolf, erkek gücünün fiziksel bir kaynağı olarak düşünülen bir yiyeceği (et) kadın karakterlerine coşkuyla yedirerek, erkek kültürünün bütünlüğüne ve egemenliğine bir tehdit oluşturmayı amaçladığı görülmektedir (Angelella, 2009).

Woolf'un eserlerinde yemek yeme aynı zamanda kimlik bunalımının veya yok oluş hissinin başlangıcını da işaret etmektedir, ayrıca insanın kaçınılmaz ölümlülüğünün bilincini de taşımaktadır (Boyce & Fitzpatrick, 2017). Woolf'un kendisi kötü yeme alışkanlıklarına sahip olmasına rağmen sofranın için verimli bir anlatı yeridir. İnsanların âdeta birbirini içselleştirdiği bir mekandır. Yemek yeme, eserlerinde kimlik ve aidiyet duygusunu temsil ederken, aynı zamanda bütünlük eksikliğini de yansıtmaktadır. Eserlerindeki yemekler veya yemek zamanları, değişmez şekilde geçicilik ve ölümün çağrışımları tarafından hayal edilmektedir (Mishra & Devasahayam, 2019).

Bu tek başına kimlik arayışıyla kalmamaktadır. Woolf gibi modernistler, eserlerinde özellikle diyaloglarla milliyetçiliğin ve savaşın vahşetlerine dikkat çekmeyi amaçlarken bir yandan da Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde beyaz üst sınıf vatandaşlarının dar görüşlülüğüne eleştiri getirmeyi amaçlamaktadır. Gastronomik edebiyatın hicivleri sofranın bütünlük arayışının yanında geniş modernist eleştirinin savaş, ulus ve tüketim kültürüne karşı özellikle somut bir araç olmasını da sağlamaktadır. Woolf'un eserlerindeki gurme mutfağı (şık yemek ya da fine dining de denilebilir) yeme dilinin kullanımı gastronomi ve yemeğe düşkünlük arasındaki gerilimle ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda gastronomi ve modernizmin çok yönlü etkileşimleri aynı anda yirminci yüzyılın başındaki şiddetli tarihlerle sarmalanmış, çağdaş dönemin gıda ve ulus politikalarına ilişkin karmaşık sorunlarla ilgili hale gelmiştir (Coghlan, 2020).

Woolf'un bazı eserleri yiyecek tüketiminin öne çıkan yönleri, özellikle de görünürlüğü vurgulayan yeme yerlerinde gerçekleşen gösteri niteliğindeki eylemlerdir. Yirminci yüzyıl modernist edebiyat ve sanat eserleri ile kültürel olarak modernist olan yeme sahneleri gibi beden-nesne oyunları, gösteri ve nihayetinde gastronominin nesnelerinin ve insanın yiyeceklerle karşılaşmasının karmaşıklığını vurgulamaktadır (Malone, 2018). *Deniz Feneri*, *Mr. Dalloway* ve

Perde Arası okumalarında yemek sanatsal yaratım için gerekli değildir; aksine, gastronomi sanata müdahale etmektedir (Beyer, 1996). Bu eserlerde edebiyatın çeşitli ziyafetlerinde olduğu gibi yemek ve içmek sadece basit beslenmeden öte geleneksel amaçlar için hizmet etmektedir, gastronomi edebiyattan yararlanmaktadır (Hoff, 1995).

Deniz Feneri (Deniz Feneri, 1927)

Yirminci yüzyılın deneysel yazı ve sanatının belirleyici özelliklerinden biri, burjuva yemek söylemlerine ve mutfak kültürlerine eleştirel bir ilişkidir (Coghlan, 2020). Woolf'un en popüler eserlerinden olan *Deniz Feneri*'nin ana karakterlerinden biri olan Bayan Ramsay için de onu bir karakter olarak iten zorunlu hareket, misafirlerini hazırlanan özel yemeği yemek için masaya getirmektir. Örneğin, Bayan Ramsay, William Bankes'i evindeki bir öğüne katılmaya defalarca çalışır ve romanın ilk bölümü olan "Pencere" bölümünün sonunda aile yemeğine davet etmekte sonunda başarılı olur. Bir sosyal varlık olarak Bayan Ramsay'ın yeteneğinin anlatısal işlevi de şudur: insanları yemekte bir araya getirmek. Woolf, onu bir anne ve eş olarak da tasvir etse de Bayan Ramsey, ev sahibesi rolünü üstlendiğinde romanın en güçlü ve anlamlı anlarında ortaya çıkmaktadır. Ramsay yazlık evinde aileyi ve arkadaşları sofrada bir araya getirmektedir (Tigner & Carruth, 2017).

Victoria dönemi ev kültürüne yakından bakıldığında bu durum oldukça doğaldır. Çünkü toplumsal doruk noktasında tamamen görünürde olan evin hanımını bulunmaktadır. Manevi bir model olan ev hanımı, maddi, gastronomik, sindirimle ilgili, gizli ama bir o kadar da etkili olan aşçı niteliği de taşımaktadır. Onlar ev yönetiminin hem zirvesi hem de en dibilerdir. Ancak Woolf denemelerinin bazılarında tüm önceki geleneksel ilişkilerin (efendiler ve hizmetçiler arasındaki, kocalar ve karılar arasındaki, babalar ve çocuklar arasındaki ilişkiler) değişeceğine dikkat çekmektedir (Orestano & Vickers, 2017).

Deniz Feneri ile ilgili olarak Bettina Knapp uzun ve lineer olmayan yeme sahnesiyle Woolf'un depresyon yaşantıları arasındaki çatışmayı şöyle vurgulamaktadır: "*Woolf'un kendisi sık sık yemeğe teşvik edilmek zorunda kaldığında, ...Deniz Feneri'nin en önemli dizilerinden birinin yemek üzerine odaklanması bir ironi midir? Woolf'un işlediği sıradan biftek, sebze ve meyveler değil, ancak izlenimcilerin bu malzemeleri nasıl tasvir ettikleridir (Bettina, 1988)*" Bu yorum doğrudan erken yirminci yüzyıl yazarları ve sanatçıları, stilistik ve retorik yöntemlerinden bir "gastronomi dekonstrüksiyonu" oluşturduğunu göstermektedir (Coghlan, 2020).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren beslenme yazımının evrimi, masa, aile ve sosyal dramı çerçevesinde oynamaktadır (Sherman, 2020). Tek bir günü kahvaltı, öğle yemeği ve akşam yemeği ile bölünen Virginia Woolf'un 1927 tarihli *Deniz Feneri* romanındaki merkezi karakter, Bayan Ramsay, önemli bir yemeğe doğru ilerleyen bir anlatı yörüngesini izler (Tigner & Carruth, 2017). Şüphesiz, edebi modernizmin içindeki yiyecek tüketimi sahnelerinden en

Ünlülerinden biri, Woolf'un "Deniz Feneri" adlı eserindeki Ramsay ailesinin akşam yemeği toplanmasıdır (Malone, 2018).

Woolf'un *Deniz Feneri*'ndeki *Boeuf en Daube* yemeği bir "zafer" gibidir. Bu lezzetli dana eti güveç, ev sahibesi Bayan Ramsay'ın büyükannesinden miras aldığı Fransız tarifiyle romanın ilk bölümünde yemeğin merkezinde yer almaktadır. Birçok parçadan oluşan bu güveç, mükemmel bir birliktelik anını kusursuz şekilde simgeler (Ferguson, 2014). Virginia Woolf, anne şefkatiyle, büyük bir özenle hazırlanmış *Boeuf en Daube* adlı kutlama yemeğini – anneannesinin tarifi – gündelik yemeğin ötesinde, bereketi, birleştirici gücü ve ev içi düzenin kutsallığını temsil eden bir mitolojik öge olarak kurgulamıştır. Tıpkı antik tanrıçaların sofrası etrafında toplumu ve aileyi bir araya getirmesi gibi olan bu öğede Bayan Ramsay bu yemeğiyle geçici de olsa uyumlu ve anlamlı bir dünya yaratmıştır (Sherman, 2020). *Bœuf en Daube* sofraya (güveçte pişen bir nevi siğir eti) geldiğinde, Bayan Ramsay yemeği gastronomi açısından oldukça anlayışlı olan William Bankes'e şu şekilde sunmaktadır (Tigner & Carruth, 2017):

"Aşçı bunun için tam üç gün uğraşmıştı. Mrs. Ramsay yumuşacık yığının içine kaşığı daldırırken, Mr. Bankes için özellikle iyi pişmiş bir parça bulmalı diye düşündü. Başını uzatıp kabin içine baktı - pırl pırl kenarları, içinde yer yer sarı, kahverengi nefis etleri, defne yaprakları, şarabıyla, *Boeuf en Daube* tenceresine baktı, sonra, işte bu olay bununla kutlanır diye düşündü - içinde garip bir duygu belirliyordu, hem oyunbaz, hem sevecenlik dolu bir duygu, bir bayram kutlanıyormuş gibi bir duygu, sanki içinde iki tür heyecan belirmişti; bir tanesi derinden geliyordu - değil mi ki erkeğin kadına duyduğu sevgi ölüm tohumlarını taşıyordu, ondan daha önemli, daha baskın, daha etkin ne olabilirdi; ama yine de böyle bir yanılsama içine gözlerinde parıltılarla giren bu sevgililerin, bu insanların boyunlarına çelenkler asıp, çevrelerinde alay ederek dönüp oynamak gerekmez miydi?" (Woolf, 2013, s 77).

Bu anlatıda Bayan Ramsay çoğunlukla yalnız ve endişeyle olmasa da lezzetle yemek yerken, Bayan Ramsay bir yemeğe ev sahipliği yapmanın ve diğerlerine hizmet etmenin gücünü simgelemektedir. *Deniz Feneri*, misafirlere hizmet etmekten çok kurnaz ev sahibesi topluluğu - insanların bir araya gelmesiyle oluşan ağlar aracılığıyla - ve oldukça gerçek bir dostluk yaratmaktadır. Sonuçta, "dost" kelimesinin dil kökeni "ekmekle birlikte" anlamına gelmektedir. Bu da dostunuzla yemek paylaştığınız kişiyi anlatmaktadır. Ramsay'lerin aşçısı tarafından zahmetle hazırlanan *Bœuf en Daube*, servis edildiğinde hem Bayan Ramsay hem de misafirleri için kutlama havası yaratmaktadır. Okuyucu için yemeğin görsel ve kokusal tarifi ağzının suyunu akıtmaya neden olmaktadır. Bu yemek, yirminci yüzyılın başlarında popüler olan, jöle aspic içinde sabitlenmiş soğuk bir biftek yemeği olan *Bœuf à la gelée*'dir. İki yemeğin içindekiler benzer olsa da, aralarındaki temel fark sıcaklıktır: *Bœuf en Daube* sıcak olarak servis edilir; *Bœuf à la gelée* ise soğuk servis edilir (Tigner & Carruth, 2017).

Yenilen yemek gibi masada oluşan topluluk kaçınılmaz olarak sona erer. Virginia Woolf, Deniz Feneri'nde gösterdiği kadar hassasiyetle, ismi hakkını veren bir yemeğin farklı parçalarını karıştırarak eşsiz bir bütün haline getirmektedir. Böyle yaparak, bir olay yaratmaktadır. Hatırlanacak bir vesile oluşturur. En iyi olası yemeklerde, Woolf'un belirttiği gibi, "her şey mümkün" görünmektedir (Ferguson, 2014). Mrs. Ramsay için bu akşam yemeğinin başarısı hayati öneme sahiptir. Mrs. Ramsay, seyahatin, varış noktasından daha önemli olduğuna ve hazırlığın final yemeğinden çok daha kıymetli olduğuna ikna olmuştur, seyahat etme ve pişirme üzerine birleştirilmiş ahlaki bir ders niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda kadınsı estetiklerle ilgili bir yorumdur; Woolf'un durumunda kadınları küçümseyici değil, kadınların aile etkinliklerini yönetme ve besleyici yiyecekler sunma önemini yücelten bir yorumdur. Çünkü kadınlar yazmak için özel bir odaya ihtiyaç duydukları gibi, iyi yemek yemek için de ihtiyaç duyar. *Deniz Feneri*'nde *Daube*'nin dikkatli ve uzun hazırlanması, aile etkinlikleri etrafında uzun tartışmaları ve özellikle de deniz fenerine doğru gerçekleştirilen hem sözlü hem de sembolik yolculuğu yansıtmaktadır (Sherman, 2020).

Deniz Feneri'daki *Bœuf en Daube* akşam yemeği, tartışmasız olarak romanın en ince işlenmiş anıdır. Yemek, karakterler için her şeyin mümkün olduğu bir dostluk ve ortaklık büyüsü yaratmaktadır. Buna karşılık, Bayan Ramsay'ın ardından gelen ölümü, bu yemeğin gerçekleştirdiği sosyal uyumun trajik bir şekilde bozulduğunu işaret etmektedir. Aslında ilk kez okuyucu için romanda en şaşırtıcı olaylardan biri olan bu sahne, eski okuyucu için en melankolik olan Bayan Ramsay'ın ani ölümüdür. Yani, *Deniz Feneri* öğünleri hayat ve ölüm üzerine düşünmek için kullanmaktadır (Tigner & Carruth, 2017). Bu akşam yemeğinde, resmiyet ve gayri resmiyet, tanıdıklık ve yabancılık, bireysel ve - biraz zayıflatılmış bir - topluluk arasında sürekli değişen ve belirsiz bir alana yerleşir ve yeme sahnesini karmaşıklıkla savunmasızlık olarak tasvir edilmektedir. Belirsiz yarı-halka açık alanda yiyecek tüketmenin zorlukları ve zevkleri ile derinlemesine meşgul olan sofradakiler; başkalarının varlığında yiyecek tüketmenin getirdiği sosyal, duygusal, entelektüel, malzemesel ve bedensel müzakereler gibi eylemlerin, son derece karmaşık olan yeme eylemini ve bununla ilişkili tat, istek, keyif gibi endişeleri, özellikle de kontrolsüz "öteki" ve kişinin çevresi aracılığıyla daha da karmaşık hale getirmektedir (Malone, 2018).

Tüm bu karmaşık yapı düşünüldüğünde modernist kurgu üzerine yüksek-modernist romanların tanımlayıcı formal yeniliği olarak sıklıkla öne çıkarılan psikolojik ve lineer olmayan yapıya ek ya da hatta rekabet eden bir anlatı mimarisi ortaya koymaktadır. Bayan Ramsay'ın içsel durumu ve karakter gelişimi benzer şekilde masa etrafında döner ve *Bœuf en Daube* tarifinin sunumu ve servisi, romanın mekansal tasarımıyla uyumlu olarak çalışır; burada fener ve ölüm merkezde yer almaktadır. Bu anlatı deseni, modernist romanlarda öğünlerin formal bir işlev gördüğü bir düzende devam etmektedir. Bu, *Yeni Modernist Çalışmalar* olarak adlandırılan bir alanı oluşturur; bu alan, modernizmi savaşlar arası Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin

ötesine genişletir ve ayrıca yüksek sanat ile popüler kültür arasındaki "keskin sınırlar"ı sorgulamaktadır. Sınırlar, tarih boyunca yüksek-modernist romanları yemek ve mutfak konularından ayıran unsurlardır (Tigner & Carruth, 2017).

Sonuç olarak herhangi bir potansiyel ya da geçici birlik hissi ve *Boeuf en Daube*'nin zevkleri olsa da, Bayan Ramsay görsel ziyafetinin odaklandığı yenilebilir ortağı parçalamaktan alıkoyamaz. Bay Ramsay Ağustos Carmichael'ın çorbayı yemeye devam ederek onu "iğrendirmesini" engelleyemez, William Bankes tercih ettiği sakin düzeni ve yemeklerin kısa süreliğini koruyamaz, Lily Briscoe yemek yerken sevmediği insanlara "iyi" olmak zorunda hissetmenin "hilesi"nden kaçınmaz ve Charles Tansley yemek yediği insanlar hakkındaki olumsuz hislerini ifade edemez veya harekete geçemez. Başkalarıyla veya "biri ile" yemek yeme, görünüşe göre, içerdği kırılganlıklarla dolu bir eylemdir. Bu başkaları kasıtlı olarak bir yemek sahnesine dahil edilmiş olsalar da veya sadece yakındaki bir masada yemek yiyorlarsa, *Deniz Feneri*'deki bu yarı-halka açık yemek sahnesini düşünmek, Woolf'un bu tür kırılganlıklara (ve "paylaşılan" veya kamusal yemek tüketimi eylemlerindeki topluluk ve bireysellik arasındaki gerilimlere) verdiği önemi göstermektedir. Bu kırılganlıklar *Mrs. Dalloway* gibi diğer romanlarındaki gerçekten kamusal gastronomi ve yemek tüketim tasvirlerinde daha da belirgin hale gelmektedir (Malone, 2018).

Mrs. Dalloway (1925)

Woolf, kendi yazarlığını zaman zaman yaratıcı, zaman zaman yıkıcı iştahla ilişkilendirmektedir. Yazı yazma eylemini açlıkla, hatta yiyici bir güçle özdeşleştirmektedir. Bu açlık, aynı zamanda kadın kimliğiyle de iç içe geçmiş bir yazarlık kaygısının parçasıdır. Yani Woolf için yazmak, arzuyla ve bu arzunun sınırlarını belirleyen toplumsal beklentilerle şekillenen gerilim alanını ifade etmektedir. Ancak bir metni yalnızca yazıldığı bağlam üzerinden okumak sınırlayıcıdır; çünkü bir imgenin kökeni, her zaman onun anlamını ya da işlevini tam olarak açıklamayabilir. Bu nedenle Woolf'un imgeleri, farklı bağlamlarda farklı anlamlara da gelebilir (Blodgett, 1997).

Bu okumalarda *Mrs. Dalloway*'in en çekici sahnelerinden birinde yani Lady Bruton'un öğle yemeği, Petronius'un *Satyricon*'undaki Trimalchio'nun komik ama derin ziyafeti gibi edebi literatürdeki önemli sahneler arasındadır. Yine de gastronomi ile edebi kompozisyon arasındaki kimliği *Horace* ve *Plato* gibi orijinallerden daha iyi kullanan hiç kimse yoktur; onların satirik akşam yemekleri ve sempozyumları hem sosyal hem de estetik eleştiri ve felsefe yapmak için hizmet etmektedir (Hoff, 1995). Woolf'un en çok üzerinde durduğu temalar ve toplumsal eleştirilerden biri de cinsiyettir, ki bu felsefi bakış açısını da eserde göstermektedir. Woolf, kendisini yemek yiyen biri olarak tasvir eder, beslenmenin yetersiz olduğundan yakınmaktadır. "Şeffaf sıvı" olarak sunulan çorbadan, sade parça etten ve lif lif hurma tatlısından şikayet etmektedir. Yemeğin geleneksel ve hayal gücü yoksunu olduğunu belirtmektedir. İştah, transgresiftir: Woolf'un

büyüdüğü Viktorya normları, kadınların yemek konusunda ilgi göstermemesi gerektiğini dikte etmiştir. Woolf, kadınların ilgi gösterdiğini ısrarla belirtmektedir. Kadınların yoksulluğu, özellikle ete erişimleri, diyetlerinin merkezindedir (Angelella, 2009).

Woolf'un zihinsel rahatsızlıkları sırasındaki yiyeceklerle olan çetrefilli ilişkisi Mrs. Dalloway de sıklıkla görülmektedir. Bu eserde yemek, erkek saldırganlığı ile ilişkilendirilen sembolik anlam kazanmıştır (Blodgett, 1997). Virginia Woolf'un zevk ve yemek politikası, ataerkil kültüre bir tepki olarak da ortaya çıkmaktadır. Mrs. Dalloway (1925), Woolf'un ev içi baskı portresinde, kadınlar mutfak konforları sayesinde günlük yaşamda uzak zevkler bulurlar (Gladwin, 2019). Roman, öncelikle Clarissa ve Peter'in partiyi algılayışlarına odaklanırken, gastronomi misafirlerin iletişim kuramamasının da keskin resmini sunup yiyecek ve cinsiyet ile açıkça bağlantılıdır (Gladwin, 2019).

Gastronomi imgeleri, romanda bu temalar üzerinde işlevsel hale gelmektedir. Woolf için parçalanmadan bütünlük oluşturmak, bir araya gelmek, kadınların mantıksal düşüncelerden daha üstün olan büyük sosyal becerisidir; bu nedenle merkezi olay, Clarissa'nın cömert "hayata birleşmek, yaratmak" için sunuşudur. Ancak bu parti, ne yazık ki tattığımız tazelenmelerle, aksi yöndeki yemeklerin uzmanlaştığı bir romanda olumlu bir sosyal etkinliğe özeldir. Örneğin, Bradshaw'ların evindeki yemekler, doktorlar gibi güce olan isteğin yıkıcılığını yansıtır. Bradshaw, eşini ezmektedir ve misafirlerini korkutmaktadır. Böylece "sekiz veya dokuz kursu içeren" Harley Street'teki akşam yemeği "pürüzsüz ve nezaketli" olmasına rağmen "rahatsız edici" olup misafirler erkenden ayrılmaktan memnun olmaktadır (Blodgett, 1997).

Mrs. Dalloway'de, Prometheus'un alevleri üzerinde pişirilen öğle yemeği etkinliği, retorik hilekarlığın hicivli bir örneğidir. Doğayı sahtekarlıkla değiştirmek retorik sanatının özü olarak yemek pişirme ve retorik, her ikisi de sanatsal beceriler olarak bir kimliği paylaşmaktadır. Clarissa Dalloway, masum görünerek Lady Bruton'un öğle yemeğini son derece eğlenceli olarak tasvir etmektedir; davet edilmemiş olmasından kaynaklanan sıkıntısı ise anlaşılmaktadır. Ancak bu öğle yemeğinin neden eğlenceli olarak kabul edileceğini görmek başlangıçta zordur, bu da Clarissa'nın yargı standardı hakkında şüpheler uyandırmaktadır. Hatırlanabilir bir sosyal etkinlik olarak hayal kırıklığı yaratmaktadır. Clarissa, gelecekteki mizah ve kötülük ipucu verir, Lady Bruton'un yaşını ve kibirli burnunu güneş saati metaforuyla karikatürize etmektedir. Clarissa'nın yetkinliğini varsayıldığında, onun yargı standardında gizli olan mantıksal düzeni keşfedilmektedir. Clarissa için 'eğlenceli bir parti' ev sahibinin karikatüründen daha az masum değildir (Hoff, 1995).

Yemeğe davet edilmeyen Clarissa Dalloway'in tehdit edici yönleri, Virginia Woolf'un kurgusunda güçlü şekilde durmaktadır. Fakat bu gastronomi nevrinde okunabilecek anlatılar yıllarca eleştirmenler tarafından göz ardı edilerek, Woolf'un kurgusundaki yemek davetlerinde sadece Woolf'un ev sahiplerine odaklanıp onları insanları dönüştürücü toplumsal anların

yaşandığı, aksi takdirde yabancılaştırıcı ve savaşla işaretlenmiş modern şehir manzarasında bir araya getirmeye "kadınsı" ve "sanatsal" yeteneklerini övmüşlerdir. Bunun yanı sıra Woolf'un kurgusundaki yemek davetleri, laik bayramlaşmanın kurtarıcı potansiyeline ve o problemli bayramlaşmanın gastronomi açısından sanat eseri olarak inancına dair iyimser görüşü göstermektedir (Gladwin, 2019).

Kadınların masa etrafında manipülatif potansiyellerini de ortaya koyan Lady Bruton'un öğle yemeğinde Woolf'un alaycı hatırlatmasıyla, Londra toplumunda ücretsiz yemek davetlerinin olmadığını göstermektedir. Hikâyede sadece Hugh Whitbread, Lady Bruton'a etkisini kullanarak geliştirdiği mektubunu Times'da yayımlatma sözü vererek ödeme yapmaktadır. Bu manipülatif söylemler romanda şu şekilde anlatılmıştır (Blodgett, 1997):

"Mayfair'li ev sahibelerinin ihtiyaç olduğu için değil de, saat bir buçukla iki arasında uyguladıkları, ellerinin bir hareketiyle trafiğin durup, onun yerine en önce yemek hakkındaki bu büyük yanılsamanın –nasıl bedavaya geldiğinin– ortaya çıktığı bir gizemde ya da büyük bir kandırmacada usta oldukları için çalıştırdıkları türden özel hizmetçilerin sallanır kapıların arasından sessiz ve zarif gelişi başladı; hani masanın üzerine kristaller ve gümüşler, küçük bardak altlıkları, kırmızı meyve dolu tabaklar sere serpe yayılır; rengi kahveye dönmüş kremayla kaplanmış kalkan balıkları; güveçlerin içinde yüzen parçalanmış tavuklar sunulur; şöminedeki ateşe göz boyayıcı, nesneldir; ve (bedava içilen) şarabın ve kahvenin etkisiyle neşeli imgeler belirir dalgın gözlerin önünde; tatlı hayallere dalan gözler; hayatı ezgili ve gizemli gören gözler; (hareketleri hep sevimsiz olan) Lady Bruton'un tabağının yanına bıraktığı kırmızı karanfillerin güzelliğini neşeyle fark ederek parlayan gözler; öyle ki, kendini son derece huzurlu hisseden, aynı zamanda konumundan tamamıyla emin olan Hugh Whitbread, çatalını bırakarak, "Dantelinizin üzerinde çok hoş durmazlar mı?" diye sordu. Miss Brush bu teklifsizliğe çok sinirlendi. Whitbread'in görgüsüz biri olduğunu düşündü. Lady Bruton'u güldürdü bu düşüncesi (Woolf, 2019, s.62)."

Bu kısımda Woolf'un yemek davetlerine olan ilgisi canlanmaktadır ve bu sahne gastronomi ritüellerinin maddi, kültürel ve toplumsal önemlerine dikkat etmektedir. Dolayısıyla da zengin ve daha incelikli bir yaklaşımla ele alınmalıdır (Gladwin, 2019). Virginia Woolf, aslında Mrs. Dalloway'i okur-yazar kitleye sunarken, yemek yoluyla yazıyı da yorumlamak için satirik yemek yazımını taklit etmektedir. Yazı hakkında yazmak (konukların ağırlandığı bahanelerin bir mektup olduğu bir yazı), kompozisyon, yayınlama ve en önemlisi, metinlerarası söylemi okuma sorunlarını yeniden sahneye koymaktadır; özellikle lezzetli boşluğun, sürekli çekiciliği stratejilerini içermektedir. Okumalar hem keşif hem de tuzağa düşme sürecidir (Hoff, 1995). Woolf yukarıdaki kesitle erkeklerin yazma konusunda daha büyük bir yeteneğe sahip olduğunu Lady Bruton'un besleyici öğle yemeği aracılığıyla göstermektedir, bu da Hugh Whitbread'in Times için beceriksiz mektubunu yeniden yazmasına neden olmaktadır. Sonra Bruton, onun metaforik

annesi olur, ona "ince bir iplikle bağlıdır. Eğer yeme, erkeği yazmayı itiyorsa, besleme annelik bağlarını üretmektedir (Blodgett, 1997).

Woolf'un tekniklerine rağmen, en büyük yanılsama Mrs. Dalloway'in özellikle Lady Bruton'un öğle yemeği bölümünün, altında yatan bilimi incelemeden kolayca okunabileceğidir. Burada, retorik ve gastronomi bilimleri birbirine bağlı, hatta birbirinin yerine geçebilir durumdadır (Hoff, 1995). Çünkü tüketilebilir yiyeceklerin yokluğunda, Clarissa'nın misafirleri mecazi olarak birbirlerini avlar, kelimeleri ve davranışlarıyla birbirlerine saldırmaktadır. Önemli olan Clarissa'nın partisinde yiyeceklerin konukları birleştirmek için değil, onları ayırt etmek için kullanılmasıdır. Daha doyurucu, daha pahalı çorba, somon, puding, ilk partinin konukları için ayrılırken, ikinci partinin konuklarına hafif kokteyller ve buzlar sunulmaktadır. Antropolojik açıdan bakıldığında da yirminci yüzyıl İngiliz toplumunda biriyle yemek veya içki paylaşma kararı anlam yüklüdür. Çünkü içecekler yabancılar, tanıdıklar, işçiler ve aile içindir. Yemekler ise aile, yakın arkadaşlar, onurlu misafirler içindir. Sistemin büyük operatörü, yakınlık ve mesafe arasındaki çizgidir. Woolf'un Mrs. Dalloway aracılığıyla keşfettiği "parti bilinci"nin bir yönü, yiyecek ve içeceklerin sosyal hiyerarşileri ve sınırları ince bir şekilde pekiştirerek yakınlığı engellemek için nasıl kullanılabileceğidir. Richard ve Hugh'ın Lady Burton ile yemek yemelerinde de bu görülür. Ayrılıp günün işlerine döndüklerinde, Woolf toplumsal bağları somut olarak şu şekilde tasvir etmektedir (Gladwin, 2019) :

"Lady Bruton'dan gitgide uzaklaştılar, onları kendisine sadece incecik bir iplik bağlıyordu (birlikte yemek yemişlerdi ya), o ikisi Londra'da dolaşırlarken bu iplik gerildikçe gerilecek, giderek incelecekti; sanki insanın arkadaşlarını, birlikte yemek yedikten sonra kendi bedenine ince bir iplik bağlamış da (Lady Bruton orada uyuklarken) o iplik saati vuran ya da kiliseye çağıran çanların sesine karışıp bulanıklaşmış gibi; yağmur damlalarıyla ağırlaşmış sarkan bir örümcek ağı nasıl olursa öyle. Öylece uyudu Lady Bruton." (Woolf, 2019, s. 66)

Woolf'un metaforu, birlikte yemenin sosyal bir bağ olmakla birlikte fiziksel birleşme yarattığını da göstermektedir. Bu anlayışla Woolf'ta kadın karakterlerin et yedikleri zaman, bedenlerinin olmamaları gereken yerlerde dolaştığı anlaşılmaktadır. Sadece sembollerle değil, fiziksel uygulamalar ve duyularla da meşgul olurlar, bu da Victoria dönemiyle sınırlı deneyimlerin ötesine geçmektedir (Angelella, 2009). Diğer bir gastronomik anlatı da Peter'in otelinde olur. Buradaki yemek tasviri, ulusal doğruluk arayışına farkında olmadan değer veren orta sınıfı alaycı dille eleştirir; ahlaki nezaketle karıştırma hatasına dikkat çeker. Bu kısım romanda şu şekilde betimlenmiştir (Blodgett, 1997):

"Bir şey söylememişti, yalnız olduğu için sadece garsonla konuşabilirdi; yemektekilerin saygısını, menüye göz atarken, bir şarabı işaret ederken, masaya yanaşırken, yemeğe oburca değil ağırbaşlılıkla yaklaşırken gösterdiği tavırla kazanmıştı; yemek boyunca bu saygı ifade edilmemiş olsa da, Mr. Walsh'ın yemeğin sonunda "Bartlett armutları" dediği duyulduğunda

Morris'lerin oturduğu masada birden açığa vuruldu. Mr. Walsh'ın neden böyle sert ama ölçülü bir sesle, sahip olduğu hakkı savunan bir eğitimci gibi konuştuğunu ne genç Charles Morris anladı ne babası, ne Miss Elaine ne de Mrs. Morris. Ama masasında tek başına oturan Peter Walsh "Bartlett armutları" dediğinde, hakkı olan bir talepte bulunurken salondakilerin desteğine güvendiğini, kendilerinin de hemen sahiplendiği bir amacın savunucusu olduğunu hissettiler; onun gözlerine sempatiyle baktılar, aynı anda sigara salonuna girdiklerinde aralarında küçük bir sohbet kaçınılmaz oldu." (Woolf, 2019, s. 92)

Peter'in kendisinin dış görünüşlere aldanmaya meyilli olduğu, gün içinde karşılaştığı askeri stajyerlere olan hayranlığından oldukça açık görülmektedir. Burada daha önemli olan, Woolf'un eserlerinde sıkça tekrarlanan verimlilik sembolü olan armutların, Peter'in fazla aktif cinselliğinin ironik bir hatırlatıcısı olmasıdır (Blodgett, 1997).

Perde Arası (Perde Arası, 1939)

Modernist kurgu ve mutfak deneyimi, özellikle yeme eylemleri, bir formal özellik olarak ele alındığında, kanonik romanlar örneğini Woolf'un *Perde Arası*'nda (burjuva karakterlerin akşamüstü geç saatlerde oyunu sergilerken işçi sınıfı karakterlerin öğle yemeği yemesi) çok net görülmektedir. Hem modernist kurgu hem de *Yeni Modernist Çalışmalar* için kimin, neyi, nerede yediği sorularının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Tigner & Carruth, 2017).

Woolf'un ölümünden sonra yayımlanan *Perde Arası* romanı, zihnin parçalanmış ve izole iç dünyası ile vücudun samimi dış dünyası arasındaki özel boşluğu keşfetmektedir. Eserde, Pointz Hall'da bir Haziran günü boyunca geçen zaman, insanları durmaksızın bölen ve sınırlayan kesitlerle doludur; karakterler bu bölünmüş zamanın içinde gezinir. Isabella Oliver'in parçalanmış düşüncelerinden, Miss La Trobe'un gösterisinin seyirci ve oyuncularının ayrılmasına, Mrs. Manresa'nın bedenselliğine ve Woolf tarafından inşa edilen sınıf farklarının uzlaşmazlığına kadar ulaşmaktadır (Taylor, 2016).

Perde Arası (1941), kültürel çözülme ve yaklaşan savaş döneminde yazıldığı için bireycilik ve cinsiyet eşitliği üzerinde durmamaktadır. Bunun yerine, Woolf'un son romanı yaratıcılığı yıkıcılığın üzerine koyarken gastronomi imgeleri bu ifadenin merkezinde yer almaktadır. Doğal yaşam enerjisi her şeyin içinden geçer; Woolf kendini insanın üreme güçlerinde fiziksel olarak ve medeniyetlerin, sanatın inşasında ruhsal olarak ifade etmektedir. Miss La Trobe karakterinin sanatı, edebi yaratıcılığın ve ulusal kimliğin tarihini sürdürmesi; Isa ve Giles'in çiftleşmesi, potansiyel olarak insan soyunu devam ettirmesi, umut dolu bir bakış açısı oluşturmaktadır (Blodgett, 1997).

Perde Arası ile de Virginia kendini eleştirmenlerinin avı olarak tasavvur etmektedir. *Perde Arası* dünyasında, Woolf'un kendisi bir nevi yiyecek olmaktadır. Yakalanmayı ve yenilmeyi reddetmektedir. Woolf, *Perde Arası*'ndan memnundur ama sadece 'aralıklı olarak' bu eseri

yazmaktadır ve bu kısa aralar 'yalnız yemek pişirme' ve şarapla doludur. 13 Ekim 1938'de romanına odaklanamayan Woolf, elma toplamayı ve 'eve ördekle dönmenin hoş olduğunu' düşünmektedir. Woolf, kontrol eksikliği konusundaki endişesini yine yer değiştirmektedir. Ayrıca kitabın sonu bazı sorunlara neden olur ve Virginia yazamaz, bu durumu 'doğal bir zayıflama süreci' olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle 'patates kutusuna kütlelerce şey atar', bu alternatif etkinlik onun kontrol duygusunu yeniden canlandırmaktadır. Woolf, son kez bir romanla yemek arasındaki özel gerilimi deneyimlemektedir (Beyer, 1996).

Perde Arası romanında iyi yemek ve iştah, zihin-beden ikiliğinin sınırları sadece kendi hayatında değil karakterlerinde de anlam bulmaktadır. Tüketici kadının etrafındaki kaygıları, Bourdieu'nün tüketim ve zihin-beden ayrımıyla ilişkilendirilen cinsiyetçi ikilemin örtük cinsiyetçiliğini ortaya koymaktadır. Woolf bedensel ifadelerdeki boşluğu kapatan karakterlere yöneltilen eleştirilerin farkındalıklarını gösterip nihayetinde cinsiyetçi iştahların faşizmini vurgulamaktadır (Taylor, 2016). Woolf'un, hayatın sağlamlığını kurgusu için yakalamaya ve bunu daha soyut fikirlerin temeli olarak kullanmaya yönelik ısrarcı çabası, bu övgüyü haklı çıkarmaktadır. Buna ek olarak, sadece *Perde Arası* değil, sanatını gerçekleştirmek için kendisinden çıkabilme yeteneğine sahip olduğunu da eklemek gerekmektedir (Blodgett, 1997).

Virginia Woolf'un *Perde Arası* (1941) eseri ile *İkinci Dünya Savaşı* kemer sıkma yıllarındaki gıda ve cinsiyet ayrımı etrafındaki endişelerini de dile getirmektedir. Özellikle, ev kadınlarının savaş çabasının bir parçası olarak beklenen içsel katkıyı verenler olarak hedef alınması ve gıdanın cinsiyete göre dengesizce dağıtılması asıl anlatılmak istenendir. Kemer sıkma ev halkı işi, bir kadının görevi olarak inşa edilmiştir; rasyonlama edebiyatı mutfak davranışlarını ve beklentilerini kodlayarak, 'zevkten kaçınıp' ve 'ev kadınına uygun şekilde eve ve ekonomik olarak yönlendiren bir görevli olarak tanımlar.' Gastronominin getirdiği zevkler ve buna bağlı olarak, estetizmin, şiirsel öz ifadesinin anti-egaliter takip edilişleri, ev kadınının beklenen ev işçiliğine ideolojik olarak karşı gelmektedir. Bu görev-estetizm çatışması aynı zamanda zihin-beden ayrımına da denk gelmektedir, burada bedenin ihtiyaçları, rasyonlama ile beslenme odaklı tariflerde yansıtılırken, zevkler veya zihnin-damak tadının tatmin edilmesi, aşırı veya lüks olarak kodlanmaktadır. Kemer sıkma ev işçiliği entelektüalizmi ve gastronominin duyusal ödülleri, kadınlar için yasaklanmış veya istenmeyen olarak yapılandırmaktadır. Ev ideolojilerinin tuhafıklarını, cinsiyete dayalı gıda dağıtımını ve kadın rollerinin anti-entelektüel olduğu varsayımını sorunlu hale getirerek, Woolf; orta yüzyıl cinsiyet kimliği ve muhafazakar, ataerkil düşünce yapılarının kemer sıkma dönemi boyunca kadınlara koyduğu sınırlamalar hakkında bir diyalog açmaktadır (Taylor, 2016).

4. Sonuç

Edebiyatta yiyecek imgelerinin kullanımı uzun zamandır vardır. Hatta Shakespeare, eserlerinde, özellikle de oyunlarında birçok yiyecek ve beslenme temsili kullanmaktadır. Ancak

yiyecek ve yeme üzerine önemli bir çalışma birkaç yıl önce başlamıştır. Bununla birlikte, gastronomi çalışmaları büyüdükçe, genel olarak kültürel çalışmalar da büyüdüğünden, edebi teorisyenler edebiyatta gastronomi kullanımını çeşitli nedenlerle incelemeyi giderek daha değerli bulmaktadır. Çünkü gastronomi edebiyatta çeşitli farklı amaçlar için hizmet etmektedir (Fawziah, 2020).

Virginia Woolf'un eserlerinde gastronomik unsurlara odaklanıldığında ve anlamın inşasında yemeğin rolü detaylı olarak incelendiğinde yazarın edebi tarzının ve temalarının derinliğine gastronominin zengin disiplinsel farklılıkları sayesinde çok fazla katkı sağladığı görülmektedir. Woolf'un eserlerindeki yemek kültürü ve gastronomiye dair betimlemeler, tek başına karakterlerin fiziksel ihtiyaçlarını ifade etmektedir. Gastronominin alanı olan yemek psikolojisi, yemek sosyolojisi, anı-lezzet-hafıza ilişkisi, sofranın ortamında yakalanan duygusal durumlar, toplumsal ilişkiler ve zamanın yemek kültürünün ruhu, Woolf'un bazı satırlarına yansımaktadır (Turan, 2024)

Gastronomik unsurların Woolf'un eserlerindeki rolü, onun modernist bir yazar olarak nasıl yenilikçi yaklaşım benimsediğini ve insan deneyimini derinlemesine incelediğini de göstermektedir. Yemek sahneleri, karakter gelişimi ve ilişkilerin karmaşıklığını daha iyi anlayıp Woolf'un toplumsal eleştirilerini nasıl yansıttığını göstermektedir. Gastronomik motifler, yemek kültürü ve anlam arasındaki ilişkinin karmaşıklığını vurgulamaktadır. Bu unsurlar, okuyuculara karakterlerin zihinlerini de doyurmaktadır. Woolf'un eserlerindeki yemek sahneleri, insan deneyiminin derinliklerine inmek ve modern yaşamın inceliklerini anlamak için âdeta bir anahtardır. Woolf'un yeme konusundaki kişisel sorunları ne olursa olsun, özellikle üç romanında (Mrs. Dalloway, Deniz Feneri ve Perde Arasında) hayatın diğer gerçekliklerine dair duygusunu iletmek için önemli yeme imgelerini kullanmaktadır. Bu kitaplar aynı zamanda kişisel olmayı estetikte önemli bir yerde tutmanın doğru olduğunu göstermektedir. Woolf'un gastronomiyi romanlarında kullanma ve kendi kendisinden öteye geçme çabası, olayları seçkin kurguya dönüştürmek için gerekli olan vizyonu uyarıcı bir şekilde desteklemektedir (Blodgett, 1997). Tüm yiyecek-sanat etkinliklerinde rastlanılan şey temelde de budur. Zevkte bir yeniden doğuş olduğunu belirtmek de eşit derecede önemlidir. Gastronomi insanı sıradan deneyimle aynı seviyeye koyarken; edebiyat aracılığıyla da hayatın daha dokunaklı anlaşılmasını sağlayabilmektedir (Cassarino, 2014).

KAYNAKÇA

ABRAHAM, M. B. (2021). Gastronomic Symbolism In Ulysses. Webology (ISSN: 1735-188X), 18(6).

ANGELELLA, L. (2009). Alimentary modernism. The University of Iowa.

MISHRA, S., & DEVASAHAYAM, J. (2019). Representations in Gastro-Literary Narratives. Addendum, 3(1), 160-165.

BĂDULESCU, D. (2022). Cooking "Imaginary Meals" The Aesthetics of Food in the Modernist Narratives of Two Rivalling Friends: Virginia Woolf and Katherine Mansfield. Philologica Jassyensia, 18(2 (36)), 187-197.

KNAPP, B. L. (1988). Virginia Woolf's 'Boeuf En Daube', in Literary Gastronomy, ed. DAVID BEVAN. Amsterdam: Rodopi, 29.

BEYER, B. A. (1996). Virginia Woolf's starving artists.

BIASIN, G. P. (2017). The Flavors of Modernity: Food and the Novel (Vol. 5170). Princeton University Press.

BLODGETT, H. (1997). Food for Thought in Virginia Woolf's Novels. Woolf Studies Annual, 3, 45-60.

BOYCE, C., & FITZPATRICK, J. (2017). A History of Food in Literature: From the Fourteenth Century to the Present. Taylor & Francis.

CASSARINO, S. (2014). American food culture, the language of taste, and the edible image in twentieth-century literature (Doctoral dissertation, UCLA).

ÇETİN, S., & YALÇIN, O. (2020, Eylül 16-19). Geniş ölçekli sınavların ölçme ve değerlendirme süreçlerinin görme engelli bireyler açısından incelenmesi [Sözlü bildiri]. Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi, Türkiye.

FAWZIAH, L. A. F. (2020). Food, Cultural Identity, and Emotional Release in Home Novel by Leila S. Chudori (Bachelor's thesis, Fakultas Adab dan Humaniora).

FERGUSON, P. P. (2014). Word of mouth: What we talk about when we talk about food (Vol. 50). University of California Press.

FITZPATRICK, J. (2013). Food and literature: an overview. In Routledge International Handbook of Food Studies, 122-134.

GARRETT, R. L. (1991). Virginia Woolf's stroke of genius: Human experience as a work of art in "Deniz Feneri". Stephen F. Austin State University.

GILBERT, S. M. (2014). The culinary imagination: From myth to modernity. W. W. Norton & Company.

GLADWIN, D. (Ed.). (2019). Gastro-modernism: Food, Literature, Culture. Liverpool University Press.

HOFF, M. (1995). A Feast of Words in "Mrs. Dalloway". Woolf Studies Annual, 1, 89-105.

MALONE, J. A. (2018). Encounters With the Modernist Food-Object (Doctoral dissertation).

ÖKTEM, Ü. (2010). Felsefe-Edebiyat Etkileşimi: Felsefi Roman. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 50(1), 1-17.

ORESTANO, F., & VICKERS, M. (Eds.). (2017). Not just Porridge: English Literati at Table. Archaeopress Publishing Ltd.

SEMERCI, P. U. (2013). Nitel Yöntem Nedir? Ne Değildir? Sosyal Bilimlerde Derinlemesine Analizin Gerekliliği. In Farklı Pencereleer, Farklı Manzaralar: Sosyal Bilimlerde Yöntem Tartışmaları, 87.

SHERMAN, V. A. T. (2020). Diaspora and displacement: The evocation of traditions, origins and identity in culinary memoirs, an emerging literary genre (Doctoral dissertation, Université Grenoble Alpes).

TAYLOR, D. A. (2016). Austerity Measures: Presenting Food in British Writing, 1939-1954 (Doctoral dissertation, University of Waikato).

TIGNER, A., & CARRUTH, A. (2017). Literature and Food Studies. Routledge.

TURAN, E. (2024). Gastronomi ve mutfak sanatları alanında yeni bir kavram: Gastronomi edebiyatı. Yüksek lisans tezi, (İstanbul Gelişim Üniversitesi).

UÇKAN ÇAKIR, M., ŞENGÜL, S., & PARMAKSIZOĞLU, E. (2020). Sinema perdesinde gastronomi görüntüsü: Yemeğin sosyolojik yansımaları, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3173-3191.

WOOLF, VIRGINIA. Deniz Feneri (Çev. NACIYE AKSEKI ÖNCÜL). Türkiye: İletişim Yayınları, 2013.

WOOLF, VIRGINIA. Mrs. Dalloway (Çev. İLKNUR ÖZDEMİR). Türkiye: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019.

KİTAP İNCELEMESİ

Bir Roman Nasıl Yasaları Değiştirdi?: The Jungle'ın Politik ve Sosyal Etkisi

Murat DOĞAN*, Emre TURAN**

Yazar: Upton SINCLAIR,
Şikago Mezbahaları (*Chicago Slaughterhouses*),
(çev.) Kıvanç Güney,
İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019, 400 s.
ISBN: 978-975-570-861-4

Türkçe ilk baskısı Nisan 2017'de Sel Yayıncılık tarafından yayımlanan *The Jungle* (Şikago Mezbahaları), Barış Cezar'ın editörlüğü, Bilge Sancı'nın genel yayın yönetmenliği ve Kıvanç Güney'in çevirisiyle okurla buluşmuştur. Upton Sinclair'in bu çarpıcı eseri, Sanayi Devrimi'nin yol açtığı sömürü düzenini, göçmen işçilerin maruz kaldığı insanlık dışı koşulları ve kapitalizmin yıkıcı etkilerini belgesel bir gerçeklikle ortaya koyar.

Toplumsal Gerçekçilik ve Eleştirel Bakış

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında ABD'deki endüstriyel dönüşüm, işçi sınıfını mekanik bir dişiye dönüştürmüş, ağır çalışma şartları, yoksulluk ve onursuz yaşam koşullarını beraberinde

Kitap İncelemesi (Book Review)

* Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye.

E-posta: mdogan@gelisim.edu.tr ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6391-4887>

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gastronomi Programı, İstanbul, Türkiye. E-posta: emrefb509@gmail.com ORCID <https://orcid.org/0009-0006-2386-9173>

getirmiştir. Sinclair, Şikago mezbahalarında geçen bu romanında, kapitalizmin insan bedenini ve ruhunu nasıl tükettiğini gözler önüne serer. Toplumsal gerçekçi edebiyatın önemli bir örneği olan eser, estetik kaygıların ötesinde, sosyal adaletsizliği ve sınıf mücadelesini ele alır.

Yazarın Amacı ve Etkileri

Sinclair, 1904'te Chicago'nun *Packingtown* bölgesinde iki ay geçirerek işçilerin yaşamını birebir gözlemlemiş ve bu deneyimlerini romanına aktarmıştır. Asıl amacı sosyalizmi savunmak ve kapitalizmin yozlaşmış yapısını teşhir etmek olsa da, kitap aynı zamanda gıda endüstrisindeki sağlıksız üretim süreçlerini de ifşa etmiş, bu sayede ABD'de gıda güvenliği yasalarının değişmesine yol açmıştır.

Temalar ve Karakterler Üzerinden Sömürü Düzeni

Roman, Litvanyalı göçmen Jurgis ve eşi Ona'nın hikâyesi üzerinden işlenir. Amerika'ya umutla gelen bu aile, kısa sürede acımasız bir sömürü sistemine dâhil olur. Eserde;

- Göçmenlerin karşılaştığı zorluklar,
- Ücretli kölelik ve yoksulluk,
- Yolsuzluk ve sosyal adaletsizlik,
- "Amerikan Rüyası"nın çöküşü gibi temalar işlenir.

The Jungle, işçi sınıfının çektiği acıları ve kapitalist sistemin insanlık dışı yüzünü gösteren güçlü bir anlatıdır. Sinclair'in gazetecilik titizliğiyle harmanladığı bu eser hem edebi hem de tarihsel bir belge niteliği taşır.

Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin Gölgesinde Bir Hayal: "The Jungle"

Sanayi Devrimi, üretim süreçlerini mekanize ederek kitlesel üretimi mümkün kılmış, ancak bu ilerleme, özellikle gıda endüstrisinde ağır çalışma koşulları, hijyen eksikliği ve emek sömürsü gibi sorunları beraberinde getirmiştir (Кирчанов, 2008). Upton Sinclair'in *The Jungle* (Şikago Mezbahaları) adlı eseri, bu denetimsiz kapitalizmin yarattığı adaletsizliği ve "Amerikan Rüyası"nın nasıl bir yanılsamaya dönüştüğünü çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.

Amerikan Rüyasından Amerikan Kabusuna

Roman, Litvanyalı göçmen Jurgis ve ailesinin, "özgürlük ve fırsatlar ülkesi" Amerika'ya duydukları umutla başlar:

"Amerika'yı Jurgis de duymuştu. Söylediklerine göre, insanın günde üç ruble kazanabileceği bir yerdirdi... O ülkede zenginin de fakirin de özgür olduğu söyleniyordu; ne askere gitmek zorunda kalacak ne de aşağılık memurlara rüşvet vermek..." (Sinclair, 2017, s. 29).

Ancak bu hayal, Şikago'nun Packingtown bölgesindeki mezbahalarda hızla bir kâbusa dönüşür. Düşük ücretler, insanlık dışı çalışma saatleri, yozlaşmış işverenler ve sağlıksız yaşam koşulları, ailenin yıkımını hazırlar. Jurgis'in inancı ve fiziksel gücü, kapitalist sistemin acımasız dışlıları arasında öğütülür.

Emek Sömürüsü ve Sistemin Çürümüşlüğü

Sinclair, Sosyal Darwinizm'in hüküm sürdüğü bu düzende, işçilerin nasıl "ücretli köleler" haline getirildiğini vurgular:

"Sabahın köründen gece yarısına kadar buz gibi depolarda çalışan adamlar... yılda üç yüz dolar bile kazanamıyorlar. Küçük çocuklar, yılda bu paranın yarısını zar zor kazanıyor..." (Sinclair, 2017, s. 18).

Aile, gıda, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele ederken, eğitim ve sağlık gibi insani haklardan tamamen yoksun kalır. Kapitalizm, onları yalnızca "et kesme makinelerinin bir parçası" olarak görür (Bakthawar, 2013).

Sinclair'in Amacı ve Romanın Etkileri

Sinclair, bu eserle işçi sınıfının çektiği acıları ve siyasi yozlaşmayı gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Ancak kitap, beklenmedik bir şekilde gıda güvenliği reformlarını tetiklemiş, ABD'de denetim mekanizmalarının güçlenmesine yol açmıştır. Buna rağmen, asıl hedefi olan sosyalist hareketin yükselişi sınırlı kalmıştır (Mohammed, 2020).

Bir Belgesel Roman Olarak "The Jungle"

The Jungle, yalnızca edebi bir eser değil, aynı zamanda 20. yüzyılın sosyal ve ekonomik eleştirisidir. Sinclair'in gazetecilik titizliğiyle harmanladığı bu anlatı, kapitalizmin insanlık dışı yüzünü gösterirken, "Amerikan Rüyası"nın nasıl bir yanılsamaya dönüştüğünü belgeler. Roman, bugün bile emek sömürüsü ve adaletsizlik konularında evrensel bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Mezbahalarda İnsanlık Dışı Koşullar ve Gıda Güvenliği Skandalları

Upton Sinclair'in *The Jungle* adlı eseri, 20. yüzyıl başındaki endüstriyel mezbahaları, hijyenin tamamen göz ardı edildiği, işçi sağlığının hiçe sayıldığı ve gıda güvenliği standartlarının yok denecek kadar düşük olduğu birer sömürü alanı olarak tasvir eder.

Romanda anlatılan Şikago mezbahaları, kapitalizmin en vahşi yüzünü yansıtan çarpıcı bir tablo sunar.

İşçilerin Çalışma Koşulları: Bir İnsanlık Dramı

Sinclair, mezbahalardaki çalışma ortamını şu sözlerle betimler:

"Sıcakkan nehirleri gün boyu akarken, bayıltıcı koku duvarlara sinmiş nesillerin pisliğiyle karışıyordu. Temizlik diye bir şey yoktu; işçiler ter içinde, kan ve çürümüş et kokuları arasında çalışıyor, hatta yemek yerken istemeden çiğ kan yutuyorlardı. Ellerini yıkayacak bir su bile bulamıyorlardı..." (Sinclair, 2017, s. 120).

Bu pasaj, işverenlerin insan hayatına değer vermediğini, yalnızca az maliyetle maksimum kâr peşinde koştuğunu gösterir. İşçiler, güvencesiz, sağlıksız ve ağır şartlarda çalıştırılırken, kapitalist sistem onları "harcanabilir birer malzeme" olarak görür (Кирчанов, 2008).

Gıda Üretimindeki Skandallar: Tüketici Aldatmacası

Roman, gıda endüstrisindeki sahtekârlıkları da gözler önüne serer. Et ürünleri, bozulmuş, hastalıklı ve atık malzemelerden üretilmekte, kimyasallarla "yenilebilir" hale getirilmektedir:

"Baharatlı domuz budu denilen ürün, aslında hayvanların atık parçalarından –kıkırdak, yemek borusu, bozulmuş etler– yapılıyor ve kimyasallarla beyazlatılıyordu... Salamura etler bozulduğunda, sodayla ovulup kokusu bastırılarak ucuz meyhanelere satılıyordu." (Sinclair, 2017, ss. 114, 157).

Bu uygulamalar, kapitalizmin tüketici sağlığını hiçe sayan yaklaşımını ortaya koyar. İşletmeler, daha fazla kâr uğruna insanların sağlığıyla oynamaktan çekinmez (Bakthawar, 2013).

Kapitalist Sistemin Çürümüşlüğü: Kâr mı, İnsanlık mı?

Sinclair'in anlattığı mezbahalar, serbest piyasa ekonomisinin denetimsizliğinin bir sonucudur. İşverenler:

- İşçileri köle gibi çalıştırır,
- Gıda güvenliğini tamamen göz ardı eder,
- Sağlıksız ürünleri kimyasallarla "masum" gösterir.

Bu durum, kapitalizmin insani değerleri nasıl yok saydığının bir kanıtıdır. Roman, yalnızca bir edebi eser değil, aynı zamanda dönemin toplumsal eleştirisidir (Delta, 2005).

Sinclair'in Uyarısı ve Modern Dünyaya Yansımaları

The Jungle, gıda endüstrisindeki vahşi kapitalizmi teşhir ederek büyük yankı uyandırmış, ABD'de gıda denetim yasalarının (1906 Saf Gıda ve İlaç Yasası) çıkmasına vesile olmuştur. Ancak Sinclair'in asıl amacı, işçi sınıfının ezilişini gözler önüne sermekti. Bugün bile, gıda güvenliği, işçi hakları ve etik üretim konularında bu roman bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Tüketim Kültürü ve Gıda Etiğinin Çöküşü: Kapitalizmin Ahlaki Krizi

Upton Sinclair'in *Şikago Mezbahaları*, kapitalist sistemin gıda endüstrisinde yarattığı ahlaki çöküşü ve tüketim kültürünün perde arkasını çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Roman, yoksulluğun insanları nasıl etik değerlerinden vazgeçmeye zorladığını ve endüstriyel üretimin tüketici sağlığını nasıl hiçe saydığını gözler önüne serer.

Gıda Üretiminde Etik Çöküş: Kâr Uğruna İnsan Sağlığının Feda Edilişi

Sinclair, mezbahalardaki üretim süreçlerinin hijyen ve etik kurallardan tamamen yoksun olduğunu vurgular. Fabrikalarda asılı duran "temizlik kuralları" tabelaları, gerçekte bir aldatmacadan ibarettir:

"*Jokubas, tabelalardaki temizlik uyarılarını alaycı bir dille çeviriyor ve Jurgis'i bozuk etlerin 'makyajlandığı' gizli bölümlere götürüyordu...*" (Sinclair, 2017, s. 46).

Bu sahneler, bozulmuş etlerin kimyasallarla yeniden işlenerek piyasaya sürüldüğünü, hatta fare zehri bulaşmış atıkların bile karıştırıldığını gösterir. Sinclair'in deşifre ettiği bu uygulamalar, gıda güvenliği kavramının nasıl yok sayıldığını ve tüketicinin nasıl bilinçli olarak aldatıldığını ortaya koyar (Beneš, 2021).

Tüketim Kültürünün Aldatmacası: Parlak Ambalajlar, Kirli Gerçekler

Roman, endüstriyel kapitalizmin tüketiciyi nasıl bir "pazar nesnesi"ne dönüştürdüğünü ele alır. Şirketler, ürünleri cazip ambalajlarla süslerken, arka planda:

- Sağlıksız koşullarda çalıştırılan işçiler,
- Bozuk malzemelerle üretilen gıdalar,
- Kimyasal katkılarla maskelenen gerçekler gizlenmektedir (Folsom, 1979).

Sinclair, bu düzeni eleştirirken, tüketicilerin bilinçsizliğine de dikkat çeker:

"*Aile, çocuklarının içtiği sütün formaldehit katkılı olduğunu, konserve sebzelerin kimyasallarla dolu olduğunu nereden bilebilirdi?*" (Sinclair, 2017, s. 90).

Bu pasaj, endüstriyel çağda güvenilir gıdaya erişimin bir illüzyon haline geldiğini gösterir.

Toplumsal Tepki ve Romanın Mirası

Şikago Mezbahaları yayımlandığında, özellikle et endüstrisindeki skandallar toplumu şoke etmiş ve ABD'de gıda denetim yasalarının (1906 Saf Gıda ve İlaç Yasası) çıkmasında kritik rol oynamıştır. Ancak Sinclair'in asıl hedefi, işçi sınıfının sömürsünü gözler önüne sermektir. Roman, bugün bile:

- Gıda etiği,
- Tüketici hakları,
- Sürdürülebilir üretim (Doğan, 2023) tartışmaları için bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Kapitalizmin Vicdan Sınavı

Sinclair'in eseri, kâr hırsının insani değerleri nasıl yok ettiğinin bir belgeselidir. Gıda üretiminden tüketim alışkanlıklarına kadar uzanan bu eleştiri, modern dünyada etik tüketim ve şeffaf üretim taleplerinin ne kadar hayati olduğunu hatırlatır. *Şikago Mezbahaları*, yalnızca 20. yüzyılın değil, günümüz endüstriyel sisteminin de aynasıdır.

Upton Sinclair'in *The Jungle* Romanında Tasvir Edilen Gıda Endüstrisi ile Günümüzün Modern Sisteminin Karşılaştırılması

İşçi Hakları ve Çalışma Koşulları

Sinclair'in *The Jungle* adlı eseri, 20. yüzyılın başında Chicago'daki et endüstrisinde çalışan işçilerin maruz kaldığı ağır sömürüyü gözler önüne sermektedir. Romanın başkahramanı Jurgis ve ailesi gibi çoğunlukla Doğu Avrupa'dan gelen göçmen işçiler, uzun çalışma saatleri, düşük ücretler ve son derece tehlikeli koşullarla karşı karşıyadır. Öyle ki, Jurgis'in kayınpederi Antanas, işe girebilmek için maaşının üçte birini rüşvet olarak vermek zorunda kalır. İşe alınan işçiler, güvencesiz bir ortamda çalıştırılmakta, iş kazası geçiren veya hastalananlar tazminat alamamakta, hatta işverenler tarafından tehdit edilerek susturulmaktadır. Sendikalaşma girişimleri ise şiddetle bastırılmaktadır (Graf, 2020).

Günümüzde ise işçi hakları alanında önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Asgari ücret, fazla mesai ücreti ve iş sağlığı-güvenliği standartları gibi konular yasalarla güvence altına alınmıştır. Örneğin, ABD'de 1970'te kabul edilen *Occupational Safety and Health Act* (OSHA), işyerlerinde asgari güvenlik önlemlerini zorunlu kılmıştır. Ancak, özellikle et işleme sektöründe çalışanlar hâlâ yüksek yaralanma oranlarıyla karşı karşıyadır. *Human Rights Watch*'ın 2019 raporuna göre, ABD'deki et ve kümes hayvanı tesislerinde çalışan işçiler, travmatik

yaralanmalara ve meslek hastalıklarına maruz kalmakta, üstelik Trump yönetimi döneminde üretim hızının artırılmasıyla bu risk daha da büyümüştür (HRW, 2019).

Sinclair'in döneminde olduğu gibi bugün de et endüstrisinde göçmen işçiler ağırlıktadır. Latin Amerika ve Asya kökenli işçiler, tıpkı 20. yüzyıl başındaki Doğu Avrupalı göçmenler gibi, dil engeli ve ekonomik zorluklar nedeniyle hak arama mücadelesinde dezavantajlı durumdadır. Örneğin, belgesiz göçmenlerin %37'si asgari ücretin altında maaş almakta, %84'ü ise fazla mesai ücretinden mahrum kalmaktadır (Dilawar, 2019). Bununla birlikte, günümüzde sendikalar ve sivil toplum örgütleri, işçi hakları konusunda daha etkin bir mücadele vermektedir. Ne var ki, küresel rekabet ve maliyet baskıları, işverenlerin işçi güvenliğini ikinci plana atmasına yol açmaya devam etmektedir.

Hijyen ve Gıda Güvenliği

Sinclair'in romanı, mezbahalardaki hijyen eksikliğini ve tüketici sağlığını tehdit eden uygulamaları çarpıcı bir şekilde betimlemektedir. Romanda, hastalıklı hayvanların kesilmesi, bozuk etlerin kimyasallarla maskelenmesi ve hatta tüberkülozlu ineklerden elde edilen etlerin "özel konserve" adı altında satılması gibi skandallar anlatılır. Bu durum, 1906'da *Federal Meat Inspection Act*'in kabul edilmesine ve gıda güvenliği standartlarının oluşturulmasına yol açmıştır.

Günümüzde ise hijyen ve gıda güvenliği alanında köklü iyileştirmeler yapılmıştır. Modern tesislerde paslanmaz çelik ekipmanlar kullanılmakta, düzenli temizlik ve dezenfeksiyon uygulanmaktadır (Doğan 2020). ABD'de 1996'da uygulamaya konan *Hazard Analysis and Critical Control Points* (HACCP) sistemi, gıda üretiminin her aşamasında risk analizini zorunlu kılmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği'nde her karkasın veteriner kontrolünden geçmesi ve etiketleme sistemleri sayesinde tüketicilerin bilinçli seçim yapması sağlanmıştır (Doğan 2020).

Ancak, gıda kaynaklı hastalıklar hâlâ önemli bir sorundur. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, her yıl 600 milyon kişi kontamine gıda tüketimine bağlı olarak hastalanmakta ve 420 bin kişi hayatını kaybetmektedir (WHO, 2025). Bu da gıda güvenliğinin dinamik bir süreç olduğunu ve sürekli denetim gerektirdiğini göstermektedir (Doğan 2018).

The Jungle, gıda endüstrisindeki işçi sömürüsü ve gıda güvensizliği konularında önemli bir uyarı niteliği taşımaktadır. Romanın yayımlandığı dönemle kıyaslandığında, günümüzde yasal düzenlemeler ve teknolojik gelişmeler sayesinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak, özellikle göçmen işçilerin çalışma koşulları ve gıda kaynaklı hastalıklar, endüstrinin çözmesi gereken sorunlar olarak varlığını sürdürmektedir. Sinclair'in eseri, bu alandaki mücadelenin ne denli kritik olduğunu hatırlatmaya devam etmektedir.

Sonuç: *The Jungle*'ın Toplumsal Etkisi ve Kalıcı Mirası

Upton Sinclair'ın 1906 tarihli *The Jungle* adlı eseri, temelde işçi sınıfının sömürsünü ve kapitalizmin acımasız mekanizmalarını teşhir etmeyi amaçlasa da, Amerikan gıda endüstrisinde köklü bir dönüşüm tetiklemiştir. Romanın, çürük etlerin işlenerek tüketiciye sunulmasını ayrıntılarıyla betimlemesi, kamuoyunda büyük bir şok etkisi yaratmış ve 1906'da *Saf Gıda ve İlaç Yasası* (Pure Food and Drug Act) ile *Et Denetim Yasası'nın* (Meat Inspection Act) kabul edilmesine yol açmıştır. Bu yasalar, ABD'de federal düzeyde gıda güvenliği denetimlerinin başlangıcını oluşturmuştur.

Sinclair, Chicago mezbahalarındaki sağlıksız koşulları ve devletin denetimsizliğini, kapitalist sistemin çürümüşlüğüünün bir metaforu olarak sunar. Romanın çarpıcı sahneleri—hamile ineklerin, hatta ölü fetüslerin bile gıda zincirine karıştırılması—sistematik bir halk sağlığı krizini gözler önüne serer. Bu tasvirler, o dönemde tüketicilerde derin bir güvensizlik yaratmış ve hükümetin acilen düzenleme yapmasını zorunlu kılmıştır.

Ancak *The Jungle*'ın etkisi yalnızca gıda güvenliğiyle sınırlı değildir. Eser, göçmen işçilerin maruz kaldığı sömürüyü, insanlık dışı çalışma koşullarını ve umutlarının nasıl sömürüldüğünü de ortaya koyar. Sinclair'ın anlattığı hikâye, "Amerikan Rüyası'nın göçmenler için nasıl bir yanılsamaya dönüştüğünü ve kapitalizmin vaat ettiği bireysel başarının erişilemez olduğunu vurgular (Кирчанов, 2008). Romanın son bölümlerinde sosyalist çözüm önerilerine yer vermesi, Sinclair'ın sistemsel eleştirisini tamamlayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu kısımlar, eserin edebi akışını zorlasa da yazarın ideolojik duruşunu netleştirir.

Et Denetim Yasası, hayvanların kesim öncesi ve sonrasında veteriner kontrolünü zorunlu kılarak tarihi bir adım atmıştır. Aynı zamanda, USDA'ya (Amerika Tarım Bakanlığı) mezbahaları denetleme yetkisi verilmiş ve hijyen standartları belirlenmiştir. Tüm bu reformlar, bir romanın yarattığı kamuoyu baskısı sayesinde hayata geçirilmiştir.

The Jungle, sanayileşme, kentleşme ve göçmenlik gibi 20. yüzyılın temel sorunlarını bütüncül bir bakışla ele alır. Sinclair, kapitalizmin kültürel ve ideolojik tahakkümünü sorgulayarak, "başarı mitinin" aslında egemen sınıfın çıkarlarını nasıl koruduğunu gösterir. Roman, günümüzde bile işçi hakları, gıda güvenliği ve ekonomik adaletsizlik tartışmalarında referans alınan bir uyarı niteliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

BAKTHAWAR, P. (2013). Capitalism in American Society as Represented in Upton Sinclair's *The Jungle*. *LANTERN (Journal on English Language, Culture and Literature)*, 2(2), 284-294.

BENEŠ, M. (2021). The American Dream and the Issues of Class in Upton Sinclair's The Jungle.

DAY, M. (2020). Conditions in US Meatpacking Plants Today Aren't Much Better Than They Were in The Jungle.

DELTA, S. T. (2005). 2005 Literary Review (no. 18), (Josh Lowensohn Review s.215)

DOĞAN, M. (2018). Toplu beslenme sistemleri ve catering hizmetleri yönetimi. *Ankara: Nobel Akademik Yayınları*.

DOĞAN, M. (2020). Gıda Mühendisliği. *Ankara: Nobel Akademik Yayınları*.

DOĞAN, M. (2023). Gastronomi Mühendisliği. *Ankara: Nobel Akademik Yayınları*.

FOLSOM, M. B. (1979). Upton Sinclair's Escape from The Jungle: The Narrative Strategy and Suppressed Conclusion of America's First Proletarian Novel. *Prospects*, 4, 237-266.

GRAF, R. (2020). Truth in the Jungle of Literature, Science, and Politics: Upton Sinclair's The Jungle and Food Control Reforms during the Progressive Era. *Journal of American History*, 106(4), 901-922.

MAN, F. (2024). Muckraking Through the Novel: Upton Sinclair's the Jungle and the Early History of Human Resources Management. *Organizacija*, 57(1), 99-112.

MOHAMMED, R. Z., & Ghafwr, S. (2020). URBAN JUNGLE: A SOCIO-POLITICAL STUDY OF SINCLAIR'S THE JUNGLE. *The Scientific Journal of Cihan University-Sulaimaniya*, 4(2), 15-32.

PARMENTER, W. (1983). The Jungle and its effects. *Journalism History*, 10(1-2), 14-34.

PICKAVANCE, J. (2003). Gastronomic realism: Upton Sinclair's The Jungle, the fight for pure food, and the magic of mastication. *Food and Foodways*, 11 (2-3), 87-112.

SHADURI, G. (2012). Walking Through The Jungle: Upton Sinclair Against Capitalism. *Journal in Humanities*, 41-46.

SINCLAIR, U. (2017). Şikago mezbahaları (Güney. K, Çev.). Sel Yayınları

Murat Doğan, Emre Turan, "Kitap İncelemesi: Bir Roman Nasıl Yasaları Değiştirdi?: The Jungle'ın Politik ve Sosyal Etkisi", **ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5 (1), Haziran 2025, ss. 239-248.

КИРЧАHOВ, М. (2008). Upton Sinclair: The Lithuanian Jungle. Upon the Centenary of "The Jungle"(1905 and 1906) by Upton Sinclair by Giedrius Subačius. *Ab Imperio*, 2008(3), 539-545.

İnternet Kaynakları

DILAWAR, A. America's Most Famous Novel About Bad Meat Was Actually About Immigrant Labor Abuses. *TalkPoverty*. Erişim adresi: <https://talkpoverty.org/2019/01/10/sinclair-jungle-immigrant-narrative/index.html>, Erişim tarihi: 11 Haziran 2025.

FOOD SAFETY, MEAT AND POULTRY HACCP PROGRAMS (2025). University of Connecticut, Erişim adresi: <https://foodsafety.uconn.edu/meat-and-poultry-haccp-programs/#:~:text=Meat%20and%20poultry%20HACCP>, Erişim tarihi: 11 Haziran 2025.

HUMAN RIGHTS WATCH, (2019)"US: Meatpacking Workers' Rights Under Threat", Erişim adresi: <https://www.hrw.org/news/2019/09/04/us-meatpacking-workers-rights-under-threat#:~:text=The%20100,that%20made%20their%20job%20dangerous>, Erişim tarihi: 11 Haziran 2025.

WHO (2025). Food safety – Key facts and figures. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/food-safety#tab=tab_1, Erişim tarihi: 11 Haziran 2025.